

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**“ДАВЛАТНИНГ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТИ” МОДУЛИ БЎЙИЧА
Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А**

**Тузувчилар: *проф. Г.Н.Ахунова,*
*проф. Т.Ш.Шодиев***

Тошкент – 2014

МУНДАРИЖА

ИШЧИ ДАСТУР	3
ТАҚВИМ МАВЗУИЙ РЕЖА	12
ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ	13
МАЪРУЗА МАТНИ.....	33
ТЕСТ САВОЛЛАРИ	179
НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ	192
МАЛАКАВИЙ ИШ МАВЗУЛАРИ.....	196
МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ УЧУН САВОЛ ВА ТОПШИРИҚЛАР	197
ГЛОССАРИЙ	198
ДИДАКТИК МАТЕРИАЛЛАР	215
АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ.....	225

Ушбу ўқув-услубий мажмуа Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2012 йилнингасосий яқунлари ва 2013 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш” мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув кўлланма асосида ишлаб чиқилган.

ИШЧИ ДАСТУР

Модулнинг мақсади ва вазифалари

2013 йилнинг 18 январида Президентимиз Ислон Каримов Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йилда республикани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва келгуси йилдаги иқтисодий дастурнинг асосий устувор вазифаларига бағишланган мажлисида маъруза қилди.

Давлатимиз раҳбарининг нуткида қайд этилдики, глобал иқтисодиётда жиддий муаммолар сақланиб қолаётганлигига қарамай, ўтган йилда мамлакатимиз иқтисодиёти барқарор юқори суръатлар билан ривожланишда давом этди, аҳоли турмуш даражасининг барқарор ўсиши ва мамлакатимизнинг жаҳон бозорларидаги мавқеи янада мустаҳкамланиши таъминланди.

Алоҳида таъкидлаб ўтилдики, мамлакатда амалга оширилаётган ривожлантириш ва ислоҳ қилиш стратегиясининг самарадорлиги, инқирозга қарши курашиш борасида тўпланган тажриба нуфузли халқаро молия ва иқтисодий институтларнинг, жаҳондаги етакчи илмий марказларнинг юқори баҳоларини олмоқда. Чунончи, 2012 йилнинг ноябрь-декабрь ойларида мамлакатимизга ташриф буюрган Халқаро валюта жамғармаси миссияси бошлиғи баёнотида барқарор банк тизими, давлат қарзи даражасининг пастлиги ва четдан қарзлар олишга пухта ўйлаб ёндашиш мамлакатни глобал инқирознинг салбий оқибатларидан муҳофаза қилганлиги, Ўзбекистон иқтисодиёти жадал суръатлар билан ўсаётганлиги ва келгуси йилларда унинг янада фаол ўсиши прогноз қилинаётганлиги қайд этилди.

Тингловчиларга мазкур фан хусусиятлари доирасида Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг Каримовнинг “Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш” ҳамда “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади” номли маърузаларида келтирилган материаллар, қоидалар ва хулосаларни пухта ўзлаштиришлари, келгуси фаолиятларида самарали фойдаланишлари ҳамда ижодий ёндашишларини таъминлаш фанни ўрганиш олдида турган асосий вазифалардан биридир.

“Давлатнинг иқтисодий сиёсати” модулининг мақсади – педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курс тингловчиларида давлатнинг иқтисодий сиёсати бўйича комплекс билим ва кўникмалар ҳосил қилишдан иборат. У тингловчиларда ҳозиги ислохотлар шароитида давлатнинг иқтисодий сиёсатининг стратегик йўналишларининг назарий ва амалий жиҳатларини ўзлаштиришларига йўналтирилган.

“Давлатнинг иқтисодий сиёсати” модулининг вазифалари:
тингловчиларда:

- мамлакатимиз иқтисодиётини ривожлантириш борасида қўлга киритилган натижаларнинг халқаро молия ташкилотлари томонидан юксак баҳоланаётгани;
- макроиқтисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш ва мамлакатимиз иқтисодиётининг рақобатдошлигини оширишга қаратилган комплекс дастурни ишлаб чиқиш;
- хизмат соҳасининг жадал ривожланишини таъминлаш, соҳада фойдаланилмаётган мавжуд имкониятларни ишга солиш орқали аҳоли бандлигини таъминлаш хизмат соҳасининг жадал ривожланишини таъминлаш, соҳада фойдаланилмаётган мавжуд имкониятларни ишга солиш орқали аҳоли бандлигини таъминлаш;
- қишлоқ жойларида замонавий хусусий уй-жойларни қуриш бўйича амалга ошириб келинаётган дастурни жадаллаштириш;
- кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш давлат сиёсати ва бошқалар бўйича янги билим кўникмаларини ҳосил қилиш ҳисобланади.

Модулни ўзлаштиришга қўйиладиган талаблар;

- педагогик фаолият билан боғлиқликда давлатнинг иқтисодий сиёсатини тушунтиришда юзага келадиган муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари;
- замонавий иқтисодиёт атамаларни қўллаш билан боғлиқ муаммолар;
- олий таълимда илғор педагогик технологияларни қўллаш билан боғлиқ муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари билиши керак;
- замонавий иқтисодий муаммоларга доир кейслар тузиш, улардан амалиётда қўллаш кўникмаларига эга бўлиши зарур;
- иқтисодий муаммоларни аниқлаш, таҳлил этиш, баҳолаш ва умумлаштириш малакаларини эгаллаши лозим. Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ўқитувчилари малакасини оширишга қўйиладиган давлат талаблари ва тайёргарлик йўналишлари бўйича намунавий дастурлар асос қилиб олинган.

**Модулни ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги
ва узвийлиги**

Модул мазмуни ўқув режадаги “Таълим технологиялари ва педагогик маҳорат”, “Мутахасислик фанларнинг дидактик таъминоти”, “Иқтисодиёт фанларни ўқитишда инновациялар” ўқув модуллари билан узвий боғланган

ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади. Фан мазмуни ўқув режадаги учинчи ва бешинчи блок ва мутахассислик фанларининг барча соҳалари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг умумий тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар педагогик муаммоларни аниқлаш, уларни таҳлил этиш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар. Ҳозирги глобаллашув шароитида корпоратив мулкчилик шаклидаги хшжалик субъектлар молияси тизимидаги ислохотларнинг устувор йўналишлари тўғрисида назарий ва амалий билимларни мужассамлаштирган бўлиб, унда жаҳон мамлакатлари ва Республикамиздаги ислохотларнинг концептуал асослари ёритб берилган. Замонавий иқтисодчи педагог кадрлар учун ушбу йўналишдаги маълумотларни ўзлаштириш талаб қилинади ва бунда модулнинг роли юқоридир.

Модул бўйича соатлар тақсимооти:

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат					Мустақил таълим
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси				
			жами	Назарий	Амалий машғулот		
1.	Давлатнинг иқтисодий сиёсати	2	2	2			
2.	Глобал молиявий-иқтисодий инқироз ҳукм сураётган шароитда Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий кўрсаткичлар таҳлили	4	2		2		2
3.	Иқтисодиётимизга йўналтирилган капитал маблағлар, инвестициялар – мамлакатимизнинг юқори суръатлар билан барқарор ўсишининг омили	4	2		2		2
	Мамлакатимиз аграр сектори тармоқларида қўлга киритилган ютуқ ва натижалар	2	2		2		
	Жами:	12	8	2	6		4

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ**1. Давлатнинг иқтисодий сиёсати (2 соат)****Режа**

1. Глобал молиявий-иқтисодий инқироз ҳукм сураётган шароитда Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий кўрсаткичлар таҳлили.

2. Мамлакатимиз молия-банк тизимида амалга оширилган тадбирлар натижасида қўлга киритилган ижобий ўзгаришлармамлакатимиз молия-банк тизимида амалга оширилган тадбирлар натижасида қўлга киритилган ижобий ўзгаришлар.

3. Иқтисодиётимизга йўналтирилган капитал маблағлар, инвестициялар – мамлакатимизнинг юқори суръатлар билан барқарор ўсишининг омили.

4. Эркин индустриал-иқтисодий зоналар – ҳудудларнинг ишлаб чиқариш ва ресурс салоҳиятидан комплекс фойдаланиш, хорижий ва маҳаллий инвестицияларни жалб этиш бўйича қулай шарт-шароитлар гарови.

5. Мамлакатимиз аграр сектори тармоқларида қўлга киритилган ютуқ ва натижалар.

6. Аҳолига кўрсатилган юқори кўламли хизматлар натижасида инсонларимизнинг турмуши сифати юксалишида юз берган ўзгаришлар.

Тавсия этилган адабиётлар

1. Каримов И.А. Бош мақсадимиз- кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш.-Тошкент: Ўзбекистон, 2013. – 64 б.

2. Ислом Каримов. 2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади. Т.: Ўзбекистон, 2012. – 65 б.

3. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг 2011 йилнинг асосий яқунлари ва 2012 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади” мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. – Т.: Иқтисодиёт. - 2012. – 282 б.

Амалий машғулотлар мазмуни

2-мавзу. Глобал молиявий-иқтисодий инқироз ҳукм сураётган шароитда Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий кўрсаткичлар таҳлили (2-соат)

1. Глобал жаҳон иқтисодиётида сақланиб қолаётган жиддий муаммолар.
2. 2012 йилда мамлакатимиз иқтисодиётининг барқарор суръатлар билан ривожланиши.
3. Ўзбекистонда ташқи савдо соҳасида ижобий кўрсаткичларнинг таъминланиши.
4. Ўзбекистонда амалга оширилаётган самарали солиқ ва бюджет сиёсатлари натижалари.

3-мавзу. Иқтисодиётимизга йўналтирилган капитал маблағлар, инвестициялар – мамлакатимизнинг юқори суръатлар билан барқарор ўсишининг омили (2 соат)

1. Ватанимиз тараққиётини ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан юксалтиришда инвестицияларнинг тутган ўрни: омиллар, натижалар, таҳлиллар
2. Кичик бизнеснинг ҳар томонлама ривожланиши учун қаратилаётган эътибор – мамлакатнинг иқтисодий рақобатбардошлигини, инвестицион жозибadorлигини оширишнинг муҳим омили
3. Мамлакат иқтисодиётининг етакчи соҳа ва тармоқларини модернизация қилиш, техник-технологик жиҳатдан янгилаш борасида амалга оширилган комплекс тадбирлар
4. Хорижий инвестиция иштирокидаги хўжалик юритувчи субъектлар ҳамда экспорт қилувчи корхоналарни рағбатлантириш йўналишлари

4- мавзу. Мамлакатимиз аграр сектори тармоқларида қўлга киритилган ютуқ ва натижалар (2 соат)

1. Аграр тармоқнинг ривожланиши ва эришилган натижалар.
2. Аграр соҳада амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг устувор йўналишлари.
3. Аграр ишлаб чиқаришни модернизациялаш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар.
4. Аграр секторни истикболда ривожлантириш йўналишлари.

Адабиётлар рўйхати**I. Ўзбекистон Республикаси Қонулари**

- 1.1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2012.
- 1.2. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни. 1997 йил 29 август. Т.: “Адолат”, 1997 й.
- 1.3. Ўзбекистон Республикасининг «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида»ги Қонуни. Олий таълим. Меъёрий ҳужжатлари тўплами: Муаллифлар жамоаси. – Т.: Шарқ, 2001 й.

II. Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармонлари ва Қарорлари

- 2.1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик субъектларини текширишларни янада қисқартириш ва улар фаолиятини назорат қилишни ташкил этиш тизимини такомиллаштириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2011 йил 4 апрелдаги Фармони. // Халқ сўзи, 2011 йил 5 апрель.
- 2.2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 24 августдаги “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни янада ривожлантириш учун қулай ишбилармонлик муҳитини шакллантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-4354-сонли Фармони.
- 2.3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик субъектларини ташкил этиш ва давлат рўйхатидан ўтказиш тартибини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2011 йил 12 майдаги Қарори. // Халқ сўзи, 2011 йил 13 май.
- 2.4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили” давлат дастури тўғрисида”ги 2011 йил 7 февралдаги Қарори.
- 2.5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини кредитлаш ҳажмларини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2011 йил 11 мартдаги ПҚ-1501-сонли Қарори.
- 2.6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 29 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг 2011 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги 1455-сонли Қарори.
- 2.7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 27 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг 2012 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги 1668-сонли Қарори.
- 2.8. “2011-2015 йилларда Ўзбекистон Республикаси саноатини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 15 декабрдаги ПҚ-1442-сонли Қарори.

2.9. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2012 йилнинг асосий йиллари ва 2013 йилда Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш” мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. – Т.: “O’qituvchi” НМИУ. - 2013. – 372 бет.

2.10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 3 декабрдаги «Навоий вилоятида эркин индустриал-иқтисодий зона ташкил этиш тўғрисида»ги қарори.

2.11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 13 апрелдаги ««Ангрен» махсус индустриал зонасини барпо этиш тўғрисида»ги қарори.

III. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Қарорлари ва Ўзбекистон Республикаси вазирликларининг ҳуқуқий-меъорий ҳужжатлари

3.1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Тижорат банкларининг кичик тадбиркорликни ривожлантиришда қатнашишини рағбатлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2000 йил 19 майдаги 195-сон қарорига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида” Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 19 мартдаги 79-сонли Қарори.

IV. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарлари

4.1. Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримовнинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш йиллари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи. 2013 йил 21 январь.

4.2. Каримов И.А. 2012 йил Ватанимиз тарақиётини янги босқичга кўтариладиган йил бўлди Ўзбекистон Республикаси И.А.Каримовнинг 2011 йилнинг асосий йиллари ва 2012 йилда Ўзбекистоннинг ижтимоий иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи, 2012 йил 20 январь, № 14 (5434).

4.3. Каримов И.А. Мамлакатимизда деморактик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси- Т.: Ўзбекистон, 2010.

4.4.Каримов И.А. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Т.: Шарқ, 1998.

4.5.Каримов И.А. Бизнинг йўлимиз – демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. // Халқ сўзи, 2011 йил 8 декабрь.

4.6.Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. – Т.: Ўзбекистон, 2009.

V. Дарслиklar, Ўқув қўлланмалар... (алифбо тартибид)

5.1.Ахборот-коммуникация технологиялари. Изохли луғат –Т.: БМТТДнинг Ўзбекистон ваколатхонаси, 2010.

5.2.Буюк ва мукаддасан, мустақил Ватан–Т.:“O`qituvchi” НМУУ, 2011.

5.3.Йўлдошев Ж. Таълимимиз истиқлоли йўлида. – Тошкент: Шарқ, 1996.

5.4.Маматов М. Миллий иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг назарий асослари./ Иқтисодиёт ва таълим. 2011 йил, 4-сон.

5.5.Маҳмудов Н.М, Маджидов Ш.А. Инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш. Ўқув қўлланма. – Т.: ТДИУ, 2010.

5.6.Мустақиллик: изоҳли илмий-оммабоп луғат // Муаллифлар: М.Абдуллаев, М.Абдуллаева, Ф.Абдуллаева, Г.Абдураззоқова ва бошқ.; Р.Рўзиев ва Қ.Хоназаров умумий таҳририда. Тўлдирилган учинчи нашри / – Т.: «Шарқ», 2006.

5.7.Собиров А. Ўзбекистон Республикасига хорижлик инвесторларни жалб қилиш шакллари. /Иқтисодиёт ва таълим, 2011 й., 5-сон.

5.8.Спелова П. Очередь безработных не сокращается. - <http://www.vz.ru/economy>.

5.9.Стратегии модернизации и обеспечения долгосрочного устойчивого экономического роста. Форум экономистов Узбекистана. Т.: «SMI-ASIA», 2011.

5.10. Юлдашев Р.З.Инвестиционное обеспечение приватизированных предприятий в Узбекистане: управленческий аспект. Монография. – Т.: Иқтисодиёт, 2009.

5.11. Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011.

VI. Интернет сайтлари

- 6.1. www.press-service.uz
- 6.2. www.gov.uz
- 6.3. www.uz
- 6.4. www.bank.uz
- 6.5. www.press-uz.info
- 6.6. www.infocom.uz
- 6.7. www.ziyonet.uz
- 6.8. www.edu.uz
- 6.9. www.tdiu.uz
- 6.10. www.lex.uz
- 6.11. www.norma.uz
- 6.12. www.stat.uz
- 6.13. www.mf.uz
- 6.14. www.soliq.uz
- 6.15. www.mineconomy.uz

ТАҚВИМ МАВЗУИЙ РЕЖА

№	Мавзулар	Машғулот тури	Соати	Ўтказилиш муддати
1.	Давлатнинг иқтисодий сиёсати	Маъруза	2	Ҳар ойнинг биринчи хафтасининг душанба куни
2.	Глобал молиявий-иқтисодий инқироз ҳукм сураётган шароитда Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий кўрсаткичлар таҳлили	Амалиёт	2	Ҳар ойнинг биринчи хафтасининг сешанба куни
3.	Иқтисодиётимизга йўналтирилган капитал маблағлар, инвестициялар – мамлакатимизнинг юқори суръатлар билан барқарор ўсишининг омили	Амалиёт	2	Ҳар ойнинг иккинчи хафтасининг сешанба куни
4.	Мамлакатимиз аграр сектори тармоқларида қўлга киритилган ютуқ ва натижалар	Амалиёт	2	Ҳар ойнинг учинчи хафтасининг чоршанба куни

ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ**Маъруза машғулотининг технологик харитаси**

<i>Иш босқичлари ва вақти</i>	<i>Фаолият мазмуни</i>	
	<i>Таълим берувчи</i>	<i>Таълим олувчилар</i>
1. Мавзуга кириш босқичи (15 дақиқа)	<p>1.1. Ўқув курси номини айтади. Эcranга курснинг тузилмавий мантикий чизмасини чиқаради мавзулар рўйхатини беради ва уларга қисқача таъриф беради (<i>1-илова</i>).</p> <p>1.2. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва ўқув фаолияти натижалари билан таништиради.</p> <p>1.3. Асосий мавзу мазмуни бўйича маълумотлар баён қилишга ўтади.</p>	<p>Тинглайдилар.</p> <p>Тинглайдилар</p>
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	<p>2.1. Power point дастури ёрдамида слайдларни намойиш қилиш ва изоҳлаш билан мавзунинг 1-6 саволлари бўйича асосий назарий жиҳатларини тушунтириб беради (<i>2-илова</i>).</p> <p>2.2. Маъруза жараёнида чалғитувчи назорат саволларини беради; мавзунинг режасини ҳар бир банди бўйича хулосалар қилади.</p> <p>2.3. Эcranда мавзунинг 6 саволига тегишли слайдларни чиқаради ва ҳар бирининг мазмунини ёритади.</p>	<p>Тинглайдилар, ёзадилар.</p> <p>Бошқа тингловчилар томонидан берилган саволларга жавоб берадилар.</p>
3. Яқуний босқич (10 дақиқа)	<p>3.1. Мавзу бўйича тингловчиларда юзага келган саволларга жавоб беради, яқунловчи хулоса қилади.</p> <p>3.2. Мустақил ишлаш учун вазифа беради: (1) Инсерт техникаси асосида ўқув қўлланманинг 2-бобининг 2-4 саволларини ўрганиш вазифасини беради. Инсерт техникасидан фойдаланиш қоидасини эслатади; (2) тест саволларини ечиш.</p>	<p>Саволлар беради.</p> <p>Вазифани ёзиб олади.</p>

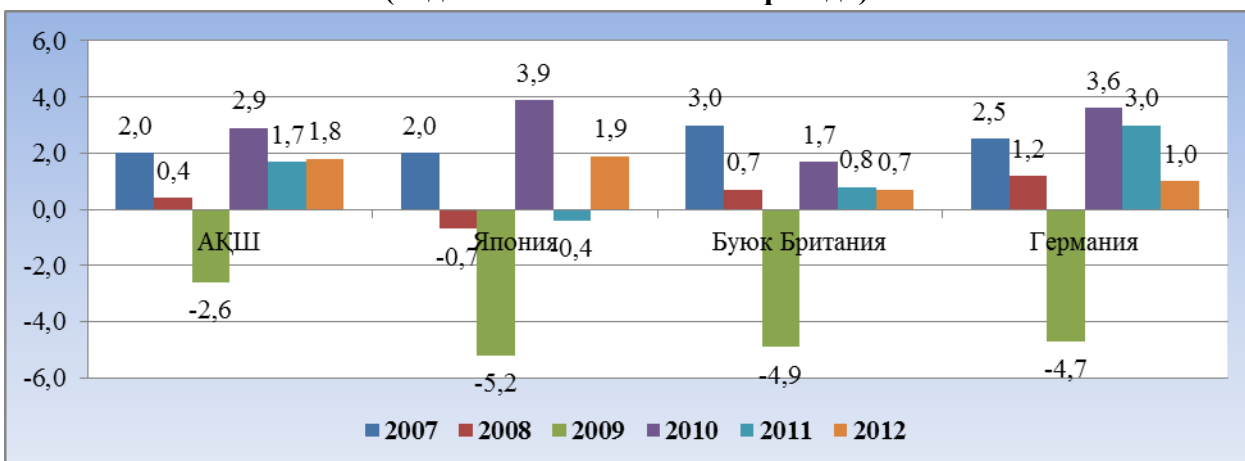
ЎҚУВ- КЎРГАЗМАЛИ МАТЕРИАЛЛАР

2. Глобал молиявий-иқтисодий инкироз ҳукм сураётган шароитда Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий кўрсаткичлар таҳлили.

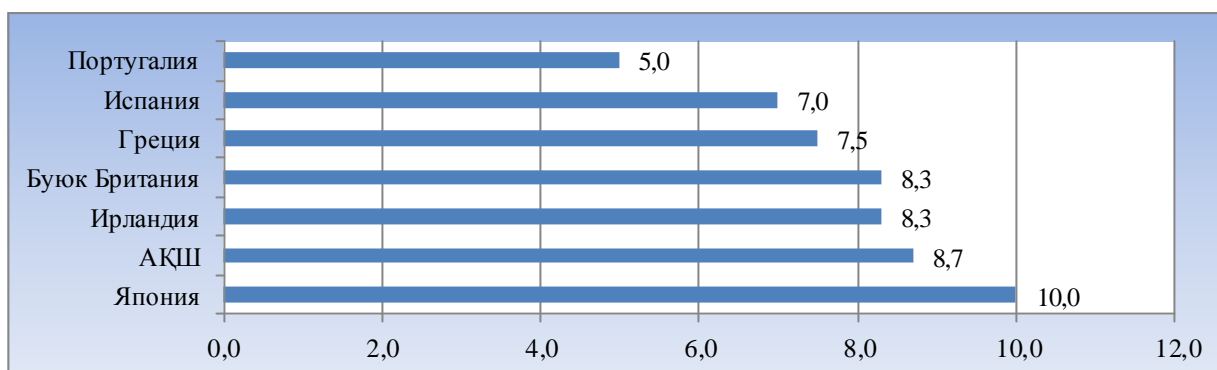
Саммит рақами	Ўтказилган санаси	Ўтказилган жойи	Кўриб чиқилган муаммолар ва қабул қилинган ечимларнинг қисқача мазмуни
1	2008 йил 14-16 ноябрь	Вашингтон (АҚШ)	Саммит қатнашчиларининг қўшма баёнотида молиявий бозорлар ҳамда геғусидаги инкирозларнинг олдини олиш учун тартибга солувчи режимларни мустаҳкамлашга қаратилган ислохотларнинг бешта тамойилини тасдиқладилар.
2	2009 йил 2 апрель	Лондон (Буюк Британия)	Жаҳон молия тизимини жиддий ислох қилиш бўйича олтига асосий жиҳатдан иборат қелишув қабул қилинди: 1) ХВЖ ресурсларини қўпайтириш ва инкироздан энг қўп азият чеккан мамлакатларга ёрдам кўрсатиш учун маблағ ажратиш; 2) “солиқ оазис”ларига қарши курашиш; 3) компаниялар ва банкларнинг менежменти учун бонус тўловларини тартибга солиш; 4) конъюнктурага оид чора-тадбирларнинг миллий пакетлари; 5) молиявий бозорлар устидан назоратни қўчайтириш; 6) миллий иқтисодиётларнинг барқарорлигини таъминлаш. Асосий яқун – бир ярим йил ичида G20 қатнашчилари 5 трлн. долл. миқдоридидаги маблағни иқтисодий муаммоларни ҳал этишга йўналтирадилар. Мазкур маблағнинг 1/5 қисми Халқаро Валюта Жамғармасига ўтказилади.
3	2009 йил 24-25 сентябрь	Питтсбург (АҚШ)	G20 глобал иқтисодиёт муаммоларини ҳал этиш учун асосий формат бўлиб қолиши ҳақида қарор қабул қилинди. Компанияларнинг топ-менежерлари учун бонусларни чеклаш ҳамда жаҳон молиявий институтлари квоталарини ривожланаётган мамлакатлар фойдасига қайта тақсимлаш тўғрисида қелишиб олинди.
4	2010 йил 26-27 июль	Торонто (Канада)	G20 аъзолари 2013 йилнинг охиригача савдо ва инвестициялар соҳасидаги протекционистик чораларни, шунингдек, янги экспорт чекловларини киритишни тақиқлаш тўғрисида қелишиб олдилар. 2011 йилдан бошлаб бюджет тақчиллигини қисқартириш жараёнларига киришиш, натижада икки йилдан сўнг бюджет тақчиллигини 2 баравар қамайтиришга қелишилди. Молия институтлари банкротлиги ҳамда банкротлик чоғида солиқ тўловчиларни химоя қилиш тамойиллари қабул қилинди. Коррупция ва унинг жаҳон иқтисодиётига салбий таъсирига қарши курашиш бўйича чора-тадбирлар ишлаб чиқишга оид ишчи гуруҳ тузилди.
5	2010 йил 11-12 ноябрь	Сеул (Жанубий Корея)	“Валюта урушлари”га қарши чоралар ишлаб чиқилди. Валюта курсларини ҳаддан ортиқ тебранишларига йўл қўймаслик, шунингдек, иқтисодий ўсишни рағбатлантиришга йўналтирилган валюталарнинг рақобатлашув асосидаги девальвациясидан ўзини тийиш тўғрисида қарор қабул қилинди. Савдо ва молиявий протекционизмга йўл қўймаслик борасида қелишиб олинди.
6	2011 йил 3-4 ноябрь	Канна (Франция)	Жаҳон иқтисодиёти ҳолати, жаҳон валюта-молия тизимини ислох қилиш ва молия бозорларини тартибга солиш, шунингдек, хомашё товарлари нархларининг

			тебраниши муаммоси кўриб чиқилди. Бандликни таъминлаш, ижтимоий ҳимоя ва коррупцияга қарши курашишни кучайтириш муаммоларига эътибор қаратилди. Грецияни Европа Иттифоқининг кредит бўйича қўмағи юзасидан референдум ўтказишдан воз кечишга мажбур қилиниб, ХВЖ ресурслари ҳажмини кўпайтиришга қарор қилинди.
7	2012 йил 18-19 июнь	Лос-Кабос (Мексика)	Молиявий барқарорликни таъминлаш ва иқтисодий инқироз оқибатларини бартараф этиш мақсадида ишлатилиши мумкин бўлган ХВЖ захирасини кўпайтириш учун қўшимча 450 млрд. долл. ажратишга қарор қилинди.

Айрим ривожланган мамлакатларда ЯИМнинг ўсиш суръатлари (олдинги йилга нисбатан фоизда).

Айрим мамлакатларда 2012 йил якунида давлат бюджети тақчиллиги даражаси¹.

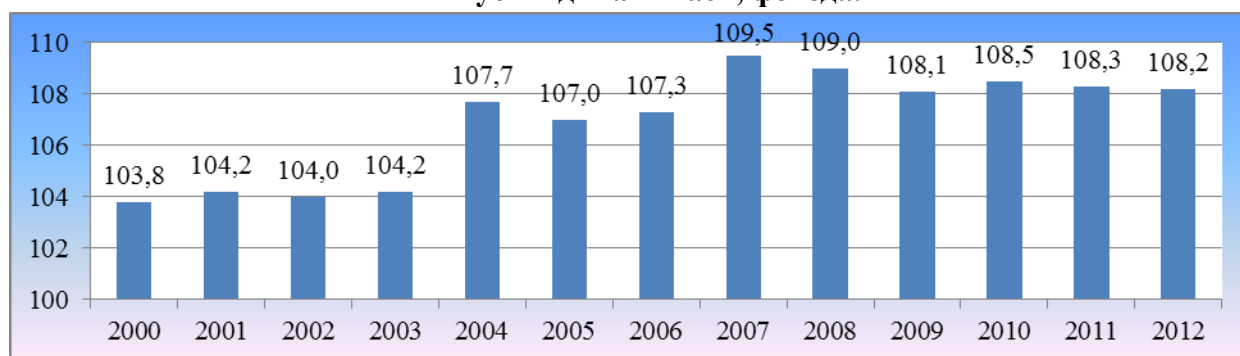
Ташқи қарз ҳажми бўйича мамлакатлар рейтинги

2011 йилдаги ўрни	Мамлакат	2011 йилдаги ташқи қарз ҳажми, млрд.долл	Йил давомидаги ўзгариш	ЯИМга нисбатан фоизда
1	АҚШ	15033	8%	100%
2	Буюкбритания	9836	10%	407%
3	Франция	5633	20%	203%
4	Германия	5624	19%	157%
5	Япония	2719	11%	46%
6	Италия	2684	21%	122%
7	Нидерландия	2655	12%	316%
8	Испания	2570	19%	172%

¹ Қуйидаги манба асосида тайёрланди: Дефицит бюджета развитых стран составит 5,9% ВВП в 2012 году и 4,9% – в 2013 году – МВФ //http://news.mail.ru/economics/10516847/

9	Ирландия	2352	3%	1081%
10	Бельгия	1399	13%	272%
11	Австралия	1377	9%	93%
12	Швейцария	1346	12%	212%
13	Канада	1181	17%	68%
14	Швеция	1016	19%	189%
15	Гонконг	903	20%	371%
...				
23	Россия	519,4	6%	28%

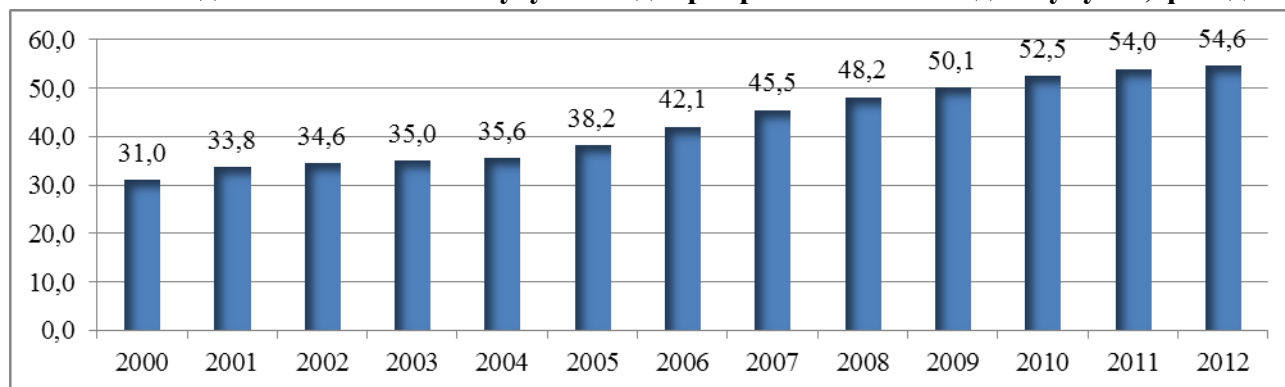
Ўзбекистонда ялпи ички маҳсулотнинг йиллар давомида ўсиш динамикаси, фоизда.

Ўзбекистонда иқтисодий тармоқ ва соҳаларидаги ўсиш суръатлари, фоизда

Кўрсаткич	2007 йил	2008 йил	2009 йил	2010 йил	2011 йил	2012 йил
Саноат ишлаб чиқариши	12,1	12,7	9,0	8,3	6,3	7,7
Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш	6,1	4,5	5,7	6,8	6,6	7,0
Чакана савдо айланмаси	21,0	7,2	16,6	14,7	16,4	13,9
Аҳолига пуллик хизматлар кўрсатиш	20,6	21,3	12,9	13,4	16,1	14,2

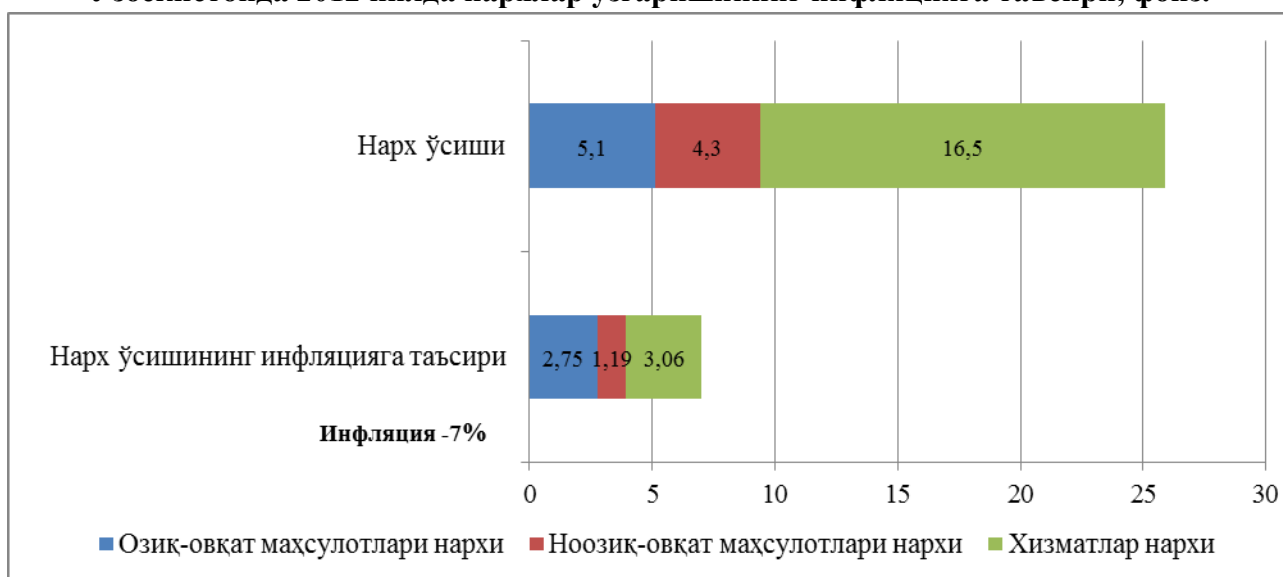
Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ЯИМ даги улуши, фоизда.

Ўзбекистоннинг ташқи савдо кўрсаткичлари динамикаси, млрд.долл.

Ўзбекистонда 2012 йилда нархлар ўзгаришининг инфляцияга таъсири, фоиз.

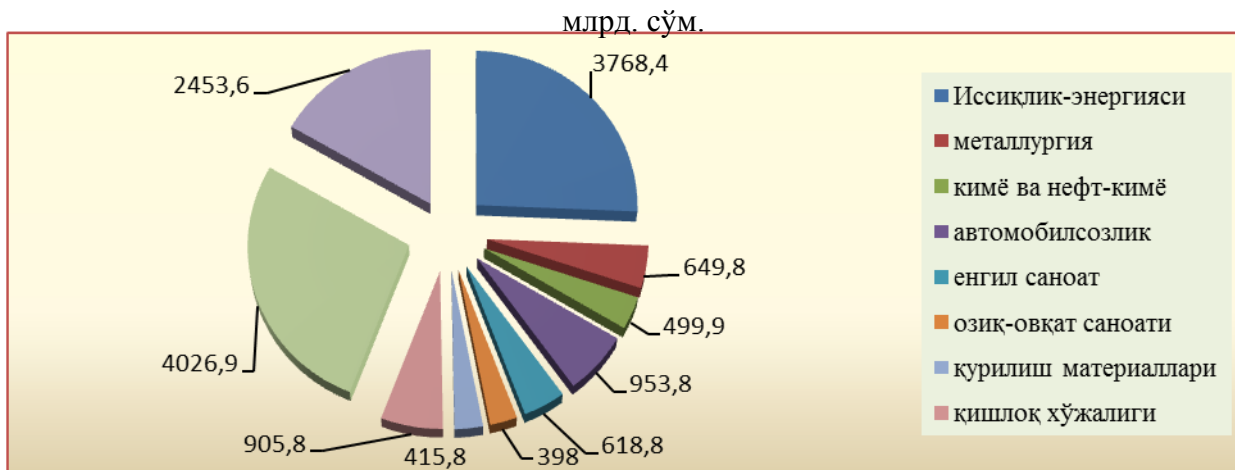
3. Иқтисодиётимизга йўналтирилган капитал маблағлар, инвестициялар – мамлакатимизнинг юқори суръатлар билан барқарор ўсишининг омили.

Ўзбекистон Республикасининг 2011-2012 йилдаги Инвестиция дастурида кўзда тутилган капитал қўйилмаларнинг асосий параметрлари, млн. сўм

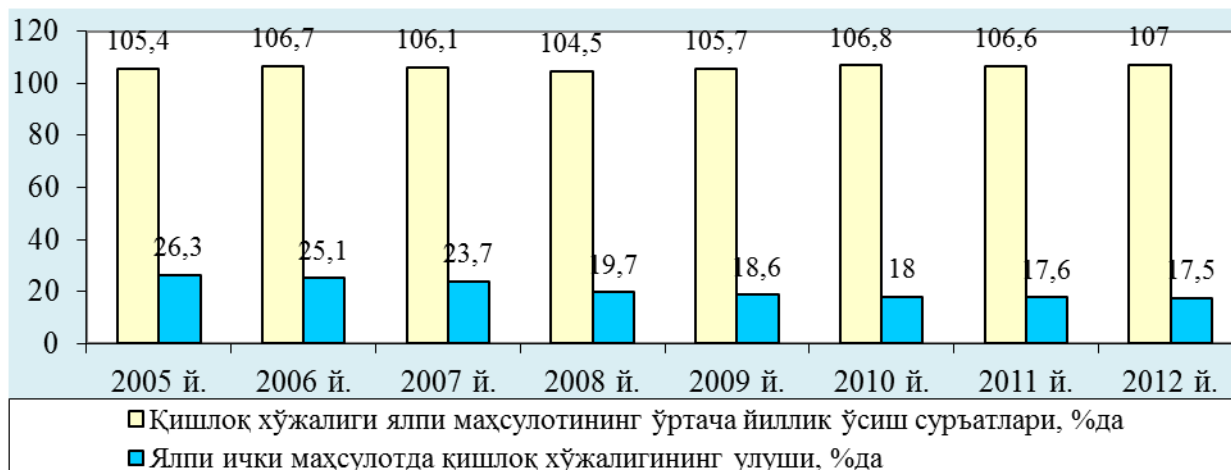
№	Молиялаштириш манбаларининг номланиши	2011 йил	2012 йил
Жами капитал қўйилмалар, шундан:		20721845	23679701
1.	Марказлашган инвестициялар:	4 969 491	5 740 892
1.1.	Бюджет маблағлари	950 000	1 059 254,4
1.2.	Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жамғармаси	105 000	115 560

1.3.	Бюджетдан ташқари фонлардан, <i>жумладан</i> ,	911 834	1 431 777
	- Республика йўл жамғармаси		
	- Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси	609800	680 796
	- Таълим муассасаларини реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармаси (2012 йилдан Таълим ва соғлиқни сақлаш муассасаларини реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармаси)	139930	158 147
	- Олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини ривожлантириш жамғармаси	162104	545 836
			46 997,6
1.4.	Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси (<i>сўм эквивалентида</i>)	1 353 527	1 432 400
1.5.	Давлат кафолати остидаги хорижий инвестициялар ва кредитлар (<i>сўм эквивалентида</i>), <i>шундан</i> :	1 376 130	1 701 901
	<i>қишлоқ жойларда уй-жойлар қуриши (сўм эквивалентида)</i>	171 750	301 564
2.	Марказлашмаган инвестициялар:	16 025 354	17 938809
2.1.	Корхона маблағлари	7 536 261	6 835 725
2.2.	Тижорат банклари кредитлари ва бошқа қарз маблағлари, шу жумладан: <i>АТБ “Қишлоқ қурилиш банки”нинг қишлоқ жойларда уй-жойлар қуриши учун имтиёзли кредитлари</i>	2 069 185	3 524 824
		196 289	222 070
2.3.	Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитлар (<i>сўм эквивалентида</i>)	3835109	4340656
2.4.	Аҳоли маблағлари	2 584 800	3 237 604

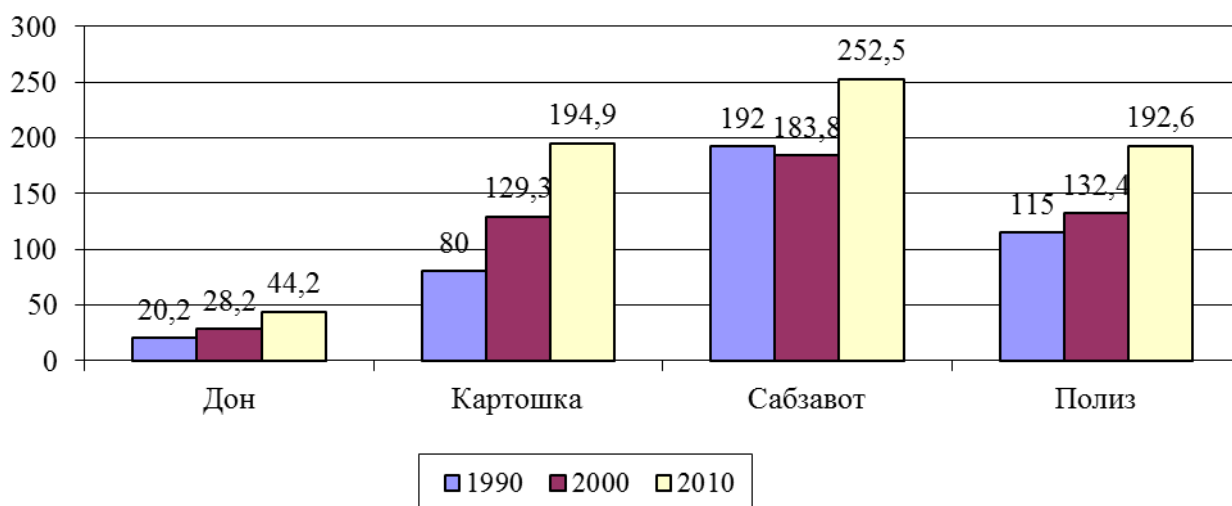
Ишлаб чиқариш соҳаларига йўналтирилган инвестициялар миқдори,

4.Мамлакатимиз аграр сектори тармоқларида қўлга киритилган ютуқ ва натижалар.
 Республикада қишлоқ хўжалиги ривожланишининг асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари,
 (% да)

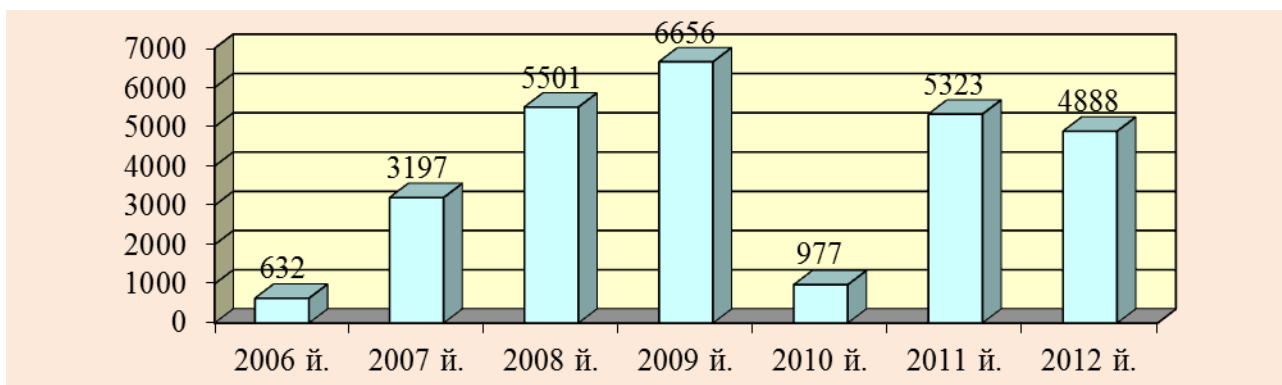
**Республика бўйича асосий турдаги қишлоқ хўжалиги экинлари
ҳосилдорлигининг ўзгариши динамикаси, ц/га**

**Ўзбекистонда аҳоли жон бошига асосий турдаги қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари
ишлаб чиқариш динамикаси, кг**

Маҳсулотлар тури	Меъёр бўйича, кг	Ҳақиқатда, кг		1991 йилда меъёрга нисбатан, %да	2012 йилда	
		1991 йилда	2012 йилда		меъёрга нисбатан, %да	1991 йилга нисбатан, %да
Мева	56,4	24,0	67,5	42,6	119,7	281,2
Ўзум	25,6	24,0	40,0	93,8	156,3	166,7
Сабзавот	113,0	138,6	259,0	122,6	229,2	186,9
Картошка	50,6	15,1	68,5	29,8	135,4	453,6
Полиз	19,3	39,0	47,3	202,1	245,1	121,3

Республикаимизга хорижий мамлакатлардан келтирилган насли қорамоллар сони

1-МАВЗУ:	Глобал молиявий-иқтисодий инқироз ҳукм сураётган шароитда Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий кўрсаткичлар таҳлили
-----------------	---

Амалий машғулотининг таълим технологияси модели

<i>Машғулот вақти – 2 с.</i>	<i>Тингловчилар сони: 10– 20 гача</i>
<i>Машғулот шакли:</i>	Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкамлаш юзасидан семинар машғулот
<i>Машғулот режаси:</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Глобал жаҳон иқтисодиётида сақланиб қолаётган жиддий муаммолар. 2. 2012 йилда мамлакатимиз иқтисодиётининг барқарор суръатлар билан ривожланиши. 3. Ўзбекистонда ташқи савдо соҳасида ижобий кўрсаткичларнинг таъминланиши. 4. Ўзбекистонда амалга оширилаётган самарали солиқ ва бюджет сиёсатлари натижалари.
<i>Ўқув машғулотининг мақсади:</i> Глобал молиявий-иқтисодий инқироз ҳукм сураётган шароитда Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий кўрсаткичлар таҳлили ҳақидаги билимларни мустаҳкамлаш, кенгайтириш ва чуқурлаштириш.	
<i>Педагогик вазифалар:</i>	<i>Ўқув фаолияти натижалари:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • глобал жаҳон иқтисодиётида сақланиб қолаётган жиддий муаммолар бўйича билимларни чуқурлаштириш; • 2012 йилда мамлакатимиз иқтисодиётининг барқарор суръатлар билан ривожланиши бўйича билим кўникмаларини шакллантириш; • Ўзбекистонда ташқи савдо соҳасида ижобий кўрсаткичларнинг таъминланиши бўйичабилымларни кенгайтириш; • Ўзбекистонда амалга оширилаётган самарали солиқ ва бюджет сиёсатлари натижалари бўйича билимларни мустаҳкамлаш. 	<ul style="list-style-type: none"> • глобал жаҳон иқтисодиётида сақланиб қолаётган жиддий муаммолар тўғрисида гапириб берадилар; • 2012 йилда мамлакатимиз иқтисодиётининг барқарор суръатлар билан ривожланишини ёритиб берадилар; • Ўзбекистонда ташқи савдо соҳасида ижобий кўрсаткичларнинг таъминланишини асослаб берадилар; • Ўзбекистонда амалга оширилаётган самарали солиқ ва бюджет сиёсатлари натижалари изоҳлайдилар.
<i>Таълим бериш усуллари</i>	Кооп-кооп техникаси, тақдимот, график органайзер
<i>Таълим бериш шакллари</i>	Оммавий, гуруҳларда ишлаш
<i>Таълим бериш воситалари</i>	Ўқув қўлланма, проектор, флипчарт, маркерлар, уқув топшириқлари, график органайзерлар
<i>Таълим бериш шароити</i>	Техник таъминланган, гуруҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
<i>Мониторинг ва баҳолаш</i>	Оғзаки назорат: савол-жавоб

Амалий машғулотининг технологик харитаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	Таълим олувчилар
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белгилайди ва кутилаётган натижаларни шакллантиради. Белгиланган таълимий мақсадларга эришишни таъминловчи ўқув топшириқларини ишлаб чиқади. Кичик гуруҳларда самарали фаолиятни таъминлаш учун ёзма йўриқномаларни тайёрлайди (1-илова). Эксперт гуруҳлар иш натижаларини ўзаро баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади (2-илова).	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи (5 дақиқа)	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кутилаётган натижаларини эълон қилади, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарблигини асослайди. 1.2. Иш гуруҳларда ўқув топшириқларини бажариш орқали амалга оширилишини баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова).	Тинглайдилар.
2. Асосий босқич (60 дақиқа)	2.1. Тингловчиларни билимларини фаоллаштириш мақсадида савол-жавоб ўтказди: <ul style="list-style-type: none"> • глобал жаҳон иқтисодиётида сақланиб қолаётган жиддий муаммолар нималардан иборат? • 2012 йилда мамлакатимиз иқтисодиётининг барқарор суръатлар билан ривожланишини тавсифланг. • Ўзбекистонда ташқи савдо соҳасида қандай ижобий кўрсаткичлар кузатилмоқда? • Ўзбекистонда амалга оширилаётган самарали солиқ ва бюджет сиёсатлари натижалари нималардан иборат? 2.2. Тингловчиларни 4-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ишлаш қоидаларини эслатади ва экранга чиқаради (1-илова). 2.3. Гуруҳларга ўқув топшириқларини тарқатади (3-илова) ва такдимотга тайёрланишини айтади. 2.4. Гуруҳлар ишини кузатади, йўналтиради, маслаҳатлар беради. Такдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.5. Такдимот бошланишини эълон қилади. Гуруҳларда сардорлар такдимотини ташкиллаштиради, саволлар беради, муҳокамасини жамоага ҳавола этади. 2.6. Хар бир гуруҳ ишига умумий хулосалар қилади. Гуруҳ фаолиятини ўзаро баҳолашларини ташкил қилади.	Саволларга жавоб берадилар. Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқ бўйича фаолият бошлайдилар. Муҳокама қиладилар, фикрларини умумлаштириб, такдимот учун материаллар тайёрлайдилар. Фаолият натижасини такдимот қиладилар. Тинглайдилар. Гуруҳлар иш натижасини ўзаро баҳолайдилар.
3–Яқуний босқич (15 дақиқа)	3.1. Мавзу юзасидан умумий хулосалар қилади.	Тинглайдилар.

1-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.

Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.

Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.

Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.

Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки биргаликда чўкиб кетамиз.

2-илова

Гуруҳлар фаолиятини баҳолаш мезонлари

Гуруҳ-лар	Маълумотнинг тўлиқлиги (1,0)	Маълумот мазмунини аниқ тушунтирилиши (0,5)	Тақдиротни кўргазмани берилиши (0,5)	Умумий балл
1-гуруҳ				
2-гуруҳ				
3-гуруҳ				
4-гуруҳ				

Гуруҳлар фаолияти натижаларининг умумий баҳоси

Гуруҳ	Ўзаро баҳолаш натижалари				Жами
	1	2	3	4	
1	*				
2		*			
3			*		
4				*	

3-илова

Эксперт варақ №1

1. Мамлакатимиз иқтисодиётининг юқори барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий кўрсаткичлар таҳлили тўғрисида маълумот беринг.

2. Мамлакатимизнинг молия-банк тизимида содир бўлган ижобий ўзгаришларни изоҳланг.

Эслатма: (жадвал/мантикий-тузилмавий чизма/кластер ва бошқаларда тақдим этиш).

Эксперт варақ №2

1. Қишлоқ хўжалигида амалга оширилган ишлар натижаси ва чиқарилган хулосалар тўғрисида маълумот беринг.

2. Хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасида қўлга киритилган ижобий тенденцияларни изоҳланг.

Эслатма: (жадвал/мантикий-тузилмавий чизма/кластер ва бошқаларда тақдим этиш).

Эксперт варақ №3

1. Оқилона олиб борилаётган солиқ сиёсати тўғрисида маълумот беринг.

2. Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлаш ва юксак технологияларга асосланган янги ишлаб чиқаришни ривожлантириш борасида юритилган фаол инвестиция сиёсатини тушунтиринг.

Эслатма: (жадвал/мантикий-тузилмавий чизма/кластер ва бошқаларда тақдим этиш).

Эксперт варақ №4

1. Ижтимоий соҳани ривожлантириш, мамлакатимиз аҳолисининг даромадлари ва турмуш даражасини туттасил оширишда олиб борилган ислохотлар натижаси тўғрисида маълумот беринг.

2. Таълим ва солиқни сақлаш тизимларида олиб борилган ислохотларни изоҳланг.

Эслатма: (жадвал/мантикий-тузилмавий чизма/кластер ва бошқаларда тақдим этиш).

2-Мавзу:	Иқтисодиётимизга йўналтирилган капитал маблағлар, инвестициялар – мамлакатимизнинг юқори суръатлар билан барқарор ўсишининг омили
-----------------	--

Амалий машғулотининг таълим технологияси модули

<i>Ўқув соати:</i> 2 соат	<i>Тингловчилар сони:</i> 10-20 та
<i>Ўқув машғулоти шакли</i>	“Биргаликда ўрганиш” методини қўллаш билан билимларни ривожлантириш ва мустаҳкамлаш семинари
<i>Ўқув машғулотининг тузилиши</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ватанимиз тараққиётини ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан юксалтиришда инвестицияларнинг тутган ўрни: омилар, натижалар, таҳлиллар. 2. Кичик бизнеснинг ҳар томонлама ривожланиши учун қаратилаётган эътибор – мамлакатнинг иқтисодий рақобатбардошлигини, инвестицион жозибадорлигини оширишнинг муҳим омили. 3. Мамлакат иқтисодиётининг етакчи соҳа ва тармоқларини модернизация қилиш, техник-технологик жиҳатдан янгилаш борасида амалга оширилган комплекс тадбирлар. 4. Хорижий инвестиция иштирокидаги хўжалик юритувчи субъектлар ҳамда экспорт қилувчи корхоналарни рағбатлантириш йўналишлари.
<i>Ўқув машғулотининг мақсади:</i> Иқтисодиётимизга йўналтирилган капитал маблағлар, инвестициялар – мамлакатимизнинг юқори суръатлар билан барқарор ўсишининг омили сифатидаги хусусиятлари шйича билимларни ривожлантириш.	
<i>Педагогик вазибалар:</i> <ul style="list-style-type: none"> • мавзу бўйича билимларни онгли ўзлаштириш ва мустаҳкамлашга бўлган мотивацияни яратиш; • мавзу бўйича билимларни тизимлаштириш ва мустаҳкамлаш. 	<i>Ўқув фаолиятининг натижалари:</i> <ul style="list-style-type: none"> • ватанимиз тараққиётини ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан юксалтиришда инвестицияларнинг тутган ўрнини айтиб берадилар; • кичик бизнеснинг ҳар томонлама ривожланиши учун қаратилаётган эътибор – мамлакатнинг иқтисодий рақобатбардошлигини, инвестицион жозибадорлигини оширишнинг муҳим омили эканлигини исботлай олади; • мамлакат иқтисодиётининг етакчи соҳа ва тармоқларини модернизация қилиш, техник-технологик жиҳатдан янгилаш борасида амалга оширилган комплекс тадбирларни айтиб берадилар; • хорижий инвестиция иштирокидаги хўжалик юритувчи субъектлар ҳамда экспорт қилувчи корхоналарни рағбатлантириш йўналишларини тавсифлайди.
<i>Таълим методлари ва техникалари</i>	Тезкор-сўров, биргаликда ўрганиш, техникалар: “кооп-кооп”, график ташкилотчилар.
<i>Таълим воситалари</i>	Ўқув материали, тақдирот учун А32 варақлари, маркерлар, скотч, эксперт варақлар.
<i>Ўқитиш шакллари</i>	Оммавий, жамоавий иш, гуруҳли иш.
<i>Ўқитиш шарт-шароити</i>	Гуруҳларда ишлашга мўлжалланган, аудитория
<i>Мониторинг ва баҳолаш</i>	Оғзаки назорат: назорат саволлари.

Амалий машғулотнинг технологик харитаси

<i>Фаолият босқичлари</i>	<i>Фаолият мазмуни</i>	
	<i>ўқитувчининг</i>	<i>тингловчиларнинг</i>
I. Кириш босқичи (5 дақиқа).	1.1. Мавзунинг номи, мақсади, режалаштирилган ўқув машғулоти натижалари ва уни ўтказиш режаси билан таништиради. 1.2. Машғулоти гуруҳли биргаликда ўрганиш шаклида ўтказилишини ва баҳолаш мезонларини маълум қилади (1-илова). 1.3. Гуруҳларда ишлаш қоидаси билан таништиради ва эслатади (2-илова). 1.3. Тингловчилар билимини суҳбат шаклида фаоллаштиради (3-илова).	Диққат қиладилар. Саволларга жавоб берадилар.
II. Асосий босқич (70 дақиқа).	2.1. Фаоллаштирилган билимлар асосида, тингловчиларни иш фаолиятига “олиб киради”. 2.2. Ихтиёрий белги бўйича тингловчиларни 4 кичик гуруҳларга бўлади. Ҳар бир гуруҳ мавзунинг бир савол бўйича “экспертлар” бўлишини ва бошқаларни ўқитишини маълум қилади. А4 қоғоз варақларини ва эксперт варақларини тарқатади ва гуруҳларда ишларни ташкиллаштиради (3-илова). 2.3. Гуруҳларда ишлаш қоидасини эслатади, йўналтиради, тушунтиради. 2.4. Тақдимотни бошланишини маълум қилади. Маслаҳатчи сифатида фаолият юритади. Шарҳлайди, аниқлаштиради, ўзгартиришлар киритади. 2.5. Ҳар бир кичик гуруҳ тақдимотидан сўнг мавзу саволи мазмунидаги асосий жиҳатлари бўйича тингловчилар диққатини жалаб қилиб, хулосалар қилади.	4 гуруҳга 6-7 тадан бўлиб бўлинадилар Гуруҳларда биргаликда ишлайдилар ва ўқув материалидан саволларга жавоб излайдилар. Ахборотни тизимлаштирадилар. Фикр алмашадилар. Гуруҳ сардорлари кўргазмали материал орқали ахборотларни етказадилар.
III. Яқуний босқич (5 дақиқа).	3.1. Мавзунинг умумлаштиради, умумий хулосалар қилади, яқун ясайди, саволларга жавоб беради. 3.2. Гуруҳларга ўзаро баҳолаш натижаларини маълум қилишларини таклиф қилади. Натижаларни шарҳлайди. 3.3. Мустақил иш учун вазифа беради: назорат тестларига тайёрланиш (5-илова).	Диққат қиладилар. Савол берадилар. Гуруҳлар ўзаро баҳолаш натижаларини маълум қиладилар. Вазифани ёзиб оладилар.

Гуруҳ иш натижаларини баҳолаш мезонлари

<i>Кўрсаткичлар</i>	<i>Макс.балл</i>	<i>Гуруҳ иши натижаларининг баҳоси</i>			
		<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Маълумотнинг тўлиқлиги	1,0				
Такдимот (маълумотнинг чизмали тарзда такдим этилиши)	0,6				
Гуруҳнинг фаоллик даражаси (кушимчалар киритиш, савол-жавоблар бериш)	0,4				
<i>Балларнинг максимал ҳажми</i>	2				

Гуруҳларда ишлаш қондаси

☞ Шеригингизни диққат билан тингланг.

Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга жавобгарлик билан ёндашинг.

Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.

Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.

Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Қуйидагиларни аниқ тушунишимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз!
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки биргаликда чўкиб кетамиз.

Билимларни фаоллаштирувчи саволлар:

1. Инвестицияларнинг миллий иқтисодиёт тараққиётидаги ўрни нималардан иборат?
2. Кичик бизнесни инвестицион жозибadorлигини оширишнинг қандай омиллари мавжуд?
3. Мамлакат иқтисодиётининг етакчи соҳа ва тармоқларини модернизация қилиш, техник-технологик жиҳатдан янгилаш борасида амалга оширилган комплекс тадбирларнинг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти нималардан иборат?

Эксперт варақ №1

Республикамизда амалга оширилаётган инвестиция сиёсати тўғрисида маълумот тайёрланг.

Эслатма: (жадвал/мантиқий-тузилмавий чизма/кластер ва бошқаларда тақдим этиш).

Эксперт варақ №2

Макроиқтисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш ва мамлакатимиз иқтисодиётининг рақобатдошлигини оширишда инвестицияларнинг роли тўғрисида маълумот тайёрланг.

Эслатма: (жадвал/мантиқий-тузилмавий чизма/кластер ва бошқаларда тақдим этиш).

Эксперт варақ №3

Хорижий инвестицияларни жалб қилиш давлат сиёсати тўғрисида маълумот тайёрланг.

Эслатма: (жадвал/мантиқий-тузилмавий чизма/кластер ва бошқаларда тақдим этиш).

Эксперт варақ №4

Худудларга инвестицияларни жалб қилишни давлат томонидан рағбатлантириш тизими тўғрисида маълумот тайёрланг.

Эслатма: (жадвал/мантиқий-тузилмавий чизма/кластер ва бошқаларда тақдим этиш).

3-МАВЗУ:	Мамлакатимиз аграр сектори тармоқларида қўлга киритилган ютуқ ва натижалар
-----------------	---

Амалий машғулотнинг таълим технологияси модели

Тингловчилар сони: 10-20	2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Индивидуал топшириқларни бажаришга асосланган амалий машғулот
Машғулот режаси	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аграр тармоқнинг ривожланиши ва эришилган натижалар. 2. Аграр соҳада амалга ошириладиган иқтисодий ислохотларнинг устувор йўналишлари. 3. Аграр ишлаб чиқаришни модернизациялаш борасида амалга ошириладиган чора-тадбирлар. 4. Аграр секторни истикболда ривожлантириш йўналишлари.
Ўқув машғулотининг мақсади:	Тингловчиларнинг мамлакатимиз аграр сектори тармоқларида қўлга киритилган ютуқ ва натижалари бўйича янги билим қўникмаларини ҳосил қилиш
<i>Педагогик вазифа:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Мавзуни мустақил ўрганиш учун асос яратади. • Мавзу бўйича билимларни чуқур ўзлаштириш ва мустаҳкамлашга ёрдам беради. • Кичик гуруҳларда ишлашни ташкил қилади. • Янги маълумотлар бўйича ўз нуқтаи назарга эга бўлишни шакллантиради. • Мантиқий хулоса чиқаришга кўмак беради. 	<i>Ўқув фаолияти натижаси:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Аграр тармоқнинг ривожланиши ва эришилган натижаларни тавсифлайди; • Аграр соҳада амалга ошириладиган иқтисодий ислохотларнинг устувор йўналишларини тушунтириб бера олади; • Аграр ишлаб чиқаришни модернизациялаш борасида амалга ошириладиган чора-тадбирлар бўйича янги билимларга эга бўлади; • Аграр секторни истикболда ривожлантириш йўналишлари бўйича маълумотлар банки шакллантирилади;
Ўқитиш усуллари ва техника	Амалий машғулот, «жамоа бўлиб ишлаш» усули;
Ўқитиш воситалари	Маъруза матни, дарслик, компьютер технологияси, эксперт варақлари, графиклардан фойдаланиш.
Ўқитиш шакллари	Гуруҳларда ишлаш усули.
Ўқитиш шарт-шароити	Техник воситалар билан таъминланган, гуруҳларда ишлаш усулини қўллаш мумкин бўлган аудитория.
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки назорат, савол-жавоб, ўз – ўзини назорат қилиш, рейтинг тизими асосида баҳолаш.

Амалий машғулот ўтиш технологик харитаси

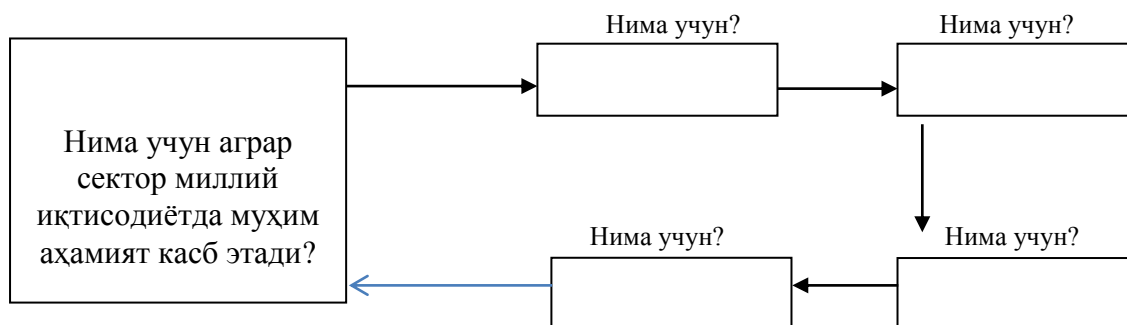
Иш жараёнлари вақти	Фаолиятнинг мазмуни	
	Ўқитувчи	Тингловчи
I-босқич. Мавзуга кириш. (10 минут)	1.1. Амалий машғулот мавзуси, мақсади ва ўқув фаолияти натижаларини айтади. Таълим жараёни «Кичик гуруҳларда ишлаш» орқали амалга оширилишини эълон қилади(1-илова).	Тинглайдилар. ЎУМ га қарайдилар.
	1.2. «Нима учун» техникасидан фойдаланилган ҳолда тингловчиларга, «Нима учун аграр секторни ривожлантириш долзарб аҳамият касб этади?» деган савол билан муурожаат қилади. Бажарилган ишларни кўздан кечириб хулосалайди (2-илова).	Ўз фикрларини эркин билдирадилар. Органаизерни тўлдирадилар.
	1.3. Тингловчиларнинг фикрини умумлаштириб, уларни 3-4 та кичик гуруҳларга бўлади.	Интерфаол усуллардан фойдаланилган ҳолда кичик гуруҳларга бўлинади.
	1.4. Тингловчиларнинг машғулотдаги фаолиятини баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари билан таништиради (3-илова).	ЎУМ га қарайдилар.
	1.5. Мавзу бўйича тайёрланган топшириқларни тарқатади (4-илова).	Топшириқлар ус-тида ишлайдилар.
II-босқич. Асосий (60 минут)	2.1. Гуруҳларга топшириқларни бажариши учун ёрдам беради. Уларни баҳолаш мезонлари билан таништиради. Кўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Дикқатларини қутиладиган натижага жалб қилади.	Фаол қатнашадилар.
	2.2. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишга ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини дикқат билан тинглайди.	Жамоа бўлиб ба-жарилган ишнинг тақдимотини ўтказадилар, баҳсмунозара юрита-дилар, кўшимча-лар қиладилар, хулоса чиқарадилар. Баҳолайдилар.
	2.3. Гуруҳларга «Муаммоли вазият» услубидан фойдаланилган ҳолда «Аграр ишлаб чиқаришни модернизациялаш нима учун зарур?» деб савол билан муурожаат қилади (5-илова).	Мустақил бажа-радилар. Эркин фикрларини намоён этган ҳолда жадвал-ни тўлдиради.
	2.4. Ҳар бир гуруҳ топшириқларни ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишда ёрдам беради. Ягона хулоса чи-қаришга кўмак беради ва ниҳоясида умумлаштиради.	Тақдимот ўтказа-ди. Ғолиб гуруҳ-ларни аниқлаб, баҳолайди.
III-босқич. Якуний (10 минут)	3.1. Иш якунларини чиқаради. Фаол тингловчиларни баҳолаш мезони орқали рағбатлантиради.	Эшитади. Аниқлайди.
	3.2. Мустақил ишлаш учун топшириқ беради: «Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда аграр сектордаги ислохотлар» мавзусида эссе ёзинг.	ЎУМ га қарайдилар.

1-илова

Кичик гуруҳларда ишлаш қондаси

1. Тингловчилар ишни бажариш учун зарур билим ва малакаларга эга бўлмоғи лозим.
2. Гуруҳларга аниқ топшириқлар берилмоғи лозим.
3. Кичик гуруҳ олдига қўйилган топшириқни бажариш учун етарли вақт ажратилади.
4. Гуруҳлардаги фикрлар чегараланмаганлиги ва тайзикқа учрамаслиги ҳақида огоҳлантирилиши зарур.
5. Гуруҳ иш натижаларини қандай тақдим этишини аниқ билишлари, ўқитувчи уларга йўриқнома бериши лозим.
6. Нима бўлганда ҳам мулоқотда бўлинг, ўз фикрингизни эркин намоён этинг.

2-илова

«Нима учун?» техникаси

3-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллигини 0-5 балл	Жами балл

15 – 13 балл – «аъло».

12 – 10 балл – «яхши».

9 – 6 балл – «кониқарли».

4-илова

Эксперт қоғозлари - топшириқлар**1-гуруҳ**

1. Аграр тармоқнинг ривожланиши ва эришилган натижалар.

2-гурух

1. Аграр соҳада амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг устувор йўналишлари.

3-гурух

1. Аграр ишлаб чиқаришни модернизациялаш борасида амалга оширилаётган чоратadbирлар.

4-гурух

1. Аграр секторни истикболда ривожлантириш йўналишлари.

5-илова

«Муаммоли вазият»

«Муаммоли вазият» тури	«Муаммоли вазият» сабаблари	Вазиятдан чиқиб кетиш харакалари
Нима учун иқтисодиётнинг аграр сектори давлат томонидан қўллаб- қувватланади?		

МАЪРУЗА МАТНИ

Мавзу: ДАВЛАТНИНГ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТИ

Режа:

1. Глобал молиявий-иқтисодий инқироз ҳукм сураётган шароитда Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий кўрсаткичлар таҳлили.

2. Мамлакатимиз молия-банк тизимида амалга оширилган тадбирлар натижасида қўлга киритилган ижобий ўзгаришлар мамлакатимиз молия-банк тизимида амалга оширилган тадбирлар натижасида қўлга киритилган ижобий ўзгаришлар.

3. Иқтисодиётимизга йўналтирилган капитал маблағлар, инвестициялар – мамлакатимизнинг юқори суръатлар билан барқарор ўсишининг омили.

4. Эркин индустриал-иқтисодий зоналар – ҳудудларнинг ишлаб чиқариш ва ресурс салоҳиятидан комплекс фойдаланиш, хорижий ва маҳаллий инвестицияларни жалб этиш бўйича қулай шарт-шароитлар гарови.

5. Мамлакатимиз аграр сектори тармоқларида қўлга киритилган ютуқ ва натижалар.

6. Аҳолига кўрсатилган юқори кўламли хизматлар натижасида инсонларимизнинг турмуши сифати юксалишида юз берган ўзгаришлар.

Таянч иборалар: *капитал маблағлар, инвестиция, молия, банк, глобал, инқироз, иқтисодий ўсиш, макроиқтисодий барқарорлик, шисизлик, инфляция*

1-САВОЛ. ГЛОБАЛ МОЛИЯВИЙ-ИҚТИСОДИЙ ИНҚИРОЗ ҲУКМ СУРАЁТГАН ШАРОИТДА ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИНГ БАРҚАРОР ЎСИШ СУРЪАТЛАРИ ВА МАКРОИҚТИСОДИЙ КЎРСАТКИЧЛАР ТАҲЛИЛИ

1.1. Глобал жаҳон иқтисодиётида сақланиб қолаётган жиддий муаммолар

Маълумки, ҳар бир навбатдаги янги йилнинг бошида Президентимиз И.А.Каримов анъанавий тарзда ўтган йилда мамлакатимиз тараққиётида эришилган натижалар, ижтимоий-иқтисодий ҳаётнинг турли жабҳаларида қўлга киритилган ютуқлар, шунингдек, кейинги йилларда алоҳида эътибор қаратиш лозим бўлган

Ўтган йил яқунларини сарҳисоб қилар эканмиз, авваламбор шуни таъкидлашимиз керакки, глобал жаҳон иқтисодиётида хали-бери сақланиб қолаётган жиддий муаммоларга қарамадан, 2012 йилда Ўзбекистон ўз иқтисодиётини барқарор суръатлар билан ривожлантиришни давом эттирди, аҳоли турмуш даражасини изчил юксалтиришни таъминлади, дунё бозоридаги ўз позициясини мустаҳкамлади.

Ислом Каримов

жиҳатлар борасида кенг, дастурий маъруза қилади. Ушбу анъанага мувофиқ ҳолда, шу йилнинг 18 январь куни, асосий мақсади Ўзбекистоннинг 2012 йилдаги ижтимоий-иқтисодий ривожланиш якунларини муҳокама этиш ва 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларини тасдиқлаб олишдан иборат бўлган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлиси бўлиб ўтди. Давлатимиз раҳбари ўтган йилда эришилган ютуқ ва натижалар тўғрисида тўхталар экан, “...авваламбор шуни таъкидлашимиз керакки, глобал жаҳон иқтисодиётида ҳали-бери сақланиб қолаётган жиддий муаммоларга қарамасдан, 2012 йилда Ўзбекистон ўз иқтисодиётини барқарор суръатлар билан ривожлантиришни давом эттирди, аҳоли турмуш даражасини изчил юксалтиришни таъминлади, дунё бозоридаги ўз позициясини мустаҳкамлади”² дея эътироф этди.

Ҳақиқатан ҳам, кейинги йилларда жаҳон иқтисодиётида юзага келган ва бугунги кунда сақланиб қолаётган жиддий муаммолар мустақил тараққиёт йўлига ўтган Ўзбекистон иқтисодиёти учун ўзига хос синовга айланди. Хусусан, мазкур муаммолар қаторида энг аввало ҳамон инсониятга ўзининг салбий таъсир оқибатлари билан жиддий таҳдид солиб келаётган глобал молиявий-иқтисодий инқирозни тилга олиш ўринлидир.

Маълумки, ўзининг салбий таъсири билан инсониятга жиддий ташвишлар туғдираётган, жаҳон иқтисодиётининг барқарор ривожланишини издан чиқараётган молиявий-иқтисодий инқироз ўтган асрнинг сўнгги чорагидан эътиборан ривожланган мамлакатлар иқтисодиётидаги мутаносибликлар, хусусан реал ва молиявий сектор ўртасидаги нисбатнинг кескин бузилиши оқибатида вужудга кела бошлади. Бу мамлакатлардаги йирик молиявий муассасалар томонидан ўзининг хусусий корпоратив манфаатларини амалга ошириш мақсадида банк-молия соҳасидаги меъёр ва тартибларнинг қўпол тарзда бузилиши, жаҳондаги кўплаб давлатларнинг реал активларидан спекулятив тарзда фойдаланиш орқали катта даромад олишга интилиш ва шу тариқа глобал молиявий архитектурада жиддий нуқсонларга йўл қўйилиши, миллий иқтисодиётдаги ялпи талабни қўллаб-қувватлаш, тобора ўсиб бораётган ташқи қарзларни чеклаш учун “арзон пуллар” сиёсатининг қўлланиши каби хатти-ҳаракатлар юзага келаётган номутаносибликларнинг янада кучайиши ва борган сари кескин, муқаррар равишда инқироз ҳолатини келтириб чиқарадиган даражада тус олишига сабаб бўлди. Айниқса, молиявий маблағлардан спекулятив мақсадларда фойдаланишда жаҳоннинг кўплаб мамлакатларидаги молиявий муассасалар билан бир қаторда аҳолининг ҳам

² Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримовнинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси // “Халқ сўзи” газетаси, 2013 йил 19 январь.

ипотекали кредитлаш тизими орқали кенг жалб қилиниши мазкур жараёнларнинг жадаллашувига ва охир-оқибатда жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг бошланишига сабаб бўлди. Президентимиз И.А.Каримов ўзининг “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари” номли асарига биринчилардан бўлиб бу жараённинг юзага келиши сабабларини қуйидаги тарзда кенг асослаб берди: “Бу инқироз Америка Қўшма Штатларида ипотекали кредитлаш тизимида рўй берган танглик ҳолатидан бошланди. Сўнгра бу жараённинг миқёси кенгайиб, йирик банклар ва молиявий тузилмаларнинг ликвидлик, яъни тўлов қобилияти заифлашиб, молиявий инқирозга айланиб кетди. Дунёнинг етакчи фонд бозорларида энг йирик компаниялар индекслари ва акцияларининг бозор қиймати ҳалокатли даражада тушиб кетишига олиб келди. Буларнинг барчаси, ўз навбатида, кўплаб мамлакатларда ишлаб чиқариш ва иқтисодий ўсиш суръатларининг кескин пасайиб кетиши билан боғлиқ ишсизлик ва бошқа салбий оқибатларни келтириб чиқарди»³.

Президентимиз жаҳон молиявий инқирози рўй берган дастлабки палладаёқ унинг таъсир даражаси, кўлами ва келтириб чиқариши мумкин бўлган салбий оқибатларига етарли баҳо бериб, “жаҳон молиявий инқирозидан имкон қадар тез чиқиш, унинг оқибатларини енгиллаштириш кўп жиҳатдан ҳар қайси давлат доирасида ва умуман, дунё ҳамжамияти миқёсида қабул қилинаётган чоратadbирларнинг қанчалик самарадорлигига, уларнинг бир-бири билан уйғунлигига боғлиқ”⁴, деб хулоса чиқарган эди. Бундай ҳаққоний хулосалар асосида Ўзбекистонда 2008 йилнинг ўзида Инқирозга қарши чоралар дастури ишлаб чиқилиб, унда белгиланган тадбирларни изчил равишда амалга оширишга киришилди⁵.

Жаҳоннинг етакчи ривожланган мамлакатлари ҳам инқирознинг олдини олиш, унинг таъсир даражасини пасайтириш борасида турли кўриниш ва кўламлардаги ҳаракатларни бошлаб юборди. Жумладан, ушбу чоратadbирларнинг ўзаро мувофиқлигини таъминлаш мақсадида жаҳондаги

Маълумот ўрнида!

“Катта йигирмалик” гуруҳи (G-20) расман 1999 йилда глобал иқтисодиётдаги асосий муаммоларни муҳокама қилиш мақсадида ташкил этилган. Ушбу гуруҳ таркибига ялпи ички маҳсулоти ҳажми жаҳон ялпи ички маҳсулотнинг 90 фоизини ташкил этадиган қуйидаги 20 та ривожланган ва ривожланаётган йирик давлат киради: Аргентина, Австралия, Бразилия, Буюк Британия, Германия, Ҳиндистон, Индонезия, Италия, Канада, Мексика, Хитой, Россия, Саудия Арабистони, АКШ, Туркия, Франция, ЖАР.

³ Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. – Т.: Ўзбекистон, 2009, 4-б.

⁴ **Ўша манба**, 6-б.

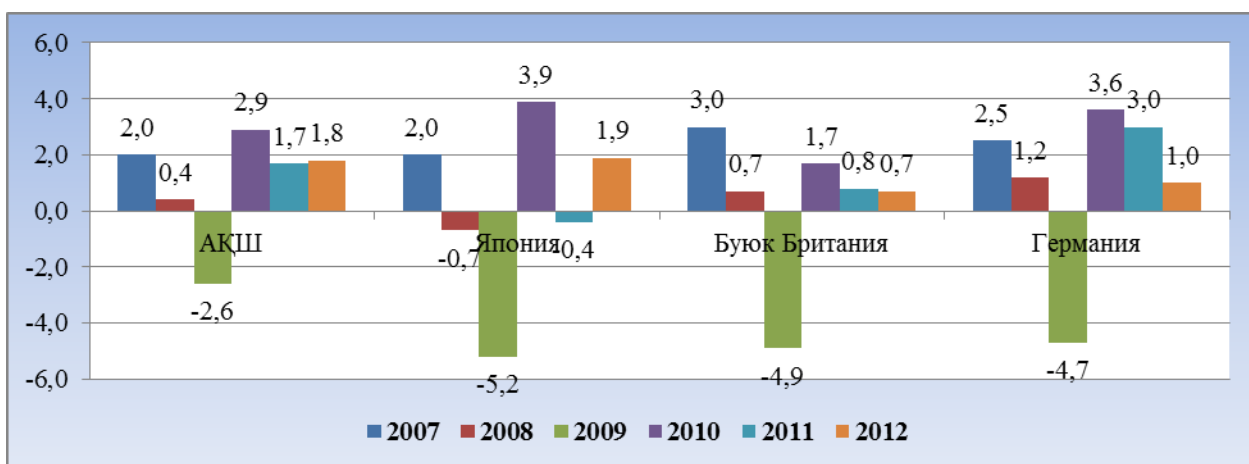
⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг 2011 йилнинг асосий яқунлари ва 2012 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади” мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. – Т.: “O‘qituvchi” НМИУ, 2012, 6-7-б.

ривожланган мамлакатларнинг “Катта йигирмалик” гуруҳи доирасида бир неча бор саммитлар ўтказилиб, тегишли чора-тадбирлар амалга оширилиб келинмоқда (1.1.1-жадвал).

Дастлаб бу чора-тадбирлар 2009-2010 йилларда маълум натижа бергандек бўлди. Хусусан, жаҳон иқтисодиётида ўсиш суръатларининг пасайиши тўхтатилди, айрим мамлакатларда ишлаб чиқариш ўсди, инвестицион фаоллик жонланди. Бироқ, ушбу чора-тадбирлардаги ўзаро мутаносиблик даражасининг пастлиги, инқирозга қарши курашиш йўллари ва воситаларини қўллашдаги изчилликнинг йўқлиги уларнинг самарасини кескин пасайтириб юборди, аксарият ҳолларда кўзланган натижаларга эришиш имконини бермади.

Инвесторлар қарздорлик муаммоларини тартибга солиш мумкинлигига, банкларнинг барқарорлигига ва Европа иқтисодиётининг истиқболларига нисбатан ишончни йўқота бошлади. Ликвид маблағлар бозоридаги танглик ўсиб, борган сари янги мамлакатлар “муаммоли”лар қаторига қўшила бошлади. Ва ниҳоят, Европадаги умумий иқтисодий ўсишдаги пасайиш реал таҳдидга айлана бошлади.

Европа Иттифоқи томонидан ҳудуддаги молиявий инқироз келтириб чиқараётган турли оқибатларни бартараф этишга йўналтирилган институционал механизмларни яратиш борасидаги чора-тадбирларга қарамай 2012 йилда Жанубий Европанинг тўртта мамлакати – Италия, Испания, Португалия ва Грецияда ишлаб чиқаришнинг пасайиши кузатилади. Евроҳудуддаги ЯИМнинг пасайиши 0,3% ни, Европа Иттифоқи бўйича эса 0,2% ни ташкил этади⁶. Ривожланган мамлакатлардаги ЯИМ ўсиш суръатларидаги беқарорлик ҳали жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг салбий таъсирлари давом этаётганлигини кўрсатади .

1.1.1-расм. Айрим ривожланган мамлакатларда ЯИМнинг ўсиш суръатлари (олдинги йилга нисбатан фоизда).

⁶ Перспективы развития мировой экономики в 2013 году // <http://www.webeconomy.ru>

Жаҳондаги етакчи мамлакатлар иқтисодий ўсиш суръатларининг беқарорлигига, бир томондан, инқирозга қарши курашиш чоралари бўйича мамлакатлар раҳбарлари ўртасидаги ўзаро яқдилликнинг бўлмаслиги, иқтисодий сиёсатдаги уйғунликка эришмаслик замин яратса, бошқа томондан, йирик иқтисодиётга эга мамлакатларнинг ички сиёсий беқарорлиги ҳам жиддий таъсир кўрсатмоқда. Айниқса, кейинги пайтда мамлакатдаги иқтисодий ўсишни рағбатлантириш мақсадида валюта курсларининг бозор механизмлари орқали эркин шаклланишига турли йўллар билан таъсир кўрсатиш, жумладан, “валюталарнинг рақобатга асосланган девальвацияси” сиёсатининг олиб борилиши оқибатида “валюта урушлари” хавфининг кучайиши каби ҳолатлар ҳам кўзга ташланмоқда. Масалан, 2012 йил ноябрь ойидан бошлаб Япония янги ҳукуматининг дефляция муаммосини ҳал этиш мақсадида ўз иқтисодиётига аҳамиятли даражадаги валюта маблағларининг киритиши иена қувватининг 20% га қадар пасайишига олиб келиб, ушбу ҳолат бошқа мамлакатлар раҳбарларининг норозилигини келтириб чиқарди⁷. Шунингдек, АҚШда юзага келиши мумкин бўлган “фискал жарлик” мамлакат бюджет сарфларининг кескин қисқаришига ҳамда ишлаб чиқаришнинг пасайиши эҳтимолини туғдирмоқда. АҚШ жаҳондаги йирик импорт қилувчи мамлакат ҳисобланиши сабабли, ушбу ҳолат жаҳондаги бошқа мамлакатлар иқтисодиётига ҳам салбий таъсир кўрсатиши мумкин⁸.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти “2013 йилда жаҳон иқтисодий ҳолати ва истиқболлари” (World Economic Situation and Prospects 2013) мавзусидаги навбатдаги йиллик маърузасини тақдим этди. Мазкур ташкилотнинг баҳосига кўра, МДХ мамлакатлари иқтисодий кўрсаткичлари пасайиб бориб, бу узоқ муддатли тренд ҳисобланади.

2012 йилда МДХ мамлакатлари ва Грузиянинг иқтисодий ўсиш суръатлари тахминан 3,8% ни ташкил этиб, бу потенциал кўрсаткичдан анча пастдир. Бунинг асосий сабаби – жаҳон иқтисодиётининг, айниқса, МДХ мамлакатларининг асосий иқтисодий ҳамкори бўлган Европа мамлакатлари иқтисодиётининг беқарорлигидир⁹.

Маълумки, давлатнинг жамият ҳаётининг барча соҳаларидаги ролининг узлуксиз ўсиб бориши, унинг иқтисодий ва ижтимоий вазифаларининг кенгайиши давлат бюджети харажатларининг даромадларга нисбатан ортиб кетиши, яъни бюджет тақчиллигига олиб келади. Бюджет тақчиллигининг вужудга келишига қуйидагилар сабаб бўлади:

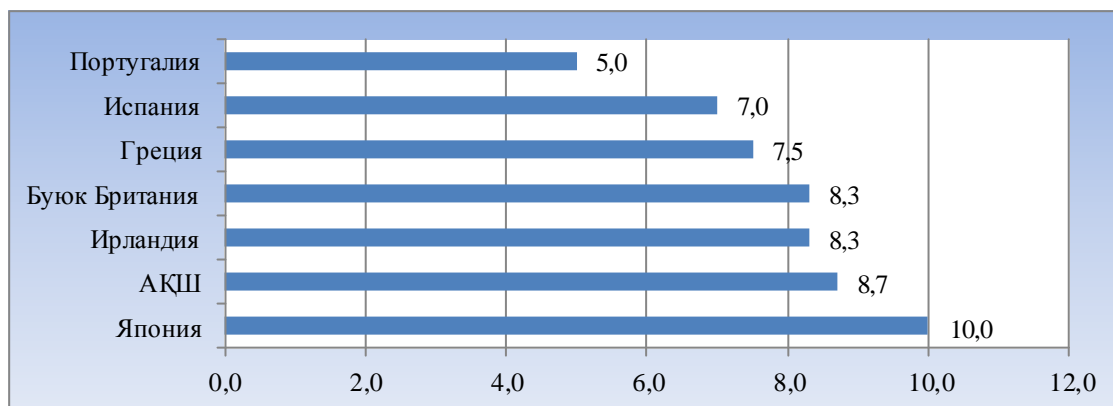
⁷ Финансовая G20 объявила перемирие на валютной войне // <http://ria.ru/economy>

⁸ Перспективы развития мировой экономики в 2013 году // <http://www.webeconomy.ru>

⁹ Шохина Е. Всеобщая вялость // <http://expert.ru/2013/01/22/vseobschaya-vyalost/>

- ишлаб чиқаришнинг пасайиб кетиши;
- харажатларнинг ҳаддан ташқари ўсиб кетиши;
- товарлар билан таъминланмаган пул эмиссияси;
- ҳарбий саноат мажмуасини молиялаштириш бўйича сарф-харажатларнинг ўсиши;
- пинҳона иқтисодиёт, унумсиз харажатлар, йўқотишлар ҳажмининг ўсиб бориши ва бошқалар.

Бюджет тақчиллигининг ўзгариши хўжалик конъюнктурасидаги жорий тебранишлар, ишлаб чиқаришдаги даврий инқироз ва юксалишларни ҳам акс эттиради, инқирозлар даврида давлат бюджет маблағлари ҳисобидан иқтисодиётнинг маълум секторларини молиявий таъминлаб туришга, умуммиллий аҳамиятига эга бўлган тармоқларда инвестициялар ҳажмини сақлаб қолишга мажбур бўлади. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироzi шароитида бюджет тақчиллигининг кучайиш ҳолати айниқса 2010 йилда Ирландия (32 фоиз), Греция (15,4 фоиз), Буюк Британия (11,1 фоиз) сингари мамлакатларда кескин намоён бўлган бўлса, мазкур кўрсаткичнинг 2012 йилда Япония (10 фоиз), АҚШ (8,7 фоиз), Буюк Британия (8,3 фоиз) ва бошқа мамлакатлардаги даражаси ҳамон юқориликча қолмоқда (1.1.2-расм).

1.1.2-расм. Айрим мамлакатларда 2012 йил якунида давлат бюджети тақчиллиги даражаси¹⁰.

Бюджет тақчиллигининг кучайиши муқаррар равишда давлат қарзини келтириб чиқаради. Яъни, бюджет тақчиллиги асосан давлат қарзи ҳисобига қопланиб, у ички ва ташқи қарзлардан иборат бўлади. Ички қарз давлатнинг мамлакат ичида заёмлар ва бошқа қимматли қоғозларини чиқариш, бюджетдан ташқари турли фондлар (суғурта фонди, ишсизлик бўйича суғурталаш фонди, пенсия фонди) олинган қарзлардан иборат бўлса, ташқи қарз хорижий давлатлардан, улардаги жисмоний ва юридик шахслардан, шунингдек, халқаро молиявий ташкилотлардан олинган қарз ҳисобланади.

¹⁰ Қуйидаги манба асосида тайёрланди: Дефицит бюджета развитых стран составит 5,9% ВВП в 2012 году и 4,9% – в 2013 году – МВФ // <http://news.mail.ru/economics/10516847/>

Ташқи қарзнинг меъёридан ошиб кетиши миллий иқтисодиёт ривожига салбий таъсир кўрсатади. Агар ташқи қарз бўйича тўловлар мамлакатнинг товар ва хизматлар экспортидан келадиган тушумнинг сезиларли қисми, масалан, 20-25 фоизидан ошиб кетса, бу ҳолат давлатнинг кредит бўйича рейтингини пасайтириб юборади. Натижада четдан янги қарз маблағларини жалб этиш мушкуллашади. Шунга кўра, давлатлар мунтазам равишда ташқи қарзни тартибга солиш чора-тадбирларини амалга ошириб боради.

Бундай чора-тадбирлар қаторига қуйидагиларни киритиш мумкин: мамлакатнинг олтин-валюта захираси ҳисобидан қарзларни тўлаб бориш; кредиторларнинг қарз тўлов муддатларини ўзгартиришлари, айрим ҳолларда уларнинг маълум қисмидан воз кечишларига эришиш; қарзларни мамлакатдаги кўчмас мулк, қимматли қоғозлар, капиталда иштирок этиш ва бошқа ҳуқуқларни сотиш ҳисобидан тўлаш; халқаро банклар ва бошқа молиявий ташкилотлардан ёрдам олиш ва ҳ.к.

Жаҳондаги 50 та йирик давлатнинг ташқи қарзи 65 трлн. долл.га етди, бироқ бу ҳали сўнгги чегара эмас: Европа комиссиясининг маълумотиغا кўра евроҳудуддаги аксарият давлатларнинг ташқи қарзи фақат ўсиб бормоқда.

Хусусан, Испания, Франция, Греция, Португалия ва Ирландияда 2012-2013 йиллардаги ЯИМга нисбатан қарзнинг кўпайиши кутилмоқда.

Халқаро кредиторлар ташкилоти (WOC) таҳлилчилари ҳолатни ўрганган ҳолда, сўнгги йилларда йирик иқтисодиётга эга мамлакатларнинг ташқи қарзи қисқармай, балки ўсиб бораётганлиги тўғрисидаги хулосага келдилар. Шундай қилиб, ўсиш давлат томонидан иқтисодиётга маблағларнинг, жумладан, норезидентлардан қарз олиш ҳисобига киритилиши билан шартланган.

Ташқи қарз ҳажми бўйича мамлакатлар рейтинги етакчилари аксарият ҳолларда ўтган йилги ўринларини сақлаб қолганлар

АҚШнинг ташқи қарзи 2011 йил якунлари бўйича ЯИМ ҳажмига тенг бўлди. Бироқ, мазкур кўрсаткич бўйича рейтингни кўриб чиқилса, АҚШ умуман етакчи ўринларда эмас. Ирландиянинг ташқи қарзи мамлакат ЯИМ ҳажмидан 10 баравардан зиёд, Буюк Британияники 4 баравар, Нидерландия ва Гонконгники 3 баравар кўпроқ.

Фақат Японияда бу кўрсаткич 50% дан паст бўлиб, бироқ бу мазкур мамлакат учун қарз рейтингидаги ягона ижобий ҳолат ҳисобланади. Япониянинг давлат қарзи (қайсики, ички қарздорликни ҳам ўз ичига олувчи) даражаси ЯИМга нисбатан 226% ни ташкил этади. Бундай юқори кўрсаткич мамлакатда цунами олиб келган талафотларга қарши кураш кўпроқ миллий

валютадаги ички молиявий маблағлар ҳисобига олиб борилаётганлиги билан изоҳланади¹¹.

Жаҳоннинг етакчи мамлакатлари учун энг оғир муаммо – бу ишсизликдир. Жаҳон инқирози бошланиши билан замонавий иқтисодиётда бандлар ва ишсизлар ўртасидаги янги нисбатнинг вужудга келганлиги ҳамда юқори даражадаги ишсизлик унинг аломатига айланганлиги тўғрисидаги хулоса барча учун маълум ҳақиқатга айланди. Аслида, бу борадаги аҳвол бир хилда эмас. Бир томондан, ишсизлик дастлабки инқироз ҳолатларидан кейин жуда секинлик билан пасаймоқда. Бошқа томондан, жаҳоннинг кўплаб мамлакатлари – бу Германия, Япония, Марказий ва Шимолий Европа мамлакатларида ишсизлик даражаси инқироздан олдинги даражасига қайтди. АҚШда ишсизлик даражаси жуда секинлик билан, бироқ барқарор равишда пасайиб бормоқда ва ҳозирда 7,7% га қадар тушди. Албатта, АҚШ иқтисодиёти учун “меъёрдаги” ҳисобланган 4-6% даражага тушишгача ҳали узоқ, бироқ энг юқори 10,1% дан сезиларли даражада фарқ қилади

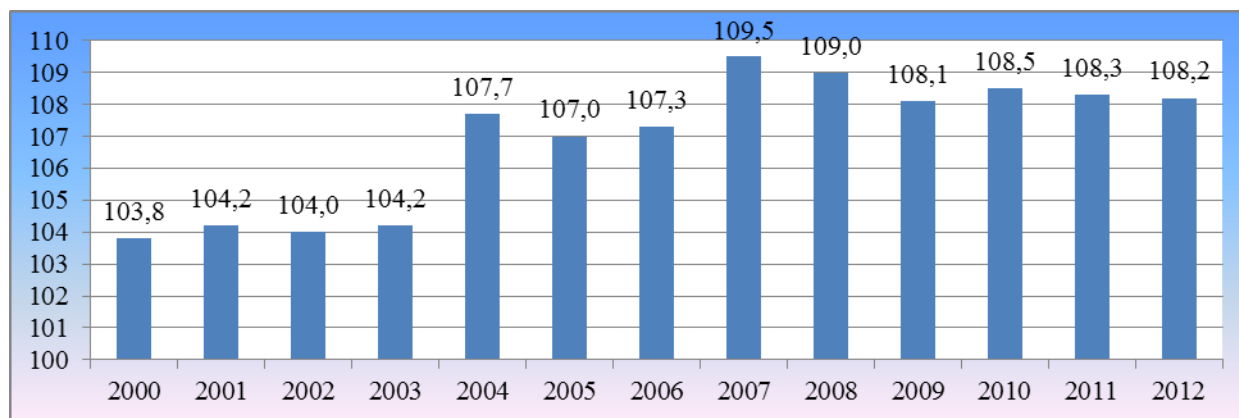
Credit Suisse банки томонидан тайёрланган Global Wealth Report маърузасида жаҳон аҳолиси фаровонлигининг жамланма кўрсаткичи 2011 йилнинг ўрталаридан 2012 йилнинг ўртасига қадар 5,2%, яъни 223 трлн. долл. миқдорида қисқарганлигини таъкидлайди. Мазкур кўрсаткичнинг бу даражада пасайиши 2007-2008 йиллардан буён биринчи марта қайд этилган¹².

1.2. 2012 йилда мамлакатимиз иқтисодиётининг барқарор суръатлар билан ривожланиши

Юқорида баён этилган глобал жаҳон иқтисодиётидаги жиддий муаммолар ҳамда уларнинг дунёдаги кўплаб мамлакатлар қаторида бизнинг республикамиз иқтисодиётига ҳам кўрсатаётган салбий таъсирига қарамасдан, 2012 йилда юқори ва барқарор ўсиш суръатларини сақлаб, макроиқтисодий барқарорлик ва мутаносибликни таъминлаганимиз ўзига хос ижобий кўрсаткич бўлди (1.2.1-расм).

¹¹ Манба: Рейтинг стран по объему внешнего долга <http://www.vestifinance.ru/articles/11572>

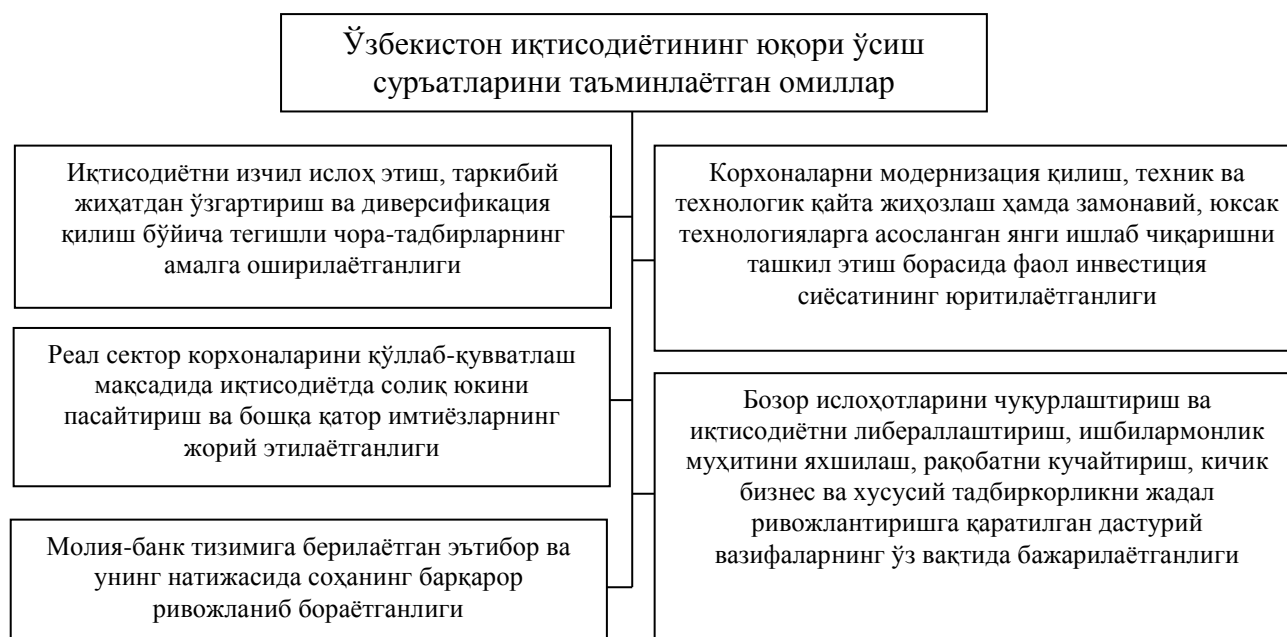
¹² Благостояние населения мира снизилось за последний год, в России самое неравномерное распределение доходов — Газета. Ru | Финансы // <http://www.gazeta.ru/financial/2012/10/10/4807489.shtml>

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

1.2.1-расм. Ўзбекистонда ялпи ички маҳсулотнинг йиллар давомида ўсиш динамикаси, фоизда.

Расмдан кўринадики, агар мамлакатимизда ЯИМнинг ўсиш суръатлари 2000-2003 йилларда 3,8-4,2 фоиз, 2004-2006 йилларда 7-7,3 фоиз, 2007-2008 йилларда эса 9-9,5 фоиз даражасида кузатилган бўлса, кейинги йилларда жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози мазкур кўрсаткичга ҳам ўз таъсирини кўрсатиб, ўсиш суръатларида бир оз пасайиш рўй берди. Бироқ, мамлакатимизда чуқур ўйланган ҳолда ишлаб чиқилган ҳамда изчил равишда олиб борилаётган самарали иқтисодий сиёсат натижасида шаклланган омиллар шундай мураккаб шароитда ҳам ЯИМнинг юқори ва барқарор ўсиш суръатларини сақланиб қолишини таъминламоқда (1.2.2-расм).

1.2.2-расм. Ўзбекистон иқтисодиётининг юқори ўсиш суръатларини таъминлаётган омиллар¹³.

¹³ Қуйидаги манба асосида тайёрланди: ЎзР Марказий Банки расмий сайти – <http://www.cbu.uz/uzc/node/39959>

Мазкур омиллар таъсирида 2012 йилда мамлакатимизда ЯИМнинг реал ўсиши 2011 йилга нисбатан 8,2 фоизни ташкил қилиб, унинг мутлақ ҳажми 96,6 трлн. сўмга тенг бўлди. Мамлакатимиз ЯИМ ўсиш суръатларининг барқарорлигини таъминлашда иқтисодиётдаги етакчи тармоқларнинг юқори ўсиш суръатлари мустаҳкам замин тайёрламоқда (1.2.1-жадвал).

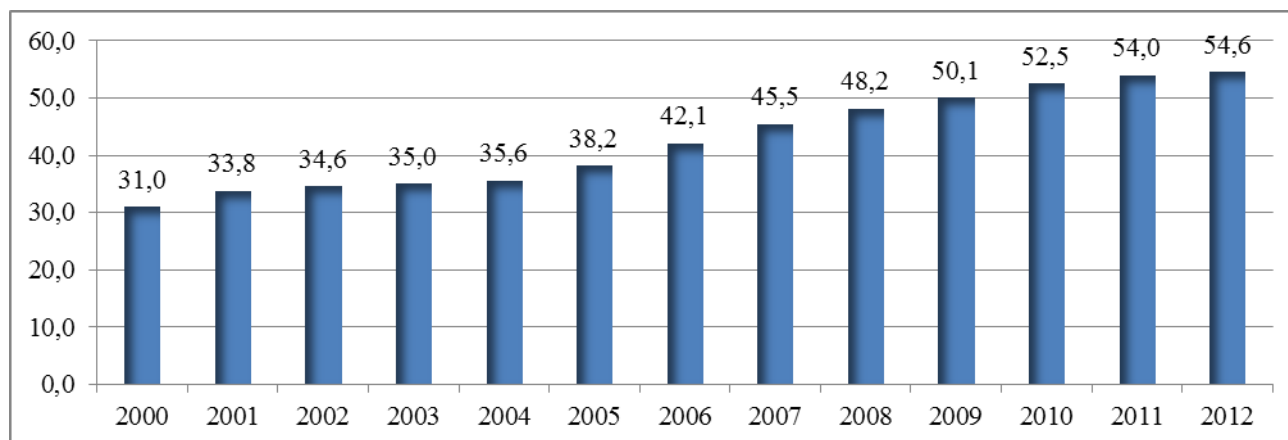
1.2.1-жадвал. Ўзбекистонда иқтисодиётнинг асосий тармоқ ва соҳаларидаги ўсиш суръатлари, фоизда

Кўрсаткич	2007 йил	2008 йил	2009 йил	2010 йил	2011 йил	2012 йил
Саноат ишлаб чиқариши	12,1	12,7	9,0	8,3	6,3	7,7
Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш	6,1	4,5	5,7	6,8	6,6	7,0
Чакана савдо айланмаси	21,0	7,2	16,6	14,7	16,4	13,9
Аҳолига пулик хизматлар кўрсатиш	20,6	21,3	12,9	13,4	16,1	14,2

Жадвалдан кўринадики, юқорида баён этилган мураккаб ва қийин шароитда ҳам иқтисодиётнинг асосий тармоқ ва соҳаларида иқтисодий ўсишнинг юқори ва барқарор суръатлари сақланиб қолмоқда. Жумладан, 2012 йилда саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш умумий ҳажми 2011 йилга нисбатан 7,7 фоизга ошди ва 50,7 трлн. сўмни ташкил этди. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажми ўтган йилга нисбатан 7,0 фоизга ошиб, 24,4 трлн. сўмни ташкил қилди. Ўтган йилда кўрсатилган хизматлар ҳажми 14,2 фоизга ўсиб, унинг ЯИМ таркибидаги улуши 52,0 фоиздан зиёдни ташкил қилди. Ички талабни рағбатлантириш борасида амалга оширилган чора-тадбирлар натижасида ўтган йилда чакана товар айланмасининг 2011 йилга нисбатан 13,9 фоизга ўсиши кузатилди.

Мамлакатимизда бизнесни юритиш билан боғлиқ барча жараёнларни янада либераллаштириш, соддалаштириш ва арзонлаштириш, кичик бизнес ва хусусий тадбикорлик субъектларини молиявий қўллаб-қувватлаш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар натижасида кичик бизнеснинг республикамиз иқтисодиётидаги тутган ўрни тобора мустаҳкамланиб бормоқда. Натижада 2012 йилда кичик бизнес субъектларига тегишли ишлаб чиқариш корхонлари ва микрофирмалар сони 23,3 мингтага ўсиб, 2013 йил 1 январь

ҳолатига кўра 219,4 мингтага (фермер хўжаликларини ҳисобга олмаган ҳолда) етди. Кичик бизнеснинг ЯИМ таркибидаги улуши 54,6 фоизни ташкил қилди (1.1.6-расм).

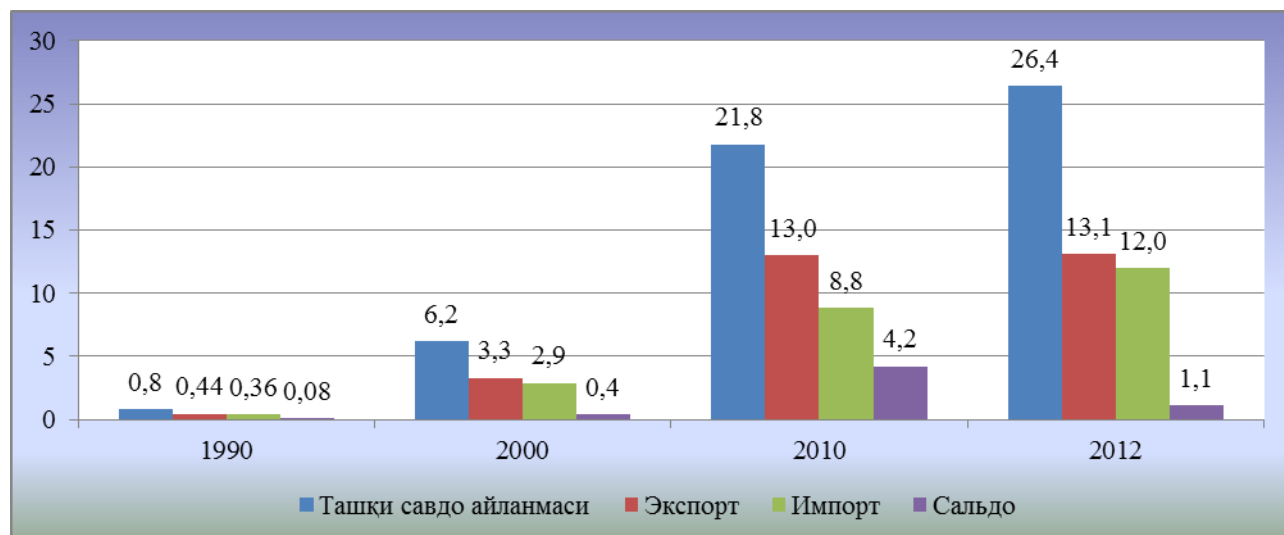
1.2.3-расм. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ЯИМ даги улуши, фоизда.

Умуман олганда, мустақиллик йилларида бевосита Президентимиз томонидан ишлаб чиқилган ҳамда изчил равишда олиб борилаётган пухта ўйланган, самарали иқтисодий сиёсат пировардида мамлакатимизда макроиқтисодий барқарорлик ва иқтисодиётнинг мутаносиблигини таъминлашга мустаҳкам замин яратди. Бу эса, юқорида таъкидланганидек, глобал жаҳон иқтисодиётида ҳали-бери сақланиб қолаётган жиддий муаммоларга қарамасдан, 2012 йилда иқтисодиётимизнинг барқарор суръатлар билан ривожлантиришнинг давом эттирилишига, аҳоли турмуш даражасини изчил юксалтиришнинг таъминланишига, мамлакатимизнинг дунё бозоридаги ўз позициясини мустаҳкамлашига асос бўлди.

1.3. Ўзбекистонда ташқи савдо соҳасида ижобий кўрсаткичларнинг таъминланиши

2012 йил яқунларига кўра, Ўзбекистон Республикаси ташқи савдо айланмаси 2011 йилнинг шу даврига нисбатан қарийб 100,5 фоизни ташкил этиб, 26,4 млрд. АҚШ долларига тенг бўлди. Шу жумладан, умумий экспорт ҳажми 2011 йилга нисбатан 111,6 фоиз ёки 13,1 млрд. АҚШ долларини, импорт эса 109 фоиз ёки 12,0 млрд. АҚШ долларини ташкил этди¹⁴. Ташқи савдо айланмасидаги ижобий сальдо 1 миллиард 120 миллион доллардан ошди (1.3.1-расм).

¹⁴ http://www.mfer.uz/uzb/tashqi_savdo/

1.3.1-расм. Ўзбекистоннинг ташқи савдо кўрсаткичлари динамикаси, млрд.долл.¹⁵

Диаграммадан кўринадикки, 1990-2012 йиллар давомида мамлакатимизда ташқи савдо айланмаси ҳажми 33 марта, экспорт ҳажми 29,8 марта ўсган. Экспортни рағбатлантириш борасида олиб борилаётган чора-тадбирлар ва маҳаллийлаштириш дастурининг изчил амалга оширилиши натижасида республикаимиз тўлов балансининг, хусусан, ташқи савдо балансининг барқарорлиги сақлаб қолинди.

2012 йилда экспорт ҳажми сезиларли равишда, яъни 11,6 фоизга ўсди, экспорт қилинаётган маҳсулотлар таркибида хомашё бўлмаган тайёр товарларнинг улуши 70 фоиздан зиёдни ташкил этди (1.3.1-жадвал).

1.3.1-жадвал. 2012 йил якунларига кўра Ўзбекистон Республикасининг экспорт таркиби, млн.долл.¹⁶

Экспорт таркиби	Жами		
	2012 йил учун	2011 йилга нисбатан (%) да)	натижага нисбатан (%) да)
Жами:	13150,1	111,6	100
пахта толаси	1259,7	93,5	9,6
озиқ-овқат маҳсулотлари	878,4	44,1	6,7
кимёвий маҳсулотлар ва	764,8	91,2	5,8

¹⁵ Қуйидаги манбалар асосида тайёрланди: Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011, 60-б; http://www.mfer.uz/uzb/tashqi_savdo/

¹⁶ http://www.mfer.uz/uzb/tashqi_savdo/

улардан тайёрланган буюмлар			
ёқилғи ва нефть маҳсулотлари	4921,2	177,1	37,4
қора ва рангли металллар	1055,2	94,6	8,0
машина ва ускуналар	917,7	91,9	7,0
хизматлар	2314,2	130,6	17,6
бошқалар	1034,9	48,8	7,9

Жадвалдан кўринадики, 2012 йилда олдинги йилга нисбатан мамлакатимизда ёқилғи ва нефть маҳсулотлари экспорти деярли 1,8 марта, хизматлар экспорти эса 1,3 марта ошган. Озиқ-овқат маҳсулотлари экспорти эса ўтган йилги даражадан деярли 2,3 марта камайган.

Шуниси диққатга сазоворки, экспорт қилинаётган маҳсулотлар таркиби ва сифати яхшиланиб бормоқда. Буни экспорт таркибининг йиллар бўйича динамикаси орқали кузатиш мумкин (1.3.2-жадвал).

1.3.2-жадвал. Ўзбекистон Республикасининг экспорт таркибининг йиллар бўйича динамикаси, фоизда¹⁷

Экспорт таркиби	1990 йил	2000 йил	2011 йил	2012 йил
Пахта толаси	59,7	27,5	9,0	9,6
Озиқ-овқат маҳсулотлари	3,9	5,4	13,2	6,7
Кимёвий маҳсулотлар ва улардан тайёрланган буюмлар	2,3	2,9	5,6	5,8
Ёқилғи ва нефть маҳсулотлари	17,1	10,3	18,5	37,4
Қора ва рангли металллар	4,6	6,6	7,4	8,0
Машина ва ускуналар	1,7	3,4	6,7	7,0
Хизматлар	1,3	13,7	11,8	17,6
Бошқалар	9,4	30,2	27,8	7,9

¹⁷ Манба: http://www.mfer.uz/uzb/tashqi_savdo/

Жадвалдан кўринадики, 1990-2012 йиллар давомида экспорт таркибида пахта толасининг улуши 59,7 фоиздан то 9,6 фоизга қадар, яъни 6 баравардан кўпроқ қисқарди. Натижада экспортнинг хомашёга боғланиб қолиш муаммоси тўла барҳам топди. Аксинча, хизматлар экспортининг улуши 13,5 марта, машина ва ускуналар – 4,1 марта, кимёвий маҳсулотлар ва улардан тайёрланган буюмлар – 2,5 марта, ёқилғи ва нефть маҳсулотлари – 2,2 марта, озиқ-овқат маҳсулотлари экспортининг улуши 1,7 марта ўсганлиги экспорт қилинаётган маҳсулотлар таркибида хомашё бўлмаган тайёр товарларнинг улушининг ошишига ҳамда экспорт қилинаётган маҳсулотлар таркиби ва сифати яхшиланишига замин яратди.

2012 йилда мамлакатимиз импорт ҳажми 9 фоизга ўсиб, умумий қиймати 12026,5 млн. долл.ни ташкил этди (1.3.3-жадвал).

Импорт таркибида хизматлар (130,1%), кимёвий маҳсулотлар ва улардан тайёрланган буюмлар (122,2%), озиқ-овқат маҳсулотлари (119,4%) сезиларли даражада ошди. Аксинча, ёқилғи ва нефть маҳсулотлари импорти ўтган йилга нисбатан камроқ (90,2%) бўлди.

1.3.3-жадвал. 2012 йил якунларига кўра Ўзбекистон Республикасининг импорт таркиби, млн.долл.¹⁸

Импорт таркиби	Жами		
	2012 йил учун	2011йилга нисбатан (%) да)	натижага нисбатан (%) да)
Жами:	12026,5	109	100
озиқ-овқат маҳсулотлари	1187,5	119,4	9,9
кимёвий маҳсулотлар ва улардан тайёрланган буюмлар	1738,1	122,2	14,4
ёқилғи ва нефть маҳсулотлари	875	90,2	7,3
қора ва рангли металллар	937,9	108,7	7,8
машина ва ускуналар	5461,3	109,3	45,4
хизматлар	730,3	130,1	6,1
бошқалар	1096,4	88,9	9,1

¹⁸ Манба: http://www.mfer.uz/uzb/tashqi_savdo/

Агар мамлакатимиз импорти таркибининг йиллар давомидаги динамикасини кузатадиган бўлсак, унда ҳам маълум сифат ўзгаришларини кўриш мумкин (1.3.4-жадвал).

1.3.4-жадвал. Ўзбекистон Республикасининг импорт таркибининг йиллар бўйича динамикаси, фоизда¹⁹

Импорт таркиби	1990 йил	2000 йил	2011 йил	2012 йил
Машина ва ускуналар	12,1	35,4	41,3	45,4
Кимёвий маҳсулотлар ва улардан тайёрланган буюмлар	9,7	13,6	13,3	14,4
Ёқилғи ва нефть маҳсулотлари	3,1	3,8	8,1	7,3
Қора ва рангли металлар	10,2	8,6	8,1	7,8
Озиқ-овқат маҳсулотлари	48,9	12,3	12,4	9,9
Хизматлар	1,5	8,5	5,3	6,1
Бошқалар	14,5	17,8	11,5	9,1

Энг аввало шуни таъкидлаш лозимки, импорт таркибида машина ва ишлаб чиқариш ускуналари улуши 2012 йилда 45,4 фоизни ташкил қилиб, бу 1990 йилдаги кўрсаткичга нисбатан деярли 4 баравар кўпроқдир. Мазкур ҳолат республикамизда иқтисодийни модернизациялаш ва техник жиҳатдан қайта қурулантириш жараёнларини амалга оширишда замонавий ва юқори технологияларга асосланган машина ва ишлаб чиқариш ускуналарига бўлган эҳтиёж орқали изоҳланади. Озиқ-овқат маҳсулотлари импортининг улуши 1990 йилда 48,9 фоизни ташкил этган бўлса, 2012 йилга келиб 9,9 фоизга қадар, яъни деярли 5 баравар қисқарди. Бу эса мамлакатимизда озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш асосларининг тобора ривожлантириб ва мустаҳкамлаб борилаётганлигини кўрсатади. Шунингдек, ушбу даврда хизматлар импорти улушининг 4 баравардан кўпроқ ўсиши мамлакатимизда замонавий хизмат турларига бўлган эҳтиёжнинг тобора ўсиб бораётганлигидан дарак беради.

¹⁹ Қуйидаги манбалар асосида тайёрланди: Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011, 60-б; http://www.mfer.uz/uzb/tashqi_savdo/

Такрорлаш учун савол ва топшириқлар

1. Президентимиз маърузасида тўхталиб ўтилган глобал жаҳон иқтисодиётида ҳали-бери сақланиб қолаётган жиддий муаммолар нималардан иборат?
2. Жаҳонда ишсизлик даражасининг ҳаддан ташқари ўсиб кетиши қандай ижтимоий-иқтисодий оқибатларга олиб келиши мумкин?
3. Ўзбекистон иқтисодиётининг юқори ўсиш суръатларини таъминлаётган омиллар нималардан иборат?
4. 2012 йилда Ўзбекистонда иқтисодиётнинг асосий тармоқ ва соҳаларидаги ўсиш суръатлари қандай бўлди?
5. 2012 йилда Ўзбекистонда ташқи савдо соҳасида эришилган ижобий кўрсаткичларни изоҳлаб беринг.
6. Кейинги йилларда мамлакатимиз экспорти ва импорти таркибида қандай ўзгаришлар кузатилмоқда?
7. Мамлакатимизда инфляциянинг прогноз даражасида сақланиб қолишига қандай чора-тадбирлар шароит яратди?
8. 2012 йилда солиқ юкини камайтириш сиёсати доирасида қандай чоралар белгиланди?
9. Кейинги йилларда Ўзбекистонда давлат харажатлари ҳамда давлат бюджети бажарилиши параметрларида қандай тенденциялар кузатилмоқда?
10. Ўзбекистоннинг четдан қарз олиш бўйича пухта ўйланган сиёсати асосини қандай тамойил ва қоидалар ташкил этади?

2-САВОЛ. МАМЛАКАТИМИЗ МОЛИЯ-БАНК ТИЗИМИДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН ТАДБИРЛАР НАТИЖАСИДА ҚЎЛГА КИРИТИЛГАН ИЖОБИЙ ЎЗГАРИШЛАР

2.1. Самарали пул-кредит сиёсати – молия-банк тизими барқарорлигининг муҳим омили сифатида

Ўтган йилда мамлакатимиз молия-банк тизимида амалга оширилган кенг қамровли чора-тадбирлар аҳамиятли натижаларни қўлга киритиш имконини берди. Энг аввало, тизим барқарорлигини янада мустаҳкамлашда самарали пул-кредит сиёсати етакчи роль ўйнади.

2012 йил давомида Марказий банк томонидан пул бозорида ташқи савдо балансининг ижобий сальдоси ва банк тизими соф ташқи активларининг кўпайиши ҳисобига шаклланган қўшимча ликвидликни стерилизация қилиш операцияларининг мунтазам равишда ўтказиб борилиши орқали иқтисодиётдаги инфляция босимининг олди олинди. Пул массасини прогноз кўрсаткич доирасида ушлаб туриш мақсадида амалга оширилган стерилизация операцияларининг ҳажми 2011 йилга нисбатан 1,4 мартага ошиб, 2013 йилнинг 1 январь ҳолатига кўра 5,9 трлн. сўмни ташкил қилди.

2.1.1-расм. Пул-кредит сиёсатининг билвосита инструментлари орқали амалга оширилган операциялар ҳажмининг динамикаси.

Шунингдек мажбурий резерв талаблари тижорат банкларининг кредит ресурслари миқдорида таъсир кўрсатиш орқали иқтисодиётдаги пул таклифини тартибга солишда пул-кредит сиёсатининг муҳим инструментларидан бири сифатида қўлланилмоқда.

2012 йилда инфляция ва пул массасининг мақсадли параметрларидан келиб чиқиб тижорат банкларида узоқ муддатли ресурс базасини янада кенгайтириш мақсадида, мажбурий резервлар нормаси, юридик шахсларнинг талаб қилиб олингунча ва 1 йилгача бўлган муддатга жалб қилинган депозитлар учун – 15 фоиз, 1 йилдан 3 йилгача бўлган депозитлар учун – 12 фоиз, 3 йилдан ортиқ бўлган депозитлар учун – 10,5 фоиз миқдорида ўзгартирилмасдан қолдирилди.

2012 йилда тижорат банкларининг Марказий банкдаги мажбурий резервлари ҳажми 443 млрд. сўмга ёки йил бошига нисбатан 31,8 фоизга кўпайди.

2.1.2-расм. Марказий банкдаги мажбурий резервлар динамикаси.

Ўз навбатида, Ўзбекистон Республикаси Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси ҳисобварағига қўшимча равишда 3176 млн. АҚШ доллари миқдоридаги маблағлар йўналтирилиши пул массасини прогноз кўрсаткичдан ортиқча ўсишининг олдини олишга ва шу орқали ички бозорда нархлар барқарорлигини таъминлашга хизмат қилди.

Шунингдек, Марказий банкнинг қайта молиялаш ставкаси инструментдан ҳам пул бозоридаги фоиз ставкаларини бошқаришда ҳамда иқтисодий ўсиш жараёнларини рағбатлантириш мақсадида кенг фойдаланилди.

Инфляция даражаси, пул массаси ҳажмининг ва бошқа макроиқтисодий кўрсаткичларнинг белгиланган мақсадли параметрларидан келиб чиқиб Марказий банкнинг қайта молиялаш ставкаси 2012 йилда йиллик 12 фоиз миқдорида сақлаб қолинди.

Қайта молиялаш ставкасининг ушбу даражада ушлаб турилиши пул бозорида молиявий ресурсларга бўлган талаб ва таклифнинг мувозанатини сақлашга, реал сектор корхоналарининг инвестицион имкониятини оширишга,

иқтисодиётни кредитлаш ҳажмини янада кенгайтириш ва айни пайтда тижорат банкларининг ресурс базасининг барқарорлигини таъминлашга хизмат қилди.

Республикадаги барқарор макроиқтисодий ҳолат ва юритилаётган қатъий пул-кредит сиёсати пул ва молия бозорларидаги фоиз ставкалари, жумладан тижорат банкларининг кредитлари ва депозитлари бўйича фоиз ставкалари динамикасида ўз аксини топди.

Хусусан, 2012 йилда пул бозоридаги фоиз ставкаларини қайта молиялаш ставкасига яқинлаштириш борасида амалга оширилган чора-тадбирлар натижасида банклараро пул бозоридаги операциялар бўйича ўртача тортилган фоиз ставкаси йил бошидан буён 0,3 фоиз бандга ўсиб, декабрь ойида 11,0 фоизни ташкил этди.

Аҳоли реал даромадларининг ўсиши, банк тизимида бўлган ишончнинг ортиб бориши ҳамда иқтисодиётдаги инфляцион кутилмаларнинг пасайиши каби омиллар таъсирида, 2012 йил давомида жисмоний шахсларнинг тижорат банкларидаги депозитлари бўйича ўртача тортилган фоиз ставкаси йил бошидаги 9,6 фоиздан декабрь ойининг охирида 6,4 фоизгача, юридик шахсларнинг жамғарма ва муддатли депозитлар бўйича ставка эса 6,8 фоиздан 6,0 фоизгача пасайди.

Шунингдек 2012 йилда валюта сиёсати миллий валюта ва нархлар барқарорлигини таъминлаш ҳамда экспортни рағбатлантиришга йўналтирилди. Бунда ички валюта бозорида алмашув курсини мақсадли коридор доирасида ушлаб туриш учун, валюта савдоларида интервенция операцияларини амалга ошириш орқали сўмнинг алмашув курсининг ўзгариб боровчи бошқариладиган усули қўлланилди.

2.2.Тижорат банкларининг капиталлашув даражасини ошириш ва етарлилигини таъминлаш-банк тизимининг устивор вазифаси сифатида

Республика банк тизимидаги ислохотларнинг муҳим устувор йўналишларидан бири ҳам тижорат банкларининг капиталлашув даражасини ошириш ва уларнинг етарлилигини таъминлашдан иборатдир. 2012 йилда республика банк тизимида асосий эътибор Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 26 ноябрдаги ПҚ-1438-сонли Қарори билан тасдиқланган “2011-2015 йилларда республика молия-банк тизимини янада ислоҳ қилиш ва барқарорлигини ошириш ҳамда юқори халқаро рейтинг кўрсаткичларига эришишнинг устувор йўналишлари бўйича комплекс чора-тадбирлар” Дастури ҳамда республика молия-банк тизимини ривожлантиришга оид бошқа ҳужжатларда белгиланган вазифаларни бажаришга қаратилди, жумладан:

- банк назорати тизимини янада такомиллаштириш, банк назорати бўйича Базель қўмитасининг янги тавсияларини татбиқ этиш билан боғлиқ тадбирларни давом эттириш;

- мамлакат банк тизими ва тижорат банклари фаолиятини етакчи халқаро рейтинг ташкилотлари томонидан қўлланиладиган меъёр, андоза ва кўрсаткичлар асосида баҳолаш амалиётини кенгайтириш;

- тижорат банкларининг ресурс базасини уларнинг капиталлашув даражаси ҳамда аҳоли ва хўжалик юритувчи субъектларнинг бўш пул маблағларини депозитларга жалб қилиш орқали янада ошириш;

- тижорат банклари активларини, шу жумладан, уларнинг инвестицион фаоллигини ҳамда ишлаб чиқаришни техник ва технологик қайта жиҳозлаш бўйича лойиҳаларни кредитлаш ҳажмларини ошириш;

- тижорат банклари балансига олинган иқтисодий ночор корхоналар фаолиятини тиклаш, улар базасида ташкил этилган янги корхоналарни стратегик инвесторларга сотиш ишларини янада фаоллаштириш;

- кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни молиявий қўллаб-қувватлаш, биринчи навбатда, инвестиция мақсадлари, бошланғич капитални шакллантириш учун узоқ муддатли кредитлар ажратиш ҳажмини кенгайтириш;

- халқаро андозалар ва тамойиллар ҳамда мамлакатимизда бозор муносабатлари ривожланишининг ҳозирги реал ҳолатидан келиб чиққан ҳолда молия-банк соҳасининг қонунчилик базасини янада такомиллаштириш ишлари амалга оширилди.

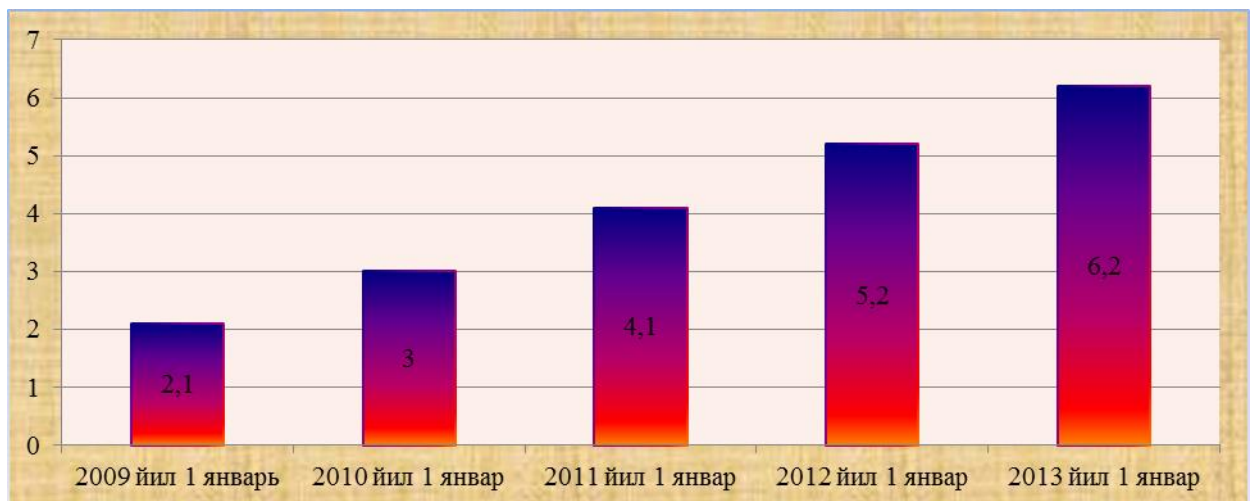
Банкларнинг капиталлашув даражасини ва ликвидлигининг оширилиши натижасида пировардида уларнинг молиявий барқарорлигини таъминлаш учун мустаҳкам замин яратилади. Шу билан бирга, кенг қўламли ислохотларни амалга оширишда банкларнинг инвестиция кредитлари орқали иштирокини таъминлаш учун барқарор ресурс базаси шакллантирилади.

Тижорат банклари олдида 2012 йил учун белгилаб берилган устувор вазифалардан асосийси ҳам банкларнинг барқарорлигини ва капиталлашув даражасини янада ошириш, етакчи халқаро рейтинг компаниялари томонидан қабул қилинган халқаро меъёрлар, мезон ва стандартларга асосланган ҳолда, банк тизимини баҳолаш кўрсаткичларининг замонавий тизимини жорий этиш белгиланган эди. Ушбу вазифалар доирасида тижорат банкларининг умумий капиталини қўшимча акциялар чиқариш орқали 2011-2015 йилларда ўртача 2,1 мартага ошириш белгиланган эди. Натижада банк тизимининг молиявий барқарорлиги ва ривожланиш кўрсаткичлари, халқаро индикаторлар асосида таҳлил қилинганда, юқори даражадаги баҳоларга мувофиқ келади. Тижорат банклари томонидан 2012 йил давомида 500 млрд. сўмлик қўшимча акциялар чиқарилди. Муомалага чиқарилган акцияларнинг 25 фоизидан кам бўлмаган

қисми “Тошкент” республика фонд биржаси орқали бирламчи очик савдоларда жойлаштирилди. 2013 йилнинг 1 январь ҳолатига кўра, 17 та тижорат банкининг акциялари “Тошкент” республика фонд биржаси листингига киритилган бўлиб, ушбу банкларнинг қимматли қоғозлари мунтазам равишда биржада котировка қилиниб, оммавий ахборот воситалари орқали эълон қилиб борилмоқда. Натижада 2012 йилда банк тизимининг жами капитали 24,3 фоизга, сўнгги уч йилда эса икки баробар кўпайди.

Бугунги кунда капиталнинг етарлилик даражаси 24,0 фоиздан ошиб, бу эса қабул қилинган умумий халқаро стандартлардан 3 баробар ортиқдир. Банк барқарорлигини баҳолаш омилларидан бири банк тизимининг жорий ликвидлик даражасидир. 2012 йил якунлари бўйича банк тизимининг ликвидлиги 65,0 фоиздан ортмоқда, бу эса талаб этиладиган минимал даражадан 2 баробар юқоридир.

2.2.1-расмдан кўриниб турибдики, сўнгги беш йил мобайнида мамлакатимиз тижорат банкларининг умумий капитали 2,9 баробар кўпайди ва бугунги кунда 6,2 триллион сўмдан ошиб кетди.

2.2.1-расм. Тижорат банклари капиталининг ўсиш динамикаси, трлн. сўм.

Юртимизда, 2008 йилдан бошлаб тижорат банклари томонидан халқаро рейтинг олиш учун “Мудис”, “Фитч Рейтингс”, “Стандарт энд Пурс”, “Томпсон Файнэншл Банк Вотч”, “Жапан Кредит Рейтинг Эженси”, “Рейтинг Эженси Малайзия” каби нуфузли халқаро рейтинг компаниялари билан ўзаро ҳамкорлик ишлари давом эттирилди.

“Ўзбекистон иқтисодиёти жадал суръатлар билан ўсмоқда. Солиқ-бюджет ва ташиқи фаолият соҳаларидаги мустаҳкам позиция, банк тизимининг барқарорлиги, давлат қарзининг камлиги ва ташиқаридан қарз олишига эҳтиёткорлик билан ёндашиши мамлакатни глобал инқирознинг салбий оқибатларидан ҳимоя қилди”.

Вероника БАКАЛУ,
Халқаро валюта жамғармаси
миссияси раҳбари

Бугунги кунда мамлакатимиз банк тизими халқаро талабларга қатъий жавоб берадиган энг барқарор тизимлардан бири сифатида фаолият кўрсатмоқда. Буни “Стандарт энд Пурс” “Мудис”, “Фитч Рейтингс”, каби халқаро рейтинг агентликлари томонидан сўнгги йилларда Ўзбекистон банк тизимига муттасил равишда “барқарор” рейтинг даражасини бериб келинаётгани ҳам тасдиқлаб турибди.

2008 йилда республикаимизда фаолият юритаётган тижорат банкларининг 12 таси юқорида қайд этиб ўтилган халқаро рейтинг компанияларининг “барқарор” рейтинг баҳосини олишга эришган бўлса, ушбу кўрсаткич 2010 йилда 13 тага, 2011 йилда 23 тага, 2012 йил якунига кўра 28 та етди. Натижада ушбу банкларнинг активлари мамлакатимиз банк тизими умумий активларининг 100 фоизини ташкил этмоқда. “Банк назорати бўйича Базель кўмитасининг янги тавсияларини

жорий қилиш учун халқаро молия институтларидан техник ёрдам ва экспертларни жалб қилиш бўйича чора-тадбирлар” мажмуасига мувофиқ, республика банкларида бухгалтерия ва молиявий ҳисоботларни халқаро талабларга мувофиқлаштиришнинг 3-босқичини амалга ошириш борасида Жаҳон банки, Халқаро валюта фонди билан ҳамкорлик ишлари йўлга қўйилди.

Шу билан бирга, Жаҳон банки томонидан кўрсатилаётган техник ёрдам доирасида, банк назорати бўйича Базель кўмитасининг Базель-2 ва Базель-3 тавсияларини мамлакатимиз банк тизимига жорий қилиш лойиҳаси бўйича халқаро ҳамкорлик янада кучайтирилиб, 2012 йилнинг июль ойида тегишли лойиҳа амалга оширилиши бошланди.

Ушбу тадбирлар банк назоратининг янги талабларини жорий қилиш бўйича ишлаб чиқиляётган ҳаракат дастурларини такомиллаштириш, банклар раҳбарлари ва мутахассисларининг бу борадаги билимларини кенгайтиришга хизмат қилмоқда. Юқорида амалга оширилган ишлар натижасида банк тизимининг барқарорлиги таъминланмоқда ва унинг воситачилик роли кенгаймоқда ҳамда кўрсатилаётган банк хизматлари сифати янада ошиб бормоқда.

Банк тизимининг молиявий барқарорлиги ва ривожланиши Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 7 январдаги ПҚ-1464-сонли Қарори

...2013 йилда мутаносиб ва барқарор давлат бюджетини шакллантириш мақсадида солиқ маъмурчилигини янада такомиллаштириш ва эркинлаштириш, маҳаллий бюджетларнинг даромад қисмини мустаҳкамлаш, бутун солиқ тизимини соддалаштириш ва унинг ошкоралигини таъминлаш бўйича тегишли тадбирлар кўзда тутилмоқда.

Ислон Каримов

2010 йилда мамлакатимизнинг атиги 13 та тижорат банки ижобий халқаро рейтингга эга бўлган бўлса, айти пайтда уларнинг сони 28 тага етди.

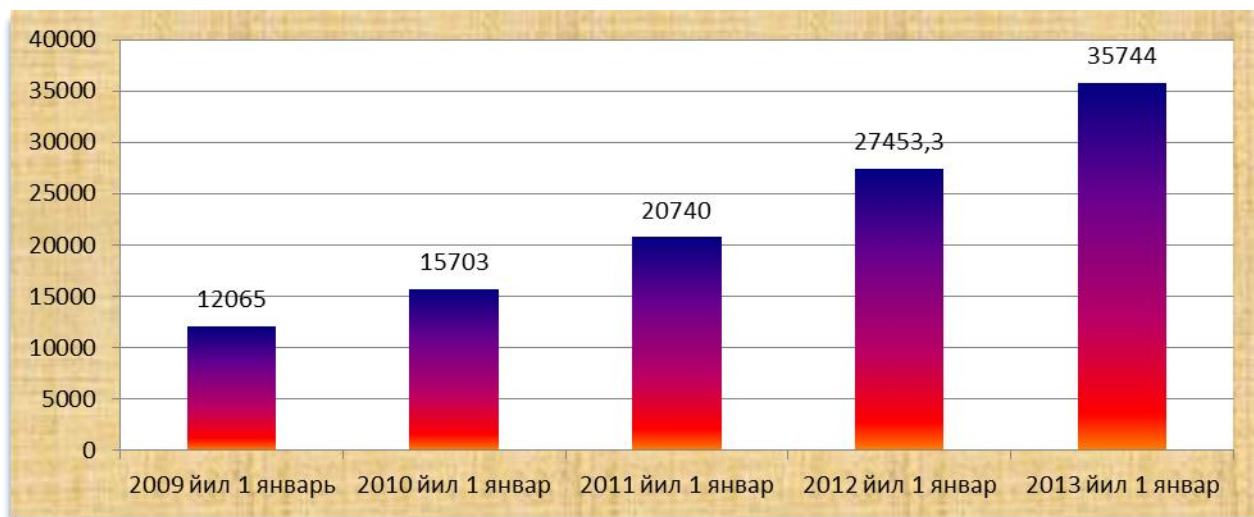
Ислон Каримов

билан тасдиқланган индикаторлар тизимига асосан баҳоланиб келинмоқда ва 2012 йил якунига кўра ҳам банк соҳаси бўйича индикаторлар “юқори даража”даги баҳоларга эга бўлди. Жумладан, республика банк тизими капиталининг етарлилик даражасининг қабул қилинган халқаро меъёрга нисбатан 3 баробар юқорилиги ҳамда банк тизими ликвидлигининг талаб этиладиган энг кам даражадан 2 баробар юқори бўлишининг таъминланганлиги халқаро молия ташкилотлари ва ҳамжамиятнинг юқори эътирофига сазовор бўлмоқда.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 20 апрелдаги 117-сонли қарори асосида 2012 йилнинг 1 июлидан бошлаб жорий этилган, ҳудудларда ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражаси, жумладан, молия-банк соҳаси фаолиятини баҳоловчи индикаторларнинг ҳар чоракдаги натижалари тижорат банкларининг ҳудудлардаги филиаллари депозит базаси ва кредит қўйилмаларининг юқори суръатларда ўсиб бораётганлиги ва уларнинг таркибида узоқ муддатли кредитлар салмоғининг юқорилигини кўрсатди.

“Мудис” агентлигининг ҳисоботида Ўзбекистондаги банк тизими барқарорлигининг асосий омиллари сифатида мамлакатимиздаги қулай иқтисодий шароит, фаол инвестиция сиёсати ва банклар капиталлашувининг юқори даражаси кўрсатиб ўтилган. “Бизнинг фикримизча, – деб таъкидланади ҳисоботда, – Ўзбекистондаги макроиқтисодий шарт-шароит банкларнинг умумий операцион муҳитига ижобий таъсир ўтказди, бунда депозитлар оқимининг ўсишидан ҳам, кредитга бўлган талабнинг ошишидан ҳам мамлакат банк тизими ютади”. “Стандарт энд Пурс” халқаро рейтинг агентлиги эса, мамлакатимиз банк тизимини ижобий баҳолаб, рейтингни бир поғона юқorigа кўтарди. Бундан ташқари, Халқаро Валюта Фонди миссиясининг 2012 йил ноябрь-декабрь ойларидаги республикадаги ишининг якунлари бўйича баёнотида “Ўзбекистон банк тизими юқори кўрсаткичларни намоиш этиб келмоқда. Халқаро стандартлардан келиб чиқиб караганда, банклар капиталининг етарлилик коэффициенти юқори даражада сақланиб турибди” деб, банк тизимининг ривожланишига ижобий баҳо берилди.

Банкларнинг капиталлашув даражаси ва депозитлари ҳажмининг ўсиши актив операциялар ҳажмини ошириш, хусусан кредитлаш имкониятларини янада кенгайтириш, банклар жами активларининг ўсиб бориши учун мустаҳкам замин бўлмоқда. Жумладан, сўнгги 5 йилда тижорат банкларининг умумий активлари салкам 3,0 баробар ўсди (2.2.2-расм).

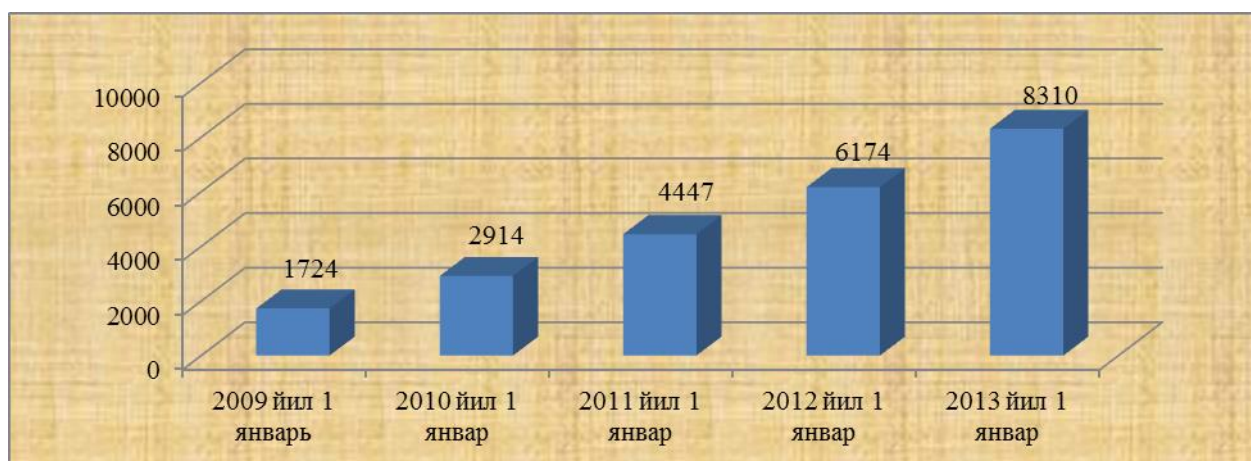
2.2.2-расм. Тижорат банкларининг жами активлари динамикаси.

Диаграммадан кўринадикки, 2012 йилда банк активлари ўтган йилга нисбатан 30,2 фоиз ўсиб, 35,7 триллион сўмга етди.

Шунингдек, ўтган йилда банк тизими фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилиш, банк ҳисоботини халқаро андозалар ва тамойилларга мувофиқлаштириш, уларнинг меъёрий базасини янада такомиллаштириш борасида бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилди. Тижорат банкларида корпоратив бошқарувни янада такомиллаштириш мақсадида, банклар Кенгашлари таркибига миноритар акциядорлар манфаатларини ифода этувчи аъзоларни киритиш ҳамда йирик суммадаги (умумий капиталнинг 15 фоизи ва ундан юқори миқдордаги) битимларини тузиш ва улар бўйича тўлов муддатини узайтириш тўғрисидаги қарорларни банк Кенгаши томонидан маъқулланиш механизмлари жорий қилинди. Бундан ташқари, тижорат банклари томонидан қарз олувчиларнинг молиявий ҳолатини аниқлаш учун скоринг-тахлил қилиш бўйича услубий қўлланма ишлаб чиқилди ва ушбу таҳлилни амалга ошириш йўлга қўйилди.

“Тижорат банкларининг банк таваккалчиликларини бошқаришига нисбатан қўйиладиган талаблар тўғрисида”ги Низом ва “Тижорат банкларининг молиявий ҳолати ва барқарорлигини баҳолаш ҳамда уларнинг натижаларини кўриб чиқиш тартиби” қабул қилинди. Ҳар бир банкда бевосита банк Кенгашига бўйсунувчи Таваккалчиликларни назорат қилиш Қўмиталари ташкил этилди.

Натижада республикамизнинг ҳар мингта катта ёшли аҳолисига тўғри келадиган жисмоний шахс-омонатчилар ҳисобварақлари сони 1027 тага етиб, бу кўрсаткич Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 7 январдаги ПҚ-1464-сонли Қарори билан тасдиқланган индикаторлар тизимига асосан “юқори даража”даги баҳога мувофиқ келди. Аҳолининг талаб ва эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда, ҳозирги вақтда тижорат банклари томонидан 400 дан ортиқ жозибадор омонат турлари таклиф этилмоқда.

2.3.2-расм. Тижорат банкларида аҳоли омонатлари қолдиғининг ўсиш динамикаси, млрд. сўм.

Аҳолининг банклардаги омонатлари қолдиғи 2013 йил 1 январь ҳолатига кўра 8,3 трлн. сўмга етган бўлса, диаграмма маълумотларидан кўриниб турибдики, тижорат банкларида аҳоли омонатларининг миқдори сўнгги 5 йилда фақат ўсиш динамикасига эга бўлган.

Ҳозирги кунда банкларимизнинг умумий активлари ҳажми аҳоли ва юридик шахсларнинг ҳисоб рақамларидаги маблағлардан икки баробардан ҳам кўпдир. Бу эса ушбу маблағларни ишончли ҳимоя қилиш ҳамда уларга ўз вақтида ва тўла ҳажмда хизмат кўрсатишни кафолатлайди. Банклардаги омонатлар ҳажмининг ошишида аҳоли реал даромадларининг ўсиши ҳамда банк тизимининг барқарорлиги асосий омил бўлгани ҳолда, аҳоли даромади ва фаровонлигини ошириш борасида ҳам сифат жиҳатидан чуқур ўзгаришлар юз бермоқда.

Ўзбекистон Республикаси Марказий банки пул-кредит сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳам тижорат банкларининг ресурс базасини депозитларни жалб этиш орқали мустаҳкамлаш ҳисобланади. Шу мақсадда, пул массасининг мақсадли предметларидан келиб чиққан ҳолда ҳамда тижорат банклари томонидан узоқ муддатли депозитлар жалб қилинишини янада рағбатлантириш учун 2009 йилнинг 1 сентябридан мажбурий захира талаблари тижорат банклари депозитларининг муддатига қараб табақалаштирилди.

Мажбурий захира талаблари механизмига киритилган ўзгартиришлар аҳоли маблағларини депозитларга жалб этиш самарадорлигини янада оширди.

Шунингдек, банкларнинг ресурс базасини мустақкамлаш мақсадида банклар томонидан узоқ муддатли облигация ва депозит сертификатларининг муомалага чиқарилишига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Жумладан, банкларда барқарор ресурс базасини шакллантириш ва уни янада кенгайтириш борасида амалга оширилган чора-тадбирлар натижасида тижорат банклари томонидан муомалага чиқарилган ва жойлаштирилган депозит сертификатлари 2013 йил 1 январь ҳолатига кўра, 445,6 млрд. сўмни ҳамда инвесторлар ўртасида жойлаштирилган тижорат банкларининг узоқ муддатли облигациялари 258,7 млрд. сўмни ташкил қилди.

Кейинги йилларда мамлакат ҳукумати томонидан давлат учун ҳам, аҳоли учун ҳам бир қатор афзалликлар берадиган нақд пулсиз ҳисоб-китобларнинг самарали тизимини яратиш ва ривожлантиришга йўналтирилган қарорлар қабул қилинди. Тўловнинг замонавий ва қулай воситаси сифатида пластик карточкани оммавийлаштиришга йўналтирилган фаол тушунтириш тадбирлари натижасида аҳоли ва тадбиркорлар пластик карта ёрдамида ҳисоб-китобларнинг барча афзалликларини англаб етдилар. Аҳолига хизматлар кўламини кенгайтириш ва нақд пулсиз ҳисоб-китоблар – банк пластик карточкалари муомаласини кенгайтириш ва такомиллаштириш борасида амалга оширилган ишлар натижасида, 2013 йил 1 январь ҳолатига кўра, муомалага чиқарилган банк карточкалари сони 9,5 млн. донага, чакана савдо ва пуллик хизмат кўрсатиш объектларига ўрнатилган тўлов терминаллари сони эса қарийб 112,7 мингга етди. Ўз навбатида, 2012 йил давомида пластик карточкалар орқали амалга оширилган тўловлар ҳажми 11,6 трлн. сўмни ташкил этиб, ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 1,3 баробарга ошди.

2.4. Банкларнинг кредит портфели сифатини ошириш ва инвестицион фаолиятини кенгайтириш

Банклар капитали ва депозитларининг юқори суръатларда ўсиши, ўз навбатида, уларнинг иқтисодиётнинг реал секторини молиявий қўллаб-қувватлашдаги иштирокини фаоллаштиришга, банк активлари ва кредит қўйилмалари ҳажмининг кўпайишига ижобий таъсир қилди. Республикамиз банк амалиётида кредитлаш шаклларида кенг фойдаланиш мижозларнинг кредитларга бўлган эҳтиёжларини тўлароқ қондиришга, банкларнинг кредит операциялари кўламини кенгайтиришга, кредит рискинни маълум даражада минималлаштиришга ва ниҳоят, банкларнинг кредит операцияларидан оладиган даромадларини ошишига олиб келди.

Ички манбалар ҳисобидан берилган кредитларнинг тижорат банклари кредит портфели умумий миқдоридаги улуши 85,8 фоизини ташкил этди. Муддати уч йилдан кўп бўлган узоқ муддатли кредитлар 30,9 фоиз ошди ва жами кредит портфелининг 76,8 фоизини ташкил этди. Шу билан бирга банк кредит портфелининг тузилмаси ҳам ўзгарди. 2010-2011 йилларгача уларнинг катта

қисми ташқи мажбуриятлар ҳисобига шаклланган бўлса, шу йиллардан бошлаб ички манбалардан бериладиган кредитлар ҳажми кескин ошди.

Кредит портфели тўғри ташкил этилиши тижорат банкларининг самарали фаолият юритиши учун асос ҳисобланади. Банкларнинг кредит портфелини кредитнинг риск даражаси, тармоқлар тузилиши, кредитнинг мақсади, муддати, кредит ҳажми, таъминланганлик шакли, ресурс манбаси ва мулкчилик шакллари бўйича таснифлаш мумкин:

Ўз тузилишига кўра банк кредит портфели хилма хилдир. Унда иқтисодиётнинг турли соҳалари қамраб олинган. Мамлакатимиз тижорат банклари томонидан тақдим этилаётган кредитлар бугунги кунда автомобилсозлик, нефть-газ, кимё, электротехника каби юқори технологияли ва стратегик муҳим тармоқларда ишлаб чиқаришни ривожлантиришга хизмат қилмоқда. Сўнгги йилларда тижорат банкларининг иқтисодиёт реал секторига йўналтирилган кредитлар миқдори йилдан йилга ўсиб бормоқда. Хусусан, ўтган йили иқтисодиётнинг реал секторига йўналтирилган кредитлар умумий ҳажми 2011 йилга нисбатан 30,5 фоиз кўпайди ёки уларнинг миқдори 20,4 трлн. сўмга етди. 2012 йилда иқтисодиётнинг реал секторига йўналтирилган кредитлар ҳажми 2011 йилга нисбатан 1,3 баробар ошди.

Тижорат банклари томонидан ўтган йили халқаро молиявий институтлар ва хорижий мамлакатлар ҳукуматларининг кредит линиялари ва грантлари ҳисобидан 181,7 млн. АҚШ доллари миқдорида кредит маблағлари ажратилди. Ушбу кўрсаткич ҳам ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 1,3 баробар ошди.

Иқтисодий ўсишни рағбатлантириш мақсадида Марказий банкнинг қайта молиялаш ставкаси 2011 йилнинг 1 январидан йиллик ҳисобда 14 фоиздан 12 фоизга туширилди ва йил давомида ўзгартирилмасдан сақлаб турилди. Бу эса, ўз навбатида пул бозорида фоизставкаларининг пасайишига олиб келиб, хўжалик юритувчи субъектлар харажатларининг камайиши ва бунинг натижасида уларнинг инвестицион фаоллигини оширишга хизмат қилди.

Банклар фаолиятида, ўтган йиллардаги каби, инвестиция фаолиятига катта эътибор қаратилди. 2012 йилда иқтисодиётнинг реал секторига йўналтирилган кредитлар ҳажми 2011 йилга нисбатан 1,3 баробар ошди. Ажратилган кредитларнинг 76 фоиздан зиёди уч йилдан ортиқ муддатга берилган узоқ муддатли кредитлар экани, айниқса, эътиборга молик.

Ислон Каримов

Натижада, 2012 йил давомида тижорат банклари томонидан иқтисодиётнинг реал сектори субъектларига ажратилаётган жами кредитлар бўйича ўртача тортилган фоиз ставкасини ҳам йил бошидаги 14,3 фоиздан декабрь ойига келиб 13,6 фоизгача пасайиши кузатилди. Жумладан, тижорат банкларининг кредит портфелида узоқ муддатли кредитлар улушининг ошишини рағбатлантиришга қаратилган фоиз сиёсатининг олиб борилиши натижасида узоқ муддатли кредитлар бўйича ўртача тортилган фоиз ставкаси 13,5 фоиздан 12,2 фоизга пасайди.

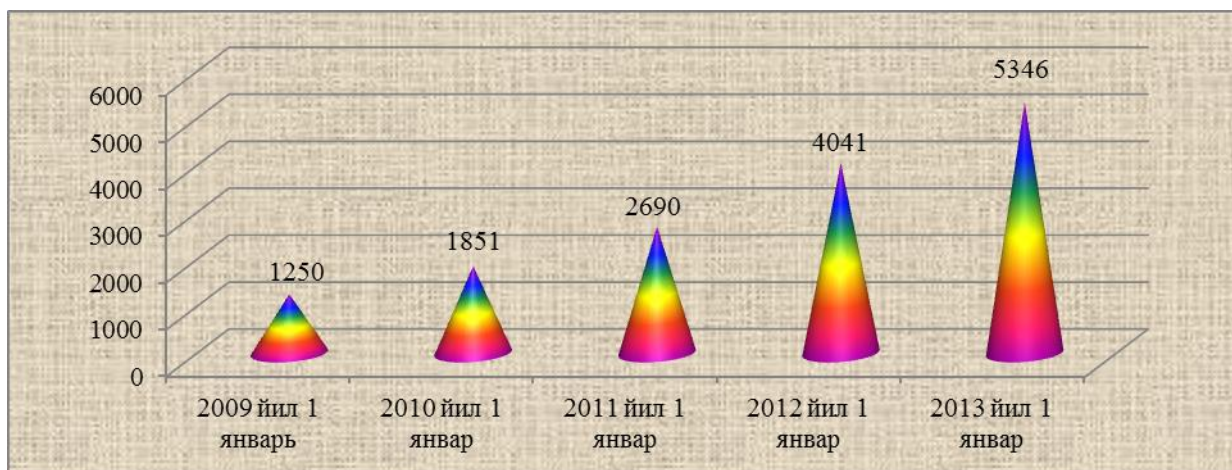

2.4.1-расм. Тижорат банклари томонидан берилган кредитлар ва инвестицион кредитлар, млрд.сўм.

Тижорат банклари ва банкдан ташқари кредит ташкилотлари томонидан ажратиладиган микрокредитларнинг таъминоти сифатида кредит қайтарилмаслиги хатарини суғурталашда суғурта полисини қўллаш амалиётини кенгайтириш, якка тартибдаги тадбиркорларга, жумладан, касб-хунар билим юртли битирувчиларига берилган тижорат банклари кредитлари бўйича таъминот сифатида жисмоний шахсларнинг мол-мулкини гаровга олиш амалиёти кенг жорий қилинди.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 7 январда қабул қилинган “2011-2015 йилларда Ўзбекистон иқтисодиётида ислохотлар кўламини кенгайтириш ва чуқурлаштириш, мамлакатда ишчанлик муҳитини шакллантиришнинг мезонлари ва баҳолаш тизимини аниқлаш ва амалга оширишга доир чоралар-тадбирлар Дастури тўғрисида”ги ПҚ-1464-сонли Қарорига асосан, тижорат банкларида кичик бизнес субъектларига кредитларни ажратишда гаровга қўйилган мулкни расмийлаштириш билан боғлиқ харажатларни кредитнинг умумий суммасида акс эттириш амалиёти жорий қилинди.

2011 йилнинг 1 январидан бошлаб Марказий банкнинг амалдаги қайта молиялаштириш ставкаси йиллик 14 фоиздан 12 фоизга пасайтирилди. Бу эса, ўз навбатида тадбиркорлик субъектларига ажратиладиган кредитларнинг фоиз ставкалари пасайишига ва ажратиладиган кредитнинг ўсишига олиб келди (2.4.2-расмга қаранг).

2.4.2-расм. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни қўллаб-қувватлашга ажратилган кредитлар, млрд. сўм.

Маълумотлардан кўриниб турибдики, 2012 йилда, тижорат банклари томонидан кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига барча молиялаш манбалари ҳисобидан ажратилган кредитлар 2011 йилга нисбатан 1,3 баробарга ошиб, 5 трлн. 346 млрд. сўмни ташкил этди.

Банкларнинг барча филиалларида тадбиркорларга яқиндан маслаҳатлар бериш бўйича “Тадбиркорлар хонаси” ташкил этилди. Шунингдек, филиаллар ва мини банкларда ташкил этилган “Тадбиркорлар бурчаги” орқали республикамизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш борасида яратилган шарт-шароитлар, имкониятлар, таклиф этилаётган янги банк хизматлари тўғрисида доимий равишда ахборот бериб борилиши йўлга қўйилди.

Ўзбекистон банклари ассоциацияси ҳузурида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасида инвестицион лойиҳа ҳужжатларини тайёрлашни молиялаштиришга ихтисослаштирилган жамғарма ташкил этилди.

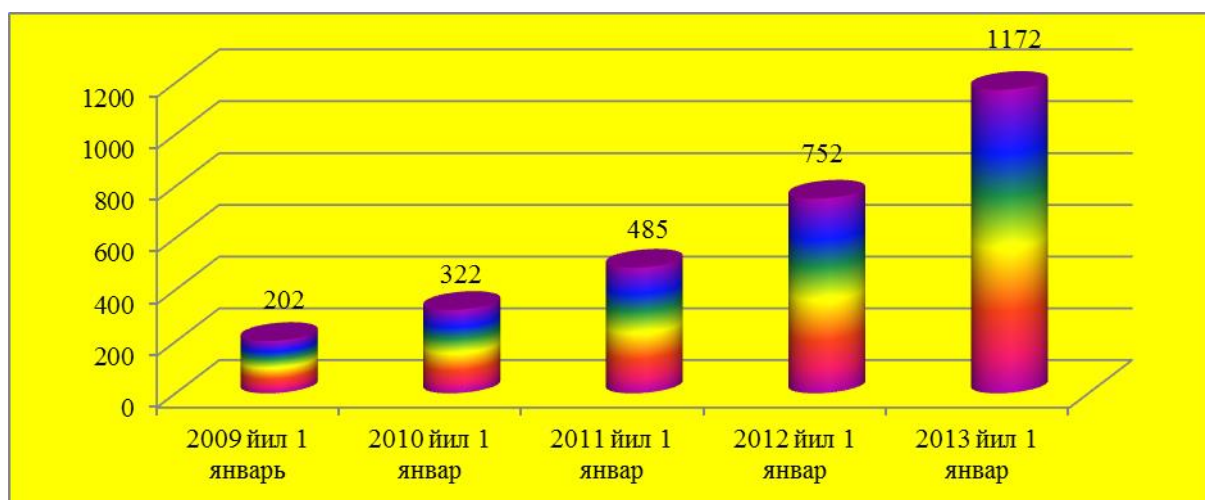
Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига кредит беришни кўпайтиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2011 йил 11 мартда имзоланган ПҚ-1501-сонли Қарори, “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни янада ривожлантириш учун қулай ишбилармонлик муҳитини шакллантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2011 йил 24 августда чиқарилган ПФ-4354-сонли Фармони ва бошқа бир қатор меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқ, кичик

бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари учун турли имтиёз ва қулайликлар берилди, имтиёзли кредитлаш тизими соддалаштирилди. Хусусан:

- кичик бизнес субъектларидан тижорат банкларида миллий валютада ҳисобварақ очгани учун тўлов ундириш бекор қилинди;

- имтиёзли кредитлаш ҳажмини кенгайтиришни рағбатлантириш мақсадида тижорат банкларининг Имтиёзли кредит бериш махсус жамғармаси маблағлари ҳисобидан кредитлар ажратишдан оладиган даромадлари 2016 йилнинг 1 январига қадар фойда солиғидан озод қилинди. Бунга асосан, жорий йилда Имтиёзли кредитлаш махсус жамғармаси маблағлари ҳисобидан кредитлар 1,3 баробарга кўпайтирилиб, уларнинг ҳажмини 24 млрд. сўмдан ошириш чоралари кўрилди. Ушбу кредитлар асосан узоқ ва чекка, шунингдек, ортиқча меҳнат ресурсларига эга бўлган туман ва шаҳарларда жойлашган кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг лойиҳаларини молиялаштиришга йўналтирилди.

Кичик бизнес ва тадбиркорликни қўллаб қувватлашга ажратилган кредитларнинг 1 трлн. 172 млрд. сўми микрокредитлар бўлиб, уларнинг ҳажми 2011 йилдагига нисбатан 1,5 баробарга ўсди (2.4.3-расмга қаранг).

2.3.3-расм. Кичик бизнес субъектларига ажратилган микрокредитларнинг ўсиш динамикаси, млрд. сўм.

2012 йил давомида касб-ҳунар коллежлари битирувчиларига тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ лойиҳаларини молиялаштириш учун тижорат банклари томонидан 48,5 млрд. сўм миқдорида имтиёзли микрокредитлар ажратилди.

“Мустаҳкам оила йили”да оилаларнинг ижтимоий-маиший шароитларини яхшилаш, турмуш даражасини ошириш мақсадида маҳаллий ишлаб чиқарилган маҳсулотлар, жумладан мебеллар, маиший техникалар ва бошқа турдаги узоқ фойдаланиладиган жиҳозларни сотиб олишга жами 320 млрд. сўмлик, шу

жумладан 15 мингта ёш оилага уч йиллик қайтариш муддати билан 81 млрд. сўмлик истеъмол кредитлари ажратилди.

2012 йилда мамлакатимизнинг юқори суръатлар билан барқарор ўсишини таъкидлар эканмиз, бунинг боиси ва омилини авваламбор иқтисодиётимизга йўналтирилган капитал маблағлар, инвестицияларнинг тобора ўсиб бораётганида, бу кўрсаткич ялпи ички маҳсулотга нисбатан 22,9 фоизни ташкил этганида, деб ҳисоблашимиз зарур. Банкларнинг роли иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлаш, уй-жойлар қурилишини, транспорт ва инфратузилмавий коммуникацияларни ривожлантириш лойиҳаларини амалга ошириш бўйича ўз инвестицион сиёсатида, айниқса аҳамиятлидир. Банклар томонидан ажратилган кредит қўйилмалари қолдиғи эса 30,5 фоизга ўсиб, 2013 йилнинг 1 январь ҳолатига кўра 20,4 трлн. сўмни ташкил этди. Ажратилган кредитларнинг 85,8 фоизи ички манбалар ҳисобига берилган бўлиб, ташқи қарзлар асосан узоқ муддатга, асосан иқтисодиётнинг стратегик тармоқларини модернизация қилиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш бўйича инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш учун жалб қилинмоқда. Яратилган қулай инвестициявий муҳит, жумладан, банкларнинг кредит портфели таркибида узоқ муддатли инвестициявий молиялашнинг улушига қараб табақалаштирилган фойда солиғи ставкаларининг жорий этилганлиги тижорат банкларининг инвестициявий фаоллигини оширишга хизмат қилмоқда. Банкларнинг инвестиция кредитлари устувор равишда “2011-2015 йилларда саноатни ривожлантириш”, “2012 йилги Инвестиция дастури” ҳамда тармоқларни модернизация қилиш, маҳаллийлаштириш ва ҳудудларни ривожлантириш давлат дастурларига киритилган лойиҳаларни қўллаб-қувватлашга, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари томонидан минитехнологияларни сотиб олишга йўналтирилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тижорат банкларининг инвестиция лойиҳаларини молиялаштиришга йўналтириладиган узоқ муддатли кредитлари улушини кўпайтиришни рағбатлантириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2009 йил 28 июнда имзоланган ПҚ-1166-сонли Қарорига биноан тижорат банкларига қуйидаги имтиёзлар берилди:

- 2015 йилнинг 1 январигача тижорат банклари кредит портфели таркибида узоқ муддатли инвестициявий молиялашнинг улушига қараб, табақалаштирилган ставкалар бўйича фойда солиғини тўлаш;

- тижорат банкларига корхона ва ташкилотлар – йирик инвестиция лойиҳалари ташаббускорларига лойиҳа-смета ҳужжатларини ишлаб чиқиш ва уларни инвестиция лойиҳасини амалга ошириш учун қабул қилишда экспертизадан ўтказиш бўйича харажатларни умуман лойиҳани молиялаш учун

бериладиган кредитнинг умумий суммасига киритган ҳолда, молиялашга кредитлар беришни амалиётга татбиқ қилиш жорий этилди.

Натижада 2012 йилда корхоналарни модернизация қилиш, технологик ва техник жиҳатдан қайта жиҳозлаш мақсадларига тижорат банклари томонидан жами 5760 млрд. сўм ёки 2011 йилдагига нисбатан 1,3 баробарга кўп инвестиция кредитлари ажратилди.

Банк тизимининг республикада уй-жой қурилишини ривожлантириш ва мазкур жараёни молиялаштиришдаги фаолияти алоҳида эътиборга моликдир. Банкларнинг ушбу йўналишдаги кредитлари ҳам узок муддатга мўлжалланган бўлиб, улар инвестицион кредитлар таркибида салмоқли ўрин эгаллайди.

Қишлоқ жойларда тасдиқланган намунавий лойиҳалар бўйича яқка тартибдаги уй-жой қурилишини молиялаштириш бўйича “Қишлоқ қурилиш банк” томонидан муайян ишлар амалга оширилмоқда. 2012 йилда мазкур банк томонидан намунавий лойиҳалар бўйича 8510 та яқка тартибдаги уй-жой қурилишини молиялаштиришга жами 810,0 млрд. сўмлик маблағ йўналтирилди. Ушбу маблағнинг 294,8 млрд. сўми миқозларнинг бадаллари ва 515,2 млрд. сўми “Қишлоқ қурилиш банк”нинг кредитлари ҳиссасига тўғри келади. Мазкур кредитлар “Қишлоқ қурилиш банк” томонидан имтиёзли равишда 15 йил муддатга 7 фоизли ставка бўйича ажратилмоқда.

Иқтисодий ночор корхоналарни молиявий соғломлаштириш, қайта тиклаш, техник ва технологик жиҳатдан модернизация қилиш, ички ва ташқи бозорларда рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқаришни ташкил этиш ва кейинчалик ушбу корхоналарни стратегик инвесторларга сотиш борасида ҳам банклар томонидан 2012 йилда салмоқли ишлар амалга оширилди.

Хусусан, 2013 йилнинг 1 январь ҳолатига кўра, тижорат банклари томонидан жами 168 та иқтисодий ночор корхона банк балансига қабул қилинган бўлиб, ушбу корхоналарда ишлаб чиқаришни тиклаш ва модернизация қилиш мақсадида банклар томонидан 388 млрд. сўмлик инвестициялар киритилди ҳамда фаолияти тикланган корхоналарнинг 120 таси янги мулкдорларга 919,3 млрд. сўмга сотилди.

Мамлакатимизда экспортга етказиб бериш ҳажми ва турларини кўпайтириш, рақобатбардош, экспортга йўналтирилган маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи корхоналарни рағбатлантириш, уларга маҳсулотларини янги жаҳон ва минтақавий бозорларга олиб чиқишда кўмаклашиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 26 мартдаги “Экспорт қилувчи корхоналарни рағбатлантиришни кучайтириш ва рақобатбардош маҳсулотларни экспортга етказиб беришни кенгайтириш борасида қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-1731-сон Қарори қабул қилинди.

Натижада, банклар балансига олинган ҳолда фаолияти тикланган корхоналарда жами 1,7 трлн. сўмлик маҳсулот (хизмат) ишлаб чиқарилди ва шундан, 480,0 млн. АҚШ доллари миқдорида маҳсулот экспорт қилинди.

2.5. Бюджет тизимидаги ислохотларнинг устувор йўналишлари

Бугунги кунда ҳукм сураётган ва тобора жиддийлашиб бораётган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ҳар бир мамлакат ҳукумати олдида макроиқтисодий барқарорлик ва изчил ўсиш суръатларини таъминлашга йўналтирилган изчил иқтисодий сиёсатни юритиш вазифасини қўймоқда. Бунда самарали иқтисодий ўсишини рағбатлантиришга йўналтирилган фискал сиёсат юритиш масаласи марказий ўринга эга бўлмоқда. Ривожлаган мамлакатларда кузатилаётган молиявий иқтисодий инқирознинг тобора кескинлашиб бораётганлигига қармасдан Республикамизда кузатилаётган барқарор иқтисодий ўсиш суръатларининг таъминланишида олиб борилаётган изчил бюджет-солиқ сиёсатининг аҳамияти ғоят юксакдир. Буни ўз навбатида кейинги йилларда кзатилаётган бюджет профицити, режалаштирилган давлат бюджети даромад кўрсаткичларининг орттириб бажарилаётганлиги, давлат бюджети ижросининг ғазначилик тизимини янада ривожлантирилиши натижасида бюджет харажатларининг манзили ва мақсадли сарфланаётганлиги билан изохлаш мумкин (2.6.1-жадвал).

2.6.1-жадвал.

Жамланма бюджет даромадларининг асосий параметрлари

Асосий бюджет кўрсаткичлари	2012 йил	2013 йил	2013 йилда жамига нисбатан %да
Мақсадли фондларсиз давлат бюджети даромадлари	20614,1	25104,9	69,4
Мақсадли жамғармалар даромадлари	10499,8	13571,9	32,7
Молия вазирлиги ҳузуридаги суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жамғармаси даромадлари	210,0	227,5	0,5
Ўзбекистон Республикаси Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси даромадлари	4747,6	2618,5	6,3
Жами марказлашган жамғармалар	36071,5	41522,8	100

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, жами марказлашган жамғармалар таркибида мақсадли фондларсиз давлат бюджети даромадларининг салмоғи 2013 йилда 69,4%ни ташкил этиши мўлжалланмоқда.

Бу ўз навбатида давлат фискал сиёсатида мақсадли фондларсиз давлат бюджети марказий ўринга эгалигини тасдиқлайди. Мамлакатимизда амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотларда бюджетдан ташқари мақсадли жамғармаларнинг ҳам аҳамият юқори бўлмоқда. Бу улар даромадларини шаклланиш кўламида яққол намоён бўлади. Хусусан, мақсадли жамғармалар даромадлари 2012 йилда 10499,8 млрд. сўмга режалаштирилган бўлса, 2013 йилга келиб ушбу кўрсаткич 13571,9 млрд. сўмни ташкил этиши кўзда тутилган. Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш давлат дастурида белгиланган устувор вазифаларни самарли ижросини таъминлаш мақсадида ташкил этилган жамғарманинг даромадлари 2012 йилда 210,0 млрд. сўмни ташкил этган бўлса, 2013 йилга келиб ушбу жамғарманинг даромадлари 227,5 млрд. сўмни режалаштирилган. Мамлакатимизда амалга оширилаётган йирик ва стратегик аҳамиятга молик инвестиция лойиҳаларни молиялаштириш, хорижий инвестицияларни кенг жалб қилиш билан боғлиқ ислохотларда Тикланиш ва тараққиёт жамғармасининг ҳиссаси юқори бўлмоқда. Унинг даромадларини сўмдаги эквиваленти 2013 йилда 2618,5 млрд. сўмни ташкил этилиши кўзда тутилган.

Агар мақсадли фондларсиз давлат бюджетининг даромадлари 2012 йилда 20614, 1 млрд. сўмни ташкил этиши кўзда тутилган бўлса, 2013 йилга келиб бу кўрсаткич 25104,9 млрд. сўмни ташкил этиши кўзда тутилган. Мақсадли фондларсиз давлат бюджети даромадларини шакллантиришда солиқ тизими алоҳида аҳамият касб этади. Буни қуйидаги жадвал маълумотларидан кўришимиз мумкин (2.6.2-жадвал).

2.6.2-жадвал.

Мақсадли фондларсиз давлат бюджети даромадлари тўғрисида маълумот²⁰

Асосий бюджет кўрсаткичлари	2012 йил	2013 йил	2013 йил жамига нисбатан %да
Мақсадли фондларсиз давлат бюджети даромадлари	20614,1	25104,9	100
Шу жумладан:			
Бевосита солиқлар	5196,4	6853,1	27,3
Билвосита солиқлар	11187,8	13039,4	51,9
Ресурс солиқлари	2746,4	3755,5	14,9
Бошқа даромадлар	1483,5	1456,9	5,8

²⁰ Манба: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1887-сонли Қарори.

Мақсадли фондларсиз давлат бюджети даромадларининг таркибий таҳлилидан кўринадики, билвосита солиқлардан бюджетга режалаштирилган тушум 2012 йилда 11187,8 млрд. сўм бўлса, 2013 йилга келиб 13039,4 млрд. сўмни ташкил этиши режалаштирилган. Жами бюджет даромадларидаги салмоғи 51,9%ни ташкил этиши кўзда тутилган. Ушбу ҳолат шуни тасдиқлайдики, давлат бюджети даромадларини шакллантиришда билвосита солиқларнинг фискал аҳамияти юқори бўлмоқда.

Давлат бюджети даромадларининг шаклланиш самарадорлиги ва барқарорлиги амалга оширилиши кўзда тутилган харажатлар ижросининг моддий асосини ташкил этади. Шунингдек, давлат бюджети харажатлари давлат томонидан олиб борилаётган ислохотларнинг том маънодаги ифодасини ўзида акс эттиради. Буни қуйидаги жадвал маълумотларидан кўришимиз мумкин.

2.6.3-жадвал.

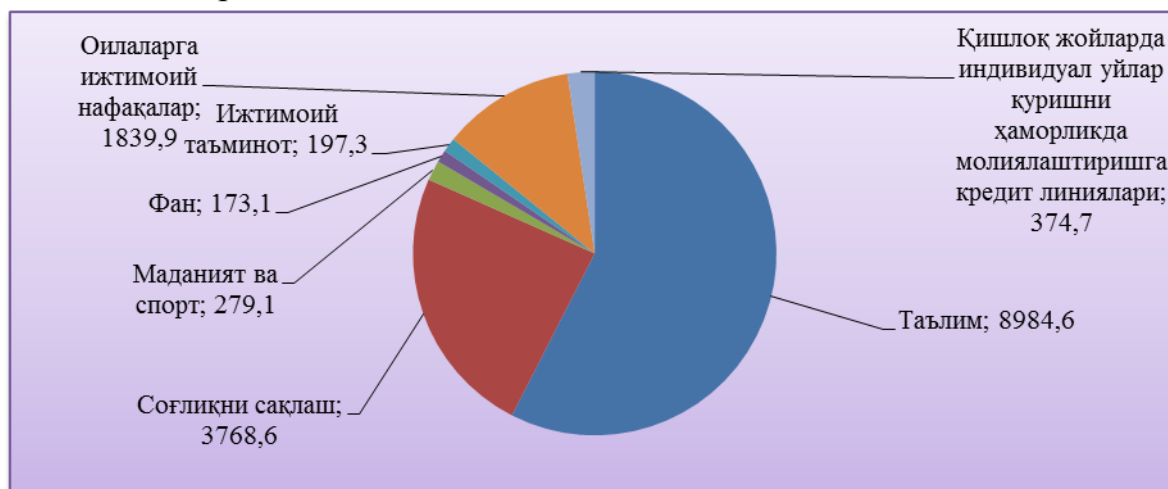
Мақсадли фондларсиз давлат бюджети харажатлари тўғрисида маълумот

Кўрсаткичлар	2012 йил		2013 йил	
	млрд.сўм	%да	млрд.сўм	%да
Давлат бюджети харажатлари, млрд.сўм	21571	100	26312	100
Ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш харажатлари	12513	58	15573	59,2
Иқтисодиётга харажатлар	2372	11,0	2791	10,6
Марказлашган инвестицияларни молиялаштириш	1059	4,9	1300	4,9
Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, суд органлари харажатлари	629	2,9	825	3,1
Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари	191	0,9	287	1,1
Вазирлар Маҳкамасининг захира жамғармаси	70	0,3	85	0,3
Бошқа харажатлар	4735	21,2	5448	20,7

Манба: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1887-сонли Қарори

Маълумотлардан кўриниб турибдики, давлат бюджети харажатларида ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш харажатларининг салмоғи юқори бўлмоқда. Хусусан, ушбу харажатлар 2012 йилда 12513 млрд. сўмга режалаштирилиб, жами бюджет харажатларида 58%ни ташкил этиши кўзда тутилган бўлса, 2013 йилга келиб ушбу харажатлар 15573 млрд. сўм ҳажмида режалаштирилган ва унинг жами бюджет харажатлардаги улуши

59,2%ни ташкил этиши кўзда тутилган. Демак, ушбу соҳага қилинаётган харажатлар, биринчидан, номинал мазмунда ва шунингдек, умумий харажатлар салмоғида ҳам ортиб бормоқда. Ушбу харажатларнинг таркиби куйидаги диаграммада келтирилган.

2.6.1-расм. 2013 йилда ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш харажатларининг таркиби²¹

Юқоридаги диаграммадан кўриниб турибдики, ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш харажатларининг таркибида 8984,6 млрд. сўм ҳажмдаги маблағлар таълимга сарфланиш режалаштирилган бўлиб, асосий салмоқни ташкил этган. Қишлоқ жойларда индивидуал уйлар қуришни ҳамкорликда молиялаштиришга 374,7 млрд. сўм миқдориди маблағ сарфланиши кўзда тутилган.

Амалга оширилаётган ислохотларда аҳолининг турмуш фароволигини ва даромадларини изчил ошириб бориш устувор аҳамиятга эга бўлмоқда. Ушбу соҳадаги ислохотлар 2013 йилда ҳам давом эттирилиб, жами давлат бюджетидан 1839,9 млрд. сўм ҳажмида маблағ ажратилиши режалаштирилган.

2012 йилда ҳам бюджет ташкилотлари ходимларининг иш ҳақи ва унга тенглаштирилган тўловлар миқдорини босқичма-босқич кўпайтириш давом эттирилиб, иш ҳақини инфляция даражасидан юқори бўлган миқдорларда ошириш ва ушбу тадбирлар учун Давлат бюджетидан 1,3 трлн.сўм маблағ ажратилди. 2012 йилнинг 1 январидан бошлаб ягона тариф сеткасини қайта кўриб чиқиш ва меҳнатга ҳақ тўлашнинг базавий даражасини биринчи разряд миқдориди белгилаш амалга оширилди.

Иқтисодиётга қилинган харажатлар 2013 йилда 10,6%ни ташкил этиши кўзда тутилган. 2012 йилга нисбатан жамига нисбатан фоизда камайиш кузатилаётган бўлса-да, номинал мазмунда ушбу соҳага қилинган харажатлар ортиб борган. Бу ўз навбатида давлат бюджетига кучли ижтимоий сиёсатни

²¹Манба: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1887-сонли Қарори.

реализация қилиш билан боғлиқ залворли юкнинг мажуд бўлишига қарамасдан, ҳозирги кунда амалга оширилаётган иқтисодий модернизиациялаш ва янгилаш, инновацион технологияларни кенг жорий қилиш билан боғлиқ йирик ва стратегик аҳамиятга эга бўлган лойиҳаларни молиялаштиришда давлат молиясининг аҳамияти юқори бўлаётганлигидан далолат беради.

Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, суд органлари сақлаш харажатлари жами харажатлар таркибида 2012 йилда 3,1%ни ташкил этган бўлса, 2013 йилга келиб ушбу харажатлар 3,1%ни ташкил этиши кўзда тутилган. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларини сақлаш харажатлари 2013 йилда жами бюджет харажатларининг 1,1%ини ташкил этаётганлиги кузатилмоқда. Бу ўз навбатида давлат бошқаруви тизимида маҳалла институтларининг ролини ошириш, уларнинг моддий техник азасини мустаҳкамлаш бўйича амалга оширилаётган ислохотлар билан бевосита боғлиқдир.

Мамлакатмизда кузатилаётган макроиқтисодий барқарорлик муҳим бегиларидан бири давлат бюджетининг профицит билан бажарилаётганлиги ҳисобланади. Хусусан, кейинги йилларда давлат бюджети тақчиллик билан режалаштирилаётган бўлса-да, солиқлар бўйича прогноз кўрсаткичларни ортиғи билан бажарилиши ҳамда давлат бюджети харажатларини манзили ва мақсадли сарфланишини таъминланиши натижасида бюджет профицит билан ижро этилмоқда. Буни қуйидаги расм маълумотларидан кўришимиз мумкин.

2.6.3-расм. 2009-2012 йилларга давлат бюджетининг ҳолати тўғрисида маълумот²²

Давлат бюджети 2009 йилда ЯИМга нисбатан 0,2 %лик профицит билан ижро этилган бўлса, 2012 йилда ушбу кўрсаткич ЯИМга нисбатан 0,4%ни

²²Манба: Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги маълумотлари.

ташқил этган. Бунда, даромад тушумари бўйича режа кўрсаткичларини оширилиб бажарилаётганлиги ва шунингдек, бюджет ижросининг ғазначилик тизимининг самарали фаолияти натижасида бюджет маблағларини максимал даражада иқтисод қилинаётганиги муҳим ўрин эгаллайди. 2012 йилда давлат бюджети ижросининг ғазначилик тизимини босқичма-босқич жорий этиш бўйича исохотлар давом эттирилди. Хусусан, 2012 йилда барча даражадаги ҳудудий ғазна ҳисоб варақлари ўрнига ягона ғазна ҳисоб варағи жорий этилди. Бу ўз навбатида давлат молияси тизимидаги барқарорликни таъминланишига таъсир этувчи асосий омил бўлиб хизмат қилмоқда.

2.7. Солиқ тўловчилар ва давлат бюджети манфаатлари ўртасида ўзаро уйғунликни таъминлаш – солиқ сиёсатининг асосий стратегияси

Ўтган 2012 йилда ҳам мамлакатизда солиқ сиёсатининг муҳим тактик йўналишлари иқтисодий сиёсатнинг устуворлиги, миллий бойликни тежаш, миллий иқтисодиётнинг ҳолати даражаси, миллий ва умуминсоний кадриятларни авайлаш, иккиёққлама солиққа тортишнинг олдинини олишга қаратилган халқаро келишувлар, солиқ тўловчилар руҳияти, молиявий ресурсларга бўлган эҳтиёжларни таъминлаш, миллий дастурларни амалга ошириш ҳамда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг стратегик йўналишлари ва тамойилларига асосланган ҳолда амалга оширилди. Бунинг натижасида солиқ тўловчилар зиммасидаги солиқ юкини иқтисодий ривожланишнинг даражасига монанд ҳолда босқичма-босқич камайтириб борилди, солиқ қонунчилиги ижтимоий-иқтисодий ўзгаришларини эътиборга олган ҳолда такомиллаштирилди, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини солиқ тизими орқали рағбатлантириш ортди, реал сектор корхоналарини, шунингдек, экспортёр корхоналар фаолияти ҳамда миллий иқтисодиётга тўғридан тўғри хорижий инвестицияларнинг жалб этилишини солиқ имтиёзлари орқали рағбатлантириш жараёнлари кучайтирилди, банкларнинг капиталлашувини оширишда солиқларнинг рағбатлантирувчи ролини оширилди, солиқ маъмурчилиги янада такомиллаштирилиб, турли назорат органларининг тадбиркорлик субъектлари фаолиятига аралашувини қисқартирилиши, шунингдек, солиқ тўловчилар томонидан солиқ ҳисоботларини тақдим этиш таомиллари соддалаштирилди. Ушбу жараёнларнинг умумий самараси сифатида самараси сифатида бир томондан солиқ юки даражаси ўтган йилга нисбатан камайишига эришилган бўлса, бошқа томондан давлат бюджетининг профицит билан бажарилишига эришилди.

Президентимиз ташаббуслари билан мамлакатимизда ишбилармонлик муҳитини тубдан яхшилаш, тадбиркорлик субъектларига қулай имкониятлар ва шарт-шароитлар яратиш, солиқ юкини пасайтириш ва солиқ маъмурчилигини такомиллаштиришга катта эътибор қаратилмоқда.

Ўтган 2012 йилда фуқароларнинг тадбиркорлик фаолиятида эркин иштирок этиши, уларнинг ҳуқуқий ҳимоясини таъминлаш, ортиқча оворагарчиликларни олдини олиш, лицензия ва рухсат бериш тартиб-таомилларини қисқартириш ҳамда соддалаштириш, ҳисобот тизимини ва ҳисоботларни тақдим этиш тартибини такомиллаштириш, ишбилармонлик муҳитини тубдан яхшилаш борасида бир қатор Қонунлар, Президентимиз Фармон ва Қарорлари қабул қилинди. Ушбу қонун ва қонун ости ҳужжатларининг қабул қилиниши орқали солиқ тўловчилар зиммасидаги солиқ юкининг камайишига эришилди. Ўзбекистонда солиқ юки бундан ўн йил олдин ЯИМга нисбатан (мақсадли жамғармаларни ҳисобга олмаган ҳолда) 27,9 фоизни ташкил этган бўлса, 2012 йилда эса 6,3 пунктга камайди ва ЯИМга нисбатан 21,6 фоизни ташкил этди. 2013 йилда эса солиқ юкининг умумий даражаси яна 0,3 пунктга камайтириш, яъни 21,3%гача тушириш чора-тадбирлари кўрилмоқда. Бироқ, ушбу кўрсаткични дунёнинг ривожланган ва бошқа бир қатор давлатлардаги ҳолатга эътибор берадиган бўлсак, Республикамизда олиб борилаётган солиқ сиёсати жуда муътадил ҳолатдалигини англаш қийин эмас.

Республикамизда иқтисодий ислохотларни амалга оширишнинг дастлабки кунлариданок, миллий иқтисодиётга тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни кенг кўламда жалб этишни рағбатлантиришда солиқ тизимидан самарали фойдаланилмоқда. Бугунги кунда асосий капиталга киритилаётган инвестициялар ялпи ички маҳсулотнинг қарийиб тўртдан бир қисмини ташкил этишида берилаётган солиқ имтиёзлари катта аҳамият касб этмоқда. Бу борадаги ишлар 2012 йилда ҳам давом эттирилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 10 апрелдаги ПФ-4434-сонли “Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар жалб этилишини рағбатлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармонига кўра хорижий инвесторнинг пул шаклидаги улуши 5 миллион АҚШ долларидан кам бўлмаган янгидан ташкил этилаётган хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар давлат рўйхатидан ўтган санадан бошлаб 10 йил мобайнида солиқ

...2012 йилда солиқ юкини камайтириш сиёсати давом эттирилди. Кичик корхона ва микрофирмалар учун ягона солиқ тўлови ставкалари 6 фоиздан 5 фоизга туширилгани, яқка тартибдаги тадбиркорлар учун белгиланган солиқ ставкаси эса сезиларли тарзда, яъни ўртача икки баробар камайтирилгани бунга яққол тасдиқлайди.

Ислом Каримов

қонунчилигида ўзгаришлар юз берган ҳолларда, юридик шахслардан олинадиган фойда солиғи, қўшилган қиймат солиғи, мол-мулк солиғи, ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи, ягона ижтимоий тўлов, ягона солиқ тўлови, шунингдек, Республика йўл ҳамда Таълим ва тиббиёт муассасаларини реконструкция қилиш, мукамал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармаларига мажбурий ажратмалар тўлашнинг мазкур корхоналар давлат рўйхатидан ўтиш санасида амал қилган меъёрлари ва қоидаларини қўллашга ҳақли эканликлари белгилаб берилди.

Хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар учун кафолатлар, имтиёзлар ва афзалликлар тизими кўлами янада кенгайтирилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 11 апрелдаги ПФ-3594-сон Фармонида кўзда тутилган солиқ имтиёзлари авваллари 8 та тармоқ фаолиятига тегишли бўлган бўлса, ушбу Фармон билан 2012 йилнинг II-чорагидан бошлаб, хорижий инвестициялар учун имтиёзлар 20 та йўналишдаги иқтисодиёт тармоқларида фаолият юритаётган чет эл инвестиция иштирокидаги корхоналарга татбиқ этиладиган бўлди.

Солиқ имтиёзларидан фойдаланиш учун корхоналарга кўйилган талабларга ҳам бир қатор ўзгартиришлар киритилди. Масалан, аввал мазкур корхоналарни ортиқча ишчи кучи бўлган минтақалар ҳисобланган Қорақалпоғистон Республикаси, Жиззах, Қашқадарё, Сирдарё, Сурхондарё, Хоразм вилоятларида, шунингдек Навоий, Андижон, Наманган ва Фарғона вилоятларининг қишлоқ аҳоли пунктларида жойлаштириш лозим эди. Эндиликда эса, Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятидан ташқари барча ҳудудларда бундай корхоналарни ташкил этиш мумкин. Шунингдек, имтиёздан фойдаланиш учун аввал корхонанинг устав капиталида хорижий иштирокчиларнинг улуши камида 50 фоизни ташкил этиши лозим эди, энди бу кўрсаткич 33 фоиз қилиб белгиланди.

Бундан ташқари, мазкур имтиёзларни қўллаш муддати давомида имтиёзлардан олинган даромадни тўлиқ корхонани янада ривожлантириш мақсадида қайта инвестициялашга йўналтириш лозим эди, энди 50 фоизи ушбу мақсадга, қолган қисм эса ихтиёрий тасарруф этилиши мумкин.

Мамлакатимизда ишлаб чиқаруви корхоналарнинг экспорт салоҳиятини янада оширишни рағбатлантириш кўлами янада оширилди. Шу борада Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 26 мартдаги “Экспорт қилувчи корхоналарни рағбатлантиришни кучайтириш ва рақобатбардош маҳсулотларни экспортга етказиб беришни кенгайтириш борасида қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-1731-сон Қарори қабул қилиниб, ушбу қарорга мувофиқ микрофирмалар ва кичик корхоналарга сифатни бошқариш тизимларини жорий этиш, маҳсулотларнинг халқаро стандартларга

мувофиқлигини сертификациядан ўтказиш, шунингдек лаборатория тестлари ва синовларини ўтказиш комплексларини харид қилишга йўналтириладиган маблағларга янги технологик ускуналарни сотиб олишда назарда тутилган ягона солиқ тўлови бўйича солиқ солинадиган базани камайтириш ҳуқуқи берилди.

Ўтган 2012 йилдаги тадбиркорлик субъектларини молия-кредит механизмлари орқали қўллаб-қўвватлашнинг муҳим йўналишларидан бири сифатида уларнинг фаолиятига солиқ ва бошқа соҳадаги текширувларни қисқартириш ҳамда улар томонидан солиқ ва бошқа тусдаги ҳисоботларни топшириш тартиб таомилларини соддаштирилиги эътироф этилади.

Бу борадаги муҳим тадбирлардан бири Президентимизнинг 2012 йил 16 июлдаги «Статистик, солиқ, молиявий ҳисоботларни, лицензияланадиган фаолият турларини ва рухсат бериш тартиб-таомилларини тубдан қисқартириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4453-сонли ва 2012 йил 18 июлдаги «Ишбилармонлик муҳитини янада тубдан яхшилаш ва тадбиркорликка янада кенг эркинлик бериш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4455-сонли Фармонлари билан солиқ ҳисоботларининг сонининг қисқатирилганлиги, уларни топшириш даврийлигини узайтирилганлиги ҳамда турли хил йиғимларнинг бекор қилинганлиги ёки камайтирилганлигидир.

Мазкур фармони билан жорий йилнинг 1 августидан лицензияланадиган фаолият турларининг 15 таси (уларнинг умумий миқдорига нисбатан 20 фоиз), шу жумладан, уларни бекор қилиш ва бирлаштириш йўли билан қисқартирилди. Хусусан, қимматбаҳо металл ва тошлардан заргарлик буюмларини тайёрлаш, аудиовизуал асарларни, фонограммалар ва ЭҲМ учун яратилган дастурлар учун моддий жисмларни ишлаб чиқариш, ички ва халқаро ҳаво йўналишларида йўловчилар ва юк ташишни амалга ошириш ва бошқа фаолият турларини лицензиялаш бекор қилинди. Шу билан бирга айрим фаолият турлари ягона лицензияланадиган фаолият турига бирлаштирилди. Шунингдек, 2012 йилнинг 1 августидан бошлаб 80 турдаги рухсат бериш тартиб-таомиллари (уларнинг умумий миқдорига нисбатан 26 фоиз) бекор қилинди.

Қуйидагилар бўйича имтиёзлар берилди:

- маданий бойликларни реализация қилишда қатнашиш учун рухсатнома;
- суғурталовчиларни тугатиш учун рухсатнома;
- қимматбаҳо қоғозлар савдосини ташкил этиш қоидаларини келишиш;
- тадбиркорлик субъектларининг муҳр ва штампларини тайёрлаш учун рухсатнома;
- тадбиркорлик субъектининг муҳр ва штампларини йўқ қилиш тўғрисидаги қвитанция;
- божхона тўловлари.

Шартли чиқариб юборилган товарлар ва транспорт воситаларидан, ана шу имтиёзлар нима муносабат билан берилган бўлса, улардан фақат шу мақсадда ёки божхона органининг бошқа мақсадларда берган рухсати билан фойдаланиш ва уларни тасарруф этиш учун рухсатномалар бекор қилинди ва унинг оқибатида тадбиркорлик субъектларининг ортиқча вақт сарфлашига барҳам берилган бўлса, ўз навбатида ушбу ҳужжатларни олишга сарфланадиган мабалағлари тежаладиган бўлди.

Шунингдек, 2012 йилнинг 1 августидан бошлаб ноширлик фаолияти, қурилиш лойиҳаларининг экспертизасини ўтказиш фаолияти, архитектура-шаҳарсозлик ҳужжатларини яратиш, магистрал газ қувурлари, нефть қувурлари ва нефть маҳсулотлари қувурларини лойиҳалаштириш, қуриш, улардан фойдаланиш ва уларни таъмирлаш бўйича фаолиятни амалга ошириш учун лицензиялар амал қилиш муддати чекланмаган ҳолда берилди. Бунда ушбу фаолият турларини амалга ошириш учун аввал берилган лицензияларнинг амал қилиш муддати чекланмаган деб белгиланди.

2012 йилдаги солиқ сиёсатида хизмат кўрсатиш соҳасидаги ва оилавий тадбиркорлик субъектларини рағбатлантиришга кенг эътибор берилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 10 майдаги “2012-2016 йилларда Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш дастури тўғрисида”ги ПҚ-1754-сонли қарорига мувофиқ, Молия-банк, маиший ва бошқа хизмат турларини кўрсатувчи микрофирма ва кичик корхоналар 2017 йил 1 январигача фойда солиғи ва ягона солиқ тўловини тўлашдан озод қилинди. Шунингдек, 2012 йилнинг II чорагидан бошлаб агар имтиёзлар берилган хизмат турларини кўрсатишдан тушган тушум умумий тушум ҳажмида 80 ва ундан юқори фоизни ташкил этса, фойда солиғи ва ягона солиқ тўлови бўйича имтиёзлар микрофирма ва кичик корхоналарнинг барча даромадларига татбиқ этилди. Оилавий бизнесни юритишга кенг йўл очиб бериш мақсадида оилавий корхоналар ўзи ишлаб чиқарган халқ бадий хунармандчилиги ва амалий санъати буюмларини реализация қилишдан олинган тушум бўйича ягона солиқ тўловини тўлашдан 2014 йил 1 январгача озод қилинди. Хизмат турлари бўйича берилган солиқ имтиёзлари қуйидаги жадвалда келтирилган (2.7.4-жадвал).

Бундан ташқари “Мустаҳкам оила йили” давлат Дастури мазмунига мувофиқ қишлоқ жойлардаги маҳаллалар ҳудудида маиший хизмат кўрсатиш билан шуғулланувчи яқка тартибдаги тадбиркорлар (саргарошлар, тикувчилар, пойафзал, маиший техникани таъмирлаш бўйича уста ва бошқалар) қатъий белгиланган солиқ тўлашдан 3 йил муддатга, қишлоқ жойларда яқка тартибда уй-жой қурилиши асосида барпо этилаётган массивларда ташкил қилинаётган қишлоқ хизматларини кўрсатадиган микрофирмалар, кичик корхоналар ва

якка тартибдаги тадбиркорлар тегишли равишда ягона солиқ тўлови ҳамда қатъий белгиланган солиқ тўловини тўлашдан 5 йил муддатга озод этилди. Оилавий бизнесни юритишга кенг йўл очиб бериш мақсадида оилавий корхоналар ўзи ишлаб чиқарган халқ бадий хунармандчилиги ва амалий санъати буюмларини реализация қилишдан олинган тушум бўйича ягона солиқ тўловини тўлашдан 2014 йил 1 январгача озод қилинди.

Такрорлаш учун савол ва топшириқлар

1. Самарали пул-кредит сиёсатининг моҳияти нимадан иборат ва унинг қандай бевосита дастакларини биласиз?
2. Банкларнинг капиталлашув даражасини янада ошириш бўйича қўйилган талаблар нимадан иборат ва у тижорат банкларининг молиявий барқарорлигига қандай таъсир кўрсатади?
3. 2011-2015 йилларда республика молия-банк тизимини янада ислох қилиш ва барқарорлигини ошириш ҳамда юқори халқаро рейтинг кўрсаткичларига эришишнинг устувор йўналишларида қандай вазифалар кўрсатиб берилган?
4. Аҳоли маблағларини тижорат банклари омонатларига жалб этиш ишлари бўйича эришилган натижалар нималардан иборат?
5. Тижорат банкларининг депозит операцияларини ривожлантиришга қаратилган чора-тадбирлар нималардан иборат?
6. Тижорат банклари кредит портфелининг сифат таркибидаги ўзгаришлар нималардан иборат ва унинг иқтисодий реал соҳасининг ривожланишига қандай таъсир этади?
7. “Мустаҳкам оила йили” давлат дастури доирасида банк тизимида қандай ишлар амалга оширилди?
8. Тижорат банкларининг инвестицион фаоллигини кучайтириш бўйича қандай чоралар кўрилди ва эришилган натижалар нималардан иборат?
9. Мамлакатимиз банкларида иқтисодий ночор корхоналарни молиявий соғломлаштириш, қайта тиклаш, техник ва технологик жиҳатдан модернизациялаш бўйича қандай ишлар амалга оширилди?
10. Банк тизимини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари нималардан иборат?

3-САВОЛ. ИҚТИСОДИЁТИМИЗГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН КАПИТАЛ МАБЛАҒЛАР, ИНВЕСТИЦИЯЛАР – МАМЛАКАТИМИЗНИНГ ЮҚОРИ СУРЪАТЛАР БИЛАН БАРҚАРОР ЎСИШНИНГ ОМИЛИ

3.1. Ватанимиз тараққиётини ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан юксалтиришда инвестицияларнинг тугган ўрни: омиллар, натижалар, таҳлиллар

Барчамизга маълумки, 2012 йилда иқтисодиётимизда амалга оширилган кенг қўламли тизимли ислохотлар, мамлакатимизни модернизациялаш борасида татбиқ этилган инновацион усуллар, давр нуқтаи назаридан қабул қилинган қонунлар, чиқарилган фармонлар, қарорлар барча соҳаларда Ватанимизни янги босқичга кўтаришга хизмат қилмоқда. Бундан роппа-роса бир йил аввал Юртбошимиз томонидан 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг энг муҳим устувор йўналишлари белгилаб берилганда, айнан, иқтисодиётимизни рақобатбардошлигини ошириш бўйича дастур тайёрлаш ва уни амалга ошириш лозимлигини таъкидланган эди. Айнан, манашу мажлисда Юртбошимиз 2012 йилни Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади, дея башорат қилган эдилар.

Орадан бир йил ўтиб Президентимиз томонидан 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузасида қисқа муддат давомида иқтисодий ўсишнинг юқори суръатлар билан таъминланганли, хусусан мамлакатимиз ялпи ички маҳсулоти 8,2 фоизга, саноат ишлаб чиқариш ҳажми 7,7 фоизга, қишлоқ хўжалиги 7 фоизга, чакана савдо айланмаси ҳажми 13,9 фоизга ошганлиги эътироф этилди. Бундай кенг қўламли барқарор ўсишнинг таъминланиши замирида иқтисодиётга йўналтирилган инвестициялар ҳажми, унинг таркиби, манбаи асосий ҳал қилувчи омиллардан бири сифатида намоён бўлади.

Зеро, Президентимиз таъбири билан айтганда, *“2012-йилда мамлакатимизнинг юқори суръатлар билан барқарор ўсишини таъкидлар эканмиз, бунинг боиси ва омилни авваламбор иқтисодиётимизга йўналтирилган капитал маблағлар, инвестициялар тобора ўсиб бораётганида, бу кўрсаткич ялпи ички маҳсулотга нисбатан 22,9 фоизни ташкил этганида, деб ҳисоблашимиз зарур”*²³. Дарҳақиқат ишлаб чиқаришни техник ва технологик жиҳатдан янгилаш, иқтисодиётни

²³КаримовИ.А. Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. - “Халқ сўзи” газетаси. 2013 йил 19 январь, № 13 (5687).

диверсификациялашмамлакатнинг инвестицион салоҳиятини, инвестицион жозибадорлигини ошириш орқали таъминланади.

Статистик рақамларга эътибор қиладиган бўлсак, 2012 йилда иқтисодиётимизга 11 миллиард 700 миллион доллар миқдорида ички ва хорижий инвестициялар жалб этилди ёки бу борадаги кўрсаткич 2011 йилга нисбатан 14 фоизга ўсди. Жами инвестицияларнинг 22 фоиздан ёки 2 миллиард 500 миллион доллардан ортиғини хорижий инвестициялар ташкил этди, уларнинг 79 фоиздан кўпроғи тўғридан-тўғри хорижий инвестициялардир. Эътиборга сазовор томони шуки, жами инвестицияларнинг қарийб 74 фоизи ишлаб чиқаришни модернизация қилиш ва янгилашга қаратилган дастур ва лойиҳаларни амалга оширишга йўналтирилди.

Жаҳон тажрибасининг кўрсатишича, иқтисодий ислохотларни амалга ошириш инвестицияларни, хусусан, турли соҳалардаги инвестиция лойиҳаларини амалиётга самарали татбиқ этиш билан таъминланади. Амалга оширилаётган инвестиция лойиҳаларининг ҳажмига қараб иқтисодиётда юз бераётган ўзгаришлар ва силжишлар ҳақида хулоса чиқариш мумкин.

Ўзбекистон 2013 йилда бизнес учун (яратилган шароитлар, хусусан, қўшма корхоналар учун солиқ, божхона имтиёзлари ва преференциялар) дунёдаги энг истиқболли 20 та давлат қаторига кўшилган Марказий Осиёда ягона давлат бўлди. Бу хабарни хорижий оммавий ахборот воситалари Буюк Британиянинг таваккалчиликларни таҳлил қилиш билан шуғулланадиган “Maplecroft” консалтинг компанияси хулосасига асосланган ҳолда эълон қилди.

“Maplecroft” компанияси томонидан ҳисоблаб чиқиладиган “Ривожланиб бораётган бозорлар индекси” бизнес юритиш учун истиқболли бўлган 175 та давлатни ўз ичига олган. Индексда ўтган йиллардаги иқтисодий кўрсаткичлар, мамлакатнинг инвестиция сарфлаш учун жозибадорлиги, энг сўнгги таркибий ислохотлар ва демографик аҳвол, шу жумладан ўрта синф сони бўйича прогнозлар эътиборга олинган.

Сўнгги йилларда Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантириш борасида эришилган ютуқлар Халқаро валюта жамғармаси, Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки, каби нуфузли халқаро ташкилотлар томонидан юқори баҳоланмоқда. Мамлакатимиз иқтисодий сиёсатининг муваффақиятлари юртимиздаги сиёсий барқарорлик ва ислохотларнинг изчил амалга оширилишига асослангани етакчи халқаро экспертлар томонидан бир неча бор таъкидланди.

Мамлакатимиз жаҳон иқтисодиётида ҳамон давом этаётган инқирознинг салбий оқибатларига нафақат ишончли тарзда бардош бермоқда, балки макроиқтисодий ва ижтимоий ўсиш суръатларини сақлашга эришмоқда.

Айниқса, инвестиция соҳасида рўй бераётган таркибий ўзгаришлар эътиборга молик. Истиқлол йилларида мамлакатда самарали конунчилик базаси, хорижий сармоядорлар учун кенг кўламли ҳуқуқий кафолатлар ва имтиёзлар мажмуи яратилди, хориж капитали иштирокидаги корхоналар фаолиятини рағбатлантириш бўйича яхлит чора-тадбирлар тизими ишлаб чиқилди.

Минтақалар иқтисодиётини ривожлантиришда инвестиция лойиҳаларини амалга оширишнинг аҳамияти бениҳоя катта. Бунинг афзалликларига қуйидагиларни келтириш ўринли:

биринчидан, хорижий инвестициялар кўмагида корхоналарга замонавий техник-технологиялар жорий қилиб, экспортга мўлжалланган маҳсулотлар ишлаб чиқариш ривожланади;

иккинчидан, импорт ўрнини босувчи ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш, ва бунинг учун хорижий инвестицияларни иқтисодиётнинг устувор соҳаларига йўналтириш ва пировардида аҳолининг турмуш даражасини ошириш имкони яратилади;

учинчидан, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини жадаллаштириш орқали ўсиб бораётган аҳолини иш жойлари билан таъминлашга кўмаклашади;

тўртинчидан, корхоналарнинг эскирган ишлаб чиқариш қувватлари, моддий-техник базаси янгиланади ва техник қайта қуролланади;

бешинчидан, табиий ресурсларни қайта ишловчи корхоналар барпо этилади²⁴.

Юртимизда олиб борилаётган оқилона ва ўзоқ муддатга мўлжалланган инвестицион сиёсат натижасида 2012 йилда жами инвестицияларнинг қарийб 74 фоизи ишлаб чиқаришни модернизация қилиш ва янгилашга қаратилган дастур ва лойиҳаларни амалга оширишга йўналтирилди.

Айни дамда ҳукуматимиз томонидан минтақаларда инвестицион лойиҳаларни молиялаштириш ички ресурслардан самарали фойдаланиш мақсадида чора-тадбирлар амалга оширилиб келинмоқда (3.1.1-расм).

Нуфузли “Диоложик”²⁵ консалтинг компанияси (Буюк Британия) томонидан эълон қилинган рейтингга кўра, Сурғил кони негизида Устюрт газ-кимё мажмуасини қуриш лойиҳаси 2012 йил якунларига кўра, дунёнинг ўнта глобал инвестицион лойиҳаси қаторидан жой олди. Айни пайтда, мазкур компания энг йирик инвестицион лойиҳалар, инвестицион банклар ва консалтинг компанияларининг йиллик рейтингларини эълон қилиб бормоқда.

²⁴Алматова Д. Минтақаларда инвестициялар жалб этишнинг муҳим йўналишлари. “O’ZIA” - “ЭВУ” 1/2012.

²⁵“Диоложик” компанияси 1983 йилдан буён тижорат банклари, қимматли қоғозлар бозори иштирокчилари ва сармоядорлар учун молиявий бозорлар, қимматли қоғозлар ҳамда инвестицион фаолият масалалари бўйича таҳлилий ва консалтинг хизматларини кўрсатадиган ташкилот.

Яқинда “Уолл стрит жорнал” билан ҳамкорликда “Диложик” компанияси реал вақт режимида жаҳон минтақалари бўйича инвестицион фаолликка оид электрон бюллетенни эълон қила бошлади. Сайёрамизнинг 2012 йилдаги глобал инвестицион лойиҳалари рейтингига дунёнинг барча минтақалари ва инфратузилмаларида амалга оширилган энг йирик инвестицион лойиҳалар киритилди.

3.1.1-расм.

Умуман, 2012 йилда дунёда лойиҳавий молиялаш асосида умумий қиймати 382 миллиард долларга тенг тўққиз юздан зиёд лойиҳа амалга оширила бошланган. Айти пайтда уларнинг салмоқли қисми Осиё минтақасига (28 фоиз), Австралияга (22 фоиз) тўғри келди. Европада лойиҳавий молиялаш ҳажми умумий молиялаш ҳажмининг 16 фоизини ташкил этиб, бир йилда 38 фоизга камайган, Шимолий Америкада бу кўрсаткич 13 фоизни, Жанубий Америкада 11 фоизни ташкил этади. Шунингдек, Яқин Шарқ ва Шимолий Африка давлатларида ҳам лойиҳавий молиялаш ҳажми 29 фоизга камайиб, умумий миқдорнинг 9 фоизини ташкил этди. Тармоқлар бўйича етакчи ўринни – 30 фоизни транспорт ва коммунал инфратузилмани ривожлантириш лойиҳалари эгалари, нефть-газ ва нефть-кимё саноати лойиҳалари, шунингдек, электроэнергия соҳасидаги лойиҳаларнинг ҳар бири 29

фоизни ташкил этди. Қолган қисми телекоммуникация, тоғ-кон саноати ва саноатнинг бошқа тармоқларидаги лойиҳалардир.

Дунёнинг энг яхши ўнта инвестицион лойиҳаси қаторидан нефть-газ, тоғ-кон саноати, транспорт ва коммунал инфратузилмалари лойиҳалари ўрин олди. Улар Австралияда (тўртта лойиҳа), АҚШ, Франция, Буюк Британия, Сингапур, Германия ва Ўзбекистонда (биттадан лойиҳа) амалга оширилмоқда.

Глобал лойиҳаларнинг “ўнлиги”га киритилган Устюрт газ-кимё мажмуасини куриш лойиҳаси ривожланаётган мамлакатлар бозоридаги энг йирик инвестицион лойиҳа, деб эътироф этилди.

Устюрт газ-кимё мажмуасини куриш лойиҳасида йирик Сурғил газ конини ўзлаштиришни янада жадаллаштириш, табиий газни ажратиб олиш, крекинг ва якуний маҳсулот ишлаб чиқариш заводларининг барпо этилиши назарда тутилган. Ушбу мажмуа 4,5 миллиард кубметр табиий газни қайта ишлаш натижасида 400 минг тонна полиэтилен ва 100 минг тонна полипропилен ишлаб чиқариш имконини беради. Йиллик экспорт ҳажми 750 миллион доллардан ошади. Маҳсулотнинг, асосан, Европа, Шарқий ва Жануби-шарқий Осиё бозорларида сотилиши мўлжалланмоқда. Устюрт газ-кимё мажмуаси 2016 йилдан ишга туширилади.

Устюрт газ-кимё мажмуасини куриш лойиҳасини “Uz-Kor Chemicals” кўшма корхонаси амалга оширади. Мазкур кўшма корхона “Ўзбекнефтгаз” миллий холдинг компанияси ҳамда Жанубий Кореянинг “Kogaz”, “Lotte Petrochemicals” ва СТЭкс энерги” компаниялари инвестициявий консорциуми томонидан таъсис этилган.

Шунингдек, “Томсон-Рейтер” жаҳон бизнес ахборот агентлигининг бўлинмаси – “Прожект файненс интернэшнл” журнали 2012 йил яқунлари бўйича, лойиҳанинг ноёблиги ва янгилигини алоҳида қайд этиб, ўз рейтингида Устюрт газ-кимё мажмуасини куриш лойиҳасини йилнинг энг яхши лойиҳаси, собиқ иттифоқ худудидаги энг йирик нефть-кимё лойиҳаси, деб эътироф этганди²⁶.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, 2012-йилда Сурғил кони базасида ҳатто дунё мезонлари бўйича ҳам ноёб бўлган, қиймати 25 миллиард доллардан зиёдни ташкил этадиган Устюрт газ-кимё комплекси қурилиши бошланди.

Ислон Каримов

2013 йил 30 январь куни Лондонда “Projekt Finance International” ташкилоти томонидан юксак мукофот “Ўзбекнефтгаз” МХК ва Корея Республикаси билан ташкил этилган кўшма корхоналар вакилларига топширилди.

²⁶“Халқ сўзи” газетаси. 2013 йил 1 февраль, № 22(5696).

2012 йилда “Навоий” эркин индустриал иқтисодий зонасида фаолият кўрсатаётган корхоналар томонидан 80 миллиард сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилди.

Мазкур саноат ҳудудига инвестициялар жалб қилинган ҳолда, халқаро андозаларга тўла жавоб берадиган, ички ва ташқи бозорда талаб юқори бўлган маҳсулотлар ишлаб чиқаришга қаратилган истиқболли лойиҳалар муваффақиятли амалга оширилгани туфайли ана шундай ижобий натижага эришилди.

Маълумки, инвестицияларни кенг кўламда иқтисодиётнинг турли тармоқ ва соҳаларига йўналтиришда тижорат банкларининг алоҳида ўрни бор. 2012 йилга мўлжалланган инвестиция дастурида тижорат банклари томонидан Ватанимиз тараққиётини янада ошириш баробаринда **3 524 824 миллион сўм**²⁷ маблағ йўналтирилиши режалаштирилган эди. Бу эса умумий капитал маблағларининг қарийб 15 фоизини, марказлашмаган инвестицияларнинг эса 19,6 фоизини ташкил этади (3.1-жадвал). Аҳоли жамғармалари эвазига ҳосил бўлаётган маблағларини инвестиция кўринишида сарфланаётгалиги ҳам йилдан-йилга ўсиб бормоқда. Йиллар таҳлилига эътибор қаратадиган бўлсак, 2011 йилда капитал қўйилмалар учун аҳоли маблағлари ҳисобидан 2 584 800 миллион сўм инвестиция ажратилган бўлса, 2012 йилга келиб аҳоли маблағларининг жами миқдори 3 237 604 миллион сўмни ташкил этган. Демак, ўтган йилга нисбатан аҳоли маблағлари ҳисобидан иқтисодиётга йўналтирилган инвестицион маблағларнинг ўсиш суръати 113,2 фоизни ташкил қилган. Зотан, аҳоли томонидан йўналтирилаётган инвестицион маблағларнинг манбаи улар томонидан иш ҳақи, рента, фоиз, дивиденд ва бошқа кўринишдаги даромадлар ҳисобига шаклланади. Аҳолининг даромадлари асосан истеъмолга ва жамғармага йўналтирилади. Аҳолининг истеъмол ҳажмига кўра даромад ҳажмининг ўсиш суръати юқорилиги жамғарманинг ўсишига замин яратади. Жамғарма ўз навбатида, инвестициянинг манбаи бўлиб хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 27 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг 2012 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги 1668-сонли қарорининг 1-илоvasида жами капитал маблағлар **23679701 миллион сўм** этиб режалаштирилган эди. Бу кўрсаткич ўтган йилга нисбатан 14,2 фоизга кўп демакдир. Иқтисодиётга йўналтирилган жами капитал қўйилмаларнинг 24,2 фоизи марказлаштирилган инвестицияларни ташкил этган бўлса, қолган 75,8 фоизи марказлашмаган маблағлар, яъни корхоналар маблағлари, тижорат банклари кредитлари ва аҳоли маблағларидан иборат бўлган. 2012 йилда давлат кафолати остида кириб

²⁷Қаранг: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 27 декабрдаги ПҚ-1668-сонли қарори, 1-илова.

келган хорижий инвестициялар миқдори **1701901 миллион сўми** ташкил қилган бўлса, тўғридан-тўғри жалб этилган хорижий инвестиция миқдори **3792,3 млрд. сўми** (2 миллиард 500 миллион доллар²⁸) ташкил этган.

Ушбу кўрсаткич йилдан-йилга ошиб бормоқда. Бу ҳам бўлса, мамлакатимиздаги иқтисодий барқарорликнинг таъминланганлиги, қўшма корхоналарнинг ривожини йўлида қилинаётган саъй-ҳаракатлар, хусусан, уларга яратиб берилаётган солиқ, божхона имтиёзлари, преференциялар, давлат рўйхатидан ўтказиш тизимининг соддалашганлиги (сертификат, гувоҳнома ва лиценциялаш тизими) ҳамда валютани эркин конвертациялаш билан боғлиқ қулайликларни қайд этиш мумкин.

Халқаро молия институтлари томонидан 2012 йил “Мустаҳкам оила йилида” - 81,7 млн. АҚШ доллари

миқдоридан кредитлар ажратилган. Иқтисодий барқарорлик – хорижий инвесторлар учун ҳам, мамлакат тараққиёти учун ҳам муҳим аҳамиятга эга. Чунки қайси давлатда сармоядорларга қулай муҳит яратилса, ўша жойга интилиш кучаяди. Қувонарлиси, бугун Ўзбекистон ана шундай мамлакатлар сирасига киради.

2012 йилда Жанубий Африканинг “Сосол” компанияси ва Малайзиянинг “Петронас” корпорацияси билан ҳамкорликда қиймати 4 миллиард доллардан зиёдни ташкил этадиган, тозаланган метан асосида синтетик суюқ ёқилғи ишлаб чиқариши бўйича катта истиқболга эга бўлган йирик лойиҳани амалга ошириши бошланди.

Ислом Каримов

Изчил амалга оширилаётган ислохотлар туфайли юртимизга чет эллик инвесторларнинг қизиқиши тобора ортмоқда. Бундан ташқари, республикамизнинг хом ашё захираларига бойлиги, ривожланган инфратузилма ва юқори интеллектуал салоҳиятнинг мавжудлиги, энг муҳими, қулай географик жойлашуви хорижлик ҳамкорлар билан ишлаш кўламини кенгайтиришга хизмат қилаяпти.

Шунингдек, мамлакатимизда инвестицион жозибадорликни ошириш билан боғлиқ қабул қилинган қонунлар, ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар, энг муҳими, минтақада ҳукм сураётган тинчлик-тотувлик, глобал молиявий-иқтисодий инқирознинг салбий оқибатларини олдини олиш бўйича амалга оширилиб келинаётган чора-тадбирлар ҳамда халқаро иқтисодий муносабатларнинг янги босқичга кўтарилиб бораётганлигини ҳам эътироф этиш мумкин.

Иқтисодиётнинг реал секторига инвестицияларни амалга ошириш орқали қуйидаги ижтимоий-иқтисодий самараларга эришилади:

²⁸Каримов И.А. Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. - “Халқ сўзи” газетаси. 2013 йил 19 январь, № 13 (5687).

❖ ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш миқдор ва сифат жиҳатдан ўсмоқда;

❖ ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш миқдорининг ўсиши давлат бюджетига тушаётган солиқ тушумларининг кўпайишига олиб келади;

❖ ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш самарадорлигининг ошиши иш ҳақининг ортишига ва аҳоли фаровонлигининг юксалишига хизмат қилади;

❖ жаҳон талабларига жавоб берадиган рақобатбардош ишлаб чиқариш орқали мамлакатнинг экспорт салоҳияти ўсади²⁹.

Биргина ўтган 2012 йилда иқтисодиёт тармоқлари ва соҳалари томонидан жами 18463,0 миллиард сўмлик саноат маҳсулотлари ишлаб чиқарилган бўлса, бунда хорижий компания ва корхоналарнинг ҳиссаси 36,4 фоизни ташкил қилган. Саноат корхоналари томонидан ишлаб чиқарилган товар ва хизматларни экспорт қилиш натижасида 2661,9 миллион АҚШ доллари ҳажмида валюта тушуми ҳосил қилинган бўлса, бунда хорижий компаниялар улуши мавжуд бўлган корхоналарнинг ҳиссаси 18,8 фоизни ташкил этган. Саноат маҳсулотлари импорти эса 5045,9 миллион долларни ташкил этган. Ушбу кўрсаткичда хорижий компаниялар сармояси эвазига тузилган қўшма корхоналарнинг улуши 42 фоизни ташкил қилди.

Мазкур кўрсаткичларни вилоятлар кесимида қараб чиқадиган бўлсак, Тошкент шаҳрининг улуши мос равишда 36,6; 36,2; 44,4 фоизларни ташкил қилади. Аммо Андижон вилоятида фаолият юритаётган қўшма корхоналар томонидан ишлаб чиқарилган саноат маҳсулотлари вилоятда ишлаб чиқарилган умумий саноат маҳсулотларининг қарийб 79 фоизини ташкил қилиб, республикамиз вилоятлари ичида энг юқори кўрсаткични намоён этган. Саноат маҳсулотлари экспортдан келиб тушаётган маблағларнинг 89,1 фоизи, импортнинг 95 фоизи, айнан, хорижий сармоя улушига эга бўлган хўжалик юритувчи субъектларнинг ҳиссасига тўғри келади.

Ушбу кўрсаткич Тошкент шаҳрида 63,2 фоизни ташкил этгани ҳолда, Андижон вилоятидан кейинги ўринларни эгаллайди. Энг паст кўрсаткичлар эса Навоий вилояти ҳиссасига тўғри келган. Нега деганда, мазкур вилоятда ишлаб чиқарилаётган аксарият саноат маҳсулотлари маҳаллий корхоналар томонидан ишлаб чиқарилади. Истеъмол маҳсулотлари ишлаб чиқариш бўйича Андижон вилояти пешқадам вилоятлардан ҳисобланади. Таҳлил этилаётган 2012 йилда республикада ишлаб чиқарилган истеъмол товарларининг 25,2 фоизи мазкур вилоят ҳиссасига тўғри келган (4546,8 млрд.сўм).

²⁹Қаландаров Р. “Биржа Эксперт” журнали. 2012 йил, № 6.

3.1.1-жадвал

**Ўзбекистон Республикасининг 2011-2012 йилдаги Инвестиция
дастурида кўзда тутилган капитал қўйилмаларнинг асосий
параметрлари³⁰**

млн. сўм

№	Молиялаштириш манбаларининг номланиши	2011 йил	2012 йил
	Жами капитал қўйилмалар, шундан:	<u>20721845</u>	<u>23679701</u>
1.	Марказлашган инвестициялар:	4 969 491	5 740 892
1.1.	Бюджет маблағлари	950 000	1 059 254,4
1.2.	Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жамғармаси	105 000	115 560
1.3.	Бюджетдан ташқари фонлардан, <i>жумладан,</i>	911 834	1 431 777
	- Республика йўл жамғармаси	609800	680 796
	- Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси	139930	158 147
	- Таълим муассасаларини реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармаси (2012 йилдан Таълим ва соғлиқни сақлаш муассасаларини реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармаси)	162104	545 836
	- Олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини ривожлантириш жамғармаси		46 997,6
1.4.	Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси (<i>сўм эквивалентида</i>)	1 353 527	1 432 400

³⁰Қаранг: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 29 декабрдаги ПҚ-1455 ҳамда 2011 йил 27 декабрдаги ПҚ-1668-сонли қарорлари.

1.5.	Давлат кафолати остидаги хорижий инвестициялар ва кредитлар (сўм эквивалентида), шундан:	1 376 130	1 701 901
	<i>қишлоқ жойларда уй-жойлар қуриши (сўм эквивалентида)</i>	<i>171 750</i>	<i>301 564</i>
2.	Марказлашмаган инвестициялар:	16 025 354	17 938809
2.1.	Корхона маблағлари	7 536 261	6 835 725
2.2.	Тижорат банклари кредитлари ва бошқа қарз маблағлари, шу жумладан:	2 069 185	3 524 824
	<i>АТБ “Қишлоқ қурилиш банки”нинг қишлоқ жойларда уй-жойлар қуриши учун имтиёзли кредитлари</i>	<i>196 289</i>	<i>222 070</i>
2.3.	Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитлар (сўм эквивалентида)	3835109	4340656
2.4.	Аҳоли маблағлари	2 584 800	3 237 604

Иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш **ташқи иқтисодий усуллар** ёрдамида ҳам амалга оширилади. Бунда махсус восита ва дастаклар орқали мамлакатнинг ташқи дунё билан амалга ошириладиган хўжалик алоқаларига бевосита таъсир кўрсатилади. Товарлар, хизматлар, капитал ва фан-техника ютуқлари экспортини рағбатлантириш тадбирлари, экспортни кредитлаш, чет эллардан инвестициялар ва экспорт кредитларини кафолатлаш, ташқи иқтисодий алоқаларга чеклашлар киритиш ёки бекор қилиш, Т.свдда бож тўловларини ўзгартириш, мамлакат иқтисодиётига чет эл капиталини жалб қилиш ёки чеклаш бўйича тадбирлар, мамлакатга четдан ишчи кучини жалб қилиш, халқаро иқтисодий ташкилотларда ва давлатлараро уюшмаларда қатнашиш мамлакатларнинг ташқи иқтисодий алоқаларини тартибга солишнинг асосий воситаларидир.

Ўтган даврда қарийб 500 километрлик тўрт полосали замонавий автомобил йўлларини қуриш ва реконструкция қилиш ишлари якунланди. Шундан 163 километри цемент-бетон ва 335 километри эса асфальт-бетон билан қопланган йўللардир.

Ислом Каримов

Мамлакатимизда тармоқларда ишлаб чиқарилаётган товар ва хизматларнинг экспорт ҳажмини ошириш, унинг турларини кўпайтириш,

экспортга йўналтирилган маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи корхоналарни рағбатлантириш, уларга маҳсулотларини янги жаҳон ва минтақавий бозорларга олиб чиқишда кўмаклашиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 26 мартдаги “Экспорт қилувчи корхоналарни рағбатлантиришни кучайтириш ва рақобатбардош маҳсулотларни экспортга етказиб беришни кенгайтириш борасида қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-1731-сон Қарори қабул қилинди.

Ўз вақтида қабул қилинган қарор натижасида 2012 йилда хориж сармояси эвазига ташкил этилган ва маҳаллий корхоналар томонидан экспорт қилинган товар ва хизматларнинг умумий қиймати 14150,1 млн. долларни ташкил этди. Шундан МДХ мамлакатларига 7629,2 млн. доллар миқдорида товарлар экспорт қилинган, бу умумий экспорт ҳажмининг қарийб 54 фоизини ташкил этади. Ушбу ўринда экспорт таркибига ҳам разм соладиган бўлсак (3.1.2-расм), кимё ва кимёвий маҳсулотларни экспорт қилиш натижасида 764,8 млн. доллар миқдорида валюта кириб келган бўлса, энг юқори экспорт ҳажми ёқилғи ва нефт маҳсулотларига тўғри келган (4921.2 млн. АҚШ доллари).

Пахта толаси экспорти ҳажми 1259,7 млн. долларни ташкил этган. Диаграммадан кўриш мумкинки, Ўзбекистон фақатгина битта маҳсулотни экспорт қилишга ихтисослашиб қолмаган. Экспорт таркибида ҳам диверсификацияни қўллаган ҳолда, ташқи иқтисодий сиёсатда фаол ҳаракат қилмоқда. Бу ҳам бўлса, Юртбошимиз томонидан 2008 йилда бошланган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг салбий оқибатларини бартараф этиш юзасидан қабул қилинган 2009-2012 йилларга мўлжалланган мамлакатнинг инқирозга қарши чора-тадбирлар дастурининг амалиётга нечоғлик тўғри ва илдам қадамлар билан татбиқ этилаётганлигининг тасдиғидир.

Экспорт диверсификацияси, яъни хорижга сотилаётган товарлар ва хизматлар рўйхатининг кенгайиши, жами экспортда алоҳида товар ёки хизмат тури (айниқса, хом ашё) улушининг катта бўлишига барҳам берилиши, маҳсулотлар экспорт қилинаётган мамлакатлар географиясини кенгайтиради, экспорт ҳажмининг барқарор бўлишини таъминлайди, миллий иқтисодиётнинг ташқи бозордаги салбий ўзгаришларга таъсирчанлиги даражасини пасайтиради³¹.

Ушбу ўринда масалани батафсил ва тушунарли ёритиш мақсадида назарий мулоҳазаларга ўрин берамиз.

Экспорт таркибини диверсификациялашганлик даражасини кўрсатувчи индекс қуйидаги формула орқали ифодаланади:

³¹ Умаров И. Экспорт таркибининг диверсификациялашганлик даражаси – миллий иқтисодиёт рақобатбардошлигининг асосий индикатори. Стратегия дальнейшего повышения кокурентоспособности национальной экономики: материалы IV-го Форума экономистов (Часть 2). – Ташкент: ПРООН, ИПМИ, 2012. – 264 с.

$$DX_j = (\text{sum } |h_{ij} - x_j|) / 2 \quad (3.1)$$

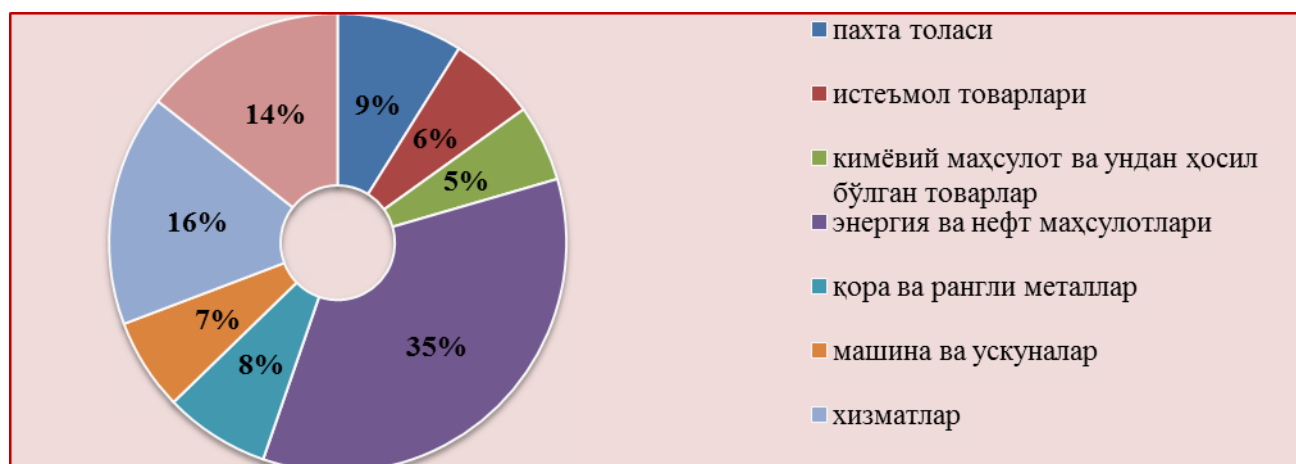
Бу ерда DX_j – маълум бир j мамлакат экспорт таркибининг диверсификациялашганлик индекси; h_{ij} – маълум бир i хом ашёнинг j мамлакат умумий экспорти таркибидаги улуши; sum – йиғинди.

Шунга ухшаш яна бошқа бир индекс, яъни Herfindahl-Hirshman Index деб номланади ва UNCTAD томонидан кенг қўлланилади:

$$H_j = \text{sqrt}[\text{sum } (x_i/X_j)^2] \quad (3.2)$$

Бу ерда H_j – экспорт таркибининг диверсификациялашганлик Херфиндал-Хиршман индекси; x_i – маълум бир j мамлакатнинг i маҳсулот экспорти; X_j – j мамлакатнинг умумий экспорти; sqrt – илдиз ости; sum – йиғинди.

Дунё давлатларининг юқори диверсификациялашган Херфиндал-Хиршман индекси 0,05 кўрсаткичидан паст бўлади. 0,005-0,1 – оралиғидаги кўрсаткич кам диверсификациялашган экспорт саватига эга давлатлардир. 0,1 ва 0,4 оралиғидаги кўрсаткичлар иқтисодиётнинг маълум бир маҳсулотларга ихтисослашувини англатади. 0,4 дан юқори кўрсаткичлар юқори ихтисослашганлик даражаси, деб юритилади³²

3.1.2-расм. Мамлакатимизда 2012 йилда экспорт қилинган товар ва хизматларнинг таркиби.

³² Export diversification and Competitiveness in Developing Countries. / V.Chandra, J. Boccardo, I. Osorio. March 9, 2007 y.

Юқоридаги диаграммадан кўришиб турибдики, ҳукуратимиз томонидан ҳар томонлама ўйланган ҳамда узокни кўзлаб олиб борилаётган сиёсат туфайли иқтисодиётимиз йилдан-йилга ривожланмоқда. Пахта толасининг ўзимизнинг тўқимачилик саноатимизда қайта ишланиб, чет давлатларга турли хил тайёр маҳсулотлар сифатида экспорт қилиниши ҳажмининг йилдан йилга ортаётгани бунинг яққол далилидир. 2012 йилда пахта толасининг экспорти умумий экспорт ҳажмининг 9 фоизини ташкил этган. Ваҳоланки ушбу кўрсаткич Бу эса, ўз навбатида, кўшимча янги иш ўринларини яратиш ҳамда аҳоли даромадлари ва фаровонлигини оширувчи омил сифатида намоён бўлмоқда.

Херфиндал-Хиршман формуласи асосида Ўзбекистонда миллий экспорт таркибини диверсификациялашганлик даражасини ҳисоблаб чиқадиган бўлсак, йилдан йилга диверсификация даражаси ошиб бораётганига амин бўламиз. Миллий экспорт таркибининг диверсификация даражаси 0,001 кўрсаткичдан юқори, яъни диверсификация даражаси саноати ўта ривожланган давлатларга нисбатан пастроқ дейилади, лекин бу мамлакатнинг маълум бир экспорт маҳсулотларига ихтисослашганлик даражасини кўрсатади. Бизда миллий экспортнинг диверсификациялашганлик даражаси йилдан йилга ошиб келмоқда. Экспорт таркибида қанча тайёр маҳсулотлар сони ва турлари кўпайса, шунча диверсификация индекси ошиб боради³³.

Хом-ашё экспорт қилувчи мамлакатларнинг глобал муаммоси бу – хом ашё экспортга йўналтирилган устунликдан воз кечиб, ички ишлаб чиқаришни диверсификациялашни амалга ошириб, саноатни модернизациялашдан иборатдир.

Бу борада Президентимиз Ислон Каримов қуйидагиларни таъкидлаб ўтганлар: “... иқтисодиётимиз яқин йиллар ичида янада барқарор, ўзига

...2013 йил учун ишлаб чиқилган ва 370 дан ортиқ стратегик муҳим лойиҳани амалга оширишни кўзда тутадиган Инвестиция дастури гоаят муҳим аҳамият касб этади. Ушбу мақсадлар учун ажратилаётган 13 миллиард долларнинг 75 фоизини ички манбалар ҳисобидан молиялаштириладиган маблағлар, қолган қисмини жалб этиладиган хорижий инвестициялар ташкил этади.

Ислон Каримов

³³Умаров И. Экспорт таркибининг диверсификациялашганлик даражаси – миллий иқтисодиёт рақобатбардошлигининг асосий индикатори. Стратегия дальнейшего повышения конкурентоспособности национальной экономики: материалы IV-го Форума экономистов (Часть 2). – Ташкент: ПРООН, ИПМИ, 2012. 8-9б.

бақувват, жаҳон ва минтақавий бозорларда рақобатдош бўлмоғи учун иқтисодиётимизни таркибий ўзгартириш ва диверсификация қилиш бўйича ҳали кўп иш қилиш лозимлигини ҳам биз ўзимизга яхши тасаввур этамиз”³⁴.

Экспорт таркибини диверсификациялаш кўшма корхоналар сонини кўпайтиришга, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга, янги иш ўринларини яратишга, экспортдан тушадиган валюта тушумларини оширишга, ишлаб чиқариш харажатларини камайтиришга ва натижада аҳоли турмуш шароитини оширишга олиб келади.

Ҳозирда мамлакатимиз иқтисодиётининг рақобатбардошлигини оширишда экспорт салоҳиятидан самарали фойдаланишнинг асосий йўналишлари сифатида қуйидагиларни келтириш мумкин:

- ❖ экспорт таркибида тайёр маҳсулот ва хизматларнинг салмоғини ошириш мақсадида ишлаб чиқаришни замонавий технология ва илғор техникалар билан қуроллантириш;

- ❖ тайёр маҳсулот ва хизматларни экспорт қилишга йўналтирилган хорижий инвестиция иштирокидаги корхоналар сонини кўпайтириш ва фаолиятини такомиллаштириш;

- ❖ кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг экспортдаги иштирокини рағбатлантириш, зарур шарт-шароитларни яратиш;

- ❖ мамлакатнинг экспорт бозорларидаги мавқеини мустаҳкамлаш ва кенгайтириш, янги экспорт бозорларини эгаллаш;

- ❖ ҳар бир тармоқ ва ҳудуд кесимида экспорт салоҳиятидан самарали фойдаланишни кўзда тутувчи, ўзаро мувофиқлаштирилган чора-тадбирлар дастурини ишлаб чиқиш ва изчил амалга ошириш ва бошқалар.

Бу йўналишларга устувор эътибор қаратиш ва улар бўйича амалий тадбирларни белгилаш, пировардида мамлакат экспорт имкониятларидан тўлароқ фойдаланиш ҳамда иқтисодиёт рақобатбардошлигини оширишга замин яратади³⁵.

2012 йилда асосий капиталга йўналтирилган инвестициялар **22067,0** млрд. сўмни ташкил этди. Жами инвестицияларнинг 14690,8 млрд. сўми (3.1.2-расм) бевосита ишлаб чиқариш мақсади учун йўналтирилган бўлса, 7376,2 млрд. сўми ноишлаб чиқариш соҳаларига жойлаштирилган (3.1.3-расм).

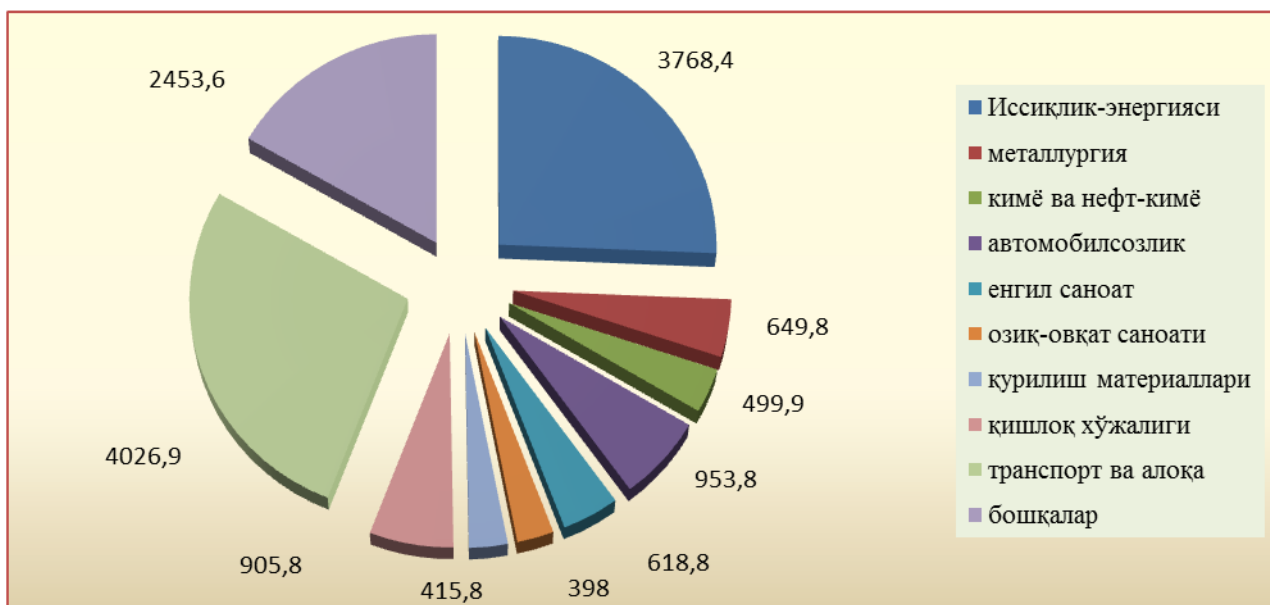
Қуйидаги диаграммалардан кузатиш мумкинки, ишлаб чиқариш соҳасига йўналтирилган инвестицияларнинг катта қисми иссиқлик-энергияси, кимё ва нефт-кимё соҳаларига тўғри келган. *Ишлаб чиқариш соҳаларига тегишли*

³⁴ Каримов И.А. Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. “Халқ сўзи” газетаси, 2010 йил 29 январь.

³⁵ Ходиев Б.Ю. Миллий иқтисодиёт рақобатбардошлигини оширишда экспорт салоҳиятидан самарали фойдаланиш йўналишлари / «Иқтисодий ресурслардан самарали фойдаланиш мамлакат экспорт салоҳияти ва рақобатбардошлигини оширишнинг муҳим омиллари» мавзuidaги Республика илмий-амалий анжумани маърузалари тезислари. – Т.: ТДИУ, 2006, 9-11-б.

бўлган статистик таҳлиллار ва мулоҳазаларни бобнинг кейинги параграфларида батафсил изоҳи келтирилади.

2009 йилдан қишлоқ ҳудудларида аҳоли учун намунали уй-жойлар қурилишига устувор вазифа сифатида эътибор қаратилаётганлиги муносабати билан ҳар йили уй-жойлар қурилиши учун давлат маблағлари, тижорат банклари кредитлари, аҳоли маблағлари ҳисобига инвестициялар ҳажми ўсиб бормоқда. Хусусан, 2012 йилда уй-жой қурилиши учун турли манбалар ҳисобига 4402,5 млрд. сўм миқдорида маблағ ўзлаштирилди. Ушбу рақам ноишлаб чиқариш соҳаларига йўналтирилган жами инвестицион маблағларнинг 60 фоизини ташкил этади (3.1.3-расм).

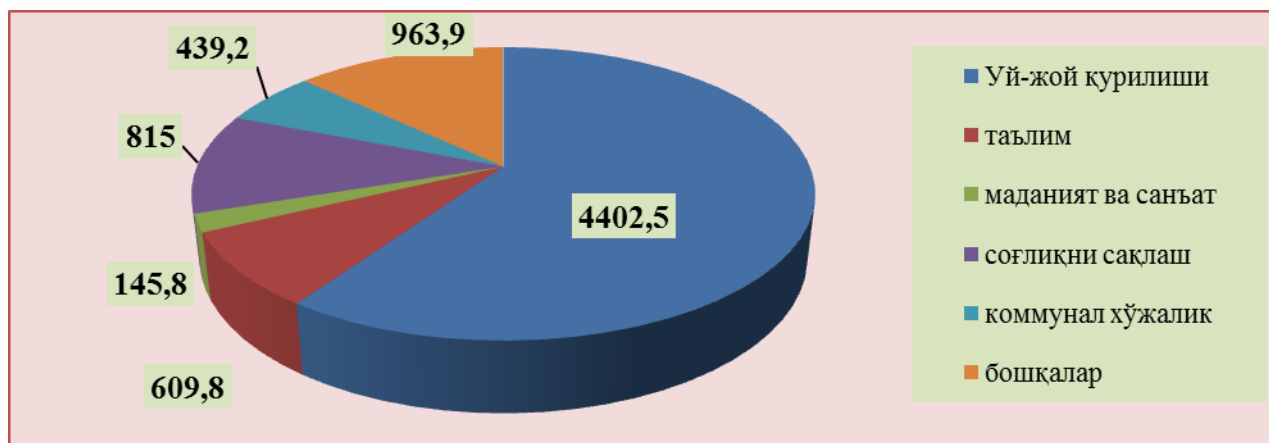

3.1.2-расм. Ишлаб чиқариш соҳаларига йўналтирилган инвестициялар миқдори, млрд. сўм.

Соҳалар кесимида таҳлил қиладиган бўлсак, диверсификациялаш натижасида иқтисодиётнинг барча тармоқларида истеъмол талаби ва мамлакатимизнинг истиқболини кўзлаган ҳолда, фаол инвестиция сиёсатини амалга ошириш орқали инвестицион маблағлар (ички ва ташқи) жалбэтилмоқда. Айниқса, инвестициявий кредитларни тармоқлар бўйича диверсификациялаш республика иқтисодиётини бир текисда ривожлантиришнинг муҳим омили ҳисобланади.

Хусусан, 2011-2015 йилларда банклар кредитлари ҳисобига молиялаштирилдиган жами 1084,2 млн. АҚШ доллари миқдоридаги инвестиция лойиҳалари мутаносиб равишда – геология, иссиқлик энергияси мажмуаси, кимё, нефтни қайта ишлаш ва металлургия саноатидаги лойиҳаларни молиялаштиришга 37,3 фоиз (405,2 млн. АҚШ доллари), машинасозлик, электротехника ва авация саноати мажмуасини

ривожлантириш, маҳсулотларни стандартлаштириш борасидаги лойиҳаларни молиялаштиришга 18,1 фоиз (195,7 млн. АҚШ доллари), қишлоқ ва сув хўжалиги, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш ва истеъмол товарларини ишлаб чиқаришни ривожлантириш бўйича лойиҳаларни молиялаштиришга 6,4 фоиз (69,8 млн. АҚШ доллари), коммунал соҳа, транспорт, капитал қурилиш, қурилиш индустриясини ривожлантириш борасидаги лойиҳаларни молиялаштиришга 9,3 фоиз (101,2 АҚШ доллари), таълим, соғлиқни сақлаш, ижтимоий ҳимоя, ахборот тизимлари ва телекоммуникация соҳасини ривожлантириш борасидаги лойиҳаларни молиялаштиришга 4,7 фоиз (51 млн АҚШ доллари), макроиқтисодий ривожлантириш, иқтисодиётни таркибий қайта қуриш ва ҳудудларни комплекс ривожлантириш борасидаги лойиҳаларни молиялаштиришга 24,1 фоиз (261,1 млн. АҚШ доллари) тақсимланиши белгиланган³⁶.

3.1.3-расм. Ноишлаб чиқариш соҳаларига йўналтирилган инвестициялар миқдори, млрд. сўм.

Ушбу ўринда назарий-амалий таҳлилларга навбат берадиган бўлсак, мамлакатда капитал омили асосидаги хорижий ва миллий инвестициялар солиштирилганда, хорижий секторда капитал интенсификацияси ўта юқори эканлиги намён бўлмоқда. Яъни, хорижий сектор капитал талаб ишлаб чиқаришни акс эттираётган бўлса, миллий сектор меҳнат талаб ишлаб чиқаришни акс эттирмоқда. Тадқиқотларга кўра хорижий секторда ўртача капитал интенсификациянинг нисбий даражаси 20,73 бирликка тенг. Миллий секторда эса, ушбу кўрсаткич 0,79 бирликка тенг бўлган. Хорижий секторнинг нисбий капитал интенсификация даражаси миллий сектордаги ҳолатидан 26,2 марта ортиқ. Бу ҳол мамлакат иқтисодиётидаги хорижий ва миллий

³⁶Аҳмедов Х. Инвестициявий кредитлашда диверсификациялашнинг аҳамияти. “Бозор, пул ва кредит” журнали. 2012 йил, № 09 (184).

инвестицияларнинг таъсири тадқиқ этилганда хорижий сектор нисбатан самарали эканлигини ифодалайди. Демак, миллий секторда ҳам капиталинтенсивлик даражасини ошириш лозим³⁷.

2013 йилда амалга оширилиши режалаштирилаётган ижтимоий-иқтисодий эзгу-мақсадлар. Президентимиз Ислом Каримов 2012 йил 7 декабрда Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимда 2013 йилни “Обод турмуш йили” деб эълон қилди.

Ушбу эзгу мақсадлар “Обод турмуш йили” Давлат дастурида ўзининг тўлиқ ифодасини топди. Унда белгилаб берилган чора-тадбирлар ўтган йилларда ҳаётга татбиқ этилган кенг кўламли ишларнинг мантиқий давомидир. “Обод турмуш йили” Давлат дастури 8 бўлим ва 86 банддан иборат бўлиб, уларда мамлакатимизнинг жорий йилда ижтимоий-иқтисодий, маънавий ҳамда сиёсий ҳаётини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари, аҳоли фаровонлигини ошириш, ҳар бир оилада ва, умуман, жамиятимизда ижтимоий барқарорлик, тинчлик ва тотувликни таъминлаш йўллари аниқ белгиланган.

Мамлакатимизда барқарорлик ва осойишталик, хавфсизлик, фуқаролар ва миллатлараро тотувликни янада мустаҳкамлаш, инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш, жамият фаровонлиги ва равнақини изчил юксалтириш мазкур Давлат дастурининг муҳим устувор йўналишлари этиб белгиланган. Ушбу ижобий жараённи таъминлаш мамлакатимизда барча жабҳада амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотларни чуқурлаштириш учун мустаҳкам пойдевор, жадал ижтимоий-иқтисодий ривожланишни изчил давом эттириш кафолати, куцчи бозор иқтисодиётига асосланган ҳуқуқий демократик давлат барпо этиш йўлида эришаётган ютуқларимизнинг муҳим омилдир.

Дастурда қайд этилган тадбирларни амалга ошириш учун жами 6655 миллиард сўм ёки 919,2 миллион АҚШ долларига тенг маблағ йўналтирилади. Шунинг 3312,4 миллиард сўмини давлат бюджети ва давлатдан ташқари жамғармалар, 1917,9 миллиард сўмини ижрочилар ва ҳомийлар, 1424,7 миллиард сўмини тижорат банкларининг кредитлари ташкил қилади. Шунингдек, 664,6 миллион доллар ҳажмида халқаро ташкилотлар, молия институтлари ва грантлар жалб этилади³⁸.

³⁷ Мадраҳимов У. Иқтисодий ўсишга омиллар самарадорлигининг таъсири. “Бозор, пул ва кредит”/07 (182), 2012 й.

³⁸ Обод турмуш йили: эзгу мақсад ва муҳим вазифалар. “Халқ сўзи” газетаси. 2013 йил 21 февраль, № 36.

3.2. Кичик бизнеснинг ҳар томонлама ривожланиши учун қаратилаётган эътибор – мамлакатнинг иқтисодий рақобатбардошлигини, инвестицион жозибадорлигини оширишнинг муҳим омили

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик мамлакатимизда ўрта синфни шакллантиришда мустаҳкам замин бўлиб хизмат қилмоқда. Айнан мазкур секторни ривожлантириш ҳисобидан мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий, социал ва иқтисодий барқарорликдан манфаатдор, уни тараққиёт ва демократик туб ўзгаришлар сари фаол ҳаракатлантирувчи куч ҳисобланган ижтимоий қатлам шиклланмоқда.

Тадбиркорликни ривожлантириш, ишбилармонликни ҳуқуқий ҳимоя қилиш масаласи мамлакатимизда изчил амалга оширилаётган ислохотларнинг энг асосий йўналишларидан биридир. Кейинги йилларда ушбу соҳа жадал суръатлар билан раванқ топиб, аҳоли бандлиги ва турмуш фаровонлигини таъминлашда етакчи кучга айланди.

Кейинги йилларда замонавий бозор иқтисодиёти асосида ривожланаётган бир қатор мамлакатларда йирик корхоналар ўзларининг ички бўлинмалари бажарган аввалги кўп функцияларидан воз кечиш ва бу функцияларни кичик корхоналарга бериш жараёни кузатилмоқда. Айнан шу сабабларга кўра йирик саноат корхоналари сони қисқариб, кичик корхоналар сони ўсиб бормоқда. Бу жараён бозор иқтисодиётининг динамик, ҳаракатчан, янгиликларга ҳозиржавоб, бозордаги талаб ва унинг ўзгаришига тез мослашувчан бўлишини таъминлайди. Шунга мувофиқ, Ўзбекистоннинг хорижий мамлакатлар корхоналари билан рақобатбардошлик даражаси кўтарилишига имкон берувчи энг муҳим омиллардан бири кичик корхоналарнинг бугун бир тармоғини вужудга келтиришга имкон берувчи қулай шарт-шароитларни яратишдирки, бундай корхоналар йиғиндиси рақобатли бозор муҳитини яратишга имкон берсин.

Демак, республикамиз минтақаларида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик билан шуғулланувчи корхоналарга алоҳида эътибор қаратиш, бу жараён янги инновациялар, ташаббускорликни талаб этишини, шулар асосидагина иқтисодий ривожланишни таъминлаш мумкин. Шундай экан, минтақалардаги кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи корхона раҳбарлари фан ва техника соҳасидаги энг сўнги инновацияларни ишлаб чиқаришга жорий этишга алоҳида эътибор қаратишлари лозим³⁹.

Аҳоли бандлиги вадаромадларининг ўсиши кичик бизнес ҳамда хусусий тадбиркорликни янада ривожлантиришга боғлиқ. Бугун мамлакатимиздаги

³⁹ Зиявиддинова Н. Иқтисодий эркинлик ва рақобат шароитида кичик бизнесда инновациялар ва уларнинг ривожланиш хусусиятлари. “Иқтисодиёт ва таълим” илмий журнали. 2012 йил, № 6.

барча хўжалик юритувчи субъектларнинг 87 фоизи нодавлат мулкчилик шаклига эга кичик ва хусусий бизнес корхоналаридир. Ялпи ички маҳсулотнинг 83,6 фоиздан ортиғи, ишлаб чиқарилаётган саноат маҳсулотларининг 90 фоиздан кўпроғи, деярли барча қишлоқ хўжалик маҳсулотлари, шунингдек, савдо ва хизмат кўрсатиш соҳаси уларнинг ҳиссасига тўғри келади.

Кичик бизнесни ривожлантириш билан боғлиқ тадбирлар, тизимли равишда олиб борилаётган иқтисодий сиёсат натижасида мазкур соҳанинг ялпи ички маҳсулотни яратишдаги улуши йилдан-йилга ошиб бормоқда. Яратилаётган янги иш ўринларининг катта салмоғи ҳам айнан шу соҳага тўғри келмоқда. Биргина кичик бизнес субъектлари учун ўтган 2012 йилда тижорат банклари томонидан ажратилган кредит маблағлари ҳажми **5 трлн. 346 млрд. сўми** (2011 йилга нисбатан 130 %) ташкил этди, шу жумладан:

- **48,5 млрд.сўм**– касб-ҳунар коллежлари битирувчиларига ўз бизнесини очиш ҳамда олинган замонавий билим ва кўникмаларни амалиётга татбиқ этиш учун;

- **80,1 млрд.сўм** – ёш оилаларга тадбиркорлик фаолиятини бошлаш ва ривожлантириш учун;

- **618,0 млрд.сўм** – хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаси ривожини янада қўллаб-қувватлаш мақсадида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари учун;

- **491,7 млрд.сўм** – аёлларни тадбиркорлик фаолиятига кенг жалб этиш ва уларнинг фаолиятини ривожлантириш учун⁴⁰.

Хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожлантиришга 2012 йил “Мустақкам оила йилида”- 618,1 млрд. сўм кредитлар ажратилди. Мева-сабзавотчиликни ривожлантириш мақсадида тижорат банклари томонидан - 33,3 млрд. сўм миқдорда кредитлар ажратилган.

“Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий сиёсатни амалга оширишда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни роли ва аҳамияти” мавзусида Халқаро конференция (2012 йил 12-14 сентябрь) бўлиб ўтди. Форумда кўплаб нуфузли Халқаро ташкилотлар ва молия институтлари, жумладан ТОРЕТ вакиллари, Жаҳон банки, Халқаро Молия корпорацияси, Осиё тараққиёт банки, Ислон тараққиёти банки вакиллари ва тадбиркорлар иштирок этди. Шунингдек,

⁴⁰ Эрназаров У.Т. Тадбиркорлик фаолияти учун ишбилармонлик муҳитини яхшилаш ва қулай шарт-шароитлар яратиш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар тўғрисида. Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раисининг, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг ўринбосарлари, маънавий-маърифий ишлар бўйича ёрдамчилари, туман ва шаҳар ҳокимларининг 2013 йил январь-февраль ойларида бўлиб ўтган семинар учун тақдимот материаллари.

дунёнинг 45 мамлакати, хусусан, АҚШ, Хитой, Жанубий Корея, Япония, Буюк Британия, Франция, Германия, Канада давлатларидан илғор экспертлар, Ўзбекистонда аккредитация қилинган хорижий дипломатлар иштирок этди.

Конференцияда асосий эътибор барқарор иқтисодиётни шакллантириш ва ижтимоий қайта ташкил этишни амалга оширишда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожланишида илғор тажрибаларни ўрганиш муҳим звено эканлигига ҳамда Ўзбекистонда ушбу соҳада эришилган ютуқлар билан халқаро жамоатчиликни таништиришга қаратилди.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган кенг қамровли иқтисодий ислохотларнинг асосий мақсади – кучли, рақобатбардош миллий иқтисодиётни яратиш ва шунинг ҳисобига аҳоли турмуш фаровонлигини доимий ошириб бориш ҳисобланади.

Шунинг учун мамлакатимиз раҳбари – замонавий бозор механизмларига, яъни кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантириш ва самарадорлигини оширишни таъминлаш асосида мамлакатда барқарор бозор иқтисодиётини шакллантиришнинг муҳим шарти эканлигига алоҳида эътибор бермоқда.

Ўзбекистон иқтисодиётида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик улушининг ўсиб бориши – ички бозорни сифатли ва рақобатбардош товарлар билан тўлдиришнинг замонавий талабларини ҳисобга олган ҳолда, хизмат кўрсатиш соҳаси кенгайишининг жаҳон бозори талабларига мос экспорт таркиби кўпайишининг, янги иш ўринлари яратишнинг, аввало, ёшларни иш билан таъминлашнинг ва шу асосда аҳоли даромадлари ва турмуш фаровонлигини оширишнинг асосий омилларидан бири ҳисобланади.

Хусусий мулкчиликни ривожлантириш йўлида ортиқча бюрократик тўсиқларни бартараф этиш, кичик бизнесга янги имтиёзлар яратиш республикамиз иқтисодий қудрати ва экспорт салоҳиятини оширишда муҳим аҳамиятга эга. Шу боис сўнгги йилларда бир қатор қонун ва мъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиндики, буларнинг ижроси соҳани сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш имконини берди. Янги таҳрирдаги “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”, “Оилавий тадбиркорлик тўғрисида”, “Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”, “Тадбиркорлик фаолияти соҳасидаги рухсат бериш тартиб-таомиллари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунлари ана шулар жумласидандир.

Ўтган йили соҳада рухсат беришга оид 80 та тартиб-қоида, шунингдек, лицензияланадиган фаолият турларининг 15 таси бекор қилинган, молиявий ҳисобот топширишнинг шакллари ва даврийлиги 1,5 баробар қисқартирилгани давлатнинг тадбиркорлик субъектлари фаолиятига аралашуви тубдан қисқарганининг амалий ифодасидир. Бу каби имтиёзлар 2013 йилда ҳам давом

этирилиб, 1 январдан бошлаб 65 та статистик ҳисобот шакли ва 6 та солиқ ҳисоботи шакли бекор қилингани эътиборга молик.

Шу билан бирга, тадбиркорлик субъектларини рўйхатга олиш, уларни муҳандислик-коммуникация тармоқларига улаш, экспорт товларини божхонада расмийлаштириш тартиб-таомиллари ҳам сезиларли даражада соддалаштирилди. Гап шундаки, айти пайтда бизнесни рўйхатга олиш жараёни “бир дарча” тамойили асосида атиги икки кун ичида амалга оширилаяптики, бу энг яхши халқаро амалиёт талабларига тўла мос келади⁴¹.

“Оилавий тадбиркорлик тўғрисида”ги Қонунга асосан, иқтисодиётимизда хўжалик фаолиятининг оилавий корхоналар шаклидаги халқимиз менталитети ва анъаналарига тўлиқ мос келадиган янги ташкилий-ҳуқуқий шакли жорий этилди. Уларга кенг имтиёзлар, преференциялар ва кафолатлар берилди. Бунинг натижасида қонун қабул қилинган пайтдан бошлаб ўтган ярим йил мобайнида мамлакатимизда 600 дан ортиқ шундай корхона ташкил этилди.

“Обод турмуш йили” Давлат дастурида 2013 йилда тижорат банклари томонидан кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари фаолиятини ривожлантириш учун жами 269,6 миллиард сўм ҳажмида, яъни 2012 йилдагига нисбатан 1,3 баробар кўп кредитлар ажратиш кўзда тутилмоқда. Жумладан, оилавий, хусусий тарбиркорлик ва ҳунармандчиликни ривожлантиришга 110,1 миллиард сўмлик кредитлар, шахсий ёрдамчи ва деҳқон хўжаликларига қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштириш ҳамда қорамоллар сотиб олиш учун 106 миллиард сўм ажратилиши режалаштирилган. Коллеж ва лицейларнинг 15 минг нафардан ортиқ битирувчиси ўз бизнесини йўлга қўйиши учун жами 53,5 миллиард сўмлик кредитларга эга бўлади.

3.3. Мамлакат иқтисодиётининг етакчи соҳа ва тармоқларини модернизация қилиш, техник-технологик жиҳатдан янгилаш борасида амалга оширилган комплекс тадбирлар

Бугунги кунда жаҳонда давом этаётган глобаллашув жараёни, ривожланиш даражасидан қатъи назар, дунёдаги барча мамлакатларга ўз таъсирини кўрсатмоқда. Глобал молиявий-иқтисодий инқироз эса ушбу рақобат курашини янада кескинлаштираётир. Маълумки, мамлакат иқтисодиётининг барқарор ва изчил ўсишига эришишнинг асосий омили унинг рақобатбардошлигини оширишдан иборат.

⁴¹ Эрназаров У. Тадбиркорлик равнақи ва ҳуқуқий асос. “Халқ сўзи” газетаси. 2013 йил 20февраль, № 35.

Фақат шу йўлгина мамлакатнинг Ер юзидаги ривожланган давлатлар қаторидан муносиб ўрин эгаллашини таъминлай олади. Юртбошимиз 2011 йилнинг асосий яқунлари ва 2012 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузасида бу борада алоҳида тўхталиб, жумладан, шундай деган эди: “Биринчи даражали эътибор мамлакатимиз иқтисодиётининг рақобатдошлигини ошириш бўйича дастур тайёрлаш ва уни амалга оширишга қаратилиши зарур. Бу мақсаднинг долзарблиги ва аҳамияти, аввало, шу билан белгиланадики, биз ўрта муддатли истиқболда иқтисодиётимизни ривожланган демократик давлатлар даражасига олиб чиқишни ҳозирги босқичдаги бош стратегик вазифа сифатида ўз олдимизга қўйганмиз”⁴².

2013 йилда асосий мақсадимиз – қурилиши бошланган ва мамлакатимизнинг sanoat ишлаб чиқариш таркибини тубдан ўзгартиришга хизмат қиладиган объектларни барпо этиш суръатларининг пасайишига йўл қўймаслик принципиал аҳамиятга эга. Жорий йилда 115 та муҳим объектни ишга тушириш кўзда тутилмоқда.

Ислом Каримов

Дарҳақиқат, иқтисодиёт рақобатбардошлигини оширишда асосий эътибор мамлакат ҳудудларининг табиий ресурслари ҳамда индустриал салоҳиятидан фойдаланиш самарасини юксалтиришга ва пировард натижада экспорт тизимини кучайтиришга қаратилмоғи лозим. Айнан шу йўналишда жаҳон тажрибасида кенг қўлланилаётган ва ўз самарасини бераётган бир қатор воситалар мавжуд.

Пул-кредит ва солиқ сиёсатида имтиёзларни жорий қилиш, давлатнинг индустриал сиёсатига мос равишда сармоя киритаётган инвесторларга маълум бир имтиёзлар “пакети”ни тақдим этиш ва улар учун зарур бўладиган барча инфратузилмавий шароит ҳамда қулайликларни яратиш ана шундай воситалар сирасига киради. Уларнинг барчаси “Эркин иқтисодий зоналар” (ЭИЗ) деб аталувчи маъмурий-иқтисодий тузилмаларда мужассам.

Ҳудудларнинг жаҳон ва давлат миқёсида иқтисодий ривожланишини таъминлашда турли тармоқларнинг инновацион йўналиши ва шу борада ҳудудларнинг ишлаб чиққан дастурлари асос бўлиб хизмат қилади. Дунё мамлакатларини қамраб олган глобал молиявий-иқтисодий инқироз давлатларнинг миллий хавфсизлигини таъминлашга бўлган эътиборини, хусусан минтақа ва ҳудудлар иқтисодининг барқарорлигини таъминлаш, уларнинг бир текисда иқтисодий ларзаларсиз, кескин тафовутларсиз

⁴²Каримов И.А. 2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади. //Халқ сўзи, 2012 йил 20 январь, № 14.

ривожланишини таъминлашдек, муҳим масалаларни ҳал этишни кун тартибига олиб чиқди. Бундай ҳолда мамлакатлар ва ҳудудларни талофатларсиз молиявий-иқтисодий инқироздан чиқиб кетишлари ёки инқирознинг салбий оқибатларини юмшатишга қаратилган стратегияси албатта, шу мамлакат ва ҳудуд инновацион-инвестицион салоҳиятининг нечоғли тўғри ва аниқ сафарбар этилганлиги билан белгиланади. Ҳудудларнинг барқарор иқтисодий ривожланишининг шарти айнан, инновацион-инновацион салоҳиятнинг ривожланиши ҳамда иқтисодий омиллардан оқилона фойдаланишга боғлиқ.

1. Ноишлаб чиқариш сектори: соғлиқни-сақлаш тизими. Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқланган Инвестиция дастурларига мувофиқ 2010-2011 йилларда соғлиқни сақлаш муассасаларида қурилиш-реконструкция ишларини амалга ошириш учун 214,9 млрд. сўм ажратилди. 2012 йилда ушбу мақсадларга 256,0 млрд. сўм ва тиббий асбоб-ускуна билан жиҳозлаш учун 8,0 млрд. сўм маблағ йўналтирилиши кўзда тутилди.

Ушбу объектларда 2012 йилнинг 31 декабрь ҳолатига жами 251.8 млрд. сўм миқдорда маблағ ўзлаштирилди (98%), 142 та объектда жорий йилда режалаштирилган қурилиш ишлари якунланиб, 7 490 ўринли шифохоналар ва 11 085 қатновли амбулатор-поликлиник муассасалар фойдаланишга топширилди.

Дастур доирасида қурилиш ишлари якунланиши лозим бўлган Қорақалпоғистон Республикасидаги 1-сон Республика сил касалликлари диспансерида (85%), Навоий вилоятидаги Учқудуқ туман тиббиёт бирлашмаси (92%), Тошкент вилояти Зангиота (90%) ва Паркент туман тиббиёт бирлашмасида (68%), лойиҳа-смета ҳужжатларига киритилган ўзгартиришлар натижасида Тошкент шаҳридаги кар ва паст эшитувчиларни даволаш ва реабилитация марказини 2013 йилда якунланишига розилик берилди.

2013 йилга мўлажалланган инвестиция дастурига мувофиқ соғлиқни сақлаш тизими бўйича жами 143 та объектда қурилиш ва реконструкция ишларини амалга ошириш режалаштирилган. Шундан **42 тасида янги қурилиш ва 101 тасида** реконструкция қилиш ишларини амалга ошириш кўзда тутилган. Ушбу мақсадларга **300,3 млрд. сўм**, шундан, янги қурилиш учун **43,9 млрд. сўм**, реконструкция қилинадиган объектларга эса **256,4 млрд. сўм** йўналтирилиши режалаштирилган.

2013 йил Инвестиция дастурига

... мамлакатимизда амалга оширилаётган Дастур – бу бошқа моделларни қандайдир такрорлаш ёки улардан нусха кўчириш эмас, аксинча, биринчи навбатда, ривожланган демократик давлатлардан тўпланган тажрибани ўзида мужассам этган ва айни пайтда ишдат билан ўзгартириб бораётган ҳозирги замон талабларини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган дастурдир.

Ислом Каримов

киритилган барча объектларнинг лойиҳа-смета ҳужжатлари тайёрланиб, экспертиза ҳулосаси олинган, 130 та (28 таси ўтувчи) объект бўйича пудрат-тендер савдоларини ўтказишга эълонлар берилиб, 68 та объектда тендер савдолари якунланган⁴³.

Таълим тизими. Мамлакатимизда йил сайин инсон капиталини ривожлантириш ва шу орқали ишлаб чиқаришда меҳнат унумдорлигини ошириш оқибатда эса, инсонларнинг турмуш фаровонлигига эришиш мақсадида давлат томонидан таълим тизимига юқори эътибор қаратилиб келинмоқда. Республикаимизда бугунги кунда **58** та олий таълим муассасалари, жумладан, **2** та академия, **19** та университет, **37** та институт ҳамда **3** та хорижий олий таълим муассасаси (Тошкент Халқаро Вестминстер университети, Сингапур менежментини ривожлантириш институти, Турин политехника университети), 3 та хорижий олий таълим муассасаларининг филиаллари, (Россия нефт ва газ университети, Москва давлат университети, Россия иқтисодиёт университети), **11** та республика олий таълим муассасалари филиаллари фаолият кўрсатмоқда.

Ўзбекистонда таълим соҳасига давлат томонидан қаратилаётган эътибор, таълим соҳасини ривожлантириш ва ислоҳ этишга йўналтирилаётган йиллик харажатлар ялпи ички маҳсулотнинг **10-12** фоизини ташкил этаётгани ва бу тизимнинг Давлат бюджети харажатларидаги улуши **35 фоиздан** ортқни ташкил этаётганлиги ҳам фикримизнинг яққол тасдиғидир.

Ушбу ўринда диққатингизни 2012 йил 16-17 февралда Тошкент шаҳрида «Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш - мамлакатни барқарор тараққий эттириш ва модернизация қилишнинг энг муҳим шарти» мавзусидаги Халқаро конференцияда кўтарилган масалаларга қаратимиз.

Мазкур Халқаро конференцияда қарийб **1000** нафар иштирокчи, жумладан, дунёнинг **48** та давлати, **8** та халқаро ташкилот ва таълим жамғармаларидан **270** нафар вакил иштирок этди.

Ушбу нуфузли форумда: БМТ Бош котибининг ўринбосари Нойлин Хейзер, Осиё тараққиёт банки президенти Харухико Курода, Ислон тараққиёт банки президенти Доктор Ахмад Мухаммад Али ҳамда қатор хорижий мамлакатлардан вазирлар, соҳага тегишли кўмиталар раҳбарлари ва парламентлар депутатлари қатнашди.

⁴³Алимов А.В. «Обод турмуш йили» Давлат дастурида белгиланган устувор йўналишлар ва соғлиқни сақлаш соҳасида амалга оширилаётган вазифалар. Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раисининг, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг ўринбосарлари, маънавий-маърифий ишлар бўйича ёрдамчилари, туман ва шаҳар ҳокимларининг 2013 йил январь-февраль ойларида бўлиб ўтган семинар учун тақдимот материаллари.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримов томонидан ушбу конференцияда олий таълим тизимини ислоҳ қилишга оид принцип ва ёндашувлар қуйидагича изоҳлаб берилди:

1. Бугун юксак маънавий ва ахлоқий фазилатлар, касбий билим, малака ва амалий кўникмаларга эга бўлган мутахассислар жамиятнинг энг муҳим бойлиги ва асосий капитали, уни ҳаракатга келтирувчи кучига айланиб бормоқда. Айнан шу боис XXI аср-интеллектуал билимлар асрида инсон капиталига инвестициялар йўналтиришни устувор вазифа сифатида танлаган мамлакатларгина юксак тараққиётга эришиши мумкин. Фақат том маънодаги касбий билимли жамиятгина замонавий таҳдид ва муаммоларни енгиб ўтишга қодир бўлади.

2. Бугунги кунда ҳар қандай мамлакатнинг жаҳон бозорида рақобатбардошлиги нафақат табиий ресурсларнинг мавжудлигига, балки, биринчи навбатда, замонавий, мунтазам янгиланиб турган технологияларни ўзлаштиришга қодир юксак билимли ва интизомли ишчи кучини мунтазам тайёрлашга боғлиқдир. Бундай ишчи кучисиз иқтисодиётнинг юқори технологияларга асосланган замонавий тузилмасини шакллантирадиган янги ишлаб чиқаришларни ташкил этиб бўлмайди.

3. Ҳар қандай давлат мамлакатнинг интеллектуал ва маънавий салоҳиятини юксалтиришдан манфаатдор бўлмоғи керак. Глобаллашув даврида касбий билимлилик мамлакатни иқтисодий ривожлантириш ва унинг миллий бойлигини кўпайтиришнинг муҳим таркибий қисмига айланмоқда. Мутахассисларнинг юксак маънавий даражаси, жамиятда ҳуқуқий маданият ва меҳнат қилиш қобилиятини шакллантириш, ўз ҳуқуқ ва эркинликларини англаш, улардан шахс, давлат ва жамият манфаатлари йўлида фойдаланиш имконини беради.

4. Миллий ва умуминсоний кадриятларни уйғунлаштириш зарурлигини англаб етган, замонавий касбий билим, интеллектуал салоҳият ва илғор технологияларга эга мутахассисларгина ривожланиш борасида ўз олдига қўйган стратегик мақсадларига эриша олади.

5. Жамиятда касбий билимли, олий маълумотли ва юксак интеллектга эга мутахассисларнинг мавқеини ошириш:

❖ олий ва касб-хунар таълим дастурларининг жаҳондаги таълим, илм-фан, техника ва технологиялар, иқтисодиёт ҳамда маданият соҳасидаги замонавий ютуқларга мувофиқлиги;

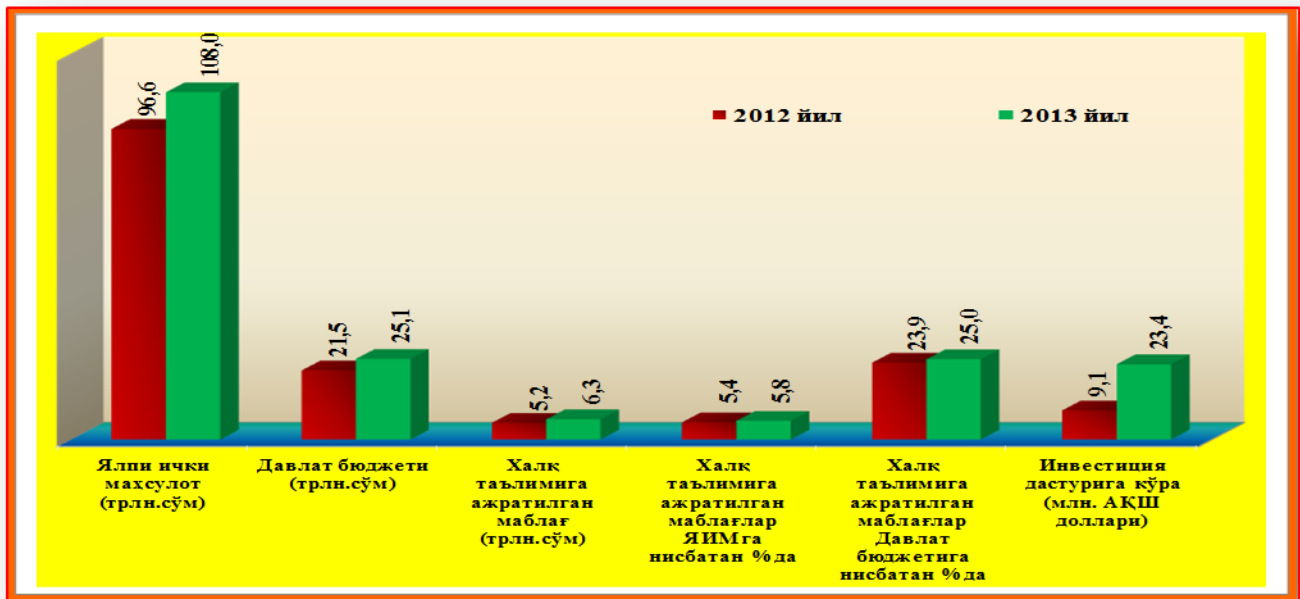
- ❖ касбий таълимни мутахассисларнинг бўлғуси амалий меҳнат фаолияти билан узвийлигини таъминлаш;
- ❖ таълим олаётган бўлғуси бакалавр ва магистрлар онгида умуминсоний кадриятлар, юксак маънавият, маданият ва ижодий фикрлаш устуворлигини шакллантириш;
- ❖ таълимнинг миллий тарих, халқ анъаналари ва урф-одатлари билан муштараклиги, бошқа халқлар тарихи ва маданиятини ҳурмат қилиш;
- ❖ касбий таълим тизимини ислоҳ этишнинг асосий принциплари бўлиши лозим.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим муассасалари моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида” 2011 йил 20 майдаги **ПҚ-1533-сонли** қарори республикада олий таълим тизимини модернизациялашнинг янги босқичини бошлаб берди.

Вазирлик тасарруфидаги **8** та (Ўзбекистон миллий, Тошкент давлат техника, Андижон давлат, Термиз давлат, Қарши давлат, Ургенч давлат университетлари, Бухоро юқори технологиялар муҳандислик-техника, Наманган муҳандислик-технологиялари институтлари) олий таълим муассасаларининг **33** та (2011 йилда 13 та, 2012 йилда 20 та) объекти бўйича қурилиш, реконструкция ва капитал таъмирлаш ишларининг манзилли рўйхати тасдиқланган: **10** та қурилиш (6 та ўқув лаборатория биноси, 4 та спорт зал); **3** та реконструкция (3 та тингловчилар турар жойи); **20** та капитал таъмирлаш (15 та ўқув лаборатория биноси, 2 та спорт зал ва 3 та тингловчилар турар жойи) ишлари белгиланган. Мазкур объектлар учун **2012** йилда жами **78,8** млрд. сўм маблағ ажратилди (қурилиш-монтаж ишлари учун 73,9 млрд. сўм ва бошқа харажатлар учун 4,9 млрд. сўм).

Тегишли вазирликлар билан ҳамкорликда **80** та олий таълим муассасалари ва уларнинг филиалларига **132 923** километрлик оптик толали алоқа каналлари тортилди ва улар ягона “**Миллий электрон таълим тармоғи**”га уланди. Барча олий таълим муассасалари видеоконференция қурилмалари билан жиҳозланди, шунингдек, юқори тезликка эга бўлган корпоратив ва Интернет тармоғи билан таъминланди.

Мамлакатимизда 2012 йилда фойдаланишга топширилган болалар спорти объектларининг умумий сони 108 тани ташкил қилди. Республикада турли минтақаларида барпо этилган бу муҳташам ва замонавий спорт иншоотлари спортни, авваламбор, болалар спортини ривожлантириш мақсадида амалга оширилаётган ислохотларнинг мантиқий давоми бўлиб, ҳеч шубҳасиз, фарзандларимизнинг ҳар томонлама етук ҳамда баркамол бўлиб вояга етишига хизмат қилади.

3.3.1-расм. Халқ таълимига ажратилаётган инвестицион маблағлар ва унинг улуши.

2012 йилда давлат бюджетидан халқ таълими тизимини ривожлантиришга ажратилган маблағларнинг умумий қиймати 5,2 триллион сўмни ташкил этди. Ушбу кўрсаткич давлат бюджетининг 24,1 фоизини ташкил қилади. 2013 йил учун тасдиқланган Давлат бюджети параметрларида айнан шу соҳага 6,3 триллион сўм маблағ ажратилиши режалаштирилган бўлиб, бу умумий давлат бюджетининг 25 фоизини ташкил этади. Халқ таълимига ажратилаётган маблағлар ЯИМнинг (Ялпи ички маҳсулот) 5,4 фоизини ташкил этади. 2012 йилда Инвестиция дастурига мувофиқ халқ таълими соҳасини янада ривожлантириш, унинг моддий-техник базасини модернизация қилиш учун 9,1 млн. АҚШ долларига тенг маблағ сарфланган. Ушбу тур маблағлари 2013 йилда 23,4 миллион АҚШ долларига ошириш режалаштирилган. Шундан ҳам кўриш мумкинки, таълимга ажратилаётган маблағлар салмоғининг ошиб бораётганлиги, давлат томонидан соҳага берилаётган устувор эътибор мамлакатимизда яқин келажакда тараққий этган давлатлар қаторига кўшиш каби олий мақсад ётибди.

Ишлаб чиқариш сектори: енгил саноат. 2012 йилда енгил саноат корхоналар сони 29 тага кўпайиб, жами йўналтирилган капитал қўйилмалар ҳажми 180,9 миллион АҚШ долларини ташкил этган. Енгил саноат тармоғининг ўзида шу йили 5118 та янги иш ўринлари яратилган. Ишлаб чиқарилган маҳсулотларни экспорт қилиш натижасида соҳага 109,5 миллион доллар валюта кириб келган. Бу кўрсаткич ўтган йилларга нисбатан 45,2 фоизга кўп демакдир. Яъни, 2011 йилда соҳага тегишли бўлган 28 та корхона ташкил

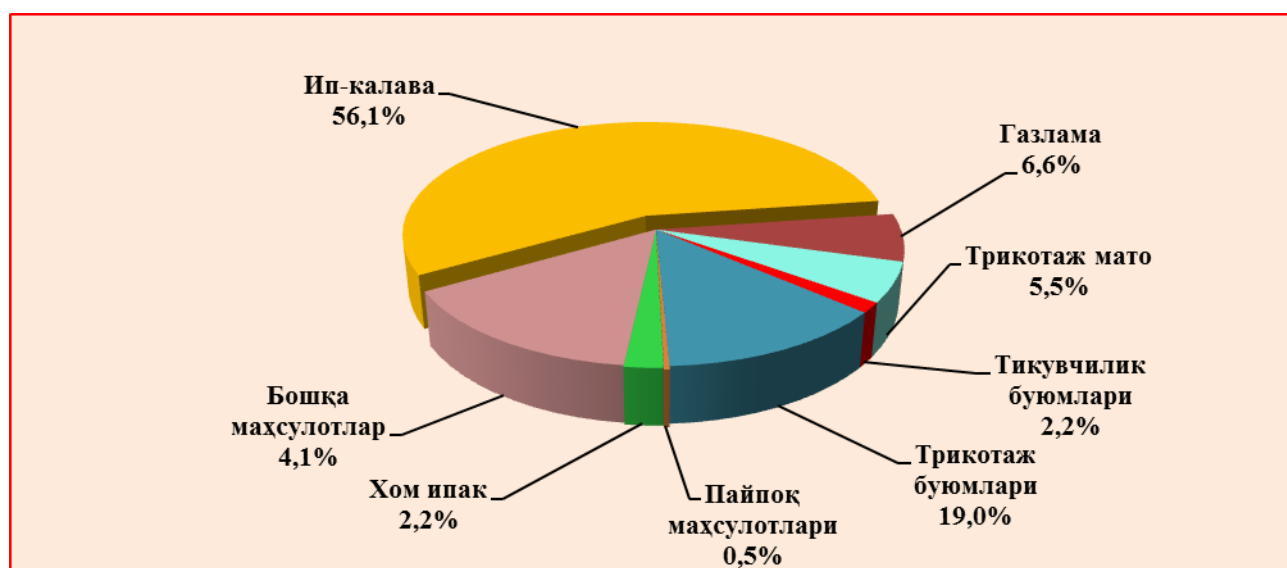
этилиши учун жами 121,2 миллион АҚШ доллариға тенг бўлган капитал қўйилмалар сарфланган. Соҳанинг экспорт ҳажми ҳам 75,4 миллион долларни ташкил этган. Бугунги кунда соҳада 2009 йилдан буён ҳисоблаганда жами 101 та корхона ишга туширилган. Соҳани модернизациялаш, техник-технологик жиҳатдан янгилаш, бугунги талабидан келиб чиқиб, замонавий корхоналарни ташкил қилиш учун соҳага таҳлил қилинаётган йиллар бўйича жами 506,2 миллион АҚШ доллариға тенг инвестиция маблағлари йўналтирилган ва мақсадли ўзлаштирилган (3.3.1-жадвал).

3.3.1-жадвал

**2009-2012 йилларда ишга туширилган «Ўзбекенгилсаноат» ДАК
корхоналари бўйича маълумот**

Йиллар	Корхоналар сони	Янги ишўринлари сони	Капитал қўйилмалар ҳажми (млн.долл)	Экспорт салоҳияти (млн.долл)
Жами	101	15423	506,2	351,4
2009 йил	17	3780	127,3	82,4
2010 йил	27	4260	116,0	84,1
2011 йил	28	2265	121,2	75,4
2012 йил	29	5118	180,9	109,5

Манба: Республика ҳудудларида енгил саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришига ихтисослашган замонавий янги корхоналарни ташкил этиши ва мавжудларини модернизация қилишни амалга оширишида туман ҳокимларининг ўрни. Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раисининг, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг ўринбосарлари, маънавий-маърифий ишлар бўйича ёрдамчилари, туман ва шаҳар ҳокимларининг 2013 йил январь-февраль ойларида бўлиб ўтган семинар учун тайёрланган тақдимот материаллари асосида тузилган.

3.3.2-расм. 2012 йилда енгил саноат маҳсулотлари экспортининг таркиби.

Маълумотларга кўра, тўқимачилик тармоғида ўтган йили умумий қиймати 194,8 миллион АҚШ долларига тенг 28 та инвестициявий лойиҳа амалга оширилгани тизимда шунча кўшимча кўшимча ишлаб чиқариш қувватини пайдо бўлиши ва янги маҳсулотлар тайёрлашнинг ўзлаштирилишига замин яратди. Пойтахтимиздаги “Rieter Uzbekistan” корхонаси фаолияти бунга мисол бўла олади. Айти пайтда бу ерда ишлаб чиқарилаётган янги маҳсулот - пилталаш машиналари тўқимачилик саноати корхоналарига етказиб берилмоқда⁴⁴.

Ўзбекистон энгил саноат корхоналари томонидан жаҳон андозаларига мос бўлган товар маҳсулотлари экспорти ҳам йилдан-йилга ошиб бормоқда. Экспорт таркибига қарайдиган бўлсак, умумий экспорт ҳажмининг 56,1 фоизи ип-калава маҳсулотига, 19 фоизи трикатаж бумларига, 6,6 фоизи газламаларга тўғри келади. Ташқи иқтисодиётда ҳам Ўзбекистон фаол иқтисодий сиёсат олиб бораётганлиги, шунингдек, жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг салбий таъсирларини юмшатиш мақсадида фақатгина хом ашё ресурсларини экспорт қиладиган давлат сифатида эмас, балки тайёр маҳсулотларни четга чиқара оладиган давлат сифатида ўз ўрнига эга бўлиб бормоқда (Бугунги кунда: пахта хом ашёси (тола) экспорти умумий экспорт ҳажмининг 9 фоизини ташкил этади). **Энгил саноатни ривожлантириш стратегияси бугунги кунда нафақат тугалланмаган босқичга (ип калава ва хом газлама) йўналтирилган, балки тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришга йўналтирилганлигини ҳам кузатиш мумкин.**

Инвестиция дастурини амалга оширишда Ўзбекистон Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси тобора муҳим ўрин тутмоқда. 2013 йилда фақат Жамғарма маблағлари ҳисобидан қиймати 780 миллион долларлик 34 тадан ортиқ муҳим лойиҳа, биринчи навбатда, хорижий шериклар билан ҳамкорликда барпо этилаётган объектларни молиялаштириш режаси амалга оширилмоқда.

Ислом Каримов

Муқобил бозорлар топиш мақсадида компания корхоналари Россия, Болтиқ бўйи республикалари, Туркия ҳамда Малайзияда ўтказилган энгил саноат маҳсулотлари ярмаркаларида иштирок этиб, аниқ шартномалар тузилмоқда. Ҳозирда йирик экспортёр корхоналар томонидан **53 дан** зиёд диллерлик тузилмалари Европа иттифоқи, Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги ва Осиё давлатларида ташкил этилган.

⁴⁴ Аҳмедов И. Саноат тармоқларига йўналтирилаётган сармоялар иқтисодий барқарорлик ва фаровон турмуш кафолатидир. “Халқ сўзи” газетаси. 2012 йил 15 февраль, № 32 (5706).

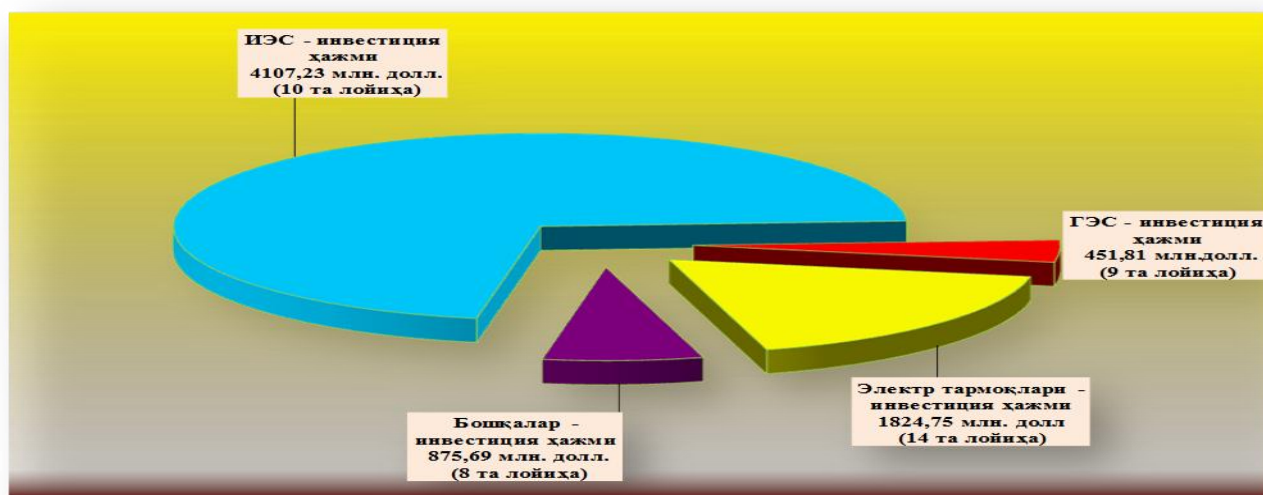
Иссиқлик ва электр-энергияси соҳалари. Иссиқлик-энергияси, электр энергияси соҳаларини ривожлантиришга ҳукуратимиз томонидан стратегик аҳамиятга молик бўлган соҳалардан бири сифатида алоҳида эътибор қаратилмоқда. Таҳлилларни рақамлар орқали изоҳлайдиган бўлсак, ўтган 2012 йилда инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш натижаларига кўра мамлакат электр-энергияси соҳасида қуйидаги ишлар амалга оширилди:

- 478 МВт генерация қувватлари;
- кучланиши 0,4-500 кВ бўлган, узунлиги 1503,3 км электр узатиш тармоқлари;
- 35 кВ ва юқори бўлган подстанцияларда 774 минг кВА трансформатор қувватлари, 557 та 6-10 кВли комплект трансформатор пунктлари ишга туширилди. Шу жумладан:

- Самарқанд вилояти, Жомбой туманида 220 кВли “Чўпон-Ота” подстанцияси (125 минг кВА куч трансформаторини ишга тушириш билан);

- 220 кВли “Қуйи-Мозор” подстанция (63 минг кВА куч трансформаторини ишга тушириш билан) реконструкция қилинди;

- 220 кВ “ПС Фозилмон-ПС Лочин” оралиғидаги ХУЭТ (30 км), 220 кВ “ПС Қизил Роват - ПС Юлдуз” оралиғидаги (31,5 км) ХУЭТ қурилди, 220 кВ Сирдарё ИЭС-ПС Қорақиясой” оралиғидаги (71,8 км) ХУЭТ реконструкция ишлари бажарилди⁴⁵.

3.1.4-расм. 2011-2015 йилларга электр энергетика соҳасини устувор ривожлантириш дастури.

⁴⁵Қаранг: www.uzbekenergo.uz.

Соҳани юқори суръатларда ривожлантириш, аҳоли ва бошқа истеъмолчи корхоналарнинг ўсиб бораётган эҳтиёжини инобатга олган ҳолда электр-энергиясини ишлаб чиқаришнинг 2011-2015 йилларга мўлжалланган дастури ишлаб чиқилган (3.1.4-расм). Истиқболда ишга туширилиши лозим бўлган муҳим объектларнинг жами сони 41 та бўлиб, уни амалга ошириш учун жами 7259.48 млн. АҚШ доллари миқдорида инвестиция маблағлари ўзлаштирилиши режалаштирилган. Инвестицион маблағларнинг катта қисми компаниянинг ўз маблағлари эвазига бўлса, қолган қисми эса тижорат банкларининг имтиёзли кредитлари эвазига шакллантирилади.

Мамлакатимиз нефть, газ захираларига бой ўлка. Буни барчамиз биламиз. Аммо ушбу захираларнинг ҳам чеки-чегараси бор. Қолаверса, келажак авлод ҳам улардан баҳраманд бўлиши керак. Газ конларини қидириш, қазиб олиш, истеъмолчиларга етказиб бериш катта маблағ сарфи эвазига, қийин шароитлардаги бетиним, фидокорона меҳнат эвазига бўлаётганлигини таъкидлаш жоиз.

Табиий газ кимё саноатида ҳар турли маҳсулотлар ишлаб чиқариш учун қиммат баҳо ҳом ашё бўлиб фойдаланилади. Бу борада республикада қатор лойиҳалар амалга ошириб келинмоқда. “Навои азот”, “Фарғона азот”, “Максам-Чирчиқ” корхоналарида минерал ўғит, нитрон тола ва бошқа юздан ортиқ турдаги иқтисодиёт тармоқлари ва аҳоли эҳтиёжи учун зарур маҳсулотлар ишлаб чиқариш йўлга қўйилган. Шўртангазкимё комплексида ташқи ва ички бозорда талаб юқори бўлган полителен гранулалари, пластмасса қувурлар ва бошқа турдаги пластмасса маҳсулотлари табиий газдан олинмоқда.

Республика иқтисодиёт тармоқлари ва аҳоли томонидан табиий газдан оқилона ва самарали фойдаланишнинг долзарб муаммоларига тўхталсак. Ўтказилган ўрганишлар, таҳлиллар табиий газдан фойдаланишда уни иқтисод қилиш манбалари мавжудлигини кўрсатмоқда.

Республика эҳтиёжи учун “Ўзбекэнерго” компанияси томонидан электр энергияси ишлаб чиқаришда асосан табиий газдан фойдаланилади. Республика иқтисодиёт тармоқларига етказиб берилаётган табиий газни **38,6 фоизи** электр станцияларда ёқилади.

Табиий газни тежашга тўғридан тўғри электр энергиясини тежаб фойдаланиш таъсир қилади. Агарда республикадаги 5 млн. дан ортиқ хонадонда ҳар бирида ўртача 1 кун давомида атиги 1 кВт электр энергияни тежаб ишлатиш эвазига 2 млн куб метр, йил давомида эса 730 млн куб метр табиий газни тежаш мумкин экан.

Бунинг учун барча хонадонлардаги ёриткичларни энергия тежамлиги юқори бўлган ёриткичларга алмаштириш, кераксиз ёриткичларни вақтида ўчириш ва бошқа бир қатор тадбирларни амалга ошириш лозим бўлади.

2012 йилда қурилиши ниҳоясига етказилган энг йирик объектлар ҳақида гапирганда, Навоий иссиқлик электр станциясида Япониянинг “Митсубиси” компанияси томонидан ишлаб чиқарилган 478 мегавольт қувватга эга бўлган буғ-газ қурилмасининг ишга туширилганини алоҳида қайд этиш лозим (3.3.1-жадвал).

Ушбу лойиҳанинг амалга оширилиши йилига қўшимча равишда 2 миллиард 800 миллион киловатт соат электр энергияси ишлаб чиқариш имконини беради. Шунингдек, бу лойиҳа ҳисобидан шартли ёқилғи истеъмолини 1,8 марта камайтиришга, ҳар йили 400 миллион куб метр газни тежаш ёки 110 миллион доллардан ортиқ маблағни иқтисод қилишга эришамиз.

Автомобил саноатида Германиянинг дунёга машҳур “МАН” компанияси билан ҳамкорликда Самарқанд вилоятида йилига 3 мингта юк автомобили ишлаб чиқариш қувватига эга бўлган янги комплексни бунёд этишнинг иккинчи босқичи яқунланди.

Ушбу корхонада жаҳондаги энг юксак стандартлар асосида жиҳозланган юқори технологик ишлаб чиқариш ташкил этилди. Айтиш керакки, катта ҳажмдаги юкларни ташийдиган энг замонавий автомобиллар ишлаб чиқарадиган мазкур корхона нафақат мамлакатимиз эҳтиёжини қоплайди, балки бу машиналарни экспорт қилишни ҳам таъминлайди.

Муборак газни қайта ишлаш заводида 258 минг тонна суюлтирилган газ ва 125 минг тонна конденсат ишлаб чиқариш қувватига эга бўлган заводнинг биринчи навбати фойдаланишга топширилди, “Шўртаннефтгаз” корхонасида эса пропан-бутан қоришмаси асосида 50 минг тонна суюлтирилган газ ишлаб чиқарадиган қурилма ўрнатилди.

Мазкур лойиҳада етакчи хорижий банклар консорциуми, давлат кафолатларини жалб этмаган ҳолда, лойиҳаларни молиялаштириш принциплари асосида иштирок этмоқда.

2012 йилда Жанубий Африканинг “Сосол” компанияси ва Малайзиянинг “Петронас” корпорацияси билан ҳамкорликда қиймати 4 миллиард доллардан зиёдни ташкил этадиган, тозаланган метан асосида синтетик суюқ ёқилғи ишлаб чиқариш бўйича катта истиқболга эга бўлган йирик лойиҳани амалга ошириш бошланди.

Ушбу лойиҳа асосида барпо этиладиган завод дунёдаги санокли корхоналардан бири бўлиб, у синтетик суюқ ёқилғи – суюлтирилган газ, авиакеросин ва “премиум класс” тоифасидаги, яъни евро4 стандартидан кам бўлмаган дизел ёқилғиси ишлаб чиқаради⁴⁶.

⁴⁶Каримов И.А. Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. - “Халқ сўзи” газетаси. 2013 йил 19 январь, № 13 (5687).

Шунингдек, 2013 йилда “Ўзбекнефтегаз” МХК томонидан мавжуд ДКС - 1,2,3,4 ўрнига Газли сиқувчи компрессор станциясини барпо этиш учун 261,13 миллион АҚШ доллари, “Ўзбекистон темир йўллари” ДАТК томонидан Жиззах-Янгиер икки йўналишли электрификация қилинган темир йўл линиясини барпо этиш (1 босқич) учун 320,74 миллион АҚШ доллари қийматига тенг бўлган инвестиция маблағлари сарфланиши режалаштирилган (3.3.1-жадвал).

3.4. Хорижий инвестиция иштирокидаги хўжалик юритувчи субъектлар ҳамда экспорт қилувчи корхоналарни рағбатлантириш йўналишлари

Жамият ҳамиша истеъмолга мойил бўлиб келган. Сон жиҳатдан доимий кўпайиб боровчи аҳолининг ноз-неъматларга бўлган талабини сўзсиз қондириш узлуксиз маҳсулот ишлаб чиқаришни тақозо этади. Бундай доимий такрор ишлаб чиқаришни таъминловчи муҳим воситалардан бири, айнан, инвестициялар ҳисобланади.

Ҳар қандай жамиятнинг барқарор иқтисодий ривожланишини инвестицияларсиз тасаввур қилиб бўлмайди. Айниқса, бугунги кунда шу нарса яққол намоён бўлмоқдаки, ҳар қандай мамлакатнинг бундан кейинги юксалиши инвестицияларни жалб этиш ҳолатига бевосита боғлиқ.

Шуни эътиборга олиш лозимки, инвестициялар аслида пул маблағлари шаклида сафарбар этилади. Пул шаклидаги инвестицияларнинг манбаи бўлиб, асосан, фойда (даромад) ҳисобланади. "Лекин пулнинг ўзи ишлаб чиқариш омили бўлгани учун, уни керакли моддий воситаларга алмаштириш зарурияти туғилади".⁴⁷ Шунингдек, айрим ҳолларда янги активлар ва бойликларни яратиш учун инвестицияларнинг пул маблағлари шаклида сафарбар этилиши ҳам талаб этилади. Шунга кўра, пулсиз янги активлар ва бойликларнинг ҳосил бўлиши асло юз бермаслигини оддийгина англаб олиш мумкин. Умуман эса, агар инвестициялар амалга оширилмас экан, моддий ва номоддий бойликлар ҳосил қилинмайди. Демак, у пул маблағлари шаклида қолиб кетаверади. Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, моддий ва номоддий бойликлар муайян фаолият мақсадида қўлланилмас экан, капиталнинг қиймати ўсиши таъминланмайди.

Таъкидлаш жоизки, бугунги ислохотлар даврида миллий иқтисодиётнинг ривожланишини таъминлаш мақсадида хорижий инвестицияларни ҳар қандай объектларга ҳам жалб этиш мақсадга мувофиқ эмас. Сабаби, мавжуд объектларни ва корхоналар акцияларини чет эллики инвесторларга сотиш мамлакатимизга инвестицияларнинг кириб келишини англаб қўймайди, "...чунки бундай битимлар мавжуд бўлган активларга бўлган мулк ҳуқуқини шунчаки

⁴⁷Ўлмасов А., Шарифхужаев М. Иқтисодиёт назарияси. -Т.:Мехнат,2000.

беришни англатади".⁴⁸ Бу эса мулк қийматининг кўпаймаслигини билдиради. Мавжуд активларни қайта сотиш ҳам айнан шундайдир.

Умуман олганда, инвестицияларни амалга ошириш инвестиция жараёнининг таркибий қисми ҳисобланади ва у инвестиция ресурслари ҳосил қилиниш натижасига таянади ва юз беради. Ўз навбатида, у инвестициялашдан кўзланган мақсадга бевосита боғланади. Зеро, кўзланган мақсадга эришиш иштиёқи инвесторни капитал тўплаб, сўнг уни шу мақсад йўлида сафарбар этишга ундайди. Зотан, мақсад муайян натижага қаратилар экан, натижа ҳам ўз навбатида, муайян мақсадларни келтириб чиқаради ва у тегишлича, инвестиция жараёнини акс эттирувчи кетма-кетликни ҳосил қилади. Инвестицияларнинг бу тарзда ҳаракатланиши инвестиция фаолияти орқали юз беради.

Шуни таъкидлаш лозимки, инвестиция фаолияти унинг субъектлари томонидан инвестицияларни амалга ошириш билан боғлиқ ҳаракатлар мажмуаси бўлгани ҳолда, бу ҳаракатларни субъектлар томонидан фақат, инвестицияларни қўйиш билан боғлиқ ҳаракатлар сифатида тушунмаслик лозим. Бунда мазкур ҳаракатлар инвестицияларни амалга оширишнинг мақсади ва йўналишларини аниқлаш ҳамда ишлаб чиқиш, инвестиция лойиҳасини ишлаб чиқиш ва техник-иқтисодий жиҳатдан баҳолаш, уни амалга ошириш учун талаб этиладиган маблағларни жалб этиш манбаларини аниқлаш, жамғариш ва самарали сарфлаш каби кенг жараённи ўз ичига қамраб олишини мантиқан тушуниш лозим, деб ҳисоблаймиз.

Бунда инвестиция фаолиятини ташкил этишда ҳар бир мулк эгаси, энг аввало, ўз манфаатларини кўзлаб, яъни фойда олиш мақсадида ҳаракат қиладилар. Чунки, юқори таъмин этилган фойда инвесторнинг капитал қиймати ўсишига имкон беради.

Мамлакатимизда инвестиция соҳасида мустаҳкам қонунчилик базаси шаклланган бўлиб, у йилдан-йилга янада такомиллаштирилиб борилмоқда. Хусусан, республикамизда инвестиция фаолияти соҳасидаги муносабатларни тартибга солувчи Ўзбекистон Республикасининг 1998 йил 30 апрелдаги “Чет эл инвестициялари тўғрисида”, “Чет эл инвестицияларининг кафолатлари ва уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида” ҳамда 1998 йил 24 декабрдаги “Инвестиция фаолияти тўғрисида” қонунлар мамлакатимизда инвестиция муҳитини яхшилашга ва иқтисодиётга инвестиция жойлаштириш ҳажмларини оширишда ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилмоқда.

Республика минтақаларига хорижий сармоялар ва замонавий технологиялар жалб этилиши рағбатлантирилишини кучайтириш, хорижий

⁴⁸ Киселева Н.В., Боровикова Т.В., Захарова Г.В. и др. Инвестиционная деятельность: Учебное пособие М.: КНОРУС, 2005. - 432с

инвесторлар ҳамда хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар учун кафолатлар ва имтиёзлар тизимини янада мустаҳкамлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 10 апрелдаги **“Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар жалб этилишини рағбатлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”**ги ПФ-4434-сон Фармони қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг мазкур ПФ-4434-сонли Фармони билан хорижий инвесторнинг пул шаклидаги улуши 5 миллион АҚШ долларидан кам бўлмаган янгидан ташкил этилаётган хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар давлат рўйхатидан ўтган санадан бошлаб 10 йил мобайнида солиқ қонунчилигида ўзгаришлар юз берган ҳолларда, юридик шахслардан олинadиган фойда солиғи, қўшилган қиймат солиғи, мол-мулк солиғи, ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи, ягона ижтимоий тўлов, ягона солиқ тўлови, шунингдек Республика йўл ҳамда Таълим ва тиббиёт муассасаларини реконструкция қилиш, мукамал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармаларига мажбурий ажратмалар тўлашнинг мазкур корхоналар давлат рўйхатидан ўтиш санасида амал қилган меъёрлари ва қоидаларини қўллашга ҳақли эканликлари белгилаб берилди.

Хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар учун кафолатлар, имтиёзлар ва афзалликлар тизими кўлами янада кенгайтирилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 11 апрелдаги ПФ-3594-сон Фармонида кўзда тутилган солиқ имтиёзлари авваллари 8 та тармоқ фаолиятига тегишли бўлган бўлса, ушбу Фармон билан 2012 йилнинг II-чорагидан бошлаб, хорижий инвестициялар учун имтиёзлар 20 тайўналишдаги иқтисодиёт тармоқларида фаолият юритаётган чет эл инвестиция иштирокидаги корхоналарга татбиқ этиладиган бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 11 апрелдаги ПФ-3594-сонли Фармонида кўзда тутилган солиқ имтиёзлари: тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни жалб этадиган иқтисодиёт тармоқлари корхоналари инвестициялар ҳажмидан келиб чиқиб, фойда солиғи, мулк солиғи, ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи, микрофирма ва кичик корхоналар учун белгиланган ягона солиқ тўлови, шунингдек Республика йўл жамғармасига мажбурий ажратмалар тўлашдан озод қилиш кўринишида солиқ имтиёзлари берилган.

Тўғридан-тўғри хусусий хорижий жалб қилинган инвестициялар ҳажми:

300 минг АҚШ долларидан 3 млн. АҚШ долларигача бўлганда - 3 йил муддатга;

3 миллиондан 10 млн. АҚШ долларигача бўлганда - 5 йил муддатга;

10 млн. АҚШ долларидан ортиқ бўлганда - 7 йил муддатга солиқ имтиёзларидан фойдаланиши мумкинлиги белгиланган.

Тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестициялар учун бериладиган имтиёзлар жорий этиладиган иқтисодиёт тармоқлари рўйхати:

1. Радиоэлектрон саноати буюмлари ҳамда компьютер ва ҳисоблаш техникаси бутловчи буюмларини ишлаб чиқариш.

2. Енгил саноат:

– тайёр ип газлама, жун газлама ва аралаш газламалар, шунингдек трикотаж газлама ишлаб чиқариш;

– тайёр тикувчилик, трикотаж, пайпоқ маҳсулотлари ва тўқимачилик галантереяси ишлаб чиқариш;

– табиий терилар ишлаб чиқариш, кўн-галантерея саноати, пойабзал саноати.

3. Ипакчилик саноати:

шойи газламалар ва ипакдан тайёр буюмлар ишлаб чиқариш.

4. Қурилиш материаллари саноати: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 24 мартдаги ПФ-3586-сонли Фармони 1а-илоvasида кўрсатилган қурилиш материалларининг янги турларини ишлаб чиқариш.

5. Парранда гўшти ва тухумни саноат миқёсида етиштириш.

6. Озиқ-овқатсаноати: маҳаллий хомашёдан саноат миқёсида қайта ишланган тайёр озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш (алкоголли, алкогольсиз ичимликлар ва тамаки маҳсулотлари бундан мустасно).

7. Гўшт-сут саноати: гўшт ва сут маҳсулотларининг тайёр турлари, пишлоқ ва сариёғ, шунингдек ҳайвонларнинг ички органларидан қайта ишланган маҳсулотлар ишлаб чиқариш.

8. Балиқ ва балиқ маҳсулотларини қайта ишлаш ҳамда консервалаш.

9. Кимё саноати.

10. Нефть-кимё саноати.

11. Тиббиёт саноати, шунингдек ветеринария учун дори воситаларини ишлаб чиқариш.

12. Қadoқлаш материалларини ишлаб чиқариш.

13. Муқобил энергия манбалари негизда электр станциялари куриш.

14. Кўмир саноати:

– кўмирни бойитиш;

– кўмир брикетларини ишлаб чиқариш;

– сланец саноати.

15. Ишлаб чиқаришга мўлжалланган электроферросплав ва металл буюмларни ишлаб чиқариш.

16. Машинасозлик ва металлга ишлов бериш:

- машинасозлик;
- трактор ва қишлоқ хўжалик машинасозлиги;
- қурилиш, йўл ва коммунал машинасозлик;
- енгил ва озиқ-овқат саноати ҳамда маиший асбоблар машинасозлиги.

17. Станоксозлик ва асбобсозлик саноати.

18. Шиша ва чинни-фаянс саноати.

19. Микробиология саноати.

20. Ўйинчоқлар ишлаб чиқариш.

Маҳаллийлаштириш дастури ижроси йўлида. Маҳаллий товар (иш, хизмат) ишлаб чиқарувчи корхоналарга қуйидаги енгилликлар жорий этилди:

- халқаро молия институтлари, донор мамлакатлар, хорижий давлатлар ҳукуматлари, бошқа норезидентлар маблағлари ҳисобидан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида амалга ошириладиган лойиҳалар бўйича халқаро тендерларда хорижий қатнашчилар билан тенг шароитларда, жумладан ишлаб чиқарилган товар (иш, хизмат)ларни етказиб беришга чет эл валютасида шартномалар тузган ҳолда иштирок этиш ҳуқуқи берилди.

- Ўзбекистон Республикаси ҳудудида фойдаланиш назарда тутилган ўзида ишлаб чиқарилган товар (иш, хизмат)ларни етказиб беришга тўғридан-тўғри битимлар шартида норезидентлар билан хорижий валютада шартномалар тузиш ҳуқуқи берилди.

Мухтасар айтганда, Мустаҳкам оила йилида мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг барча муҳим йўналишларида кенг кўламли модернизация жараёнлари изчиллик билан давом эттирилди. Бунинг учун, яъни ички ва ташқи инвестиция маблағларини иқтисодиётимизнинг етакчи тармоқ ва соҳаларига юқори кўламда жалб этиш борасида инвестиция сиёсати тўғри ва оқилона амалга оширилди. Ўйлаймизки, бундай ҳаракатлар, тизимли ва мантиқий қарорлар янада юқори суръат касб этгани ҳолда, Обод турмуш йилида ҳам амалга оширилади. Унинг самараси эса халқимизнинг ҳаётини янада яхшилаш, фаровон, тинч ва осуда турмуш кечириш, мамлакатимиз равнақини янада кўтаришга, ривожланган мамлакатлар қаторидан жой олишимизга хизмат қилади.

Такрорлаш учун савол ва топшириқлар

1. Ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлашдан мақсад нима?

2. Ишлаб чиқаришни модернизациялаш, техник ва технологик қайта жиҳозлашнинг иқтисодий ресурслардан оқилона фойдаланишда қандай таъсирлари мавжуд?

3. Давлат инвестиция дастурига инвестицион лойиҳани киритиш тартиби қайси ҳуқуқий ҳужжат асосида амалга оширилади?
4. Хорижий инвестициялар қайси манбалар ҳисобидан амалга оширилади?
5. 2010 йилда ЯИМда инвестициялар улуши қанчани ташкил этган?
6. Мамлакатимизда иқтисодиётнинг реал сектори корхоналарини қўллаб-қувватлаш борасида қандай чоралар кўрилди?
7. 2013 йил мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлаш мақсадида Президентимиз томонидан қанақанги устувор йўналишлар белгилаб берилди?
8. Иқтисодиётни модернизациялаш ва диверсификация қилишда инвестицияларнинг тутган ўрни қандай изоҳлайсиз?
9. Маҳаллийлаштириш дастурини ҳаётга изчил татбиқ этишнинг кўзланган мақсад.
10. Иқтисодиётимизга йўналтирилаётган инвестициялар динамикасини таҳлил қилиш натижасида қандай хулосаларга келиш мумкин?

4-САВОЛ. ЭРКИН ИНДУСТРИАЛ-ИҚТИСОДИЙ ЗОНАЛАР – ХУДУДЛАРНИНГ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ВА РЕСУРС САЛОҲИЯТИДАН КОМПЛЕКС ФОЙДАЛАНИШ, ХОРИЖИЙ ВА МАҲАЛЛИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ЭТИШ БЎЙИЧА ҚУЛАЙ ШАРТ-ШАРОИТЛАР ГАРОВИ

4.1. Халқаро иқтисодий муносабатларнинг интеграциялашуви шароитида эркин иқтисодий зоналарнинг аҳамияти.

Президентимиз маърузаларида устувор вазифа сифатида белгиланганидек, кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттиришдек истикболли мақсадларимизни амалга оширишда ҳудудларнинг мутаносиб ривожланишини таъминлаш, уларнинг ишлаб чиқариш ресурсларидан оқилона фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади.

Жаҳон тажрибасидан маълумки, ҳудудларнинг мутаносиб ривожланишини таъминлаш, шунингдек мамлакатга хорижий инвестициялар оқимини жадаллаштиришнинг самарали усулларида бири бу эркин иқтисодий зоналар ташкил этишдир.

Эркин иқтисодий зона – мамлакатни жадал ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш учун мамлакат ва чет эл капиталини, иқтиқболли технология ва бошқарув тажрибасини жалб этиш мақсадида тузиладиган, аниқ белгиланган маъмурий чегаралари ва алоҳида ҳуқуқий тартиботи бўлган махсус ажратилган ҳудуддир⁴⁹. Жаҳон амалиётининг гувоҳлик беришича, бундай иқтисодий зоналар мамлакатнинг яхлит ҳолда ёки иқтисодий фаолиятининг алоҳида йўналишлари бўйича рағбатлантирувчи воситаси бўлиши мумкин. Масалан, эркин иқтисодий зоналар экспортни ёки минтақавий ва саноат ривожланишини рағбатлантириши мумкин. Ҳисоб-китобларнинг кўрсатишича, бу каби зоналар воситасида экспортнинг ўсиш даражасини 20 %га, фойда нормасини 30-35 %га оширишга ва маблағ қўйилмаларини 3 йил муддат ичида қоплашга ва ҳар йил 7-10 миллиард доллар миқдоридagi кенг қамровли хорижий инвестицияларни жалб этиш мумкин.

Янгитдан ташкил этилган “Навоий” ва “Ангрен” эркин индустриал-иқтисодий зоналари бугунги кунда мамлакатимизнинг ишлаб чиқариш салоҳиятини модернизация қилишга қаратилган лойиҳаларни амалга оширишда алоҳида ўрин эгалламоқда.

Ислом Каримов

Таъкидлаш жоизки, иқтисодий глобаллашув шароитида жаҳон миқёсида инвестицияларни жалб этиш борасида қатъий рақобатли кураш давом этмоқда. Бундай шароитда ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштириш, республикамиз

⁴⁹ Ўзбекистон Республикасининг “Эркин иқтисодий зоналар тўғрисида”ги 1996 йил 25 апрелдаги 220-1 сонли қонуни.

иқтисодиётига бевосита хорижий инвестицияларни жалб қилинишини таъминлайдиган ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий ва бошқа шарт-шароитларни такомиллаштириш, хорижий инвестицияларга нисбатан очик эшиклар сиёсатини ўтказиш, маблағларни рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш билан боғлиқ йўналишларда мужассам қилиш муҳим аҳамият касб этади.

Мамлакатимизда эркин иқтисодий зона (ЭИЗ)лар воситасида тегишли ҳудудларда халқаро стандартларга мос келувчи замонавий саноат-ишлаб чиқариш ва техник-жорий этиш комплексларини яратиш, уларга маҳаллий ва хорижий инвестицияларни кенг кўламда жалб этиш кўзда тутилади. Бундай ЭИЗларда республикамиз иқтисодиёти эҳтиёжларини қондириш ҳамда саноат ва илмталаб маҳсулотлар экспортини рағбатлантиришга қаратилган, саноат нуқтаи назаридан чуқур қайта ишлов бериладиган, юқори технологияли маҳсулотларни ишлаб чиқариш бўйича инвестицион лойиҳалар амалга оширилади. Бундан ташқари, ЭИЗлар фан ва техниканинг илғор ютуқларига асосланган технологияларни ишлаб чиқаришга жорий этишга ҳам шароит яратади. Бундай мақсаддаги ЭИЗлар технопарклар кўринишида ташкил этилиши мумкин.

Умуман олганда, Ўзбекистонда ЭИЗларни ташкил этиш инвестицион ва тадбиркорлик фаоллигини оширишга хизмат қилади ва бу мақсадга қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш орқали эришилади:

- ҳукумат институтлари ва улар томонидан чиқарилаётган қарорлар, жумладан инвестицион ва тадбиркорлик фаолиятини тартибга солувчи ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларга нисбатан ишончни орттириш;
- бизнес юритиш инфратузилмасини ривожлантириш;
- бизнесга маъмурий-бюрократик юк даражасини камайтириш;
- мулкни тасарруф этиш, унга эгалик қилиш ва ҳимоя этиш ҳуқуқи борасидаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштириш;
- инвестицион ва тадбиркорлик фаолиятини узоқ муддатли барқарор амалга оширишни ҳуқуқий кафолатлаш.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 2008 йил 2 декабрдаги “Навоий вилоятида эркин индустриал-иқтисодий зона ташкил этиш тўғрисида”ги ПФ-4059-сонли Фармони ишлаб чиқариш потенциалини янада мустаҳкамлаш, транспорт ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш, юқори технологияларни қўллаш, хорижий инвестицияларни жалб этишга замин яратади.

Жаҳон хўжалигида эркин иқтисодий зоналар. Жаҳон хўжалигида ҳозирги кунда турли кўринишдаги 2000 дан ортиқ ЭИЗлар фаолият кўрсатиб келмоқда. Жумладан, уларнинг 400 таси эркин савдо ҳудудлари, 400 таси илмий ишлаб чиқариш ҳудудлари, 300 таси ишлаб чиқаришга ихтисослашган

экспорт ҳудудларни, 100 таси эса махсус ҳудудлардан (оффшор марказлари, рекреация ҳудудлари, экологик-иқтисодий ҳудудлар ва туристик ҳудудлар) иборатдир. Оффшор марказларида жаҳон депозитларининг бир қисми тўпланган бўлиб, бу депозитлар ҳажми 2005 йилда бутун жаҳон товарлар айланмасининг 10-25 фоизини ташкил этди (5.1.1-жадвал).

4.1.1-жадвал. Эркин иқтисодий зоналар кўрсаткичларининг ўсиш динамикаси

1970 йил	2009 йил
30 та мамлакатда мавжуд	120 тадан кўпроқ мамлакатда мавжуд
80 та эркин ҳудуд	2000 дан ортиқ эркин ҳудуд*
Экспортнинг умумий ҳажми 4 млрд АҚШ долл.	Экспортнинг умумий ҳажми 600 млрд АҚШ долл.
Иш ўринлари – 1 млн.	Иш ўринлари – 50 млндан ортиқ

* сони 1000дан ортиқ бўлган ҳудуд-корхоналар киритилмаган.

Манба: <http://www.fias.net/conference/EcozonesIndiadocs/KRao.pdf>

Оффшор ҳудудларнинг асосий қисми АҚШда жойлашган бўлиб, 1996 йилда уларнинг сони 300дан ортиқ бўлган. 100га яқин оффшор ҳудудлар Ғарбий Европада жойлашган бўлиб, оффшор ҳудудларнинг 150 дан ортиғи ривожланаётган мамлакатлар ҳудудига тўғри келади. ЭИЗларни тез ривожланишининг асосий хусусиятларидан бири бу ҳудудларда (70-йилларда атиги 10та ЭИХлар ташкил этилган бўлса, 80-йилларнинг бошларида 50 та, 90-йилларнинг бошида эса 300 га яқин ЭИХлар фаолият кўрсата бошлаган) яратиб берилаётган имкониятлардир.

Бу имкониятлар ҳар иккала томон учун қурилиш, саноат ва бошқа кенг қўламдаги ишларни ривожлантиришни рағбатлантиради. Масалан, чет эл ишбилармонлари учун ЭИЗлар янги ишлаб чиқариш воситаларни сотиб олишга ва янги корхоналарини қурилишига катта миқдорда капитал қўйилмаларни сарф этиш имконияти туғилади.

Шу билан биргаликда бу ишларни қисқа муддатда мукамал бажаришга бўлган эҳтиёж ва шарт-шароит яратилади. Ишбилармонлар учун ишлаб чиқарилган маҳсулотни ўзлари учун маъқул бўлган баҳоларда сотиш ва ҳаттоки чет элларга экспорт қилиш имкониятлари ҳам туғилади.

Агар ЭИЗларда қайд этилган корхоналар сони 1995 йилда 147500 тани ташкил этган бўлса, 1996 йилда 123981 та, 1997 йилда эса 1089268 тага етган эди.

4.1.2-жадвал. Халқаро майдонда ташкил топган ЭИЗларда фаолият кўрсатаётган корхоналарнинг ўсиш динамикаси

№	Мамлакатлар номи	Қайд этилган корхоналар сони (1996 йил)	Сўнгги уч йил мобайнидаги ўсиши, фоиз ҳисобида	Корхоналар сони (1997 йил бошига)	Сўнгги уч йил мобайнидаги ўсиши, фоиз ҳисобида
1.	Британ-Виргин	43000	48,2	208000	100
2.	Ирландия	16000	14,3	150000	36,4
3.	Панама	15201	1,7	337004	20
4.	Багам ороллари	12000	33,3	50000	127,3
5.	Мэн ороли	5776	16,3	38536	20,5
6.	Кипр	4400	89,9	26900	136,9
7.	Люксембург	3600	1,8	55000	17,5
8.	Кайманороллари	3565	14,7	38716	39,6
9.	Гибралтар бўғози	3260	6,8	59600	17,3
10.	Лжерси	3100	1,3	30500	8,2
11.	Теркс ва Кайкос	3000	56,6	15000	36,4
12.	Нидерландия-Антиль	2200	10,0	22500	18,4
13.	Маврикий	1550	219,6	4550	574,1
14.	Гернси	1448	6,5	14550	3,8
15.	Белиз	1430	104,3	4810	270,0
16.	Барбадос	1293	546,5	12804	1064,0
17.	Антигуа	1000	33,3	5500	120,0
18.	Бермуд ороллари	988	28,6	8659	19,0
19.	Мадейра	600	50,0	2210	84,2
20.	Гонгконг	570	26,7	4429	34,2

Манба: Холикулов А.Р. Эркин иқтисодий зоналар: назарий асослари ва жаҳон тажрибаси. Т.: ЖИДУ. 2002.15-бет.

Келтирилган 4.1.2-жадвалдан кўриниб турибдики, 1996 йилда Британиянинг Виргин оролларида 43 минг корхона қайд этилган бўлса, 1997 йилда эса 20800 тага етган. 1996 йилда қайд этилган корхоналар эса кейинги уч йилга нисбатан 48,2 %га ўсган бўлса, 1997 йилда эса 100 %га ўсган. Худдий шундай ўсиш динамикасини қатор мамлакатлар мисолида ҳам кўриш мумкин.

Эркин иқтисодий ҳудудларнинг асосий турлари. Эркин иқтисодий ҳудудларни таснифлаш бўйича турли ёндашувлар мавжуд. Масалан, Холикулов А.Р. фикрича, жаҳон хўжалигида эркин иқтисодий ҳудудлар маъмурий бошқариш тизими ва шунингдек молиявий ҳамда моддий-техник таъминланишига кўра қуйидаги турларга бўлинади:⁵⁰

- ташқи савдо ҳудудлари. Бундай ҳудудларга эркин божхона ҳудудларини, эркин савдо ҳудудларини, консигнация ҳудудларини киритиш мумкин;
- функционал ҳудудлар. Бундай ҳудудларга юқори техник-технологик ҳудудларни, тадбиркорлик ҳудудларни, агрополис ҳудудларни, экспорт-импорт ишлаб чиқариш ҳудудларни, эркин саёҳат ҳудудларни, банк ва оффшор ҳудудларни киритиш мумкин;

⁵⁰ Холикулов А.Р. Эркин иқтисодий зоналар: назарий асослари ва жаҳон тажрибаси. Т.: ЖИДУ. 2002.10-бет.

4.1.1-расм. Жаҳон иқтисодиётида эркин иқтисодий зоналарнинг таснифи

- эркин иқтисодий-интеграция зоналар.Бундай зоналарга қўшма ҳамкорлик қилиш ҳудудларини киритиш мумкин;

- халқаро ташкил этилган махсус зоналар.

Кўпчилик адабиётларда эркин иқтисодий зоналар халқаро майдонда хўжалик ихтисослиги бўйича, биринчидан эркин савдо ҳудудлари, иккинчидан саноат ва ишлаб чиқариш ҳудудларга, учинчидан техник ва технологияни жорий этиш ҳудудларга, тўртинчидан хизмат кўрсатиш ҳудудларга, бешинчидан комплекс ҳудудларга бўлинади. ЭИХларни ташкил этиш турларига қараб эса, биринчидан территориал ҳудудлар, иккинчидан махсус тартибот ҳудудларга бўлиш мумкин (5.1.1-расм).

ЭИЗлар асосий турларининг хусусиятлари. Жаҳон иқтисодиётида ЭИЗларни ташкил этиш ва уларни ривожлантиришнинг жаҳон тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, халқаро иқтисодий муносабатлар тизимини жаҳон бозорига чуқур интеграциялашуви билан боғлиқ бўлган ҳудудлар (эркин савдо, экспорт саноати, божхона ҳудудлари ва бошқалар) билан бир қаторда маълум бир ишлаб чиқариш тармоқларига эга бўлган махсус ҳудудлар ҳам фаолият кўрсатади. Масалан, иқтисодий қолоқ районларни ривожлантиришни (саноатлаштиришни) қўллаб-қувватловчи ҳудудлар шулар жумласидандир. Шунинг учун ҳам эркин иқтисодий ҳудудлар ўзининг яратилиш сабаби ва мақсадлари билан бир-биридан ажралиб туради. Дарҳақиқат, АҚШ каби жаҳоннинг ривожланган мамлакатларида эркин иқтисодий ҳудудлар асосан депрессив (иқтисодий тушкунликка тушган) районларда кичик ва тадбиркорликни ривожлантиришга йўналтирилган ҳудудий сиёсатни амалга ошириш учун ташкил этилган.Бундай ҳудудларда тадбиркорларга (кичик ва ўрта тадбиркорларга) мамлакатнинг бошқа ҳудудларига нисбатан катта эркинлик ва молиявий имтиёзлар берилади. Аммо бу дастурлар хорижий капиталларни жалб этишга қаратилмаган.

4.1.3-жадвал. Турли соҳаларда фаолият кўрсатаётган ЭИЗлар

Соҳалар	Махсус ҳудуд
Нефт-кимё ҳудуди	Мап Та Фут ҳудуди (Таиланд)
Молия хизматлари ҳудуди	Лабуан Оффшор молия маркази (Малайзия)
Технологик парклар	Сингапур илмий парки
Эркин савдо ҳудудлари	Д1 Логистика парки (Чехия Республикаси)
Эркин аэропорт ҳудуди	Куала –Лумпур аэропортидаги эркин ҳудуд
Туристик ҳудуд	Барё ороли (Колумбия)

Манба: <http://www.fias.net/conference/EcozonesIndiadocs/KRao.pdf>

Ривожланаётган мамлакатларда ҳам ЭИЗлар худди шундай мақсадларда ташкил этилган бўлиб, бу иқтисодий қолоқ ҳудудларни ривожланувчи ҳудудларга айланишини таъминлайди. Аммо саноати ривожланган мамлакатлардан фарқли равишда ушбу мамлакатларда ЭИХларни яратишдан асосий мақсад хорижий капиталларни кенгроқ жалб қилишга қаратилганлигидир.

4.2. Ўзбекистон Республикасида эркин иқтисодий зоналар фаолиятини ташкил этиш бўйича меъёрий-ҳуқуқий база.

Эркин иқтисодий зоналарнинг самарали фаолият кўрсатишига таъсир этувчи муҳим омиллардан бири – бу ҳудудларнинг истиқболини белгилаш ва самарадорлигини аниқлаш ва шунингдек назорат қилишнинг ҳуқуқий асосларини белгилашдан иборатдир. Жаҳон тажрибасидан маълумки, ҳуқуқий асосларни тўлалигича ишлаб чиқмасдан туриб, ҳеч бир

эркин иқтисодий зона етарли даражада самарали фаолият кўрсата олмайди. Шунинг учун ҳам ҳуқуқий тартиб-қоидаларни ишлаб чиқиш ва уни амалиётга жорий этиш эркин иқтисодий ҳудуддаги хўжалик субъектлари учун ҳам, чет эл инвесторлари учун ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Таъкидлаш жоизки, мустақиллик йилларида Ўзбекистонда хорижий инвестицияларни жалб этиш орқали замонавий технологиялар асосида товарларни ишлаб чиқарувчи корхоналарни ташкил этиш билан бевосита боғлиқ бўлган узоқ муддатли капитал қўйилмалари учун барча қулай шарт-шароитлар яратилди.

Шу билан биргаликда, иқтисодий ислохотлар баробарида тадбиркорлик фаолиятининг ҳуқуқий асослари такомиллашиб бормоқда. “Чет эл инвестициялари тўғрисида”, “Чет эллик инвесторлар ҳуқуқларининг кафолатлари ва уларни ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида”, “Ташқи иқтисодий фаолият тўғрисида”, “Валютани тартибга солиш тўғрисида”, “Экспорт назорати тўғрисида” каби қонунлар қабул қилиниб, улар Ўзбекистонда тадбиркорликни ривожлантиришга замин яратади.

Мамлакатимиз ҳудудида инвестиция фаолияти билан шуғулланадиган хорижий инвесторларнинг ҳуқуқлари давлат томонидан кафолатланади ва муҳофаза қилинади. Бундан ташқари, Ўзбекистон хорижий инвестицияларни муҳофаза қилувчи ҳуқуқий инструментларни белгиловчи қатор халқаро конвенцияларнинг аъзосидир, шунингдек кўпгина давлатлар билан икки томонлама шартномаларга эга ва уларга оид ўз мажбуриятларига тўла-тўқис амал қилмоқда.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси 2005 йил 11 апрелдаги “Тўғридан тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилишни рағбатлантиришнинг қўшимча чоралари тўғрисида”ги Фармони иқтисодиётнинг устувор тармоқлари ва маълум ҳудудлар, жумладан Қорақалпоғистон Республикаси, Жиззах, Қашқадарё, Сирдарё, Сурхондарё, Хоразм вилоятларига, шунингдек Навоий, Андижон, Наманган ва Фарғона вилоятларининг кишлок аҳоли пунктларига тўғридан тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилишни рағбатлантиришга йўналтирилган.

Ушбу фармонга ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Навоий вилоятида эркин индустриал-иқтисодий зона ташкил этиш тўғрисида”ги №ПФ-4059-сонли Фармонига мувофиқ тўғридан тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилаётган ва тегишли тармоқларда маҳсулотлар ишлаб чиқаришга ихтисослашган корхоналар юридик шахслардан олинмаган даромад солиғи, мулк солиғи, ободонлаштириш ва ижтимоий инфраструктурани ривожлантириш солиғи, микрофирмалар ва кичик корхоналар учун ягона солиқ тўлови, шунингдек Республика йўл фондига мажбурий ажратмалардан озод этилади.

Бу ўринда шуни таъкидлаш жоизки, хорижий капитал иштирокидаги корхоналарга нисбатан Ўзбекистон Республикаси солиқ қонунчилигида кўзда тутилган бошқа кўринишдаги солиқ имтиёзлари ҳам қўлланилиши мумкин.

Мамлакатимизда эркин иқтисодий зоналар ташкил этиш ва улар фаолиятига доир муносабатлар 1996 йил 25 апрелда қабул қилинган “Эркин иқтисодий зоналар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни билан тартибга солинади. Олий Мажлис Сенатининг ўн тўққизинчи ялпи мажлисида маъқулланган “Эркин иқтисодий зоналар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақидаги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни эса амалдаги Қонуннинг эркин иқтисодий зоналарни ташкил этиш тартиби, уларнинг турлари, мазкур зоналар

иштирокчиларига қўшимча имтиёз ва преференциялар бериш механизмини ўзида акс эттиради.

Эркин иқтисодий зоналарнинг хўжалик фаолиятини ривожлантириш учун вакиллик килувчи ташкилотларнинг функциялари қонунда кўрсатилган тарзда амалга оширилади. Бундай вакиллик Ўзбекистон Республикасида қабул қилинган «Эркин иқтисодий ҳудудлар тўғрисида»ги қонуннинг 21-бандига асосан «...Маъмурий кенгаш...»га берилади. Қонунда қўшимча равишда шу нарса ҳам кўрсатилганки, агар ЭИЗларнинг маъмурий чегаралари бирор-бир район ёки шаҳар чегараларига тўғри келиб қолса, маъмурий кенгашга раҳбарлик қилиш шу район ёки шаҳар ҳокимига юклатилади.

Қонуннинг “Эркин иқтисодий зонанинг бошқарув органлари” деб номланадиган 20-моддасида бу ҳудуд фаолияти эркин зонанинг Маъмурий кенгаши томонидан мувофиқлаштирилиши ҳамда зона дирекцияси эркин иқтисодий ҳудуднинг оператив бошқарув органи эканлиги, “Эркин иқтисодий зонанинг маъмурий кенгаши” номли 21-моддаси биринчи қисмида эса Маъмурий кенгаш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тузилиши ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлаб қўйилди.

Навоий ЭИИЗ фаолиятини ривожлантиришнинг ҳуқуқий асослари. Ўзбекистонда “Навоий” ЭИИЗ концессиясини самарали амалга оширилиши учун ҳозирги пайтда ЭИИЗфаолиятининг қонуний ва ташкилий шароитларига мувофиқ кенг кўламли ишларни амалга ошириш давом этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 2 декабрдаги ПФ-4059-сонли фармонида мувофиқ Навоий ЭИИЗ фаолиятини мувофиқлаштирувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар рўйхати қуйидаги тартибда тасдиқланди (4.1.4-жадвал).

4.1.4-жадвал. "Навоий" эркин индустриал-иқтисодий зона фаолиятини мувофиқлаштирувчи меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар

№	Ҳужжат номи	Масъул ижрочилар
1.	"Навоий" эркин индустриал-иқтисодий зона Маъмурий кенгаши ва дирекцияси тўғрисида низом	Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги, Адлия вазирлиги, Навоий вилояти ҳокимлиги
2.	"Навоий" эркин индустриал-иқтисодий зонада жойлаштириш учун инвесторлар танловини ўтказиш тартиби тўғрисида низом	Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги, Молия вазирлиги, Адлия вазирлиги, Давлат мулки қўмитаси
3.	"Навоий" эркин индустриал-иқтисодий зонанинг хўжалик фаолияти қатнашчиларини давлат рўйхатидан ўтказиш ва уларнинг тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш тартиби тўғрисида низом	Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги, Молия вазирлиги, Адлия вазирлиги
4.	"Навоий" эркин индустриал-иқтисодий зона ҳудудидаги алоҳида божхона режими тўғрисида низом	Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги, Давлат божхона қўмитаси, Молия вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги, Адлия вазирлиги
5.	Хорижий фуқаролар ва фуқаролиги	Ички ишлар вазирлиги, Меҳнат ва аҳолини

	бўлмаган шахсларнинг "Навоий" эркин индустриал-иқтисодий зона ҳудудига кириш, чиқиб кетиш, ҳудудда бўлиш ва меҳнатга ёлланишининг соддалаштирилган тартиби тўғрисида низом	ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги, Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги, Адлия вазирлиги
6.	"Навоий" эркин индустриал-иқтисодий зонада алоҳида валюта режими фаолияти тартиби	Марказий банк, Молия вазирлиги, Адлия вазирлиги
7.	"Навоий" эркин индустриал-иқтисодий зона ҳудудида алоҳида солиқ режимини таъминлаш тартиби	Давлат солиқ кўмитаси, Молия вазирлиги, Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги, Адлия вазирлиги

Манба: "Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2008 йил, 49-сон, 478-модда.

ЭИИЗ фаолиятининг қонуний асосларини 2009 йилнинг январида қабул қилинган "Навоий" ЭИИЗ ҳақидаги низом аниқлаб беради. Низомга мувофиқ ЭИИЗ фаолиятининг оператив ва координацион бошқаруви давлат ташкилотлари вакиллари ва зона дирекциясидан иборат бошқарув кенгаши томонидан амалга оширилади.

"Навоий" эркин индустриал-иқтисодий зонада рўйхатдан ўтган хўжалик юритувчи субъектлар уларга киритилган тўғридан-тўғри инвестициялар ҳажми куйидагича бўлган тақдирда ер солиғи, мулк солиғи, даромад солиғи, ободончилик ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи, ягона солиқ тўлови (кичик корхоналар учун), Республика йўл жамғармаси ва Республика мактаб таълимини ривожлантириш жамғармасига мажбурий тўловлардан озод этилади:⁵¹

- 3 миллион евродан 10 миллион еврогача - 7 йилга;

- 10 миллион евродан 30 миллион еврогача - 10 йилга. Кейинги 5 йил давомида фойда солиғи ва ягона солиқ тўлови ҳажми амалдаги ставкадан 50 % миқдорида белгиланади;

- 30 миллион евродан ортиқ бўлганда - 15 йилга. Кейинги 10 йил давомида фойда солиғи ва ягона солиқ тўлови ҳажми амалдаги ставкадан 50% миқдорида белгиланади.

ЭИИЗда белгиланган тартибга кўра рўйхатга олинган хўжалик юритувчи субъектлар ЭИИЗ фаолият кўрсатадиган бутун муддатга (ҳозирча 30 йил) экспортга йўналтирилган маҳсулот ишлаб чиқариш мақсадида мамлакатга олиб келинаётган асбоб-ускуналар, шунингдек хом ашё, материаллар ва бутловчи қисмлар божхона тўловларидан (божхона расмийлаштируви учун йиғимлардан ташқари) озод қилинади. Шунингдек, Ўзбекистоннинг ички бозорларида сотиш учун мўлжалланган маҳсулотни ишлаб чиқариш мақсадида мамлакатга олиб кириладиган хомашё, материаллар ва бутловчи қисмлар учун божхона тўловлари, агар қонун ҳужжатларида бошқа имтиёзли тартиб кўзда тутилмаган бўлса, белгиланган ставкаларнинг 50 % миқдорида (божхона расмийлаштируви учун йиғимлардан ташқари) ундирилади. Бунда уларни тўлаш муддати 180 кунгача кечиктирилиши ҳам мумкин. Қайд этилган имтиёزلардан фойдаланган ҳолда ЭИИЗ ҳудудига олиб кирилган асбоб-ускуналар, хом-ашё, материаллар ва бутловчи қисмлар сотилган ёки бепул берилган

⁵¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Навоий вилоятида эркин индустриал-иқтисодий зона ташкил этиш тўғрисида"ги №ПФ-4059-сонли Фармони. 02.12.2008 йил.

тақдирда, божхона тўловлари қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда бюджетга тўлик ҳажмда ундирилади.

“Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зонада рўйхатдан ўтган хўжалик юритувчи субъектларга қуйидагилар рухсат этилади:

- улар ўртасида тузилган шартномалар ва контрактлар бўйича ҳисоб-китоб ва тўловларни ЭИИЗ ҳудудида хорижий валютада амалга ошириш;

- Ўзбекистон Республикаси резидентлари бўлган бошқа хўжалик юритувчи субъектлар томонидан етказиб берилган товарлар, бажарилган иш ва хизматларнинг ҳақини эркин алмаштириладиган валютада тўлаш;

- экспорт ва импорт қилинадиган товарлар учун ҳақ тўлаш ва ҳисоб-китоб қилишнинг уларга қулай шартлари ва шаклларидан фойдаланиш ва ҳоказолар.

“Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зонада рўйхатга олинган хўжалик юритувчи субъектларга нисбатан Ўзбекистон Республикаси солиқ қонунчилигининг солиқ тўловчилар аҳволини ёмонлаштирувчи ҳужжатлар татбиқ этилмаслиги белгилаб қўйилган (акциз солиғига тортиладиган товарларнинг солиққа тортилишини тартибга солувчи ҳужжатлар бундан мустасно).

Президент Фармонида шунингдек қуйидагилар ҳам белгилаб қўйилган:

- “Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зонанинг фаолият кўрсатиш муддати 30 йилни ташкил этиб, бу муддат кейинчалик узайтирилиши ҳам мумкин;

- ЭИИЗ фаолияти давомида унинг ҳудудида алоҳида божхона, валюта ва солиқ режимлари, Ўзбекистон Республикаси норезидент фуқароларининг унинг ҳудудига кириш, ҳудудда бўлиш ва чиқиб кетишнинг, шунингдек улар томонидан меҳнат фаолиятини амалга ошириш учун рухсатномалар олишнинг соддалаштирилган тартиби жорий этилиши;

- алоҳида ҳуқуқий тартиб, шу жумладан, солиқ, валюта ва божхона тартиби фақат ЭИИЗ ҳудудида фаолият кўрсатаётган ва ЭИИЗ дирекцияси томонидан рўйхатга олинган хўжалик юритувчи субъектлар учун амал қилиши;

- “Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зона фаолиятини мувофиқлаштириш ва тезкор бошқариш тегишли равишда давлат органлари вакиллари ташкил этиладиган Маъмурий кенгаш ва ЭИИЗ дирекцияси томонидан амалга оширилади. Маъмурий кенгашнинг шахсий таркиби Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланиши;

- “Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зона ташкил этилган барча ҳудуд ЭИИЗ фаолият кўрсатадиган бутун давр мобайнида фойдаланиш ва бошқариш учун Маъмурий кенгашга берилиши;

- “Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зона дирекцияси хўжалик юритувчи субъектларга ЭИИЗ ҳудудида ер участкаларини субижарага топшириш, ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларини ижара шартномаси бўйича бошқа шахсга бериш, ижара ҳуқуқини гаровга қўйиш, уларни улуш сифатида устав капиталига қўшиш ҳуқуқисиз ижарага беради. ЭИИЗ ҳудудида ер участкаларини сотиш ва бошқача тарзда ўзгага бериш тақиқланиши ва бошқалар.

4.3. Навоий эркин индустриал-иқтисодий ҳудудини ташкил этишнинг табиий-иқтисодий омиллари.

Ўзбекистон ишлаб чиқарувчиларининг халқаро савдо-иқтисодий муносабатларга тобора чуқур интеграциялашиб бориши нафақат ички бозорда, шунингдек хорижда ҳам ва,

айниқса, 300 млн. аҳолига эга ва Ўзбекистон билан эркин савдо ҳудуди ўрнатилган МДХ давлатларида ҳам талабга эга маҳсулотлар ишлаб чиқаришни ўзлаштиришни рағбатлантиради.

Ишлаб чиқариш салоҳиятини ошириш, инновацион технологияларни жорий қилишни ва жаҳон бозори талабларига жавоб бера оладиган товарлар турларини ўзлаштиришни тезлаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси ҳукумати томонидан Навоий вилояти ҳудудида алоҳида административ марказга эга бўлган мамлакатда биринчи мартаба “Навоий ЭИИЗ” ни ташкил этиш тўғрисидаги қарорни қабул қилишда Ўзбекистон Республикасининг йирик минтақавий бозорлар: Жанубий-Шарқий Осиё, Марказий ва Шарқий Европа, Яқин Шарқ ва МДХ мамлакатларининг қулай савдо маршрутларининг кесишиш нуқтасида жойлашганлиги ҳал қилувчи омил ролини ўйнади. Навоий шаҳри аэропорти базасида халқаро транспорт логистика марказини яратиш учун қулай шароитларнинг мавжудлиги бу ерда янги рақобатбардош маҳсулотларни тайёрлаш ва уларни Европа ва Осиёдаги охириги истеъмолчиларга тўхтовсиз етказиб бериш шарт-шароитларини келтириб чиқаради.

Ўзбекистон Республикасида 1-эркин иқтисодий зонанинг Навоий вилоятида ташкил этилишига қуйидагилар асос бўлиб ҳисобланади:

1. Навоий шаҳрининг индустриал характерга эга эканлиги, яъни шаҳар кимё, энергетика, тоғ-металлургия, цемент саноатининг йирик корхоналари атрофида шаклланидир. Вилоят иқтисодиётининг асосини Навоий тоғ-металлургия комбинати, “Навоийазот” ОАЖ, “Электрокимёзавад” ОА ҚҚ, “Қизилкумцемент” АЖ, Навоий ИЭС каби корхоналар ташкил этади. Навоий вилояти Тошкент шаҳри, Тошкент, Андижон, Қашқадарё ва Фарғона вилоятлари билан биргаликда республиканинг 6 та йирик саноат ишлаб чиқарувчи ҳудудлари сафига киради. 2012 йил якунларига кўра республика саноат ишлаб чиқаришида вилоятнинг улуши 9,8 фоизни ташкил этди.

Навоий вилоятининг саноат корхоналари ҳозирги кунда 50 дан ортиқ турдаги саноат маҳсулотларини ишлаб чиқармоқда. Жумладан, аммиак селитраси (республикада ишлаб чиқарилаётган аммиакнинг 70 %), нитрон тўқималари (100 %), олтингугурт кислотаси (25,4 %), кимёвий воситаларни (4,1 %), оммон сульфатини (1 %), цемент (50 %), темир бетон маҳсулотларни (4,2 %), пахта толасини (3,5 %), пойафзал маҳсулотларни (1 %) ва кийим-кечакни (0,5 %), заргарлик маҳсулотларини (5 %), биноларни жиҳозлаш материалларни (6 %), озиқ-овқат маҳсулот турларидан нон-булочка маҳсулотларини (2,4 %), гўшт ва гўшт маҳсулотларни (2,5 %), кондитерлик маҳсулотларни (1,3 %), пиво (2,6 %) ва бошқа маҳсулотларни ишлаб чиқармоқда.

2. Навоий шаҳрининг транзит ва транспорт-логистика потенциали. Шаҳардан

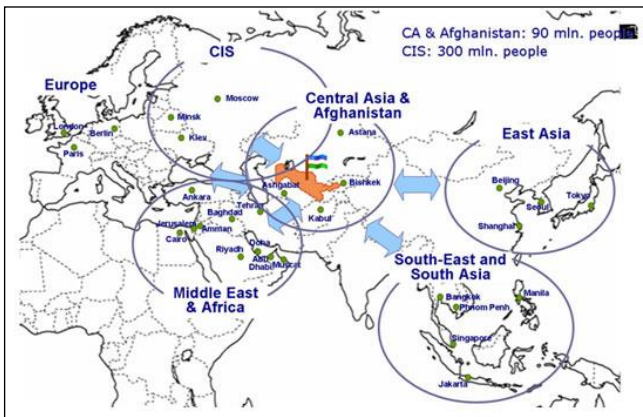

3,5 км масофада Навоий халқаро аэропорти жойлашган бўлиб, унинг хизматларидан “Кореан Эйр” ва “Московия” (Россия) каби халқаро ташувчилар фойдаланади. Ҳозирги кунда ушбу аэропорт базасида халқаро интермодал логистика маркази фаолият юритмоқда. Навоий халқаро аэропорти Ўзбекистон

Республикасининг географик марказида жойлашгани боис, ташқи савдо юк ташувларини оптималлаштириш ва юкларга қайта ишлов бериш, ташқи савдонинг транспорт харажатларини камайитиришда ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Навоий аэропорти замонавий техник-технологик жиҳозланганлиги билан халқаро стандартларга жавоб бериб, барча русумдаги самолётларни қабул қилиш имкониятига эга. Аэропортда узунлиги 4 минг метр, кенглиги 45 метр бўлган учиш ва қўниш майдонларида реконструкция ишлари амалга оширилиб, ишга туширилди. Бундан ташқари аэродромда иккинчи категорияли ИКАО ҳаво кемаларини қабул қилиш имкониятларини берувчи радио-техник ёруғлик сигналлари ўрнатилди.

Навоий аэропорти негизида халқаро интермодал логистика марказининг ташкил этилиши натижасида йилига 200 минг тонна экспорт-импорт юкларини қайта ишлаш имконияти яратилди.

Ҳаво коридоридан фойдаланишда Ўзбекистон ҳудудида қўниш юкларни транспортда ташишга кетадиган вақт ва харажатларни сезиларли иқтисод қилиш имконини беради. Жанубий-Шарқий Осиёдан Европагача бўлган масофа Навоий шаҳри орқали ўтадиган бўлса, Дубай орқали учишга қараганда 1000 км.га қисқаради. Шунингдек авиакатновлар вақти 1,5 соатга, ёқилғи сарфи 15 тоннага камаяди. Навоий аэропорти базасидаги халқаро транспорт

хабини яратиш дастури доирасида Ўзбекистон ва Жанубий Кореянинг “Кореан Эйр” компанияси ўртасида узок муддатли шартномани имзолашда ушбу шарт-шароитлар ҳисобга олинган.

Халқаро юклар транзитининг деярли ярми Навоий шаҳридан 4 км узокликда жойлашган темир йўл магистралли орқали амалга оширилади.

Навоий орқали Жанубий Эрон ва Туркиянинг портларига, шунингдек ғарб ва шимол томондан Қора ва Болтиқ денгизлари портларига чиқувчи барча асосий темир йўл трассалари ўтган. Хитойдан Европагача бўлган энг қисқа темир йўл маршрути ҳам Навоий орқали ўтган. “Тошғўзар-Бойсун-Кумқўрғон” темир йўлини ишга тушириш орқали Афғонистон, Покистон, Ҳиндистонга чиқувчи энг қисқа транзит алоқани ўрнатиш мумкин.

Ҳозирги пайтда шаҳарни қуйидаги магистрал темир йўлларга боғлаш учун аэропорт яқинида қурилиш ишлари олиб борилмоқда:

- шимолий-ғарбий йўналишда – Учқудуқ-Нукус-Волгоград (Россия) орқали Европа мамлакатларига чиқиш;
- шарқий йўналишда – Самарқанд-Тошкент-Дўстлик орқали Хитой ва Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатларига чиқиш;
- жанубий йўналишда – Бухоро-Туркменистон-Бандар-Аббос (Эрон) орқали Яқин Шарқ ва Форс кўрфази мамлакатларига чиқиш.

Бундан ташқари 2007 йилда ишга туширилган Тошгузар-Бойсун-Қумқўрғон темир йўли Навоий шаҳри темир йўл разъездига яқин бўлиб, жанубий йўналиш бўйича Афғонистон, Покистон, Хиндистонга тўғридан-тўғри чиқиш имкониятини беради.

ЭИИЗнинг бевосита “Е-40” автомобил магистралига яқинлиги энг қисқа йўл билан Европа ва Хитойга қўшилиш имконини беради, шунингдек бу ердан ўтувчи темир йўллар орқали Марказий Осиё, МДХ, Жанубий-Шарқий Осиё, Яқин Шарқ ва Форс кўрфази бозорларига кириш имконини беради.

Хитой-Европа йўналиши бўйича автомобилда юк ташиш қатнови Ўзбекистон орқали ўтадиган бўлса масофа Россия орқали юк ташишга қараганда 1000 кмга қисқаради. Бу

автомобилда юк ташиш харажатлари 800 долларга қисқаришини билдиради. Тошкентдан Бандар-Аббас портигача поезд контейнери 7 сутка юради, Тошкентдан Техрон орқали Истамбулга 10 кунда бориш мумкин. Ўзбекистон орқали юкларни ташиш 2 марта тезроқ амалга ошишини билдиради.

Хитой – Европа йўналишида Навоий халқаро логистика марказидан унчалик узок

бўлмаган масофада ўтган Е-40 автомобил магистралли орқали юк ташувлари Хитой – Россия чегараси орқали ўтадиган маршрутга нисбатан 1000 кмга яқин. Бу транспорт харажатларини ҳар бир автомобил ҳисобига 800 долларга қисқартиради. Тошкентдан Бандар – Аббос портигача йўлни контейнерли поезд 7 суткада, Тошкентдан Техрон орқали Истамбулга эса 10 суткада босиб ўтади. Бу кўрсаткич Ўзбекистонни четлаб ўтишдаги вақтга нисбатан 2 бараварга тезроқ.

Мавжуд транспорт, энергетика ва инженерлик коммуникациялари ҳудудга хорижий инвестицияларни самарали жалб этишга, шунингдек, саноатнинг бошқа тармоқлари, жумладан, табиий ресурсларни ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлашни ривожлантиришга туртки беради.

3. Навоий вилоятининг истикболли географик жойлашуви. Вилоят республика ҳудудининг 25 фоизини ташкил этади. Навоий ва у билан қўшни бўлган Бухоро, Самарқанд ҳамда Қашқадарё вилоятлари Ўзбекистоннинг жадал ривожланаётган ҳудудларидан ҳисобланади. Ушбу вилоятлар жалб этилган хорижий инвестициялар ҳажми ва прогноз кўрчаткичлари бўйича республикада етакчи ўринларни эгаллайди. Навоий ва ундан 150 км масофада жойлашган Самарқанд ва 110 км масофада жойлашган Бухоро вилоятлари халқаро бизнес ва туризмнинг ҳудудий марказлари сифатида юқори салоҳиятга эга.

Туризм жаҳоннинг кўплаб давлатларининг миллий иқтисодиётини ривожланишида муҳим роль ўйнаб келмоқда. Навоий вилояти гарчи Самарқанд, Шаҳрисабз, Бухоро, Тошкент, Хива, Қарши ва Термиз каби шаҳарлардан бир неча юз километр узокликда жойлашган бўлсада, муҳим халқаро туристик марказлардан бири ҳисобланади. Тарихий аҳамиятга эга бўлган кўплаб ёдгорликларни (Кармана, Нурота, Сармишсой қадимги ёдгорликлари ва бошқалар) ва дам олиш зоналарининг (Янгиқазғон дам олиш чўл зонаси, Ҳайдаркўл дам олиш зонаси ва хоказолар) мавжудлиги кўплаб туристларни ўзига жалб қилиш имконини беради.

4. Навоий ва унга чегарадош вилоятларининг бой минерал-хомашё базасининг мавжудлиги. Бухоро, Самарқанд ва Қашқадарё вилоятлари йирик минерал ресурслари

захираларига эга бўлиб, улар қурилиш материаллари қурилишида ишлатиладиган мармар, гранит, оҳактош, бўр ва бошқа хомашёлар (Самарқанд вилояти); табиий газ, графит, безак тошлари, оҳактош, силикат, бетон ва ғишт ишлаб чиқариш учун керак бўладиган қум конлари (Бухоро вилояти); нефть, табиий газ конлари, қора ва рангли металлургия учун зарур бўлган рудали ва рудасиз қазилма конлари, чинни ва керамика хомашёси, бентонит тупроғи ва глауконит захираларидир.

Олтин, вольфрам, мис, кўрғошин ва рух, алюминий, сурьма, тошкўмир, ёнувчан сланецлар ва олтингугурт истиқболли рудалари кўринишидаги захиралари ҳам разведка қилинган (Қашқадарё вилояти).

Ўзбекистон Республикасининг минерал хомашё ресурсларининг асосий захираси қизилқум минтақасида жойлашган. Марказий Қизилқум худудида каолиннинг 50 дан ортиқ турлари борлиги аниқланган бўлиб, унинг захираси 240,8 минг тоннани ташкил этади. Лангар фойдали қазилма конлари – ёнувчи сланец, доломит, оҳактош, дала шпати каби фойдали қазилма бойликларга бой бўлиб, захираси 9,2 млн. тоннани ташкил этади.

Навоий вилояти худудида кенг кўламли разведка-қидирув ишлари олиб борилиши натижасида Лавлякан (Конимех тумани) ва Тузқудуқ (Учқудуқ тумани) каби йирик туз конлари борлиги аниқланди. Вилоят худуди қурилиш материалларига (Ўзғон ва Нурота мрамари, Лангар ва Қорасой гранити ва габроси, Азлартол ва Қорасой гранит тошлари, волостонитлар ва бошқаларга) ҳам бойдир.

5. Малакали кадрлар ва интеллектуал салоҳият, аҳолининг юз фоизли саводхонлиги, нисбатан арзон ишчи кучи, жаҳон стандартларига тўлиқ жавоб берадиган таълим тизими. Ўзбекистоннинг тарихан шаклланган юқори илмий мактаби, академик ва илмий-текшириш институтларининг кенг тармоғи республикада инновацион ишланмаларнинг ривожини рағбатлантиради. Мамлакатимизда ҳар йили хорижий ва маҳаллий ихтирочилар иштирокида инновацион технологиялари ярмаркалари ўтказилиб турилади.

Навоий эркин саноат-иқтисодий худудида келажак технологиялари, янги ресурс ва энергия тежамкор технологияларни жалб қилиш йўли билан кейинги 20-30 йил ичида долзарб бўлиб қолувчи экологик соф, замонавий, диверсификацияланган саноат базасини яратиш имконияти мавжуд.

Ҳақиқатдан ҳам, эркин индустриал-иқтисодий зонада ишлайдиган инвесторлар учун етарли инновацион лойиҳалар мавжуд. Бугунги кунда мамлакатимиз илм-фани саноат технологик жараёнлари, қурилма ва материаллар, био- ва нанотехнологиялар, ахборот технологиялари ва дастурий таъминот, тиббиёт ва тиббий техника, қишлоқ хўжалигига оид ишлаб чиқаришга жорий этишга тайёр бўлган ўнлаб ишланмаларни таклиф қилмоқда. Бу эса, ўз навбатида, Ўзбекистонда исталган замонавий ва мураккаб технологияларни эгаллаш ва жорий этиш мумкинлигининг кафолатидир.

4.4. Навоий ЭИИЗга хорижий инвестицияларни жалб қилиш йўналишлари.

Навоий вилоятида хорижий инвесторларнинг кириб келиши учун барча имкониятлар мавжуд. Мамлакатда инвестиция муҳитини янада яхшилаш, хусусийлаштириш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник жиҳатдан қайта жиҳозлаш ва реконструкция қилиш, республиканинг ортқча ишчи кучи мавжуд бўлган минтақаларида янги иш жойларини яратиш дастурларини амалга оширишда тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни кенг жалб этиш, шунингдек хорижий инвесторлар учун ишончли ҳуқуқий ҳимоя ва кафолатларни таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 11 апрелдаги “Тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни жалб этишни рағбатлантириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги №ПҚ-3594-сонли қарори муҳим аҳамият касб этмоқда.

Бу эса ўз навбатида хорижий инвесторлар ёрдамида йирик ишлаб чиқариш корхоналарни қуриш имкониятини бермоқда. Ҳозирги кунда вилоят хўжалигида хорижий инвесторлар ёрдамида қурилган 40 дан ортқ корхоналар фаолият кўрсатиб турибди. АҚШ, Панама, Хитой, Россия ва Украиналик инвесторлар иштироки билан қурилган корхоналарнинг асосий қисми Навоий ва Зарафшон шаҳарларига тўғри келади. Фаолият кўрсатаётган корхоналарнинг асосий қисми озиқ-овқат саноатига (7 та), кимё саноати (6 та), транспорт ва алоқа тармоғи (5 та), қурилиш материалларини ишлаб чиқариш саноати (6 та), машинасозлик (4 та), енгил саноат (4 та), савдо (3 та), рангли металлургия (2 та), қишлоқ хўжалиги соҳасидаги (1 та) саноат тармоқларга тўғри келади.

Юқорида келтерилганидек, Навоий вилоятининг инвестицион мавқеини (имиджисини) белгиловчи ижобий томонлари қуйидагилардан иборат:

- транспорт йўллари (автомобиль, темир йўл ва ҳаво йўллари) ривожланганлиги ва замонавий алоқа телекоммуникация воситалари билан таъминланганлиги;
- энергетика бозорининг мавжудлиги;
- интеллектуал кадрлар салоҳиятига эгалиги;
- қулай ижтимоий-иқтисодий ва маданий, шунингдек туристик муҳитнинг мавжудлиги;
- ижтимоий-сиёсий шарт-шароитларнинг барқарорлиги;
- шаҳар аҳолисининг юқори тўлов имкониятларига эгалиги;
- инфратузилмани ривожлантириш ва шунингдек инвестицион фаолиятни қўллаб-қувватловчи имкониятларнинг мавжудлиги ва бошқалар.

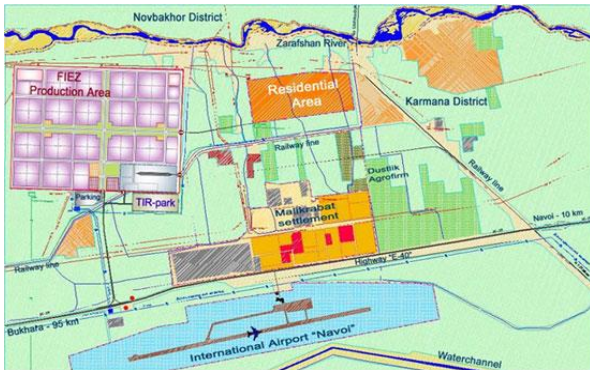
Навоий вилоятини иқтисодий ривожлантириш ва инвестицияларни жалб қилишнинг асосий йўналишлари қуйидагиларга қаратилган:

- қайта тиклаш, мавжуд корхоналарни техник жиҳозлаш ва кенгайтириш, янги маҳсулотларни ишлаб чиқариш, комплекс иқтисодий чора-тадбирларни кўриш;
- вилоятда хомашё ва саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришни ҳисобга олиб, янги корхоналарни қуриш;
- минерал хомашё ва сув ресурсларни ўзлаштиришни янада кенгайтириш ва бошқалар.

Ўзбекистонда Инвестиция дастури доирасида 2010 йилда 200 дан зиёд лойиҳа амалга оширилган бўлса, “Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зонаси ҳудудида хорижий инвесторлар билан эришилган битимлар доирасида 19 та инвестиция лойиҳасини амалга оширишга киришилди. Ана шу лойиҳалар доирасида жаҳон бозорида харидоргир бўлган

замонавий маҳсулот ишлаб чиқарадиган 12 та корхона фойдаланишга топширилди. Навоий кон-металлургия комбинати, “Навоийазот” компаниясининг бир қатор янги объектларини барпо этиш ишлари ва бошқа лойиҳалар ниҳоясига етказилди.

“Навоий” ЭИИЗнинг концепцияси. Навоий шаҳри аэропорти базасида эркин иқтисодий-индуриал зонани ташкил қилиш концепцияси инновацион-индуриал, транспорт-логистика ва ижтимоий-рекреацион комплексни ташкил этишга асосланган.

4.4.1-расм. “Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зонасининг мултимодал транспорт логистика

Яратилаётган индустриал ЭИИЗ комплексида маҳаллий хомашёга асосланган хорижий бозорда рақобатбардош ишлаб чиқаришни ташкил қилиш режалаштирилган. Мавжуд хомашё потенциали йирик номенклатурада тайёр маҳсулотларни, айниқса, тўқимачилик, тикув ва чарм-пойафзал товарлари, озик-овқат маҳсулотлари, кимёвий, нефт-кимёвий, фармацевтика, қурилиш, шунингдек электротехника, телекоммуникация ва машинасозлик маҳсулотларини ишлаб

чиқариш имкониятини беради.

Инновацион технологияларини қўллаш ва ишлаб чиқаришни автоматлаштириш натижасида экологик жиҳатдан тоза ва энергия тежамкор ишлаб чиқариш афзалликларини олиш мумкин.

Ишлаб чиқариш комплекси Навоий шаҳрига яқин бўлган 564 га майдонда 21 та кластерга бўлинган ҳолда жойлаштирилган.

Мутахассисларнинг ҳисоб-китобларига қараганда, давлатимиз ҳукумати томонидан амалга оширилаётган чора-тадбирлар натижасида 40 тага яқин лойиҳа бўйича 900 миллион долларлик хорижий инвестицияларни жалб этиш имконияти мавжуд. Мазкур лойиҳалар доирасидаги ишлаб чиқаришлар тўла қувват билан ишлашга ўтганда, улар томонидан 1,5 миллиард доллардан зиёд экспортга йўналтирилган маҳсулот ишлаб чиқарилади. Яқин келажакда эса амалга оширилаётган лойиҳалар сони 100-120 тага етказилади ва натижада “Навоий” ЭИИЗда ички ва ташқи бозорда юқори талабга эга 5,5 миллиард долларга яқин маҳсулот турлари ишлаб чиқарилади.

Навоий ЭИИЗ махсус иқтисодий ҳудуднинг барча классик функцияларини – янги технологияларни, инвестицияларни жалб қилиш ва бошқаларни бажаради. ЭИИЗ “ўсиш нуқтасининг” локомотивини ташкил этиб, бу нарса умуммиллий масштабда иқтисодий модернизация жараёнларига жиддий таъсир кўрсатади.

“Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зонаси ташкил этилганидан буён бу ерда 12 та корхона қурилиб, фойдаланишга топширилди. 2012 йилда улар томонидан қарийб 80 миллиард сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилди. Аккумулятор симлари, автомобиль газ баллонлари, мобил ва стационар телефонлар, модемлар ва интернет учун қўшимча мосламалар ишлаб чиқариш бўйича корхоналар ташкил этиши каби юқори технологиялар асосидаги яна етти та лойиҳа амалга ошириш босқичида турибди.

Ислом Каримов

Навоий ЭИИЗни ташкил этилиши Навоий вилоятининг бир тармоқли тараққиётини бартараф этиш имконини беради. Ҳозирги кунда бу ерда тоғ-металлургия тармоғи яхши ривожланган. Аммо ҳар қандай конлар ҳам одатда тугайди. Стратегик тараққиёт дастури

асосида 20-30 йилдан сўнг вилоятдаги мавжуд тармоқлар атрофида янги соҳаларни яратиш орқали индустриал-инновацион тараққиёт салоҳияти ошади.

Навоий ЭИИЗда саноатнинг машинасозлик, станоксозлик тармоқларини ривожлантириш учун барча имкониятлар мавжуд. Минтақада катта фойдаланилмаётган кремний захираси мавжуд бўлиб, куёш батареялари учун кремний пластиналарини ишлаб чиқарувчи корхона ташкил қилиш мумкин. Бунинг учун фақат замонавий техника-технологияларни олиб кириш керак. Маҳаллий хомашёга асосланган замонавий тўқимачилик тармоғини, озиқ-овқат маҳсулотларини, шунингдек, қурилиш материалларини ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш мумкин.

“Навоий” ЭИИЗда ишлаб чиқаришнинг асосий йўналишлари. “Навоий” ЭИИЗдаги хўжалик субъектларининг асосий хўжалик фаолияти замонавий хорижий юқори технологик рақобатбардош асбоб ускуналарни, техникаларни, технологик линиялар ва моделларни, инновацион технологияларни ишлаб чиқаришга қўллаш орқали жаҳон товарлар бозорига кенг доирадаги рақобатбардош маҳсулотларни етказиб берувчи юқори технологияли ишлаб чиқаришни ташкил этишдан иборат.

“Навоий” ЭИИЗ территориясида саноатнинг барча тармоқларида хомашёдан то тайёр маҳсулотгача бўлган ишлаб чиқариш жараёнини ўзида тўлиқ акс эттирувчи саноат комплексини яратиш учун барчашарт-шароитлар барпо этилмоқда.

“Навоий” ЭИИЗни яратиш концепцияси ва устувор йўналишлари асосида “Навоий” ЭИИЗда қуйидаги тармоқ ва йўналишларда корхоналар жойлаштирилмоқда:

- электротехника маҳсулотларини ишлаб чиқариш;
- телекоммуникация ускуналарини ишлаб чиқариш;
- машинасозлик, асбобсозлик ва ишлаб чиқаришнинг таркибий қисмларини ишлаб чиқарувчи комплекс корхоналар;
- тиббиёт асбоб-ускуналари ва дори маҳсулотларини ишлаб чиқариш;
- озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш ва қадоклаш;
- пластик ва полимер маҳсулотларни ишлаб чиқариш.

“Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зонаси ташкил этилганидан буён бу ерда 12 та корхона қурилиб, фойдаланишга топширилди. 2012 йилда улар томонидан қарийб 80 миллиард сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилди.

“АгроФреш” корхонаси “Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зонасида биринчилардан бўлиб очилган қўшма корхоналар сирасига киради. Ушбу янги корхона “Марказсаноатэкспорт” ГАВК ва Бирлашган Араб Амирликларининг “Kefaya General Trading Co” компанияси ҳамкорлигида ташкил этилди. Қўшма корхона 3000 тонна мевасабзавот маҳсулотларини сақлаш имконини берадиган, ҳарорат газ орқали бошқариладиган, Италиянинг музлатиш ускуналари билан жиҳозланган. Лойиҳанинг умумий қиймати 5,03 миллион долларни ташкил этади. Бу ерда йигирмадан ортиқ янги иш ўринлари яратилди. Корхона маҳсулотининг қарийб 50 фоизи экспортга чиқарилади.

“Ўзбектелеком” акциядорлик компанияси ва Сингапурнинг “Servetchno Pte.Ltd” компанияси ҳамкорлигида ташкил этилган “Telecom Innovations” қўшма корхонаси рақамли телевидение учун йилига 50 минг дона приёмник ишлаб чиқаради. Лойиҳанинг умумий қиймати 1,6 миллион долларни ташкил қилади. Янги корхона 30 нафардан ортиқ ёш мутахассисни иш билан таъминлади. Уларнинг аксарияти маҳаллий касб-хунар коллежлари битирувчиларидир.

4.4.1-жадвал. Навоий вилоятида хорижий инвестиция иштирокидаги қўшма корхоналарнинг 2011 йил якунидаги ҳолати тўғрисидаги маълумот

№	Шаҳар (туман)лар бўйича корхоналар кесимида	Ташкил этилган йил (ой)	Асосий фаолият тури	Ҳақиқатда фаолиятини бошлаган (йил, ой)	2011 йил		Иш ўринлари
					ишлаб чиқариш (млн.сўм)	шундан экспорт (минг АҚШ долл.)**	
"Навоий" ЭИИЗда фаолият курсатаётган қўшма корхоналар							
1	"O'ZMINDA" Ўзбекистон – Ҳиндистон ҚК	15.03.2010	автомобил ва трактор эҳтиёж қисмлари	2010 й	2142	193,9	11
2	"UZKOR LIGHTING" Ўзбекистон – Корея ҚК	18.03.2010	электр тежамкор лампалари	2011 й	190		5
3	"TELEKOM INNOVATIONS" Ўзбекистон - Сингапур ҚК	23.02.2010	рангли рақамли ТВ сигналлар қабул қилиш ускуналари	2010 й	7051		30
4	"UzEraiCabel" Ўзбекистон-Корея ҚК	31.12.2009	автомобилларга кабеллар	2010 й	11140,0	0,9	62
5	"AGROFRESH" Ўзбекистон - БАА ҚК	23.09.2009	тайёрлов корхона	2010 й	2639,8		21
6	"DUGASTECH" Ўзбекистон – Корея ҚК	20.05.2010	электрон газ ҳисоблагичлар				14
7	"Navoiy - Beauty cosmetics" Ўзбекистон – Корея ҚК	09.07.2010	косметология маҳсулотлари	2010 й	501		19
8	"O'zEraeAlternator" Ўзбекистон – Корея ҚК	23.07.2010	автомобиль генераторлари ва компрессорлари	2011 й	3664	0,4	23
9	"CFM Proenergies" Ўзбекистон - Сингапур ҚК	27.08.2010	диодли лампалар				1
10	"Navoiy - Hunan Pulp" Ўзбекистон – Хитой ҚК	01.11.2010	сантария-гигиена маҳсулотлари	2011 й	748		12
11	"KO-UNG CYLINDER" Ўзбекистон-Корея ҚК	08.04.2011	автомобиллар учун газ баллонлари				5
Жами:		х	х	х	28075,8	195,2	203

Шунингдек, полиэтилен ва полипропилен қувурлар ишлаб чиқарадиган яна икки завод ҳам ишга тушди. “Полиэтилен қувурлари” корхонаси диаметри 75 дан 630 миллиметргача бўлган 8,6 минг тонна полиэтилен қувурлар ишлаб чиқаради. Ушбу лойиҳанинг умумий қиймати 7,2 миллион долларни ташкил этади. Корхона 40 нафардан ортиқ ёш мутахассисни, хусусан, маҳаллий касб-ҳунар коллежлари битирувчиларини иш билан таъминлади. Бу ерда келгусида 50 фойзгача бўлган тайёр маҳсулотни экспорт қилиш мўлжалланмоқда. Бу ерда 70 га яқин янги иш ўринлари яратилди. Корхона тўла қувват билан ишлай бошлагач, унинг экспорт ҳажми 5,9 миллион доллардан ошади. Йилига 2300 погон километр қувватга эга “Полипропилен қувурлари” корхонаси эса диаметри 16 дан 63 миллиметргача бўлган

полипропилен қувурлар ишлаб чиқаради. Лойиҳанинг умумий қиймати 5,2 миллион долларни ташкил қилади.

Яна бир янги корхона – “UzEraeSable” қўшма корхонаси “Ўзавтосаноат” акциядорлик компанияси ва Корея Республикасининг “Erae cc Ltd” компанияси томонидан ташкил этилди. Мазкур корхона йилига 150 минг километр автомобиль симларини ишлаб чиқаради. Лойиҳанинг умумий қиймати 13,0 миллион долларни ташкил этади. “GM Узбекистан” заводи учун автомобиль жгутларини ишлаб чиқарадиган “ЎзКоджи” қўшма корхонаси ушбу янги корхона ишлаб чиқарадиган маҳсулотларнинг асосий буюртмачисидир. Шунингдек, ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг 20 фоизини Женерал Моторсинг яқин мамлакатлардаги корхоналарига экспорт қилиш кўзда тутилган.

«UzMinda» ҚК “Ўзавтосаноат” АК ва Ҳиндистоннинг «Minda Capital» компанияси билан ҳамкорликда ташкил этилди. Корхона автомобиллар спидометрлар ва хавфсизлик тизимларини ишлаб чиқаради ҳамда маҳсулот номенклатурасини кенгайтириш истиқболига эга. Корхонанинг ишлаб чиқариш қуввати йилига 251 минг автокомплектни ташкил этади. «UzMinda» ҚК 195 тагача, шу жумладан 191 нафар маҳаллий мутахассислар учун, янги иш ўринларини яратишни кўзда тутган.

“Навоий” ЭИИЗ худудида шунингдек «Навоийазот» ОАЖ ҳамда «DK Cosmetics» (Корея) компанияси ҳамкорлигида ташкил этилган «Navoi Beauty Cosmetics» ҚК ҳам фаолият юритмоқда. Корхона ҳар йил 2,1 миллион дона комметика маҳсулотлари (лосьонлар, кремлар, пудралар ва бошқалар) ва ювиш воситалари ишлаб чиқаради. Корхона 42 нафар ходимни иш билан таъминлайди.

Ўзбекистон мустақиллигининг 20 йиллигини нишонлаш арафасида "Навоий" эркин индустриал – иқтисодий зонасида (ЭИИЗ) умумий қиймати 14 миллион АҚШ долларидан иборат бўлган бешта янги корхона очилди. Уларнинг барчаси замонавий, юқори технологик ускуналар билан жиҳозланган ҳамда ички бозорда харидоргир ва жаҳон бозорига рақобатбардош тайёр маҳсулотни ишлаб чиқариш имконига эга. Хорижий инвесторлар қаторига Хитой Халқ Республикаси, Жанубий Корея, Сингапур каби давлатларнинг йирик компаниялари киради.

"Ўзелтехсаноат" ассоциацияси ва "Shinghwa Lihting" (Корея Республикаси) компаниялари томонидан яратилган "UZKOR Lihtiong" МЧЖ ҚК бугунги кунда ишлатилаётган чўғланма лампаларни энергияни тежайдиган лампаларга босқичма – босқич алмаштириш бўйича вазифаларни амалга оширишга ўзининг катта ҳиссасини қўшмоқда. Қўшма корхона йилига 6 млн. дона энергияни тежайдиган газ разрядли ихчам лампалар ишлаб чиқаради, шундан сўнг корхона тўла қувват билан бу рақамларни 13,7 млн. донага етказиши назарда тутилган.

Лойиҳанинг умумий қиймати \$4,7 млн.ни ташкил этади. Бу ерда 45 та янги иш ўрни яратилган бўлиб, ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг деярли ярми экспорт қилинади. Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлигининг "Ўзпроммашимпекс" ДАЖ ҳамда "СФМ Ҳолдинг" (Сингапур) компанияси ҳамкорлигида "SFM ProEnergies" МЧЖ ҚК ташкил этилди. ҚК ёруғлик диодли лампалар, кўчаларни ёритиш ускуналари, светофорлар, прожектор ва ёруғлик диодли реклама панелларини йилига 2 млн. донадан ортиқ ишлаб чиқаради.

Бугунги кунда мазкур турдаги маҳсулотни ишлаб чиқариш нафақат мазкур худудда, балки МДҲ давлатларида ҳам илк бор йўлга қўйилмоқда. Лойиҳа қиймати \$5 млн.ташкил этмоқда. 50 та иш ўрни яратилган бўлиб, корхона тўла қувват билан ишга туширилгач бу

ерда 150 нафарга яқин киши меҳнат қилади. Корхона маҳсулотининг 50% ортиқроғи ташқи бозорга чиқарилади. Бозорда фаолият олиб бораётган рақамли телевидение учун приёмниклар (Сет-Топ Бок) йиғиш билан шуғулланувчи ўзбек – сингапур "Telecom Telekom Innoveyshns" ҚК негизда "ЗТЕ" (ХХР) ва Ўзбекистон Алоқа ва ахборот агентлиги иштирокида уч томонлама қўшма корхона ташкил этилди.

Бу ерда телекоммуникация ускуналари бўлган - ADSL- ва DSLAM-модемлари ишлаб чиқарилади. Бу оддий телефон линиясидан бир вақтнинг ўзида ҳам телефон, ҳам тезкор интернетдан фойдаланиш имконини яратувчи маълумотлар узатиш технологияларидир.

Мазкур импорт ўрнини босувчи ускуналар йилига жами 25 минг дона чиқарилади. "Ўзфармсаноат" ДАЖ нинг "Ҳансанг фарм" МЧЖ тайёр дори воситалари ва тиббиётга мўлжалланган буюмларни ишлаб чиқара бошлади. Лойиҳанинг умумий қиймати \$2 млн. бўлиб, уни амалга ошириш 10 млн. ортиқ таблетка ва галенли препаратларни ишлаб чиқариш имконини яратади. Корхона маҳсулотининг 15 % экспорт қилиниши мўлжалланмоқда. 45 та иш ўрни яратилган. Жорий йилнинг сўнгига қадар автомобиллар учун газ баллонлари, электрон газ ҳисоблагичлар ҳамда ички ва ташқи бозорда харидоргир бўлган бошқа маҳсулотларни ишлаб чиқарувчи яна тўртта корхонани ишга тушириш режалаштирилмоқда.

“Навоий” ЭИИЗни ривожлантириш истиқболлари. Навоий ЭИИЗни ривожлантиришда айрим муаммолар ҳам мавжуд. Хусусан, вилоятда Самарқанд, Фарғона водийси, Хоразм вилоятларидаги каби меҳнат ресурслари унчалик кўп эмас. Айни вақтда Навоий шаҳрининг индустриал жихатдан тараққий этиб бориши республиканинг бошқа минтақаларидан аҳолининг оммавий кўчиб келиши натижасида тез орада йирик агломерация шаҳрига айлантиради.

Навоий аэропортини транспорт-логистика марказига айлантирар эканмиз, транспортда юк ташиш борасида ҳам турли муаммоларга дуч келамиз. Чунки ҳар бир вилоят чегарасида юкларни ва ҳужжатларни давлат органлари томонидан текшириш жараёни кўп вақтни олади. Ушбу жараёнга боғлиқ бўлган органлар орасида бу муаммони ўзаро келишув асосида ҳал этишни амалга ошириш лозим. Юкларни ўз вақтида ва хавфсиз етказиш учун замонавий юк транспортлари паркларини ҳам яратиш лозим.

Бугунги кунда Навоий вилоятида ЭИИЗни ва Навоий транспорт-логистика марказини яратилиши, лойиҳаларнинг мувафақиятли амалга оширилиши мамлакатнинг индустриал-инновацион сиёсатини жиддий ривожлантиришга асос қўйиш имконини беради. Бироқ, ЭИИЗни оффшорга айлантirmаслик жуда муҳим ҳисобланади. Чунки МДҲ мамлакатлари тажрибасидан кўриш мумкинки, оффшорларнинг аксарият қисми пулни четга чиқиб кетиши учун “қора тешик” вазифасини ўтайди. Бунинг учун чора-тадбирлар ва муайян тўсиқлар тизимини, ҳатто бошқарувни ҳам қайта ишлаш ва такомиллаштириш зарур.

Навоий вилояти ва “Навоий” ЭИИЗда инвестицион муҳитни янада яхшилаш ва бу орқали хорижий инвестицияларни фаол жалб қилиш, мамлакатда юксак технологияли илм талаб ишлаб чиқаришни ташкил қилиш мақсадида қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш муҳим деб ўйлаймиз:

- ички имкониятларимиздан келиб чиққан ҳолда экспортга йўналтирилган маҳсулотларни ишлаб чиқарувчи корхоналарига газ, сув, электр энергияси, ёқилғи, турли хизматлар кўрсатиш нархларини пасайтириб бериш;

- қўшимча қиймати юқори бўлган товарларнинг, айниқса хизматлар соҳасининг хилма хиллигини таъминлаган ҳолда ишлаб чиқариш ва экспортни диверсификация қилиш. Молия, суғурта, консалтинг, маркетинг, менежмент, тиббиёт, туризм, транспорт, юридик,

алоқа, телекоммуникация хизматларини, компьютер техника технологиялари ва дастурларини яратишга эътибор қаратиш;

- қишлоқ жойларини шаҳарлаштириш орқали марказдаги турли ишлаб чиқариш корхоналарини нисбатан қолоқ бўлган ҳудудларга кўчириш, ҳудудларда ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва хорижий инвестицияларни жалб қилишда маҳаллий тадбиркорларга маслаҳатлар бера оладиган профессионал уюшмалар тузиш;

- қишлоқ жойларида ишлаб чиқаришни ташкил қилган хорижий инвесторларга фонд ҳисобидан субсидия ва имтиёзли кредитлар бериш (Покистон, Хитой, Хиндистон тажрибаси);

- Республика тикланиш ва тараққиёт жамғармаси, давлат бюджети ва хорижий инвестициялар ҳисобидан минтақаларда ишлаб чиқаришни ташкил қилиш лойиҳаларига инвестиция грантларини ташкил этиш;

- вилоят туманларида минтақа тадбиркорлари учун хорижий илғор минитехника-технологиялари кўргазмасини ташкил этиш, қишлоқ хўжалиги ва саноатда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга устувор аҳамият бериш;

- инновацион жараёнларни, техника ва технологияларни ишлаб чиқаришга жорий қилган хўжалик субъектларнинг фаолиятини янада рағбатлантириш.

4.5. Ўзбекистон Республикасининг янги эркин иқтисодий зоналари.

Республикамиз иқтисодиётини стратегик ривожлантириш мақсадларидан келиб чиққан ҳолда, “Навоий” эркин индустриал иқтисодий зонаси тажрибасига таяниб, ҳукуратимиз томонидан янги эркин иқтисодий зоналарни ташкил этиш амалиёти изчил давом эттирилмоқда.

Мамлакатимиз ҳудудидаги иккинчи эркин иқтисодий зона Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ангрен» махсус индустриал зонасини барпо этиш тўғрисида»ги 2012 йил 13 апрелдаги ПФ–4436-сон Фармонида биноан Тошкент вилоятида ташкил этилди.

Президентимиз таъбирлари билан айтганда, “Шу борада тўпланган тажрибани ва Тошкент вилоятидаги ишлаб чиқариш ҳамда ресурс салоҳиятидан фойдаланиш, Фарғона водийсидаги корхоналар билан барқарор иқтисодий алоқаларни йўлга қўйишнинг келажакда муҳим аҳамиятга эга эканини ҳисобга олган ҳолда, “Ангрен” махсус индустриал зонасини ташкил этиш тўғрисида қарор қабул қилинган эди”.

Таъкидлаш жоизки, Фарғона водийси вилоятлари билан боғлайдиган транспорт йўлакларидан бири айнан Қамчиқ довони орқали, яъни Ангрен шаҳри ҳудудидан ўтади. Бу вазифани “Ангрен” логистика маркази бажармоқда. Юқлар, аввало, логистика марказида йиғилади ва у ердан оғир юк ташувчи автомобилларга юкланиб, водий вилоятларига жўнатилмоқда. Ўтган йили 2,6 миллион

Қўлга киритган тажрибамиз шунини тасдиқлаб бермоқдаки, мамлакатимизнинг бошқа минтақаларида ҳам Навоий ва Ангрен каби махсус индустриал зоналарни, замонавий логистика тизимлари ва транспорт инфратузилмаларини яратиш бўйича бошлаган ишларимизни давом эттириш мақсадларимизга жавоб беради.

Ислом Каримов

тонна юк ташилгани ушбу ҳудуднинг аҳамиятини кўрсатади. Бир сўз билан айтганда, янги махсус марказ бу борада ҳам муҳим роль эгаллаши турган гап.

Умуман, Ўзбекистонда ташкил этилган иқтисодий зона тўғридан-тўғри хориж инвестициясини жалб қилиш, янги ишлаб чиқариш корхоналарини ишга тушириш ҳамда янги иш ўринларини ташкил қилишга хизмат қилади. Бу, айниқса, Ангрен шаҳрини ривожлантириш учун муҳим аҳамиятга эга.

“Ангрен” махсус индустриал зонасининг фаолият юритиш муддати 30 йилни ташкил этади ва бу муддат кейинчалик узайтирилиши мумкин. “Ангрен” МИЗ фаолият юритадиган муддат мобайнида унинг ҳудудида махсус солиқ тартиби ва божхона имтиёзлари амал қилади.

“Ангрен” махсус индустриал зонасида қатнашадиган инвесторлар, корхоналар қўйидаги имтиёزلардан фойдаланишади:

- юридик шахслардан олинадиган фойда солиғи, уларнинг мол-мулкига солинадиган солиқни, ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғини тўлашдан, кичик корхоналар учун ягона солиқ тўлови, шунингдек, Республика йўл жамғармасига мажбурий ажратмалар тўлашдан;

- республикада ишлаб чиқарилмайдиган, лойиҳаларни амалга ошириш доирасида “Ангрен” МИЗ ҳудудига Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган рўйхатлар бўйича олиб кириладиган ускуналар, бутловчи буюмлар ва материаллар бож тўловлари (божхона йиғимларидан ташқари) тўлашдан озод этилди.

Юқорида кўрсатиб ўтилган имтиёзлар киритилган инвестицияларнинг ҳажмига қараб 3 йилдан 7 йилгача муддатга берилади, шу жумладан эквиваленти:

- 300 минг АҚШ долларидан 3 миллион АҚШ долларигача бўлганда – 3 йил муддатга;
- 3 миллион АҚШ долларидан ортиб 10 миллион АҚШ долларигача бўлганда – 5 йил муддатга;
- 10 миллион АҚШ долларидан ортиқ бўлганда – 7 йил муддатга берилади.

Ҳозирги кунда “Ангрен” махсус индустриал зонаси ҳудудида қиймати 186,0 миллион долларлик 8 та инвестиция лойиҳаси амалга оширилмоқда. Шулар қаторида зарурат ва эҳтиёж баланд бўлган турли тайёр маҳсулотларни ва бутловчи буюмларни ишлаб чиқариш, шунингдек, янги шакар заводини қуриш, тайёр чарм буюмлар ишлаб чиқарадиган комплексни барпо этиш алоҳида ўрин тутади.

Умумий қиймати 245 миллион долларлик яна 22 та рентабелли лойиҳани амалга ошириш масалалари кўриб чиқилмоқда ва бунинг учун зарур ҳужжатлар тайёрланмоқда.

Ўзбекистон ҳукумати *учинчи эркин индустриал зонани* Жиззах вилоятида ташкил этишни режалаштирмоқда. У Хитой билан ҳамкорликда барпо этилади. Ўзбекистон ҳукумати “2012 йилда республикани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишлари” тўғрисида қарор қабул қилди.

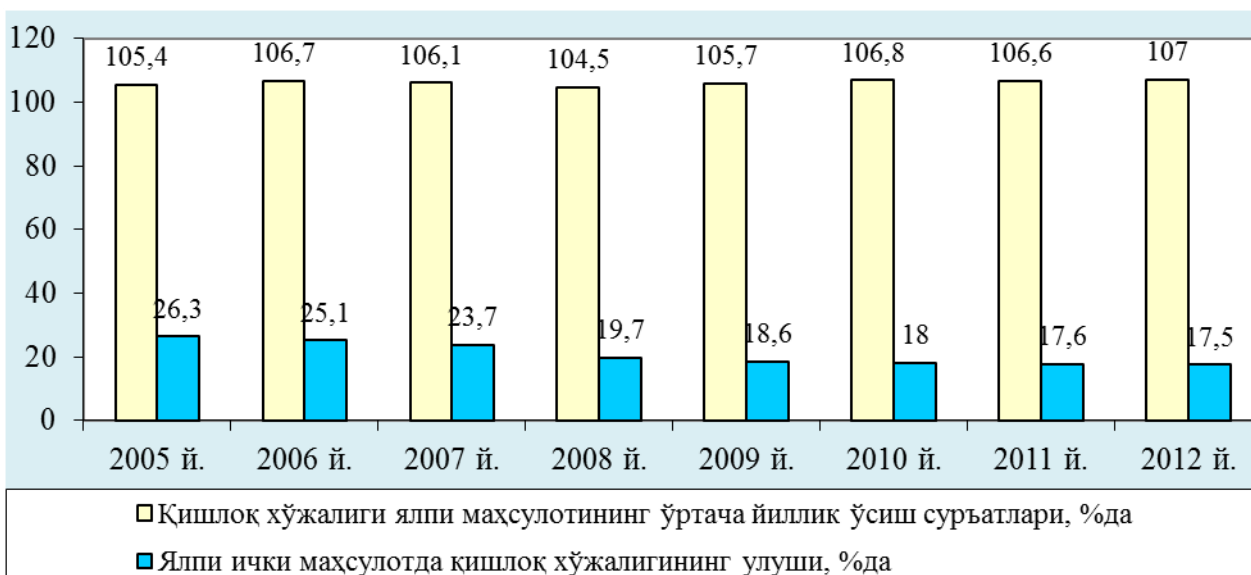
Давлатимиз раҳбари томонидан имзоланган ҳужжатда манфаатдор вазирлик ва идораларга, шунингдек, Жиззах вилояти ҳокимлигига 2013 йилнинг I чорагида, Хитой Халқ Республикасининг ваколатли органлари билан таъсис ҳужжатларини келишишни тугаллашиш тўғрисида кўрсатма берилган.

Махсус зона Жиззах вилояти ва у билан туташ ҳудудларнинг ресурс базасидан самарали фойдаланиш, уларнинг ишлаб чиқариш ва экспорт салоҳиятини ривожлантириш

учун инвестициялар ва илғор инновацион технологияларни жалб қилиш мақсадида ташкил этилмоқда.

Такрорлаш учун савол ва топшириқлар

1. Ўзбекистонда эркин иқтисодий ҳудудларни ташкил қилиш учун қандай ижтимоий-иқтисодий имкониятлар мавжуд?
2. Ўзбекистонда ЭИХларни ташкил қилиш учун қандай лойиҳалар ишлаб чиқилган?
3. Навоий ЭИИЗ да хорижий инвесторлар учун қандай имтиёзлар мавжуд?
4. Жиззах эркин иқтисодий ишлаб чиқариш ҳудудини ташкил қилиш хусусиятлари нимадан иборат?
5. Навоий ЭИИЗ фаолиятининг ўзига хос томонларини тушунтириб беринг?
6. ЭИХларни ташкил қилиш ва ривожлантиришда меъёрий-ҳуқуқий асослар қандай аҳамиятга эга?
7. ЭИХларни ташкил этишнинг ижтимоий-иқтисодий сабаблари нималардан иборат?
8. ЭИХларга хорижий инвестицияларни киритишнинг шарт-шароитлари кўрсатиб беринг?
9. ЭИХлар фаолиятининг ривожланиш тамойилларини очиб беринг?
10. ЭИХлардаги инвестицион муҳитнинг ўзига хос томонларини очиб беринг?

5.1.1-расм. Республикада қишлоқ хўжалиги ривожланишининг асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари, (% да)

Ўтган 2005-2012 йиллар оралиғида қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотининг ўртача йиллик ўсиш суръатлари ўсиб бориш динамикасига эга бўлди. Хусусан, бу кўрсаткич 2005 йилдаги 105,4 %ни ташкил этган бўлса, 2012 йилда 107,0 %га тенг бўлди.

Мамлакат ялпи ички маҳсулотида қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулоти салмоғининг 2005 йилдаги 26,3 % дан 2012 йилда 17,5 % га пасайиши ижобий ҳолдир. Бу ҳолат мамлакат иқтисодиётида индустриал саноат тармоқлари ва хизматларнинг жадал ривожланиб бораётганлиги билан изоҳланади.

Мамлакатимиз озиқ-овқат хавфсизлигининг асосий таянчи бўлган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини оширишга катта эътибор қаратилмоқда. Хусусан, экин майдонлари таркибини

оптималлаштириш, ишлаб чиқаришга янги ва илғор технологияларни жорий этиш, экин навлари ва чорва моллари зотини яхшилаш, уруғчилик-селекция ишларини тубдан яхшилаш борасида кенг қамровли, шу билан бирга пухта ўйланган ишлар амалга оширилди.

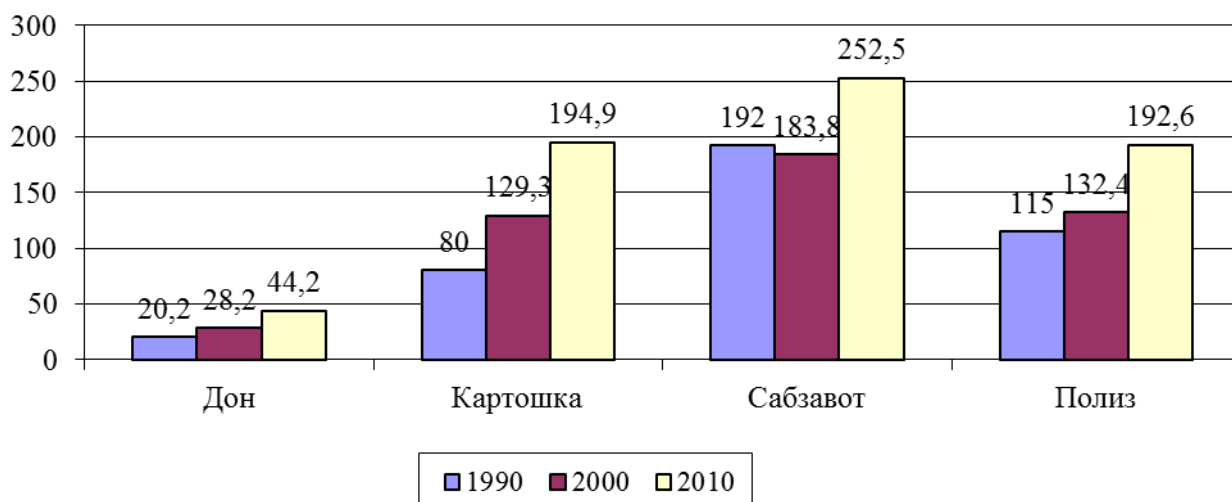
Амалга оширилган ишлар самараси ўлароқ, 1990-2011 йиллар оралиғида дон етиштириш 3,7 баробарга яқин, картошка 5 баробар, сабзавот 2,2 баробардан ортиқ, мева 2,6 баробарга, узум 1,3 баробардан ортиқ, гўшт (тирик вазнда) 1,9 баробарга, сут 2 баробардан ортиқ ва тухум ишлаб чиқариш 2,4 баробардан кўпроқ ошганлиги фикримизни далили сифатида юзага чиқади.

Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш жоизки, мустақиллик йилларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ҳажмининг ошиши фақат экин майдонларини кенгайтириш эвазига эмас,

Мамлакатимиз деҳқонлари мўл ҳосил етиштиришиди – 3 миллион 460 минг тоннадан ортиқ пахта, 7 миллион 500 минг тонна галла, 2 миллион тоннадан зиёд картошка ва 9 миллион тоннадан ортиқ сабзавот ҳамда полиз маҳсулотлари йиғиб-териб олинди. Буларнинг барчаси, авваламбор, деҳқонларимиз, фермер ва механизаторларимиз, қишлоқ хўжалиги мутахассисларининг ўзини аямасдан қилган фидокорона меҳнати, бой тажрибаси ва ўз ишига бўлган садоқатининг амалий натижасидир. Бир сўз билан айтадиган бўлсак, бу ютуқлар барча ресурс ва имкониятларимизни тўла сафарбар эта олганимизнинг натижасидир.

Ислом Каримов

балки асосан интенсив ривожланиш, яъни экинлар ҳосилдорлиги ва чорва моллари маҳсулдорлигини ошириш эвазига таъминланмоқда.

5.1.2-расм. Республика бўйича асосий турдаги қишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлигининг ўзгариши динамикаси, ц/га

Мустақиллик йилларида асосий турдаги экинларнинг ҳосилдорлиги муттасил ўсиб бориш суръатига эга бўлди. Хусусан, 2010 йилда 1990 йилга нисбатан пахта ҳосилдорлиги гектарига 22,6 центнердан 25,6 центнерга ёки 113,3 % га, донли экинлар ҳосилдорлиги 20,2 центнердан 44,2 центнерга ёки 218,8 %га, картошка ҳосилдорлиги 80,0 центнердан 194,9 центнерга ёки 243,6 %га, сабзавотлар ҳосилдорлиги 192,0 центнердан 252,5 центнерга ёки 131,5 %га ва полиз ҳосилдорлиги 115,0 центнердан 192,6 центнерга ёки 167,5 % га ошган.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига қараганда 1990 йилда республикаимиз аҳолиси истеъмоли учун зарур бўлган ғалланинг 82

фоизи, гўшт маҳсулотларининг 50 фоизи, сут ва сут маҳсулотларининг 60 фоизга яқини, картошканинг 50 фоизи, шакар ва қуруқ сутнинг барчаси четдан келтирилган бўлса, ҳозирда мамлакатимизда озиқ-овқат масулотлари етиштиришнинг

Бугун мана шу юксак минбардан туриб, барча қишлоқ меҳнаткашларига уларнинг мардлиги ва матонати, мамлакатимизнинг тараққиёти ва равнақига қўшаётган улкан ҳиссаси учун ўзимнинг чуқур ҳурматим ва самимий миннатдорлигимни билдириши менга катта мамнуният бағишлайди.

Ислом Каримов

барқарорлиги ҳисобига аҳолининг асосий истеъмол маъсулотларига бўлган эҳтиёжи деярли тўлиқ ўз ишлаб чиқаришимиз ҳисобидан таъминланмоқда. Жумладан, агар 1991 йилда аҳоли жон бошига ҳисоблаганда меърага нисбатан етиштирилган маҳсулот ҳажми мевада 42,6 %ни, узумда 93,8 %ни, картошкада 29,8 %ни ташкил этган бўлса, 2012 йилга келиб бу кўрсаткич мевада 119,7 %ни, узумда 156,3 %ни, сабзавотда 229,2 %ни, картошкада 135,4 %ни ва полизда 245,1 ни ташкил этди. 2012 йилда 1991 йилга нисбатан мева ишлаб чиқариш ҳажми 281,2 %га, узум 166,7 %га, сабзавот 186,9 %га ва картошка 453,6 %га ошганлиги бу борада салмоқли ишлар амалга оширилганини тасдиқлайди (5.1.1-жадвал).

5.1.1-жадвал

Ўзбекистонда аҳоли жон бошига асосий турдаги қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш динамикаси, кг

Маҳсулотлар тури	Меъёр бўйича, кг	Ҳақиқатда, кг		1991 йилда меъёрга нисбатан,	2012 йилда	
		1991	2012		меъёрга	1991 йилга

		йилда	йилда	%да	нисбатан, %да	нисбатан, %да
Мева	56,4	24,0	67,5	42,6	119,7	281,2
Ўзум	25,6	24,0	40,0	93,8	156,3	166,7
Сабзавот	113,0	138,6	259,0	122,6	229,2	186,9
Картошка	50,6	15,1	68,5	29,8	135,4	453,6
Полиз	19,3	39,0	47,3	202,1	245,1	121,3

Манба: Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги.

Мустақиллик йилларида аграр соҳада босқичма-босқич олиб борилган изчил ислохотлар туфайли республикада асосий турдаги чорвачилик маҳсулотларини истеъмол қилиш миқдори ҳам барқарор ўсиб бормоқда. Жумладан, 2012 йилда аҳоли жон бошига гўшт ишлаб чиқариш (сўйилган вазнда) 36,7 кг.ни (талабга нисбатан 91,8 %), сут 247,5 кг.ни (талабга нисбатан 176,8 %), тухум 131 донани (талабга нисбатан 108,4 %) ташкил этди.

5.2. Аграр соҳада амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг устувор йўналишлари

Республикада қишлоқ хўжалигида босқичма-босқич амалга ошириб борилаётган иқтисодий ислохотларнинг боришини таҳлил этиш асосида уларнинг қуйидаги асосий йўналишларини ажратиш мумкин:

- мулкӣ ва таркибий ислохотлар;
- ердан фойдаланиш муносабатларидаги ислохотлар;
- сув ва сувдан фойдаланиш муносабатларидаги ислохотлар;
- молия-кредит, солиқ ва суғурта соҳасидаги ислохотлар;
- нарх-наво тизимидаги ислохотлар.

Аграр соҳада амалга оширилган туб иқтисодий ислохотлар натижасида қуйидагиларга эришилди:

- давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тадбирлари натижасида турли мулкчилик ва хўжалик юритиш шакллари юзага келди;

- қишлоқ меҳнаткашларининг ер, мулк ва ўзи етиштирган маҳсулотга эгалик қилишини кафолатловчи иқтисодий ҳамда ҳуқуқий асослар яратилди;

- қишлоқ хўжалиги товар маҳсулотлари етиштирувчи хўжалик субъектларини давлат томонидан иқтисодий қўллаб-қувватлашнинг бозор муносабатларига мос механизмлари амалиётга жорий қилинди;

- республикада аҳолисининг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабини ички имкониятлар ҳисобига қондириш, энг асосийси, мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашга эришилди;

- қишлоқ хўжалиги товар маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи хўжалик субъектларини молиялаштириш, кредитлаш, нарх белгилаш, моддий-техника таъминоти ва бошқа йўналишларда бозор тамойилларига мос механизмлар жорий қилинди;

- аграр соҳада устувор йўналиш сифатида фермер хўжаликларини ривожлантириш стратегик жиҳатдан самарали йўл деб белгиланди.

Аграр соҳада амалга оширилаётган **мулкий-таркибий ислоҳотлар**да энг аввало мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришга, турли мулк шакллариغا, энг аввало хусусий мулкчиликка асосланган фермер ва деҳқон хўжаликларини шакллантиришга асосий эътибор қаратилди.

Пухта ўйланган дастур асосида 2008-2010 йиллар давомида ўтказилган мақбуллаштириш жараёни натижаларига кўра фермер хўжаликларининг ер майдонлари ҳажми мақбуллаштирилди.

Фермерларнинг ўзини ўзи бошқариши жараёнларини кучайтириш ва шу асосда қишлоқ хўжалиги самарадорлигини сифат жиҳатдан янги даражага олиб чиқиш мақсадида 2012 йил 22 октябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистонда фермерлик фаолиятини ташкил қилишни янада такомиллаштириш ва уни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони қабул қилинди.

Ўзбекистон Фермерлари кенгашининг Фермерлар уюшмасидан фарқ қилувчи муҳим белгилари:

- нодавлат ноижорат ташкилот эканлиги;
- кенгаш ижро аппаратини алоҳида шахс бошқариши;
- Ўзбекистон Фермерлари кенгашининг барча аъзолари фермер хўжаликлари раҳбарларидан ташкил топиши;
- юридик шахс мақомига эга бўлган ҳудудий тузилмаларнинг мавжудлиги;
- кенгашларнинг ҳуқуқшунос, иқтисодчи, ҳисобчи каби мутахассислар билан таъминланганлиги;
- кенгашлар муҳокамасига қўйилган масалалар очик ва кўпчилик овоз билан ҳал этилиши;
- кенгашларда тафтиш комиссияларининг мавжудлиги.

Фермерлик соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштириш борасида амалга оширилаётган ишлар:

- фермер хўжаликлариغا ер участкаси бериш бўйича туман комиссияси таркибига туман фермерлари кенгаши раиси киритилади;
- фермер хўжаликлари томонидан контрактация шартномаларини тузишда туман фермерлар кенгаши ҳуқуқшуноси иштирок этиши шарт;
- фермер хўжаликлариغا янги солиқ ва бошқа имтиёзлар бериш бўйича қонун ҳужжатлари ишлаб чиқилмоқда;
- кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантириш учун зарур шарт-шароитлар яратилмоқда;
- ривожланган давлатлар қонунчилиги ўрганилиб, амалиётга илғор хорижий тажрибалар жорий этилмоқда;
- қишлоқ хўжалиги экинларини жойлаштиришни янада мақбуллаштириш бўйича комплекс чоралар қўрилмоқда.

Республикада қишлоқ хўжалиги корхоналарининг самарали фаолият юритиши ва ривожланиб бориши кўп жиҳатдан улар учун яратилган шарт-шароитларга боғлиқ бўлади. Бу шарт-шароитлар ичида қулай молия-кредит ва солиқ механизмларини шакллантириш муҳим ўрин тутди. Ислоҳотлар давомида фермер хўжаликларини молия-кредит ва солиқ механизмлари орқали қўллаб-қувватлашнинг самарали тизимига асос солинди:

- давлат эҳтиёжи учун харид қилинадиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштирувчи фермер хўжаликлари учун имтиёзли кредитлаш тизими йўлга қўйилди;

- фермер хўжаликлари учун ерларнинг унумдорлигига боғлиқ бўлган ягона ер солиғи тўлаш бўйича имтиёзлар жорий этилди;
- фермерларга техника воситаларини имтиёзли шартларда лизинг асосида етказиб бериш тартиби жорий этилди;
- фермер хўжаликлари учун имтиёзли кредитлаш тизими яратилди;
- балл-бонитети паст ерларда пахта ва ғалла етиштирадиган фермер хўжаликларининг зарарини қоплаш мақсадида уларга молиявий ёрдам бериш тизими жорий этилди;
- ирригация ва мелиорация тизимини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш амалиётга жорий этилди.

Тижорат банклари ва бюджетдан ташқари жамғармаларнинг кредит сиёсатида деҳқон (юримдик шахс мақомидаги) ва фермер хўжаликлари учун бир қатор имтиёзлар белгиланган бўлиб, уларни қуйидагиларда қўриш мумкин:

- тижорат банкларининг имтиёзли кредит бериш махсус жамғармаси маблағлари ҳисобидан берилган кредитлардан фойдаланганлик учун имтиёзли фоиз ставкаси миқдори Ўзбекистон Республикаси Марказий Банки қайта молиялаш ставкасининг 50 фоиздан ортиқ бўлмаган миқдорда белгиланади;

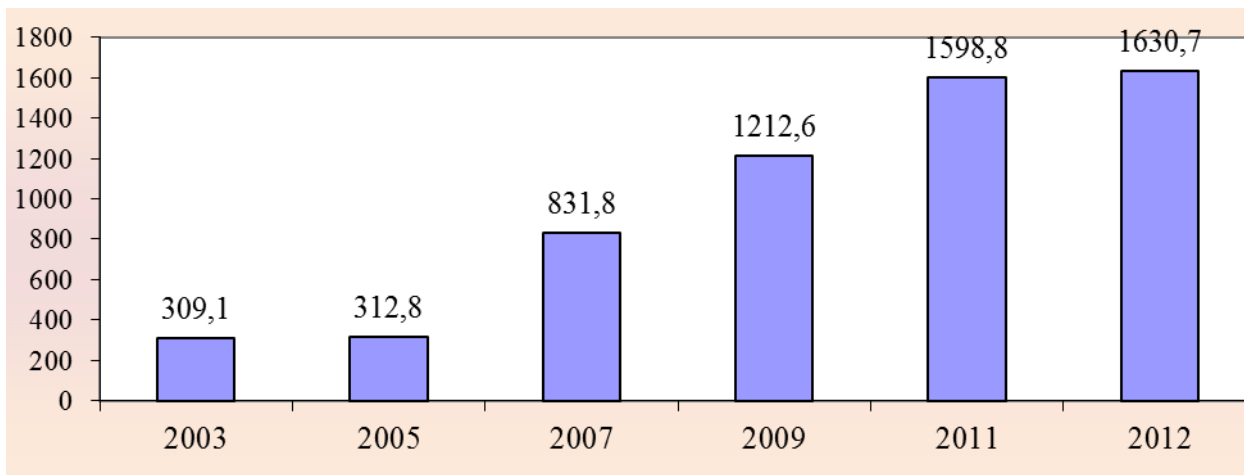
- “Микрокредитбанк”нинг маблағлари ҳисобидан бериладиган энг кам иш ҳақининг 200 баробаригача бошланғич сармоя учун микрокредитлар йиллик 5 фоизли ставкада, бизнесни кенгайтириш ва айланма маблағларни тўлдириш учун энг кам иш ҳақининг 500 баробаригача микрокредитлар Марказий Банк қайта молиялаш ставкасидан ортиқ бўлмаган миқдорда белгиланади;

- янги ташкил этилган юримдик шахс мақомига эга бўлган деҳқон хўжаликларига энг кам иш ҳақининг 150 баравари, фермер хўжаликларига эса 300 баравари миқдорида бошланғич сармоя учун йиллик 5 фоизли имтиёзли кредитларни бериш йўлга қўйилди;

- давлат эҳтиёжи учун дон ва пахта етиштирувчи фермер хўжаликларига бериладиган аванс маблағларини олдиндан 3 % имтиёзли фоиз ставкаси билан кредит тарзида берилиши йўлга қўйилди.

Кейинги йилларда фермер хўжаликларини молиявий қўллаб-қувватлаш тизимини янада такомиллаштиришга эътибор берилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги “Давлат эҳтиёжлари учун етиштирилаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан ҳисоб-китоб қилиш жамғармаси” маълумотларига кўра 2003-2012 йиллар оралиғида республикада давлат эҳтиёжлари учун пахта хомашёси ва ғалла етиштирувчи қишлоқ хўжалиги корхоналарига ажратилаётган имтиёзли кредитлар қиймати 2003 йилдаги 309,1 млрд. сўмдан 2012 йилда 1 630,7 млрд. сўмгача ошди (6.2.1-расм).

Тижорат банкларининг фермер хўжаликларига ажратилаётган имтиёзли кредитларнинг йиллик фоиз ставкалари тижорат кредитлари фоиз ставкаларидан 2-3 баробар паст бўлмоқда.

5.2.1-расм. Республикада 2003-2012 йилларда давлат эҳтиёжлари учун пахта ва ғалла етиштирувчи қишлоқ хўжалик корхоналарига ажратилган имтиёзли кредитлар, млн. сўмда

Бу эса ўз навбатида фермер хўжаликлари фаолиятини давлат томонидан иқтисодий рағбатлантириш ва қўллаб-қувватлаш сиёсатининг натижасидир ва фермерларнинг молиявий имкониятларини кенгайтиради.

Солиққа тортиш ва солиқ тўлаш механизмини соддалаштириш мақсадида Республика Президентининг Фармони билан, фермер хўжаликлари томонидан тўланадиган тўққизта солиқ тури ўрнига 1999 йилнинг 1 январидан бошлаб қишлоқ хўжалиги корхоналари учун ягона ер солиғи жорий қилинган бўлиб, у ҳар томонлама қулайликка эга. Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида қишлоқ хўжалиги соҳасида **бир қатор солиқ ва божхона имтиёзлари** қўлланилади:

- янгидан ташкил этилган пахта, ғалла, сабзавот, полиз, картошка ва бошқа маҳсулотлар ишлаб чиқариш фермер хўжаликларига 2 йил муддатга, боғдорчилик ва узумчиликка ихтисослашган фермер хўжаликлари 5 йил муддатга ягона ер солиғи тўлашдан озод этилган;

- фермер лойиҳа асосида ўз ҳисобидан ўзлаштирган ер учун беш йил давомида ягона ер солиғи тўлашдан озод қилинди;

- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 17 мартдаги 304-сонли қарорига асосан чет эл техникалари олиб келишда қўшилган қиймат солиғи ва божхона тўловлари, ҳамда чет эл техникалари учун эҳтиёт қисмлар олиб келишда қўшилган қиймат солиғидан озод этилган;

- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 25 мартдаги 308-сонли қарорига мувофиқ чет эллардан чорва моллари олиб келишда қўшилган қиймат солиғи тўловларидан озод этилган.

Фермер хўжаликлари техника воситаларини имтиёзли шартларда лизинг асосида харид қилиши учун техника бошланғич нархининг 15 фоизини тўлаб, қолган 85 фоизини 10 йил муддат ичида тўлаш имкониятига эга бўлдилар. Бунда лизингдан фойдаланганлик учун йиллик фоиз тўловлари Марказий банк қайта молиялаш ставкасининг 50 фоизидан ошмайдиган қилиб белгиланган.

Аграр соҳада амалга оширилаётган **нарх ислоҳоти** қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига нарх белгилашда эркин бозор муносабатларини босқичма-босқич жорий этишга йўналтирилган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 20 августдаги «Пахта нархини шакллантириш механизми тўғрисида»ги ПФ-3114-сонли фармонида асосан давлат

томонидан сотиб олинаётган пахта хом ашёсининг нархيني жаҳон бозоридаги нархлар даражасидан келиб чиққан ҳолда белгилаш тизими жорий этилган. Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 29 декабрдаги ПҚ-1024-сонли қарорига мувофиқ 2009 йилда давлат бюджети параметрларида экспортга сотиладиган пахта толаси бўйича 20 фоизли қўшилган қиймат солиғи (ҚҚС) тўлашдан пахта тозалаш корхоналари озод этилди, натижада шу миқдорда фермерларга пахта учун тўланадиган харид нархлари кўтарилди. Шу орқали давлатимиз томонидан пахта етиштирувчи фермер хўжаликларини ва тайёрлов корхоналарини рағбатлантириш кўзда тутилган бўлиб, пахта толасининг ички нархларини жаҳон бозоридаги нархларга тенглаштириш чоралари кўрилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 30-декабрдаги ПҚ-1675-сон Қарорига асосан пахта толасини сотишнинг ички ва амалдаги нархлари ўртасидаги ижобий тафовутдан тушаётган маблағларнинг 25 фоизини фермер хўжаликларига тўлаб бериш бўйича тегишли тадбирлар амалга оширилмоқда. Жумладан, 2012 йил давомида фермер хўжаликларига йўналтирилган ижобий фарқ суммаси 218 627,0 млн. сўмни ташкил этди. Бу ҳолат жаҳон бозорида қулай конъюнктура вужудга келган йилларда фермер хўжаликларининг барқарор даромад олишлари учун имкониятлар очади.

Давлат томонидан сотиб олинаётган ғалла нархларини эса минтақавий бозорлардаги нархлардан келиб чиққан ҳолда белгилаш тизими жорий этилган. Бошқа қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини нархлари бозордаги талаб ва таклифдан келиб чиққан ҳолда шартнома асосида белгиланади.

Кейинги йилларда фермер хўжаликларини барқарор ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш мақсадида ҳосилдорлиги паст бўлган ерларда давлат эҳтиёжлари учун қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчи фермер хўжаликларини давлат томонидан молиявий қўллаб-қувватлаш учун маблағлар ажратиш амалиётда қўлланмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 5 ноябрдаги ПҚ-725-сонли **“Ҳосилдорлиги паст ерларда давлат эҳтиёжи учун қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштираётган фермер хўжаликларини қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”**ги Қароридан фермер хўжаликларини барқарор ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, уларга самарали ва амалий давлат мададини кўрсатиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетида ҳосилдорлиги паст бўлган ерларда давлат эҳтиёжлари учун қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчи фермер хўжаликларини молиявий қўллаб-қувватлаш учун мақсадли маблағлар ажратиш, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигига ҳар йили Давлат бюджети лойиҳасини шакллантиришда мазкур мақсадларга ер солиғи бўйича тушумлар ҳисобидан маблағлар ажратиш вазифаси белгилаб берилган эди.

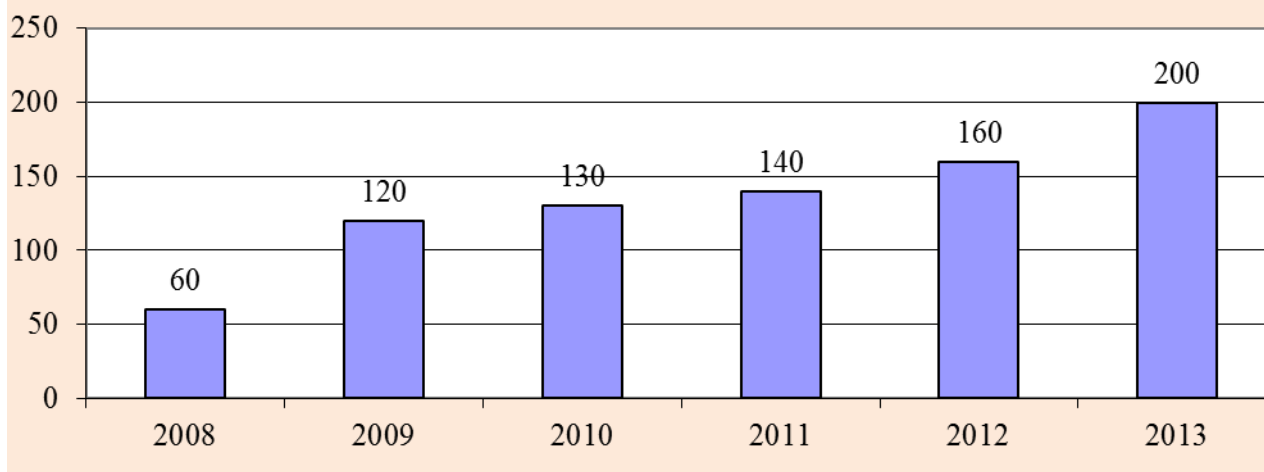
“Ҳосилдорлиги паст бўлган ерларда давлат эҳтиёжлари учун пахта хом ашёсини етиштирувчи қишлоқ хўжалиги корхоналарини молиявий қўллаб-қувватлаш тартиби тўғрисида”ги Низомга асосан ушбу мақсадларга ажратилган бюджет маблағлари:

- фермер хўжаликларининг бюджетга ва бюджетдан ташқари жамғармаларга тўловлар бўйича қарздорликни, банк кредитлари ва иш хақи, шунингдек пахта хом ашёси етиштириш учун сотиб олинган моддий-техника ресурслари ва кўрсатилган хизматлар учун қарзларини тўлашга;

- келгуси йил ҳосили учун сотиб олинадиган ресурслар ва кўрсатилган хизматлар учун олдиндан тўловларга;

- ерларни мелиоратив ҳолатини яхшилаш тадбирларини ва хўжаликнинг ишлаб чиқариш фаолияти билан боғлиқ бошқа харажатларини молиялаштиришга йўналтирилади.

Ҳосилдорлиги паст ерларда давлат эҳтиёжлари учун пахта хомашёси етиштириш билан шуғулланаётган фермер хўжаликларини молиявий қўллаб-қувватлашга давлат бюджетидан ажратилаётган маблағлар қиймати 2008 йилда 60 млрд. сўмдан 2013 йилда эса 200 млрд. сўмгача ёки 333,3 % га ошди. 2008-2013 йиллар оралиғида бу мақсадлар учун ажратилган жами маблағлар қиймати 810 млрд. сўмни ташкил этди ва бу фермер хўжаликларининг молиявий аҳволини яхшилашга муҳим ҳисса қўшди (5.2.2-расм).

5.2.3-расм. Ҳосилдорлиги паст ерларда давлат эҳтиёжлари учун қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчи фермер хўжаликларига давлат бюджетидан ажратилаётган субсидиялар қиймати, млрд. сўмда

Ушбу маблағлар фермерларнинг хизмат кўрсатувчи ва таъминотчи ташкилотлар олдидаги қарзларини қисқартиришда салмоқли манба бўлмоқда.

5.3. Аграр ишлаб чиқаришни модернизациялаш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар

Кейинги йилларда мамлакатимиз иқтисодиётининг реал тармоқларида ишлаб чиқаришни модернизациялаш, техник ва технологик янгилаш тадбирларига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Жумладан, аграр

ишлаб чиқаришни модернизациялаш ва янги босқичга кўтариш масалалари шу куннинг долзарб вазифаларидан бирига айланмоқда. Шу муносабат билан, муҳтарам Президентимиз томонидан чорвачилик, ғаллачилик, картошкачилик каби соҳаларда илғор мамлакатлар тажрибасини ўрганиш ва уни амалда қўллаш, бизнинг иқлим шароитимизда ғоят муҳим

Минг афсуски, биз модернизация деганда, кўпинча саноат тармоқларини модернизация қилишни тушунишга ўрганиб қолганмиз. Ҳолбуки, саноат билан бир қаторда иқтисодиётимизнинг қишлоқ хўжалиги каби етакчи соҳасини ҳам модернизация қилиш, унинг таркибига қирадиган деярли барча тармоқ ва ишлаб чиқариш соҳаларининг бутун комплексида техник ва технологик янгилаш ишларини амалга оширишга катта эҳтиёж сезилмоқда.

Ислом Каримов

аҳамият касб этадиган замонавий суғориш тизимлари, энергияни тежайдиган замонавий технологиялар ва агротехнологияларни ўрганиш, уруғчилик-селекция ишларини янада такомиллаштириш ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг маҳсулдорлигини ошириш бўйича аниқ чора-тадбирлар комплексини ишлаб чиқиши вазифаси қўйилган эди.

Мамлакатимизда қишлоқ хўжалигини модернизациялаш орқали тармоқни ривожлантиришнинг истиқболли йўналишлари Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан ишлаб чиқилган “Демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси” да баён этилган. Ушбу концепцияда белгилаб берилган устивор вазифалардан келиб чиқиб, Ўзбекистон республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги томонидан ишлаб чиқилган дастурда 2011-2015 йиллар мобайнида:

- қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини 1,3 марта ошириш, унинг мамлакат ялпи ички маҳсулотигаги улушини 17,5 фоиздан 13,5 фоизга пасайтириш;

- қишлоқ хўжалигида илғор агротехнологиялар, ресурс тежовчи усулларни жорий этиш, селекция ва уруғчилик тизимини ривожлантириш ҳисобига, экинлар ҳосилдорлигини оширишга эришилади. Бунда минерал ўғитлардан фойдаланиш самарадорлигини 15 фоизга ошириш, сув сарфини 12 фоизга камайтириш;

- мева-сабзавот тайёрлашни 1,5 баробарга, картошка етиштиришни 1,4 баробарга, полиз ва узумни 1,3 баробарга кўпайтириш;

- наслчилик ишларини такомиллаштириш, озиқа базасини мустаҳкамлаш, замонавий технологиялар ва модернизациялаш натижасида наслчилик хўжаликлари сонини 2,5 баробарга, озуқа экинлари майдонини 1,3 баробарга ошириш;

- зооветеринария пунктларини замонавий жиҳозлаш, хизматлар сифатини ошириш ҳисобига чорва моллари бош сонини 1,3 баробарга, гўшт ва сут маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини 1,3 мартага ошириш;

- паррандачилик ва балиқчилик тармоқлари ривожига алоҳида аҳамият қаратилиб, паррандалар бош сонини 1,8 марта ошириб, 670 та балиқчилик хўжаликлари ташкил этиш;

- қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш қувватларини ва қайта ишлаш ҳажмини кенгайтириш тадбирлари доирасида қишлоқларда замонавий минитехнологиялар негизида қайта ишлаш корхоналарини ишга тушириш орқали мева-сабзавот консервалари ишлаб чиқаришни -1,7 баробарга, гўшт консерваларини -2,2 баробарга, колбаса маҳсулотларини -1,8 баробарга, сут маҳсулотларини -1,9 баробарга ошириш;

- суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жамғармаси маблағлари ҳисобидан мелиоратив иншоотларни қуриш, реконструкция қилиш ва таъмирлаш, томчилатиб суғориш тизимини йўлга қўйиш ва мелиорация техникаларини харид қилиш бўйича қарийиб 500 миллион долларга тенг бўлган лойиҳалар ҳисобига 1,4 миллион гектар ер майдони мелиоратив ҳолатини яхшилаш;

- қишлоқ хўжалиги техникаси паркларини кенгайтириш, уларни сифат жиҳатдан янгилаш, фермерларни унумли қишлоқ хўжалик техникалари билан таъминлаш, хизмат сифатини яхшилаш каби стратегик аҳамиятга эга бўлган муҳим прогноз вазифалари белгиланган.

Республикаимизда озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кенгайтириш ва аграр ишлаб чиқаришни модернизация қилиш юзасидан жами 575 гектар ер майдонларида интенсив боғлар барпо этилди. Бу боғларда юқори истеъмол хусусиятига эга ва серҳосил бўлган пакана ҳамда яримпакана мевали дарахт кўчатлари экилмоқда. Бундай боғларнинг яратилиши мамлакатимиз аҳолисини сифатли мева маҳсулотлари билан барқарор таъминлаш имконини яратади. Биргина 2011 йилнинг кузи ва 2012 йилнинг баҳорида жами 7661 гектар майдонга янги мевали боғлар, шундан 2110 гектар ерга майдонга пакана ва ярим пакана (интенсив боғлар) боғлар барпо этиш, 8518,8 гектар майдондаги боғларни қайта экилиши (реконструкция) белгиланган.

Мамлакатимиз аҳолисини мева ва сабзавотлар билан йил давомида бир меъёردа таъминлаб бориш учун кенг тармоқли совутиш камераларига эга омборлар тизимини яратиш муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 7 апрелдаги 105-сонли қарорига мувофиқ аҳоли ва ташқи бозорларга йил давомида мунтазам мева-сабзавотларни соф ҳолда етказиб бериш мақсадида 2011-2015 йилларда 120,8 минг тонна сиғимига эга янги совутиш камераларини қуриш ва 49,1 минг тонна сиғимига эга мавжуд совутиш камераларини модернизациялаш кўзда тутилган.

Қишлоқ хўжалигида экинлар ҳосилдорлигини муттасил юксалтириш вазифаси биринчи навбатда суғориладиган ерларнинг унумдорлиги ва ирригацион-мелиоратив ҳолатига боғлиқ. Илмий тадқиқот ишларининг натижаларига кўра ўртача шўрланган ерларда экинларнинг ҳосилдорлиги шўрланмаган ерларга нисбатан 50-60 % га, ўта шўрланган ерларда эса 90-100 % га паст бўлиши аниқланган.

Ўтган йиллар давомида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш тадбирлари ҳукуматимизнинг доимий эътиборида бўлиб келди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 29 октябрдаги ПФ-3932 сонли «Ерларни мелиоратив ҳолатини яхшилашнинг тизимларини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони мувофиқ «Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини 2008-2012 йилларда яхшилаш бўйича чора-тадбирлар дастури» ишлаб чиқилган. Дастурда мелиоратив тизимларни ривожлантириш ва такомиллаштириш ҳамда ерларни мелиоратив ҳолатини яхшилашга йўналтирилган қуйидаги тадбирлар мажмуасини амалга ошириш мўлжалланган:

1. Магистрал ва хўжаликлараро зовурлар, мелиоратив тик кудукларни, мелиоратив насос станцияларини қуриш ва қайта тиклаш, ёпиқ-ётиқ дренажларни тиклаш.

2. Мелиоратив насос станцияларини, гидротехника ва сув ўтказувчи иншоотларни ва бошқа мелиоратив объектларини таъмирлаш-тиклаш ишларини амалга ошириш.

3. Сув хўжалиги қурилиши ва сувдан фойдаланиш ташкилотларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш.

Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилашга қаратилган ирригация-мелиорация тадбирларини молиялаштиришга давлат бюджетидан маблағлар

ажратиш ишлари давом эттирилмоқда. Жумладан, 2008 йилга бу мақсадлар учун жами 90,3 млрд. сўм ажратилган бўлса, 2012 йилга келиб бу кўрсаткич 201,5 млрд. сўмга етди. Ўтган 2008-2012 йиллар оралиғида жами ажратилган маблағлар қиймати 751,4 млрд. сўмни ташкил этди.

Бу борада, аввало, ерларнинг унумдорлигини оширишга алоҳида эътибор қаратиш лозим. Айтиш керакки, бу йўналишдаги ишларнинг кўлами йил сайин кенгайиб бораётганига қарамаздан, суғориладиган ерларнинг мавжуд мелиоратив ҳолати катта таъвими уйғотмоқда.

Ҳозирги вақтда юртимизда жами суғориладиган ерларнинг қарийб 49 фоизи турли даражада шўрланган бўлиб, бунинг қарийб 18 фоизи кучли ва ўрта даражада шўрланган ерлардир, 23 фоиздан ортиғи эса бонитети паст ерлар тоифасига киради.

Ислон Каримов

5.3.1-жадвал

Республика бўйича мелиоратив тадбирларларга ажратилган маблағлар, млрд.сўмда

Тадбирлар номи	Жами 2008-2012	шу жумладан:				
		2008 й.	2009 й.	2010 й.	2011 й.	2012 й.

	йилларда					
Мелиоратив объектларни реконструкция қилиш ва қуриш ишларига	310,3	22,4	57,3	63,8	81,6	85,2
Мелиоратив объектларни таъмирлаш ва тиклаш ишларига	313,5	38,6	48,1	59,2	77,0	90,6
Лизинг асосида мелиоратив техникалар етказиб беришга	127,6	29,3	25,4	27,2	20,0	25,7
Жами	751,4	90,3	130,8	150,2	178,6	201,5

Манба: Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги.

2012 йилда йирик инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш, ишлаб чиқариш ва коммуникация объектлари, қишлоқ хўжалиги ҳамда мелиоратив қурилишни ривожлантириш билан бир қаторда ижтимоий соҳани янги босқичга кўтариш масалалари ҳукуматимизнинг диққат марказида бўлди. Ҳозирги кунда суғориладиган ерларнинг сув таъминоти ва мелиоратив ҳолатини яхшилаш ҳамда қишлоқ хўжалиги корхоналарини таркибий қўллаб-қувватлаш бўйича қиймати 541,65 млн. АҚШ долларига тенг бўлган чет эл инвестициялари иштирокидаги 10 та лойиҳалар амалга оширилмоқда. Шундан, 2012 йилда қиймати 79,94 млн. АҚШ доллари тенг бўлган маблағлар ўзлаштирилиб, бу лойиҳалар асосида ерларнинг сув таъминоти ва мелиоратив ҳолатини яхшилаш бўйича комплекс тадбирлар амалга оширилмоқди. Амалга оширилган кенг кўламли ишлар натижасида 2006-2012 йиллар оралиғида шўрланмаган майдонлар ҳажми 2109 минг гектардан 2192 минг гектарга кенгайиб, кучли шўрланган майдонлар ҳажми 163 минг гектардан 118 минг гектарга қисқарди. Ер ости сизот сувлари сатҳининг чуқурлиги 1,5 метргача бўлган майдонлар ҳажми 272 минг гектардан 177 минг гектарга қисқарди.

Суғориладиган ерлардан фойдаланиш самарадорлигини оширишда қишлоқ хўжалиги экинларини суғоришнинг илғор, замонавий усулларини жорий этишнинг аҳамияти ката. Мутахассисларнинг фикрича томчилатиб суғоришнинг пахта экини майдонларида қўлланш орқали сув сарфини 30-40 %га, меҳнат сарфини 50-60 %га тежаш ва ҳосилдорликни 90-150 %гача ошириш мумкин.

Республикамиздаги сув танқислиги шароитида суғоришнинг замонавий усулларини қўллаш орқалигина аҳолининг қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига тобора ўсиб бораётган эҳтиёжини қондириш мумкин. Кейинги йилларда республикамизнинг бир қатор

ҳудудларида экинларни суғоришнинг янги технологиялари синовдан ўтмоқда ва қўллашга тавсия этилмоқда. Шу кунгача 5495,8 гектар ерга томчилатиб суғориш технологияси, 1208,7

меҳнат

Биз ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва унумдорлигини оширишга йўналтирилаётган инвестициялар ҳажмини бундан буён ҳам кўпайтириб борамиз. Айни пайтда ушбу мақсадлар учун йўналтирилаётган катта миқдордаги маблағлардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш ва уларни мақсадли ишлатиш, замонавий технологиялар ва техникани жорий этиш борасидаги ишларни ҳам тартибга солишимиз лозим.

Ислом Каримов

гектарга эгатга полиэтилен плёнка тўшаб суғориш тизими, 1662,7 гектарга кўчма ва эгиловчан қувурлар орқали суғориш тизими жорий этилгани диққатга сазовордир. Истикболда 2013 - 2017 йиллар оралиғида 25 минг гектар майдонда томчилатиб суғориш тизимини жорий этиш ва бунинг учун давлат ҳисобидан имтиёзли кредит беришни йўлга қўйиш, тизим жорий этилган майдонларни 5 йил муддатга ягона ер солиғи тўлашдан озод этиш кўзда тутилган.

Мухтасар қилиб айтганда, суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш борасида олиб борилган ишлар натижасида:

- суғориладиган ерларда ер ости сувлари сатҳи ва шўрланиш даражаси пасайиб, экин майдонларининг мелиоратив ҳолати яхшиланмоқда;
- хўжаликларни сув билан таъминлаш тизими яхшиланиб бормоқда;
- қишлоқ хўжалиғи экинлари ҳосилдорлиги ортиб, хўжаликларининг даромадлари юксалмоқда.

Пировард натижада, ерларнинг унумдорлигини, пахта, ғалла ва бошқа қишлоқ хўжалиғи экинларини ҳосилдорлигини сезиларли даражада ошишига олиб келмоқда.

Қишлоқ хўжалигини модернизациялашда тармоқни юқори унумли техника ва технологиялар билан таъминлашнинг аҳамияти бекиёсдир. Кейинги йилларда қишлоқ хўжалиғида фойдаланиб келинаётган ҳайдов ва чопиқ тракторлари ҳамда қишлоқ хўжалиғи машиналарининг катта қисми эскириб, ўз хизмат муддатини ўтаб бўлгани сир эмас. Шунингдек, бундай техникаларнинг иш унуми, ёқилғи сарфлаш меъёрлари замонавий талабларга жавоб бермаслиги оқибатида қишлоқ хўжалиғи маҳсулотларининг ишлаб чиқариш таннари ошиб кетмоқда. Шу муносабат билан қишлоқ хўжалиғига юқори унумли, замонавий ва ресурс тежовчи техникаларни жалб этиш, бу борада аввало чет элнинг илғор компаниялари билан ҳамкорликни мустаҳкамлаш талаб этилади. Жумладан, Германиянинг «Класс» компанияси билан замонавий, иш унуми юқори бўлган тракторлар, ғалла ўриш комбайнлари ва бошқа қишлоқ хўжалиғи техникасини ишлаб чиқариш бўйича ҳамкорликни янада кенгайтиришга жиддий эътибор қаратилмоқда.

Қишлоқ хўжалиғи техникаларини янгилаш бўйича олиб борилаётган мақсадли тадбирлар натижасида кейинги 6 йил ичида жами 13896 дона тракторлар, 3960 дона трактор тиркамалари, 3603 дона культиваторлар, 1076 дона дон ўриш комбайнлари ва бошқа юқори унумли техникалар харид қилинган.

5.3.2-жадвал

2006-2011 йилларда республика бўйича янги сотиб олинган қишлоқ хўжалиғи техникалари

Техникалар номи	2006 йил	2007 йил	2008 йил	2009 йил	2010 йил	2011 йил	2006-2011 йиллар давомида жами
Тракторлар, жами	2211	1652	2231	3007	2671	2124	13896
Ҳайдов тракторлари	634	164	454	191	378	546	2367
Чопиқ тракторлари	1182	1293	1174	1697	1359	1098	7803
Трактор тиркамалари	368	250	348	1421	691	882	3960
Культиваторлар	503	279	440	1433	633	315	3603

Чигит сеялкалари	352	178	237	215	320	552	1854
Плуглар	130	90	117	244	67	153	801
Дон ўриш комбайнлари	116	93	332	123	167	245	1076

Манба: Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги.

Қишлоқ хўжалиги модернизациялаш дастурларида ўсимликчилик билан бир қаторда чорвачилик тармоғини модернизациялашга ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда. Сир эмаски, республикамизнинг чорвачилик тармоғи жадал ривожланиб бораётган тармоқлардан бири бўлишига қарамай, соҳада ўз ечимини кутаётган айрим муаммолар ҳам мавжуд. Жумладан, чорва молларининг маҳсулдордор ва касалликларга чидамли зотларини етишмаслиги, чорвачиликнинг мустаҳкам озуқа базасини яратиш борасидаги муаммолар шулар жумласидандир.

Масалан, чорвачилик соҳасини оладиган бўлсак, бу борада ишга солинмаган катта имкониятлар мавжудлигини таъкидлаш ўринлидир. Таққослаш учун қуйидаги бир мисолни келтираман: Дания ва Жанубий Кореяда сут соғиб олиш бўйича ўртача кўрсаткич 8-9,5 минг килограммни, Венгрия, Германия, Голландияда эса 6-7 минг килограммни ташиқ қилаётган бир пайтда, бизда кейинги беш йилда бу рақам 1,7 минг килограмм даражасида сақланиб қолмоқда.

Ислон Каримов

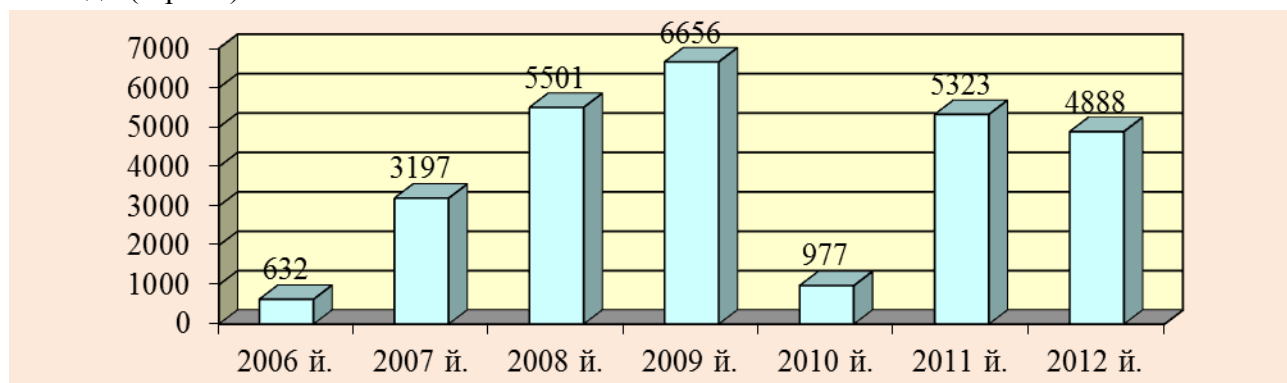
Республикамиз ҳукуматининг чорвачилик тармоғини комплекс ривожлантириш дастурларида асосий эътибор чорва молларининг наслини яхшилаш, маҳсулдорлигини ошириш, тармоқда сервис хизматини ривожлантириш ва чорвачиликнинг озуқа базасини мустаҳкамлашга қаратилган. Бунинг учун:

- чорвачилик тармоғининг моддий-техникавий базасини мустаҳкамлаш;
- наслчилик-селекция ишларини тубдан яхшилаш;
- тармоқда сервис хизмати, жумладан, зооветеринария хизматлари кўрсатиш сифати ва ассортиментини ошириш;
- паррандачилик, балиқчилик, асаларичилик ва пиллачилик соҳаларини ривожлантириш;
- чорва молларини юқумли касалликлар муҳофаза қилиш тизимини янада такомиллаштириш;
- озуқа экинларини майдонларини кенгайтириш ва оптимал жойлаштириш, бунда лалми ерларда чорва моллари учун озуқа етиштириш кўламини кенгайтириш тадбирлари амалга оширилмоқда.

Кейинги чорвачилик тараққий этган мамлакатлардан зотдор молларни олиб келиб, урчитишни ташкил этишга жиддий эътибор берилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига қараганда, 2006-2012 йиллар мобайнида Украина, Белоруссия, Польша, Австрия, Германия, Голландия ва бошқа Европа мамлакатларидан 28174 бош насли голштинфриз (Германия, Польша), қора-ола (Белоруссия, Украина), қизил-чўл (Украина), симентал (Австрия) зотларга мансуб юқори маҳсулдор урғочи қорамоллар келтирилди.

Четдан келтирилган моллардан туғилган бузоқлар сони 55 519 бошга етди. Кейинги йилларида кўпгина наслчилик фермер хўжаликлари янгидан шаклланди. Ҳозирги кунда қорамолчилик йўналишидаги наслчилик хўжаликлари сони 448 тага етказилиб, уларда

107751 бош юқори наслдор қорамоллар парвариш қилинмоқда. Биргина, 2012 йилда уларда 7,2 мингдан ортиқ насли моллар тайёрланди ҳамда фермер ва дехқон хўжаликларига сотилди (5-расм).

5.3.1-расм. Республикамизга хорижий мамлакатлардан келтирилган насли қорамоллар сони

Чорва моллари наслини ва маҳсулдорлигини ошириш бўйича наслчилик–селекция ишларида ҳам ижобий ўзгаришлар сезилмоқда. Завод типидagi наслчилик фермер хўжаликлари четдан келтирилган голштинфриз, бушуев, симентал, швиц, қора-ола ва қизил чўл зотли моллар ҳисобидан шакллантирилмоқда. Аксарият наслчилик тоифасидаги хўжаликларда сигирлардан бир кунда 20-30 килограммдан ёки лактация давомида 6-7 минг кг.дан сут соғиб олинмоқда.

Республикамиз ҳукумати томонидан мамлакатимизда чорвачиликнинг паррандачилик, балиқчилик, асаларичилик каби тармоқларини ривожлантириш борасида ҳам мақсадли дастурлар ишлаб чиқилган ва амалга оширилмоқда. Буларнинг барчаси халқимизнинг чорвачилик маҳсулотларига бўлган талабини барқарор қондиришга муҳим ҳисса қўшиши шубҳасиз.

5.4. Аграр секторни истиқболда ривожлантириш йўналишлари

Мамлакатимиз қишлоқ хўжалигини янада тараққий эттиришда асосий эътибор аграр соҳада ислохотларни чуқурлаштириш, ишлаб чиқариш ва бошқариш жараёнларида бозор тамойилларини тўла қарор топтириш асосида қишлоқ аҳолисининг турмуш даражасини кескин оширишга қаратилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги томонидан ишлаб чиқилган аграр тармоқни ривожлантиришнинг истиқболли дастури қуйидаги энг муҳим йўналишларни ўз ичига олади:

1. Аграр соҳада иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштириш, мулкый муносабатлар ва хўжалик юритиш шакллариини такомиллаштириш борасида барча субъектлар ўртасидаги ўзаро иқтисодий муносабатларни бозор тамойиллари асосида амалга ошириш, шартномавий мажбуриятларнинг бажарилишида томонлар маъсулиятини ошириш.

2. Қишлоқ хўжалигида ердан фойдаланиш механизмини такомиллаштириш ва самарали фойдаланишни рағбатлантириш йўналиши бўйича тупроқ унумдорлигини ошириш ва мелиоратив ҳолатини яхшилаш борасидаги чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадида барча ҳудудларда қишлоқ хўжалиги ерлари унумдорлигини ошириш, унумдорлиги паст ер майдонлари салмоғини камайтириш.

3. Сув хўжалиги тизимини такомиллаштириш, ерларнинг мелиоратив ҳолатини янада яхшилаш мақсадида сув хўжалиги тизимида моддий ва маънавий эскирган ирригация-мелиорация тизимини янгилаш, унинг самарадорлигини ошириш, янги суғориш технологиялари ва сувдан фойдаланиш механизмларини жорий этиш, ер майдонлари мелиоратив ҳолатини яхшилаш, дренаж тармоқларини қуриш ва таъмирлаш тадбирларини амалга ошириш.

4. Қишлоқ хўжалиги экинлари навларини вилоятлар ва туманларнинг табиий-иқлим шароитларини ҳисобга олган ҳолда жойлаштириш, маҳсулотлар сифати ва экинлар ҳосилдорлигини оширишга алоҳида эътибор қаратиш.

Қишлоқ хўжалиги экинларининг юқори ҳосилли, тезпишар, касаллик ва зараркунандаларга чидамли, янги ва истикболли, маҳсулот сифати бозор талабларига жавоб берувчи навларни жойлаштириш.

5. Чорвачилик тармоғини комплекс ривожлантириш асосан чорва молларининг наслини яхшилаш ҳисобига маҳсулдорлигини ошириш. Бунинг учун:

- чорвачилик тармоғининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш;
- наслчиликни тубдан яхшилаш;
- тармоқда сервис, жумладан, зооветеринария хизматлари кўрсатиш сифати ва ассортиментини ошириш;

- паррандачилик, балиқчилик, асаларичилик ва пиллачилик соҳаларини ривожлантириш;

- чорва молларини юқумли касалликларга қарши кураш тизимини янада такомиллаштириш;

- озуқа экинларини жойлаштиришнинг мақбул даражаларига эришиш, бунда лалми ерлардан чорва озуқаси етиштириш учун фойдаланишни кенгайтириш.

6. Ўрмон хўжалигини комплекс ривожлантириш борасида табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва атроф муҳит муҳофазаси нуқтаи назаридан:

- қўриқланадиган ҳудудлар давлат кадастрини жорий этиш;
- ўрмон хўжалигида мевали, манзарали дарахт кўчатларини етиштиришни янада ривожлантириш дастурини ишлаб чиқиш;
- ҳудудларнинг экологик ҳолати географик-ахборот тизимини ишлаб чиқиш.

7. Қишлоқ хўжалиги хомашёсини қайта ишлаш тармоғини ривожлантириш, аграр соҳанинг экспорт салоҳиятини ошириш.

Қишлоқ хўжалиги, хусусан чорва ва мева-сабзавот маҳсулотларини сақлаш ва қайта ишлашга ихтисослашган кичик хусусий корхоналарни замонавий техника ва технологиялар билан жиҳозлаш, хомашёни қайта ишлаш қувватларини ишга тушириш, мавжуд корхоналарни модернизация қилиш, хўл мева-сабзавот ва тайёр маҳсулот экспорт қиладиган субъектлар учун имтиёзлар тизимини ишлаб чиқиш.

8. Қишлоқ жойларда сервис хизматлари кўрсатиш тизимини такомиллаштириш аграр тармоқда сервис хизматлари кўрсатиш соҳасини ривожлантириш бозорга тез мослашувчи субъектлар фаолиятини қўллаб-қувватлаш.

9. Қишлоқ хўжалигида молия-кредит, солиқ ва суғурта тизимини такомиллаштириш:

- давлат эҳтиёжлари учун пахта хом ашёси ва ғалла етиштириш асосан имтиёзли кредитлаш орқали молиялаштириб бориш тизими такомиллаштириш;

- пахта ва ғалладан ташқари қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчиларни кредитлаш механизмининг такомиллаштириш;

- қишлоқ хўжалиги учун техника, эҳтиёт қисмлар, насли чорва моллари, уруғлик ва кўчатлар, замонавий технологиялар ва ускуналар, дори-дармон, кимёвий препаратлар импорт қилишда солиқ ва божхона имтиёзлари тизимини яна кенгайтириш;

- қишлоқ жойларига кичик саноатни жалб қилишда солиқ имтиёзлари ва молиявий қўллаб-қувватлаш тадбирларини амалга ошириш;

- маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни иқтисодий қўллаб-қувватлаш мақсадида протекционизм сиёсатини доимий равишда амалга ошириш;

- унумдорлиги паст бўлган, шунингдек, насослар билан суғориладиган майдонларда давлат эҳтиёжлари учун пахта ва ғалла етиштирувчи фермер хўжаликларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизминини такомиллаштириб бориш.

10. Аграр фанини ривожлантириш ва илм-фан ютуқларини ишлаб чиқаришга жорий этиш. Бу соҳада:

- атроф-муҳитга экологик зарар келтирмайдиган техника ва технология ҳамда хом ашё ресурсларини қайта ишлашда янги услублар ишлаб чиқиш ва мавжудларини такомиллаштириш;

- пахтачилик ва бошқа қишлоқ хўжалиги экинларининг истиқболли навлари бирламчи уруғчилигини ташкил қилиш тизимини такомиллаштириш;

- қишлоқ хўжалигининг амалий муаммоларини ҳал этишда инновацион лойиҳалардан кенг фойдаланиш ва бунда инновацион лойиҳаларни молиялаштиришнинг банк орқали кредитлаш тизимини жорий этиш;

- қишлоқ хўжалигида ген инженерияси борасида тўпланган жаҳон тажрибаларидан кенг фойдаланган ҳолда миллий тизимни яратиш;

- экологик тоза қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари яратиш устида кенг қамровли ишлар олиб бориш;

- хориждан келтирилган насли уруғлар асосида юқори маҳсулдор маҳаллий чорва моллари, паррандалар, пилла қурти зотларини яратиш.

11. Қишлоқ хўжалигида меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланиш ва аҳоли даромадларини ошириш.

Такрорлаш учун савол ва топшириқлар

1. Аграр сектор тармоқларининг мамлакат иқтисодиётидаги ўрни ва аҳамияти нималарда намоён бўлади?

2. Қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилишнинг қандай устувор йўналишларини биласиз?

3. Қишлоқ хўжалигини интенсив ривожлантириш деганда нимани тушунасиз?

4. Фермер хўжаликларининг ер майдонлари ҳажмини мақбуллаштириш жараёнининг мазмуни ва мақсади нималарда кўринади?

5. Фермер хўжаликлари учун қандай молия-кредит ва солиқ имтиёзлари яратилган?

6. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини модернизациялаш деганда нимани тушунасиз?

7. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини модернизациялашнинг асосий устувор йўналишлари нималардан иборат?

8. Суғориладиган ерларнинг ирригацион-мелиоратив ҳолати тушунчасига таъриф беринг.

9. Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш борасида қандай тадбирлар амалга оширилмоқда?

6-САВОЛ. АҲОЛИГА КЎРСАТИЛГАН ЮҚОРИ КЎЛАМЛИ ХИЗМАТЛАР НАТИЖАСИДА ИНСОНЛАРИМИЗНИНГ ТУРМУШИ СИФАТИ ЮКСАЛИШИДА ЮЗ БЕРГАН ЎЗГАРИШЛАР

6.1. Мамлакатимизда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини хозирги кундаги ривожланиш ҳолати

Мамлакатимизда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаси ривожланишига мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ асосий давлат сиёсати даражасида қаралди. Мамлакатимизда хизматлар бозори хизматларнинг янги истиқболли турлари – туризм, банк–молия, суғурта, ахборот–коммуникация хизматлари ва бошқаларни ривожлантириш ҳисобига такомиллашиб бормоқда. Оилаларни мураккаб маиший техника, компьютерлар ва шахсий автотранспорт билан таъминлашнинг кескин ошириш, уларга кўрсатилаётган хизматларнинг тобора кўпайишига имкон яратди. Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Олий мажлисининг мазкур йўналишга таалукли қонун ва кодекслари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг туризмга оид қатор Фармонлари ишлаб чиқилиб ҳаётга тадбиқ этилди. Мамлакатимизда туризм соҳасига ҳукумат даражасида

эътибор берилиб, кўплаб оммавий ахборот воситаларида ҳам туризм тўғрисида кўрсатувлар берилаётганига гувоҳ бўлишимиз мумкин. Жумладан, Президентимиз И.Каримовнинг 2011 йилда мамлакатнинг ижтимоий –

2012-йилда хизмат кўрсатиш соҳаси ҳам юқори суръатлар билан ривожланди. Аҳолига кўрсатилган хизматлар ҳажми қарийб 15 фоизга ўсди, ушбу соҳанинг мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотигаги улуши эса бугунги кунда 52 фоиздан зиёдни ташкил этмоқда.

Ислом Каримов

иқтисодий ривожлантириш яқунлари 2012 йилда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган нутқларида: “Вазирлар Маҳкамаси бир ой муддатда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаларини ривожлантириш бўйича 2012-2016-йилларга мўлжалланган дастур лойиҳасини тасдиқлаш учун киритиши, бунда мамлакатимиз ялпи ички маҳсулоти таркибида бу соҳанинг улуши 54-56 фоизга етказилишини назарда тутиш»⁵² деб бу соҳага ўз эътиборини қаратганлигини кўришимиз мумкин.

Шу муносабат билан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 10 майда қабул қилинган “2012-2016 йилларда Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш дастури тўғрисида” ги қарори ушбу соҳани янада ривожланишига тўртки бўлди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг 2012-йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ҳамда 2013-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузасида 2012-йилда хизмат кўрсатиш соҳаси ҳам юқори суръатлар ривожланлиги ва ушбу йилда аҳолига кўрсатилган хизматлар ҳажми қарийб 15 фоизга ўсганлиги ҳамда соҳанинг мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотигаги улуши эса бугунги кунда 52 фоиздан зиёдни ташкил этганлигига алоҳида эътибор қаратилди.

Хозирги кунда мамлакатимизда хизмат кўрсатиш соҳасининг ривожланишига ва бу соҳада қўшимча иш ўринларини ташкил этиш учун шароитлар яратилаётганлигига гувоҳ

⁵²Президент Ислом Каримовнинг 2011 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2012 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузасидан. Халқ сўзи, 2012 йил 21 январ.

бўлишимиз мумкин. Қуйидаги 7.1.1-жадвалда аҳолига кўрсатилган юқори кўламли хизматларнинг мамлакатимиз минтақалари бўйича ривожланиш даражасини кўришимиз мумкин.

6.1.1- жадвал

2008-2012 йилларда Ўзбекистон республикаси минтақалари бўйича хизматлар ривожланиши ҳолати (солиштирма нархларда)

Ўтган йилга нисбатан %да

№	Минтақалар номи	Хизматлар ҳажми ўсиши									
		2008 йил		2009 йил		2010 йил		2011 йил		2012 йил	
		режа	амалда	режа	амалда	режа	амалда	режа	амалда	режа	амалда
	Ўзбекистон Республикаси	118	121,3	118,9	116,7	121,8	114,9	115,0	113,2	114,9	114,2
<i>Шу жумладан:</i>											
1.	Қорақалпоғистон Республикаси	118,5	123	118,7	116,2	119	116,4	114,1	117,7	115,5	106,7
2.	Андижон вилояти	117	123,5	117,2	120,1	118	116,6	114,3	116,2	116,8	116,3
3.	Бухоро вилояти	118	123,5	118,2	121,2	119	118,4	117,2	116,5	116,5	116,8
4.	Жиззах вилояти	119,7	120,2	122	114,8	125	119,6	113,3	118,8	116,5	118,6
5.	Қашқадарё вилояти	117,7	117,7	118,2	117,1	121,6	115,1	116,7	118,0	117,0	118,5
6.	Навоий вилояти	120,6	124,6	121,2	120,6	125	116,4	111,4	116,8	115,0	111,9
7.	Наманган вилояти	119,4	120,6	122,1	122,8	125	121,6	114,2	119,4	116,0	117,3
8.	Самарқанд вилояти	117	135,6	117,2	121,6	120	121,6	115,5	117,3	117,4	117,6
9.	Сурхондарё вилояти	122	120,7	122,1	120	124	116,4	114,2	120,4	116,5	117,3
10.	Сирдарё вилояти	116,2	126,6	116,7	124,3	120	117,2	115,1	124,4	117,0	112,3
11.	Тошкент вилояти	122,2	132	122,5	123,7	125	119,6	114,4	114,2	116,5	112,2
12.	Фарғона вилояти	120	125,6	120,1	124,5	122,5	120,5	113,6	116,5	116,0	117,5
13.	Хоразм вилояти	120	121	120,1	118,9	122	115,8	115,9	119,1	115,9	116,8
14.	Тошкент шаҳри	114,5	124,3	116,2	116,6	121	115,4	117,4	117,2	117,0	114,8

Хозирги кунда мамлакатимизда хизматларнинг юқори технологияларга асосланган ва бозор иқтисодиётига хос бўлган турлари жадал суръатлар билан ривожланмоқда. Жумладан, Президентимизнинг 2012-йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ҳамда 2013-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузасидан ўтган 2012 йилда алоқа ва ахборотлаштириш хизматлари 24,5 фоизга, компютер дастурлаш хизматлари 18 фоизга, технологик асбоб-ускуналарни таъмирлаш ва уларга хизмат кўрсатиш 17 фоизга, молия-банк хизматлари 17,6 фоизга ўсганлигини кузатишимиз мумкин.

Шу билан бирга, Президентимиз маърузасида, мамлакатимизда, айниқса, қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасида хали-бери фойдаланилмаётган катта резерв ва имкониятлар мавжудлигини тан олишимиз ҳамда бунга алоҳида эътибор қаратишимиз зарурлиги белгилаб берилган.

Ўтган 2012 йилда таълим соҳасини ривожлантириш ва ислоҳ этиш масаласи доимий равишда асосий масалалардан бири бўлиб келди.

Шунингдек, Президентимиз ўз маърузаларида, таълим-тарбия соҳасининг яхлит, узлуксиз тизимини шакллантириш ва мустақкамлаш, жумладан, умумий ўрта таълимдан бошлаб ўрта махсус, касб-хунар ҳамда олий таълимгача бўлган барча босқичларда юксак билимли ва малакали касб тайёргарлигига эга бўлган авлодни тарбиялаш жараёнини такомиллаштириш ишлари изчил давом эттирилганлигини таъкидлади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг “2012-2016 йилларда Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш дастури тўғрисида” ги қарори мамлакатимизда хизмат кўрсатиш соҳаси янада ривожланишига кенг имкониятлар яратди.

Қайд этиш лозимки, ушбу қарорга асосан мамлакатимизда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг аниқ йўналтирилган комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш натижасида хизмат кўрсатиш соҳасининг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 2005 йилдаги 38,7 фоиздан 2011 йилда 52 фоиздан зиёдга ўсди⁵³. Хизматларнинг эса, ахборот-коммуникация, банк, суғурта, лизинг, сайёҳлик-экскурсия ва бошқа замонавий юқори технологик ва бозор иқтисодиётига мос хизмат турлари илдам суръатлар билан ривожланмоқда.

Президентимиз ўз маърузаларида таъкидлаганидек 2012 йилда хизмат кўрсатиш соҳасини тезкор ривожлантириш ҳисобига ҳамда мамлакатимизда комплекс чора-тадбирлар дастурини амалга ошириш ҳисобидан қарийб 1 миллионта янги иш ўринлари ташкил этилди.

Хизмат кўрсатиш соҳасини жадал ривожлантириш, авваламбор қишлоқ жойларда кўрсатилаётган хизматларнинг турини кенгайтириш ҳамда сифатини яхшилаш ва бунинг асносида мамлакат иқтисодиётини барқарор ва шиддатли ривожлантиришда, аҳолининг бандлигини таъминлаш, даромадини кўпайтириш ва фаровонлигини юксалтиришда хизмат кўрсатиш соҳасининг роли ҳамда аҳамиятини ошириш хозирги кундаги долзарб масалалардан бирига айланмоқда.

2012 йилда қабул қилинган “2012—2016 йилларда Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш Дастури” ўз ичига қуйидагиларни олган:

2016 йилгача мамлакатимизнинг ялпи ички маҳсулотига хизмат кўрсатиш соҳасининг улуши 55 фоизгача оширилишини назарда тутадиган 2012—2016 йилларда Ўзбекистон

⁵³Президент Ислом Каримовнинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2013 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузасидан. Халқ сўзи, 2013 йил 19 январ.

Республикаси бўйича хизмат кўрсатиш соҳасининг асосий турларини ривожлантиришнинг мақсадли параметрлари;

2012—2016 йилларда Ўзбекистон Республикаси минтақалари бўйича хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг мақсадли параметрлари;

2012—2016 йилларда Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги томонидан кўрсатиладиган янги хизмат турларини ривожлантиришнинг прогноз параметрлари белгиланган.

Хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш Дастури мақсадли параметрларининг белгиланган муддатларда сифатли ҳамда тўлиқ ҳажмда амалга оширилиши юзасидан шахсий жавобгарлик тегишли давлат ва хўжалик бошқаруви идораларининг, корхоналар ва ташкилотларнинг раҳбарлари зиммасига юклатилган.

Шунингдек, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари, Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги билан келишилган ҳолда қуйидагиларни ишлаб чиқди:

2012—2016 йилларда хизмат кўрсатиш соҳасини шаҳарлар, туманлар ва хизмат турлари бўйича ривожлантиришнинг ҳудудий дастурлари;

2012—2016 йилларда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг ҳудудий дастурларини амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар комплекси.

Хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг ҳудудий дастурлари ва уларни амалга ошириш бўйича комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқишда эса қуйидагиларга алоҳида аҳамият берилган:

- хизмат кўрсатиш соҳаси таркибини янада такомиллаштириш, аҳоли талабгор бўлган замонавий хизмат турлари билан бозорни жадал ривожлантириш ва тўлдиришга;

- шаҳар ва қишлоқ аҳоли пунктлари ҳудудларининг қурилишини режалаштиришда тасдиқланган меъёрлардан келиб чиққан ҳолда минтақалар аҳолисига турли ижтимоий ва коммунал-маиший хизмат кўрсатиш сифатини ошириш ва улардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш;

- биринчи навбатда қишлоқ аҳоли пунктларида хизмат кўрсатиш корхоналарини ривожлантириш, хизмат кўрсатиш соҳасига оилавий тадбиркорлик субъектлари ҳамда ихтисослашган касб-ҳунар коллежлари ва олий таълим муассасалари битирувчилари ичидан ёшларни кенг жалб этиш.

Ушбу дастурга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги, Молия вазирлиги, Марказий банкнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудлари бўйича «Микрокредитбанк» ОАТБ маблағлари ҳисобидан 2012—2016 йилларда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришга йўналтириладиган имтиёзли кредитлар ажратилиши белгиланган. Ушбу кредит ресурслари асосан қуйидагиларга йўналтириши режалаштирилган:

- ажратиладиган имтиёзли кредит ресурслари хизмат кўрсатиш соҳасининг янги объектларини барпо этишга, шунингдек хизмат кўрсатишга ихтисослаштирилган амалдаги тадбиркорлик субъектларини техник ва технологик жиҳозлашга (қайта жиҳозлашга) мақсадли тарзда йўналтирилади;

- имтиёзли кредит ресурсларини олиш учун устувор ҳуқуқ қишлоқ жойларда хизмат кўрсатаётган тадбиркорлик субъектларига берилади.

6.2. Ўзбекистонда туристик хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари

Ривожланган мамлакатлар тажрибасидан маълумки, туризм тараққиёти учун фақатгина жозибадор масканларнинг мавжуд бўлишининг ўзи етарли эмас. Маҳаллий туристик инфратузилмани ҳам етарли ривожлантириш лозим, яъни ҳудудда ички туризмни ҳам ўрни катта бўлиб ундан даромад олиш, маҳаллий аҳолини талабларини қондириб уларга хизмат кўрсатиш, аҳолининг савиясини ошириш, ишсиз аҳолини иш ўринлари билан таъминлаш имкониятларини ривожлантириш мақсадга мувофиқдир.

Ҳукуматимиз амалга ошираётган чора-тадбирлар туфайли Ўзбекистон йил сайин туризм ўлкасига айланмоқда. Бу, ўз навбатида халқаро алоқаларни ривожлантириш, халқимизнинг бошқа миллатлар билан ҳамкорлигини кучайтириш имконини бермоқда. Ўзаро ҳамкорликнинг кучайиши эса мамлакатимизга жалб этилаётган хорижий инвестициялар ҳамда туристик хизмат экспортининг ўсишига хизмат қилади.

Шу боис, Ўзбекистон Республикаси Олий мажлисининг мазкур йўналишга таалуқли қонун ва кодекслари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг туризмга оид қатор Фармонлари ишлаб чиқилиб ҳаётга тадбиқ этилди. Жумладан, Президентимиз И.Каримовнинг 2012 йилда мамлакатнинг ижтимоий – иқтисодий ривожлантириш яқунлари 2013 йилда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган нутқларида: “2012 йилда хизмат кўрсатиш соҳаси ҳам юқори суръатлар билан ривожланди. Аҳолига кўрсатилган хизматлар ҳажми қарийб 15 фоизга ўсди, ушбу соҳанинг мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотигадаги улуши эса бугунги кунда 52 фоиздан зиёдни ташкил этмоқда»⁵⁴ деб бу соҳага ўз эътиборини қаратганлигини кўришимиз мумкин.

Умуман олганда мамлакатимиз туризм соҳасини ташкил этилишига назар ташласак, соҳани асосий меъёрий ҳужжати Ўзбекистон Республикасининг "Туризм тўғрисида"ги Қонуни ҳисобланади. Ушбу қонундаги даги айрим моддаларда туристик хизматлар билан боғлиқ тушунчаларнинг таърифи берилган. Жумладан, Қонуннинг 3 - моддасида туристик хизматлар тушунчаси ҳақида: "туристик хизматлар - туристик фаолият субъектларининг жойлаштириш, овқатлантириш, транспорт, ахборот - реклама хизматлари кўрсатиш борасидаги, шунингдек, туристларнинг эҳтиёжларини қондиришга қаратилган бошқа хизматлар", - деб таърифланади.

Туристик маҳсулотлар - туристик хизматлар (бронлаштириш, ташиш, жойлаштириш, овқатлантириш, ўйинлар), туристик ишлар (фото хизмати, суғўрта, ахборот, молия, банк хизмати), туристик товарлар (эсдалик совғалар, хилма - хил туристик товарлари, истеъмол товарлари - парфюмерия, тамаки, спиртли ичимликлар, маиший техника, кийим - кечак)дан иборатдир.

Туристик хизматлар - турист ва экскурсант эҳтиёжларини қондириш ва таъминлашга қаратилган, хизмат соҳасидаги бир мақсадга йўналтирилган ҳаракатлар тўплами бўлиб, улар туризм мақсадларига, ҳарактерига ва туристик хизматнинг қандай йўналтирилганлигига жавоб бериши ҳамда умуминсоний тамойилларга қарши бўлмаслиги керак. Давлат стандарти таърифига кўра, туристик хизматлар - туристларнинг эҳтиёжларини қондириш фаолияти билан шуғулланувчи туризм ташкилотларининг фаолияти маҳсулидир.

⁵⁴Президент Ислам Каримовнинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2013 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузасидан. Халқ сўзи, 2013 йил 19 январ.

Умуман хизматлар - бу кўзга кўринмас товарнинг ўзига хос туридир. Хизмат бевосита истеъмол жараёнида юзага келади ва алоҳида ҳолда бўлмайди. Бу хизматнинг товар билан асосий фарқидир. Бундан ташқари, товар истеъмолчига олиб келиб берилади, туристик хизматда эса истеъмолчи бевосита хизматнинг пайдо бўладиган ерига олиб борилади. Шунинг учун ҳам туристик хизматларни ишлаб чиқариш ва сотиш моддий товарларни сотишга алоқадор бўлган қонунлар асосида эмас, балки бошқа қонунлар мажмуи билан бошқарилади.

Туристтик хизмат таркибига - хизматларни буюртма қилиш, ташиш, жойлаштириш ва бошқа барча расмийлаштириш ишлари, ташиб беришнинг барча турлари, трансфер, овқатлантириш, экскурсия ва аттракционлар, тиббий кўрик ва суғўрта, таржимон хизматлари, учрашувлар ва бошқалар билан таъминлаш киради. Хизматлар таркибига яна - гуруҳ бошлиғи хизмати билан гид - таржимоннинг хизмати ҳам киритилиши мумкин.

Хозирги кунда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожлантириш хусусан туризм соҳасини ривожлантириш алоҳида аҳамият касб этмоқда. Ушбу соҳада ҳам туристларга сифатли хизмат кўрсатиш мақсадида техник модернизациялаш ишлари амалга оширилмоқда. Жумладан, мамлакатимиздаги меҳмонхоналар қайта таъмирланмоқда ҳамда замонавий транспорт воситалари сотиб олинмоқда.

Мамлакатимизда туризм соҳасини ривожланишига назар ташласак, 2011 йил туристик хизматлар 127,3%га ўсди ва бу 64,1 млрд сўмни ташкил қилди. Туристтик хизматларнинг ўсиши туристларнинг оқими ҳисобига таъминланмоқда ва ушбу соҳада 2011 йил 1 млн. кишига хизмат кўрсатилди. “Бухоро” (Бухоро ш.) янги меҳмонхонасида туристларга хизмат кўрсатиш самарадорлиги ошди ва унинг ўсиш даражаси қарийиб 2 баробарга кўпайтирилди.

2012 йил йилда эса қуйидагича ўсиш суратига эришилди:

- туристик хизматлар хажми ўтган йилга нисбатан 138,9% ни ташкил этди (2012 йилда туризм соҳасини ривожлантириш дастурида 116,1% белгиланган эди);
- туристларга хизмат кўрсатиш – 117,5%;
- шу жумладан, хорижий туристларга хизмат кўрсатиш – 110,5%;
- туристик хизматлар экспорти – 115,1%.

Республикада «Ўзбектуризм» Миллий Компанияси томонидан соҳани ривожлантириши бўйича кўплаб амалий ишлар бажарилмоқда. 2012 йилнинг 6 ойи давомида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси туристик фаолиятни лицензиялаш комиссияси баённомасига асосан 80 та юридик шахсларга лицензия берилди ва хисобот йилида 31 та туристик корхонанинг лицензиясининг фаолияти тўхтатилди. “Ўзбектуризм” Миллий Компаниясининг хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириши бўйича тасдиқланган режасига мувофиқ 2012 йилда 16 та туристик ташкилотлар текширувдан ўтказилди.

Шунингдек, ўтган йил давомида 25 та жойлаштириш воситалари қурилиш ишлари ўз якуни етказилди, 30 та жойлаштириш воситалари эса қайта таъмирланди ва модернизация қилинди. Шу билан бир қаторда, хозирги кунда 11 та янги меҳмонхоналар ва жойлаштириш воситалари қурилиши давом эттирилмоқда ҳамда 11 та жойлаштириш воситалари капитал таъмирланмоқда. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, мамлакатимизда туристлар оқими кунда-кунга кўпаймоқда. Шу муносабат билан, тарихий-архитектура ёдгорликлари реставрация қилинмоқда ҳамда туристлар ташриф буюрадиган объектлар ва туристларга сервис хизматларини кўрсатувчи объектлар қайта таъмирланмоқда ва модернизация қилинмоқда.

Қайта таъмирлашдан мақсад туристлар учун зарур шароитлар яратиш ва улар сонини кўпайтиришдан иборатдир.

2012 йил 31 октябрдан 2 ноябргача Тошкент шаҳрида 18-Тошкент халқаро туристик ярмаркаси ўтказилди. Туристлик ярмаркада 700 та иштирокчи-компаниялар, шу жумладан 40 та мамлакатдан ташриф буюрган 145 та хорижий, шунингдек 550 та Ўзбекистон Республикаси компаниялари иштирок этди. Стенда ярмарка иштирокчилари сони 1200 тани ташкил этди ва 10000 дан ортиқ кишилар ярмаркага ташриф буюрди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси № 110-фармони ижросини таъминлаш мақсадида 2011 ва 2012 йилларда 890 та туроператорлар ҳамда 42 та мамлакатнинг ОАВ вакиллари учун танишув турлари ташкил этилди.

Туризм соҳасида юқори малакали кадрлар тайёрлаш мақсадида, “Ўзбектуризм” МК нинг Республика илмий-ўқув марказида 2012 йил “Гидларни тайёрлаш” курсида 169 киши, “Меҳмонхона ва туроператорлик фаолиятини ташкил этиш” курсида 118 киши 2012 йил давомида туризм соҳасида 734 та мутахассислар малака оширди.

Агар туризмни кўриб чиқадиган бўлсак, умумий тамойилларга кўра, ҳар бир туристик пакетда энг камида иккита хизмат тури бўлади, булар: ташиш ва жойлаштириш хизматлари пакети дир. Булар асосий туристик хизматлар (иккита) дейилади. Мутахассисларнинг фикрига қараганда кўшимча туристик хизматлар ҳам бўлиб, уларнинг сони 400 дан ортиқ ҳисобланади. Юқорида айтиб ўтилган иккита (асосий) хизмат туридан ташқари қолган барча хизматлар кўшимча туристик хизматлардир. Ҳатто, овқатлантириш ва экскурсия хизматлари ҳам. Саёҳатчининг хоҳишига кўра ташкилотчи томонидан хизматлар кенгайтирилиши мумкин, ёки бу нарса ташкилотчилар томонидан туристнинг танловига кўра белгиланади. Иккинчиси маъқулроқ, чунки, умумий нархлар рақобатнинг тамойиллар ва кадриятларга кўра минимал даражага тушмоқда. Бу эса авваламбор хизматлар пакетининг ҳам минималлашишига олиб келмоқда. Шу аснода ҳар қандай миллатдаги сайёҳ бўлса ҳам нархларга эътибор беришини ҳисобга олиш зарур.

Дарҳақиқат, туризм соҳасига назар ташласак, бошқа соҳаларга нисбатан кўпроқ иш ўринларини яратади. Ҳозирги кунда республикамизда туризм соҳасини ривожлантиришга алоҳида эътибор берилмоқда. Ўзбекистонда туризмни иқтисодиётнинг асосий тармоғи сифатида юксалтириш учун кўплаб бой табиий ва ижтимоий туристик объектларга эга. Ушбу туристик микониятларни жаҳонга танитишда оммавий ахборот воситаларининг роли каттадир Президентимиз ўз маърузаларида ҳам оммавий ахборот воситаларига алоҳида эътибор қаратиб “Кейинги йилларда оммавий ахборот воситаларини янада демократлаштириш ва либераллаштириш, олиб борилаётган ижтимоий-сиёсий ва - ижтимоий иқтисодий ислохотларнинг очиқлиги ва ошкоралигини таъминлашда уларнинг фаоллигини ошириш, медиа маконга илғор ахборот-коммуникатсия технологияларини бевосита жорий этишга қаратилган қарийб 10 та қонун ҳужжати қабул қилинди”⁵⁵ деб таъкидлаганлар. Шунини таъкидлаш лозимки мамлакатимиз минтақаларидаги туристик ресурслар яъни, вилоятлардаги тарихий обидалар, архитектура ёдгорликлари, диний қадамжойлар, зиёратгоҳлар ҳамда рекреация ресурслари, дам олиш ҳудудлари, соғломлаштириш масканлари, экотуристлик объектлар тўғридан-тўғри бу тармоқнинг истиқболини белгилайдн.

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришда давлат сиёсатининг асосий йўналишлари куйидагилардан иборат:

⁵⁵И.Каримов. Мамлакатимизни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш – устувор мақсадимиздир. 27 январ 2010 йил. Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузасидан.

1. Туризм ва туристик индустрияни ривожлантириш. Бунинг мазмунида шундай сиёсат ётибдики, туризмни ривожлантириш учун туристик индустрияни, яъни туристларга хизмат кўрсатувчи меҳмонхоналарни, туристик комплекслар, кемпинглар, пансионатлар, умумий овқатланиш ва савдо шаҳобчалари, транспорт корхоналари, маданият ва спорт муассасалари каби туристик объектларни халқаро андозалар даражасида ҳозирлашни тақозо қилади. Бу жараён қайси мулк ҳисобидан амалга оширишдан қатъий назар, давлат ўзининг шу соҳага оид ташкилотлари орқали мувофиқлаштириб, кўмаклашиб туради. Туристик объектлар қанча бўлмасин туристик индустрия ривож топмаса туризмни ривожлантириш тўғрисида қилинган барча ҳаракатлар бефойда. Чунки, мамлакатимизни ҳавас қилиб келган турист, агар туризм хизмати жойида бўлмаса қайта келишни орзу қилмайди ва ўз танишларига ҳам бу жойга бормасликни тарғибот қилади. Бу туристларни қабул қилувчи мамлакат учун жуда қимматга тушиши табиий.

2. Фуқароларнинг саёҳат қилиш пайтида дам олиш, эркин ҳаракатланиш ва бошқа ҳуқуқларни таъминлаш. Бунда, энг аввало, туристларнинг ҳавфсизлигини таъминлаш катта салоҳият касб этади. Чунки ҳавфсизлик таъминланмаган жойда эркинлик ҳам, дам олиш ҳам кўнгилдагидек бўлмайди. Бу ҳам давлат ҳудудидаги туристларнинг ҳаммаси учун дахлдордир. Чунки туристларга давлат, нодавлат, хусусий туристик фирмалар хизмат қилиши мумкин. Лекин мулк шаклидан қатъий назар, давлат туристларнинг эркин ҳаракати ва ҳавфсизлигини таъминлашни, қонун билан ўз зиммасига олган. Бу туризмнинг ривожланиши учун асосий омиллардан биридир.

3. Туристик ресурслардан оқилона фойдаланиш ва уларни сақлаш. Мамлакатимизда туристик ресурсларнинг, яъни туристлар қизиқиб кўрадиган тарихий ва маданий обидаларнинг, маърифий, ижтимоий-маиший объектларнинг, бетакрор табиати, иқлими ва ландшафти кабиларнинг мавжудлиги ўзи бир Оллоҳнинг инъоми. Уни асраб-авайлаш ҳар бир авлоднинг муқаддас фуқаролик бурчидир. Ушбу обидаларнинг кўпи неча асрлардан буён бизгача етиб келган. Биз ҳам буларни келгуси авлодларга яхши сақланган ҳолда етказишимиз керак. Бу эса мазкур объектларни асраб-авайлаб, улардан оқилона фойдаланишни тақозо қилади. Мустақиллик йилларида тарихий обидаларни авайлаб-асраш борасида мамлакатимизда мисли кўрилмаган бунёдкорлик ишларининг амалга ошганлиги бежиз эмас.

4. Туризм соҳасидаги норматив базани такомиллаштириш. Давлатнинг бу сиёсати бевосита унинг ўзига боғлиқ. Чунки ҳар қандай қонун ёки меъёрий ҳужжат давлатнинг ички ва ташқи сиёсати, тартиб қондасига амал қилишни тақозо қилади. Шу жиҳатдан қаралса, давлат барча меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқиши ва уларни муттасил равишда такомиллаштириб бориши лозим. Ҳозирги вазият шуни кўрсатмоқдаки, бу борада давлат ўз вазифасини аъло даражада адо этиб келмоқда. Ҳозирги пайтда туризм тўғрисидаги қонун қабул қилинган, Президентнинг ўнлаб фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари эълон қилинган. Бу ҳам кўрсатадики, ушбу соҳада меъёрий ҳужжатларни такомиллаштириш давлатимизнинг доимий эътиборида бўлиб келмоқда.

5. Болалар, ёшлар, ногиронлар ва аҳолининг кам таъминланган қатламлари туризми (экскурсиялари) учун шароит яратиш ҳам давлатимизнинг туризм соҳасидаги сиёсатининг асосий йўналишларидан биридир. Бу бевосита мамлакатимизда шаклланаётган ижтимоий ҳимояга асосланган бозор муносабатларини қарор топтириш мақсадидан келиб чиқади. Зеро, ушбу гуруҳга киритилган аҳоли қатлами асосан давлат кўмагига муҳтож аҳоли қатламидир. Аҳолининг мазкур қисми мамлакат иқтисодий

тараққиётининг ривожланиб бориши билан қисман камайиб боради. Аммо бутунлай барҳам топмайди, чунки аҳолининг аҳволи қандай бўлишидан қатъий назар, болалар доимий равишда бўлади, ёшлар ҳам улғайиб келаётган авлод сифатида ҳамиша мавжуд, ногиронларнинг ҳам мавжудлиги муқаррар. Ниҳоят кам таъминланган аҳоли қатлами аста-секинлик билан камайиб бориши мумкин. Бу вазият давлатимизнинг ижтимоий-иқтисодий сиёсатида кучли ижтимоий ҳимояга асосланган сиёсатни юритишни тақозо қилади. Бу сиёсатнинг бевосита туризмга ҳам жорий қилиниши давлат сиёсатида ижтимоий ҳимоянинг изчиллигидан далолат беради.

6. Туристик индустрияни ривожлантириш учун инвестициялар жалб этиш сиёсати. Бу сиёсат ҳам мамлакатимизда туристик объектларни яхши ҳолатда ушлаб туриш ва уларни ривожлантиришга қаратилган. Бу соҳада мустақиллик йилларида жуда кўп туристик объектга мансуб иншоотлар қурилди. Булар жумласига Самарқанддаги Имом ал-Бухорий мажмуаси, Имом Мотрудий мақбараси, Ғовсул Аъзам қадамжоси, Хўжа Аҳрор Вали мақбарасининг қайта таъмирланиши, Ал-Фарғоний, Марғилоний, Амир Темур каби буюк зотларга қўйилган ёдгорликларни киритиш мумкин. Бу объектларнинг барпо этилиши ва таъмирланиши учун мисли кўрилмаган даражада инвестициялар жалб қилинди. Зеро, ушбу аждодларимизга қўйилган ёдгорликлар нафақат туристик объект сифатида қад кўтармоқда, балки, энг муҳими, биз ўз тарихимизни ўрганиб ўзлигимизга қайтмоқдамиз. Бу эса мустақил тараққиёт йўлини тутган ва ўзига ҳеч кимдан кам эмаслиги ва кам бўлмаганлигини тараннум этишга қаратилган давлатнинг сиёсатидир. Бу сиёсат барча энг муҳим сиёсатлар сингари устувор сиёсатдир.

7. Тадбиркорлик фаолияти субъектлари учун туристик хизматлар бозорида тенг имкониятлар яратиш сиёсати ҳам давлатимизнинг туризм соҳасидаги муҳим йўналишлардан биридир. Барча соҳалар сингари туризм соҳасида ҳам давлат ташкилотлари билан биргаликда нодавлат ташкилотлари ҳам фаолият кўрсатади. Уларнинг асосий қисмини хусусий ёки аралаш мулкка асосланган тадбиркорлик субъектлари ташкил қилади. Бусубъектларга тегишли шароит яратиб бериш, уларнинг эркинлигини, мулкий муносабатларда дахлсизлигини таъминлаш каби тадбирлар туризм соҳасида эркин рақобат муҳитини шакллантириш ва унинг ривожланиши учун асосий омиллардан бирини яратиш имконини беради. Мамлакатимизда амал қилаётган «Тадбиркорлик субъектлари фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги қонун (2000 йил 25 май) ҳам тўлалигича мазкур соҳада тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишга бел боғлаган тадбиркорларга ҳам дахлдор. Бундан ташқари, туризм соҳасида тадбиркорлик билан шуғулланадиган субъектларга қўшимча равишда ҳуқуқ ва мажбуриятлар «Туризм тўғрисида»ги қонунда ҳам белгилаб қўйилган. Кўриниб турибдики, бу соҳада туризмни ривожлантиришда давлат ўз сиёсатини амалга ошириш учун уларнинг фаолиятида эркинликни таъминлаш борасида тегишли меъёрий ҳужжатлар мажмуасини яратиб қўйган.

8. Туристларнинг хавфсизлигини, уларнинг ҳуқуқлари, қонуний манфаатлари ва мол-мулки муҳофаза қилиниши таъминлаш ҳам бу соҳадаги давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бирини ташкил қилади. Зеро, ҳар қандай турист бир жойдан иккинчи жойга боришга, асосан ўзининг ҳар томонлама хавфсизлиги таъминланган бўлсагина, қарор қабул қилади. Туристлар томоша қилувчи, дам олувчи сифатида ўзларининг қонуний манфаатларига эга бўлиши, мол-мулкининг дахлсизлиги таъминланишини хоҳлайди. Бунинг учун эса туристларни қабул қилувчи мамлакат ушбу шароитларни тўлиқ яратган бўлиши лозим. Шу жиҳатдан давлатимизнинг мазкур сиёсат йўналиши айнан туристларнинг шу

муҳим талабларини қондиришга қаратилган. Туристларнинг хавфсизлигини таъминлаш, айниқса бугунги кунда халқаро терроризм балосининг кучайган пайтида ўта муҳимдир. Бу тадбир ўз навбатида туристларни кутиб олиш, олиб юриш ва кузатишда туристик фирмалар ходимлари билан бирга миллий хавфсизлик ва ички ишлар хизматларидан ҳам фойдаланишни тақозо қилади.

9. Туризм соҳасининг илмий таъминотини ташкил этиш ва ривожлантириш ҳам давлатимизнинг ушбу соҳадаги сиёсатининг асосий йўналишларидан биридир. Чунки, соҳа ҳам ўта мураккаб соҳа. Уни кўр-кўрона ривожлантириб бўлмайди. Бу соҳани иқтисодиётнинг асосий қисмига айлантириш ва тегишли фойда олишга эришиш учун уни илмий жиҳатдан чуқур тадқиқ қилишни тақозо қилади.

Давлат ўз зиммасига чет мамлакатлар ва халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни ривожлантириш масаласини ҳам олган ва бу йўналиш давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бири сифатида белгиланган.

Мамлакатииз Бирлашган Миллатлар Ташкилоти таркибидаги Бутунжаҳон Туризм ташкилотининг тўлақонли аъзосидир ва эътирофли томонидан бири шундаки 2012 йилда ушбу нуфузли ташкилотнинг Ижроя қўмитасини бошқариб келмоқда. «Ўзбектуризм» Миллий компанияси ва бир қатор туристик фирмалар Япония, Россия, Германия, Европанинг бир қанча мамлакатлари, Шарқий Осиёдаги давлатлар билан ҳамкорлик қилмоқда ва бу ҳамкорликни кенгайтириш борасида иш олиб борилмоқда.

Булардан шундай хулоса қилиш мумкинки, туризм соҳаси мамлакатимизда келажакда катта истиқболга эга бўлган соҳалардан бирига айланади. Зеро, давлат сиёсати айнан шунга қаратилган.

6.3. Ўзбекистонда намунавий уй-жой қурилиши ҳамда коммунал хизматларни ривожлантиришнинг долзарб масалалари

Аҳолига юқори кўламли хизматлар кўрсатиш ва инсонларимизнинг турмуши даражасини яхшилаш юзасидан мамлакатимизда кўплаб ишлар амалга оширилмоқда. . Жумладан, мамлакатимизда халқимиз фаровонлигини кутариш мақсадида 2009 йил - “Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили”, деб эълон қилиниб, мамлакатимиз қишлоқларини тубдан яхшилаш, уй-жойларни замонавий қиёфага ўзгартириш, қишлоқ аҳолисининг турмуш тарзини янги даражага кўтаришга қаратилган алоҳида Давлат дастури тасдиқланди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 2012-йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ҳамда 2013-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузасида ҳам ушбу соҳани ривожлантиришга эътибор қаратиб, 2013-йилда қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар асосида яқка тартибдаги уй-жойларни қуриш кўламини янада кенгайтириш алоҳида ўрин тутиши зарурлигини таъкидлади ҳамда соҳани ривожлантириш ушбу йилдаги устувор йўналиш сифатида белгилаб қўйилди

Қабул қилинган Давлат дастури асосан қуйидагиларга йўналтирилган:

- қишлоқ аҳоли пунктларининг архитектуравий режалаштирилишини ташкил этиш, қишлоқда турар жой ва ижтимоий соҳа объектлари барпо этилишини лойиҳалаштириш тизимини тубдан такомиллаштириш;

■ қишлоқ жойларда ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмани янада ривожлантириш асосида қишлоқдаги турмуш сифатини ошириш;

■ мамлакатимизнинг ўзида қурилиш материаллари ишлаб чиқаришни кенгайтириш, йиғма конструкциялар ва маҳаллий материаллардан фойдаланган ҳолда қишлоқда объектлар қурилишининг индустриал ва йиғма технологияларини жорий этиш ва бошқалар.

"Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили" Давлат дастурига мувофиқ қишлоқ киёфасини ва қишлоқ аҳолисининг уй-жой шароитларини сифатли яхшилаш, қишлоқ жойларда ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмани жадал ривожлантириш, уй-жой қурилишини узоқ муддатли имтиёзли кредитлаш тизимини кенг жорий этиш мақсадида 2009 йил 30 мартда Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-1083 сонли қарори билан "Қишлоқ қурилиш банк" ташкил этилди.

Намунавий лойиҳалар асосида уй-жой қурилишига оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қуйидагилар ҳисобланади:

■ "Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили" Давлат дастури тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2009 йил 26 январдаги ПҚ-1046-сон қарори;

■ «Қишлоқ қурилиш банк» акциядорлик тижорат банкини ташкил этиш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2009 йил 30 мартдаги ПҚ-1083-сон қарори;

■ «Қишлоқ қурилиш банк» акциядорлик тижорат банкининг фаолиятини ташкил этиш ва моддий-техника базасини мустаҳкамлаш чора-тадбирлари тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 31 мартдаги 90-сон қарори;

■ «Қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши кўламини кенгайтиришга оид кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2009 йил 3 августдаги ПҚ-1167-сон қарори;

■ «Тасдиқланган намунавий лойиҳалар бўйича яқка тартибдаги уй-жой қурилиши учун «Қишлоқ қурилиш банк» акциядорлик тижорат банки томонидан имтиёзли ипотека кредити бериш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида» Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 25 майдаги 148-сон қарори;

■ «Қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар асосида «Қишлоқ қурилиш инвест» инжиниринг компанияси иштирокида уй-жойлар қуришни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 26 октябрдаги 280-сон қарори;

■ Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Осиё тараққиёт банки иштирокида "Қишлоқ жойларда уй-жой қурилишини ривожлантириш" лойиҳасини кўп марталик транш бўйича молиялаштириш дастурини амалга оширишга доир биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида" ги 2012 йил 11 январдаги ПҚ-1683-сон қарори;

■ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 14 январдаги ПҚ-1687-сонли "2012 йилда қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар бўйича яқка тартибдаги уй-жойларни қуриш дастури тўғрисида" ги қарори;

■ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 12 октябрдаги 291-сонли "2013 йилда қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар асосида яқка тартибда уй-жойлар қурилиши бўйича дастурни тайёрлаш чоралари" тўғрисидаги қарори;

■ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 4 январдаги "2013 йилда қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар бўйича индивидуал уй-жой қурилиши бўйича дастур тўғрисида" ПҚ-1902 қарори.

Мамлакатимиздаги "Қишлоқ қурилиш инвест" инжиниринг компанияси Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2009 йил 3 августдаги ПҚ-1167-сонли қарорига мувофиқ қишлоқ жойларда уй-жой қурилишини ташкил этиш бўйича ягона буюртмачи ташкилот ҳисобланади.

"Қишлоққурилишлойиха" МЧЖ эса қишлоқ аҳоли пунктларини архитектура жиҳатидан режалаштиришни ташкил этиш ва қишлоқ қурилишини лойиҳалаштириш тизимини тубдан яхшилаш, шу асосда қишлоқ қиёфасини қатъиян ўзгартириш мақсадида ташкил қилинган корхона ҳисобланади.

Ўзбекистонда намунавий уй-жой қурилишини ташкил қилишнинг намунавий лойиҳаси "Қишлоққурилишлойиха" лойиҳа институти томонидан ишлаб чиқилган ва тасдиқланган уй-жой лойиҳаси бўлиб, замонавий қурилиш материаллари ва технологияларини республика минтақаларининг табиий - иқлим шароитларини ва жойларнинг рельефини, ижтимоий - демографик хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда тайёрланади.

Намунавий уй-жой қурилиши фуқароларга кредит бериш йўли билан истеъмолчиларга сотилади ва фуқароларга кредит ажратиш шартлари қуйидагича:

- Мурожаат қилган кунида 18 ёшга тўлган
- кредитга лаёқатли қишлоқ фуқароларига
- намунавий лойиҳа бўйича уй - жой қийматининг 25% дан кам бўлмаган миқдорда бошланғич бадалини тўплаганларидан сўнг

- энг кам иш ҳақининг 1000 баробаригача (шунингдек, уй-жой смета қийматининг 75 фоизигача)

- имтиёзли фоиз ставкаси билан

- асосий қарзни қайтариш бўйича бир йил муддатга имтиёзли давр билан

- 15 йил муддатгача кредит ажратилади.

Аҳоли томонидан кредит олиш эса қуйидагича белгиланган:

1. ҚҚИ ИКнинг тегишли филиалига мурожаат қилиб, намунавий лойиҳани танлайди ва дастлабки шартнома тузади.

2. Лойиҳа қийматининг камида 25% миқдоридаги маблағни омонатга қўйиб, кредит олиш учун тегишли ҳужжатларни банкка тақдим қилади.

3. Банк томонидан дастлабки бадал қўйилганлиги ва кредит ажратишга ижобий ҳулоса берилгандан сўнг ҚҚИ ИК ҳудудий филиали билан уй-жой қурилиши учун асосий шартнома имзоланади.

4. ҚҚИ ИК билан тузилган шартнома асосида қурилиш босқичма босқич молиялаштирилади. Бунда аввал 25 фоиз аванс тўловлари, улар молиялаштирилгандан сўнг кредит, сўнггра якуний тўлов суммалари йўналтирилади.

5. Объект давлат қабул қилиш комиссияси томонидан қабул қилинади ва уй-жой эгасига топширилади.

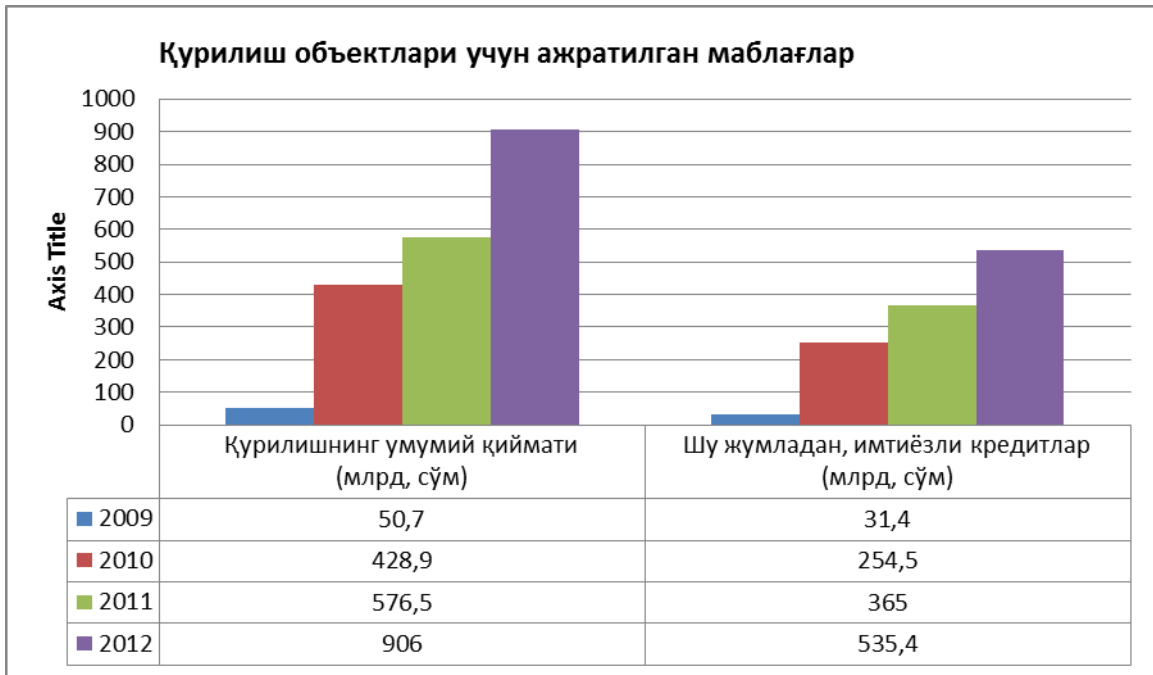
6.3.1-расм. 2012 йилда қишлоқ жойларда қурилган якка тартибдаги уй-жойларнинг ўртача нархи

2009 – 2012 йилларда 580 та янги қишлоқ массивларида 23 557 та намунавий лойиҳалар асосида уй-жойлар қурилди.

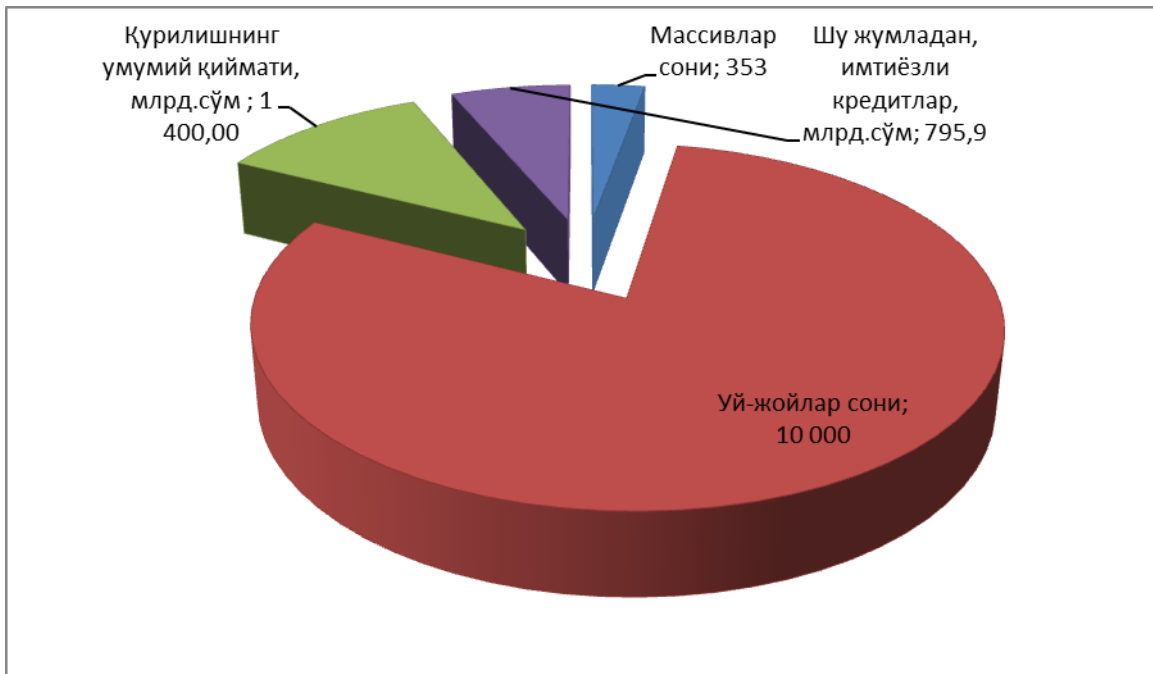
6.3.2-расм.

2009 – 2012 йилларда қурилиш объектларининг умумий қиймати 1 962,1 млрд.сўмни, шу жумладан, имтиёзли кредитлар 1 186,3 млрд. сўмни ташкил қилди.

6.3.3-расм.

2013 йилда қурилиши режалаштирилаётган намунавий уйлар қуйидаги расмда келтирилган:

6.3.4-расм.

Аҳолини ичимлик суви таъминлаш тизими. Ҳозирги кунда шаҳар ва қишлоқ жойларда аҳолини ичимлик суви билан таъминлаш коммунал хизмат кўрсатиш соҳасидаги долзарб масалалардан бир бўлиб қолмоқда.

6.3.5-расм.

2012 йил маълумотларига кўра ичимлик сув таъминоти тизимининг ҳолати куйидаги кўринишга эга:

1. Республикада марказлаштирилган ичимлик сув таъминоти 119 шаҳар (100 фоиз) ва 12 262 қишлоқ аҳоли пунктларидан 9 060 тасида (73,1 фоиз) мавжуд.
2. Ўрта ҳисобда суткасига 6,25 млн. куб. м, шу жумладан очиқ хавзалардан 2,4 млн. куб. м (38 фоиз) ва ер ости сув манбаларидан 3,85 млн. куб. м (62 фоиз) сув олинади.
3. Ичимлик сув қувурлари ва тармоқларининг умумий узунлиги 62,9 минг. км.
4. Марказлаштирилган ичимлик сув таъминланганлик даражаси:
 - 89,4 фоиз шаҳар ва туман марказларида;
 - 73,1 фоиз қишлоқ аҳоли пунктларида.

6.3.1-жадвал

Марказлаштирилган ичимлик сув таъминоти қамрови
(статистика маълумотларига кўра)

Худудлар	1991 йил	2001 йил		2012 йил			
	жами	жами	жумладан:		жами	жумладан:	
			шаҳар	Қишлоқ аҳоли пунктлари		шаҳар	Қишлоқ аҳоли пунктлари
Республика бўйича:	69,2	80,4	87,2	72,3	82,6	89,4	73,1
Қорақалпоғистон Республикаси	59,4	61,6	77,1	62,3	68,8	72,0	65,0
Андижон вилояти	69,3	87,7	84,9	83,9	89,8	93,5	85,5
Бухоро вилояти	43,8	68,0	88,4	43,8	59,3	82,3	46,3
Жиззах вилояти	50,7	76,9	86,7	72,3	71,2	73,9	69,1
Қашқадарё вилояти	27,3	75,0	79,3	69,2	82,1	87,0	76,9

Навоий вилояти	49,7	66,6	88,2	64,2	79,3	73,8	94,4
Наманган вилояти	50,6	75,0	96,6	77,5	75,9	88,4	59,9
Самарқанд вилояти	70,9	78,5	87,4	73,9	84,6	92,5	78,0
Сурхондарё вилояти	67,5	76,1	71,1	75,0	81,3	79,4	82,5
Сирдарё вилояти	42,8	93,8	64,8	47,1	80,5	80,1	80,9
Тошкент вилояти	67,9	91,5	84,6	81,2	81,2	85,9	73,3
Фарғона вилояти	53,8	89,3	89,0	83,1	92,5	96,3	87,0
Хоразм вилояти	57,2	65,0	92,5	67,7	63,6	81,8	52,2
Тошкент ш.	97,8	99,3	99,3	-	99,7	99,7	-

Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 30 ноябрдаги 337 - сон қарори асосан 2013 - 2015 йилларда республикада ичимлик сув ва канализация тизимларини янада ривожлантириш ҳамда модернизация қилиш бўйича комплекс чора – тадбирлар ишлаб чиқилган ва ундаги устувор йўналишлар куйидагилар:

- 2020 йилгача республиканинг барча шаҳарларидаги аҳолининг марказлаштирилган ичимлик сув билан таъминланганлик даражасини 100 фоизгача ва қишлоқ аҳоли пунктларида 85 - 90 фоизгача кўтариш, канализация хизматлари билан таъминланган шаҳарлар ва шаҳар типидagi аҳоли пунктларидаги қамров даражасини 70 фоизгача кўтариш;

- янги технологиялар асосида ичимлик сув ва оқова сувларни тозалашни жорий этиш, узоқ муддат хизмат қиладиган қувурлар ва ускуналарни қўллаган ҳолда тармоқларни реконструкция қилиш ва қуриш;

- сув таъминоти объектларидан фойдаланиш тизимларини тубдан яхшилаш, норматив йўқотишлар, электро - энергия сарфини камайтиришга йўналтирилган янги технологияларни жорий этиш ҳамда замонавий машина - механизмлар, асбоб - ускуналар билан жиҳозланганлик даражасини ошириш;

- ичимлик сув ва канализация тизимларини комплекс ривожлантириш ва модернизация қилиш мақсадида доимий равишда молиялаштириш, шу жумладан халқаро молия институтларининг маблағларини жалб қилган ҳолда.

6.3.6-расм.

6.4. Аҳолини турмуш даражасини яхшилашда нефть ва газ маҳсулотлари билан таъминлашнинг долзарб масалалари

Хозирги кунда мамлакатимиз аҳолисига юқори кўламли хизматлар кўрсатилиши натижасида инсонларимизнинг турмуши сифати яхшиланиб бормоқда. Айниқса ёқилги-энергетика ресурсларининг ҳукуматимиз томонидан аҳолига етказиб берилиши ва улардан кенг фойдаланилиши мамлакатимиз аҳолисининг фаровон турмуш кечирishiга ёрдам бермоқда.

Республикада нефть маҳсулотлари ва газдан самарали фойдаланишни назорат қилувчи ташкилот - бу “Ўздавнефтегазинспекция”. Ушбу ташкилот Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 8 июндаги “Ўзбекистон нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланишни назорат қилиш давлат инспекциясини ташкил этиш тўғрисида”ги 220 - сон қарори билан ташкил этилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 9 декабрдаги “Республика давлат бошқаруви органлари тизимини такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ-3358 - сон Фармонига асосан чиқарилган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 13 июлдаги “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Ўзбекистон нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланишни назорат қилиш давлат инспекцияси фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 328 - сон қарорига мувофиқ “Ўздавнефтегазинспекция”нинг асосий вазифалари қуйидагилар этиб белгиланди:

- нефть маҳсулотлари ва газ сотиш ҳамда улардан фойдаланиш бўйича қонун ҳужжатлари ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг бажарилишини назорат қилиш;
- энергияни тежовчи давлат дастурларини, нефть, газ, газ конденсати ва уларни қайта ишлаш маҳсулотларидан фойдаланиш масалалари бўйича лойиҳалар ва тадбирларни амалга ошириш;

- нефть, газ ва газ конденсатини қазиб олиш, қайта ишлаш, узатиш, сақлаш объектларини (курулмаларини) монтаж қилиш ва улардан фойдаланишда технология талабларига риоя этилишини назорат қилиш;

- нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланиш, уларни сотиш, шунингдек нефть, газ ва газ конденсатини қазиб олиш, қайта ишлаш, узатиш, сақлаш объектларини (курулмаларини) монтаж қилиш ва улардан фойдаланиш бўйича норматив ҳужжатларни ишлаб чиқишдан иборат.

“Ўздавнефтвазинспекция” тизимида 14 та ҳудудий бўлим мавжуд ва штат жадвалига асосан инспекция ходимлари 209 тани ташкил этади, шу жумладан 6 та бошқарув ходимлари, 155 та инженер техник ходимлар ва 48 та техник ҳамда ёрдамчи ходимлар.

“Ўздавнефтвазинспекция” назорати остидаги объектлар қуйидагилар ҳисобланади:

- 15,7 км магистрал газ қувурлари, 25 та компрессор станциялар, 3 та ер ости газ сақлаш омборлари, 321 та газ тақсимлаш станциялари;

- 2039 та ишлатилаётган нефть, газ ва газоконденсат кудуклари,

- 5 та нефть ва газни қайта ишлаш корхоналари;

- 126,7 минг км газ тақсимлаш тармоқлари (шу жумладан: юқори босимли – 13,6 минг.км, ўрта босимли – 29,96 минг км, паст босимли – 83,1 минг км), 94,4 минг газ тақсимлаш ва созлаш шохобчалари ГТШ (шу жумладан: юқори босимли – 7,5 мингта, ўрта босимли – 86,9 мингта), 83452 улгуржи газ истеъмолчилари (шу жумладан 5205 саноат корхоналари, 53766 маиший хизмат объектлари ва 24481 та хусусий тадбиркорлар),

- 39 та нефтебаза (улардан 16 таси хусусий), 42 та нефтебаза филиаллари, 2578 та АЁҚШ, 1368 та ФЁТШлари, 236 та мой алмаштириш шохобчалари, 88,4 минг нефть маҳсулоти истеъмолчилари;

- 717 та автомобилларга газ қуйиш шохобчалари;

- 184 та автомобилларни газ билан тўлдириш компрессор шохобчалари олинган.

6.4.1-жадвал

2012 йил маълумотларига кўра қуйида Республика бўйича истеъмолчилар сони ва газ қувурлари тўғрисида маълумотлар келтирилган

Номи	Сони
Республика бўйича жами газлашган улгуржи истеъмолчилар	83452 та
шу жумладан:	
саноат корхоналари	5205 та
маиший хизмат ва ижтимоий объектлари	53766 та
хусусий тадбиркорлар	24481
Жами газлаштирилган хонадонлар	4 млн. 465 минг та
Шу жумладан:	
якка тартибдаги хонадонлар сони	3 млн. 433 минг
кўп қаватли хонадонлар сони	1 млн. 031 минг та
Республика бўйича газ қувурларининг узунлиги	126,7 минг км
юқори босимли	13,6 минг км
ўрта босимли	29,96 минг км
паст босимли	83,1 минг км
Республика бўйича газ тақсимлаш ва созлаш шохобчалари	94,4 минг дона

юқори босимли	7,5 минг дона
ўрта босимли	86,9 минг дона

Миллий энергетика ресурслари сақланишини, энергиядан ва ишлаб чиқариш имкониятларидан самарали фойдаланишни таъминлайдиган умумий ҳуқуқий асосларни шакллантириш мақсадида 1997 йил 25 апрелида Ўзбекистон Республикасининг “Энергиядан оқилона фойдаланиш тўғрисида”ги Қонуни қабул қилинган.

Қонунда миллий энергетика ресурслари сақланиши, уларни сарфлаш чоғида энергиядан самарали ва экологик жиҳатдан хавфсиз фойдаланилишини таъминлаш, самарали технологияларни жорий этилиши, энергиядан нооқилона фойдаланганлик учун юридик шахсларга нисбатан иқтисодий жазо чоралари қўлланилиши белгиланган.

Мамлакатимиз нефть, газ захираларига бой. Буни барчамиз биламиз. Аммо ушбу захираларнинг ҳам чеки-чегараси бор. Қолаверса, келажак авлод ҳам улардан баҳраманд бўлиши керак. Газ конларини қидириш, қазиб олиш, истеъмолчиларга етказиб бериш катта маблағ сарф эвазига, қийин шароитлардаги бетиним, фидокорона меҳнат эвазига бўлаётганлигини такидлаш жоиз.

Хозирги кунда мамлакатимиз аҳолисининг турмуш даражасини ошириш мақсадида мамлакатимизда кўплаб ижобий ишлар амалга оширилмоқда. Шу муносабат билан мамлакатимиз аҳолисининг яшаш шароити яхшиланганлиги, аҳолининг обод ва замонавий уй-жойлар билан таъминлангани, одамлар истиқомат қиладиган муҳитни ривожлантирилиши ҳамда ободонлаштирилиши, зарур инфратузилманинг мавжудлиги алоҳида аҳамият касб этади. Шунингдек, мамлакатимизнинг кўп қаватли уйларида истиқомат қиладиган аҳолининг иссиқлик таъминоти, электр-энергия ҳамда газ таъминотига катта эътибор қаратилмоқда.

Республика ҳудудларидаги кўп қаватли уйларни иссиқлик таъминоти билан таъминлаш кўрсаткичларига назар ташласак, қуйидаги ҳолатни кузатишимиз мумкин:

6.4.3-жадвал

Иссиқлик таъминоти бўйича	Сони
Иссиқлик қозонхоналари сони	1 876 та
2012-2013 йиллар куз-қиш мавсумга тайёр ҳолга келтирилган	1 091 та
Кўп қаватли уйлар сони	26 543 та
Кўп қаватли уйлардаги хонадонлар сони	1 032 955 та
Кўп қаватли уйларда яшовчилар сони	2 859 436 та
Иссиқлик таъминоти мавжуд бўлмаган уйлар сони	12 495 та
Иссиқлик таъминоти мавжуд бўлмаган хонадонлар сони	341 541 та
Иссиқлик таъминоти мавжуд бўлмаган уйларда яшовчилар сони	1 170 987 та

Хозирги кунда 2012 йил маълумотларига кўра Республика газ таъминоти техник кўрсаткичлари қуйидаги кўринишга эга:

1. Газ тақсимлаш станциялари (ГРС) сони – 345 та
2. Газ тақсимлаш қувурлари узунлиги – 121 580,3 км

Шу жумладан:

- юқори босимли газ қувурлари узунлиги – 13 479,2 км
- ўрта босимли газ қувурлари узунлиги – 29 044,8 км
- паст босимли газ қувурлари узунлиги – 78 217,8 км

3. Жами ГРПлар сони – **94 764 дона**

Шу жумладан:

юқори босимли ГРПлар сони – 7 482 дона

ўрта босимли ГРПлар сони – 85 282 дона

4. Жами газлаштирилган хонадонлар сони – **4 464 628 та**

Шу жумладан:

табiiй газ билан – 3 878 148 та

шундан кўп қаватли уйлар - 26 543 та (2 859 436 та аҳоли)*иссиқлик таъминоти мавжуд эмас* - 12 495 та (1 170 987 та аҳоли)

табiiй газ танқислиги кузатилган – 1 077 704 та

суюлтирилган газ билан газлаштирилган – 586 480 та

5. Жами улгуржи истеъмолчилар - **73 676 та** (ижтимоий соҳа объектлари 21 923 та)**6. Суюлтирилган газ етказиб бериш ҳолати**

суюлтирилган газ тўлдириш шаҳобчалари сони (ГНС) – 24 та

газ тарқатиш сервис марказлари сони – 84 та

суюлтирилган газ сақлаш омборлари - 154 та

7. 2012 йилда истеъмол қилинган табiiй газ ҳажмлари:

табiiй газ етказиб бериш амалда – 18 578 955 минг куб.м

100 фоиз таъминлаш учун талаб этилади - 20 877 539 минг куб.м

шундан 100 фоиз: ёз мавсумда талаб этилади - 4 302 539 минг куб.м

қиш мавсумда талаб этилади - 16 575 000 минг куб.м

шундан: аҳоли истеъмолчиларига амалда - 12 639 612 минг куб.м*100 фоиз таъминлаш учун талаб этилади* - 14 877 539 минг куб.м

Республикаимиз аҳолиси турмуш даражасини юксалтириш бўйича газ етиб бормайдиган ҳудудларда аҳоли хонадонларига маиший газ баллонларида суюлтирилган газни етказиб бериш тизимини яхшилаш ҳамда янада такомиллаштириш лозим. Шуларни инobatга олган ҳолда қуйидагиларни амалга ошириш лозим:

- Республика бўйича табiiй газ етиб бормайдиган ҳудудлардаги аҳоли хонадонларини суюлтирилган газга мослаштириш учун ҳудудий газ таъминоти корхоналарида суюлтирилган газ таъминоти бўлимларини ташкил этиш.

Амалга ошириш механизми: Худудий газ таъминоти корхоналаридаги суюлтирилган газ бўлимлари структурасига қўшимча суюлтирилган газ таъминоти билан шуғулланувчи штат бирликлари ажратиш. Бунда асосий эътибор шартномавий ишлар, заводлардан суюлтирилган газни юклаш, ГТСларида тушириб олиш, аҳолига етказиб бериш билан боғлиқ ишларини амалга оширадиган мутахассислар, аҳоли хонадонларида урниталган газ жихозларини таъмирлашда хизмат кўрсатувчи ходимлар ҳисобидан тўлдириш назарда тутилади.

- Суюлтирилган газни заводлардан газ тўлдириш станцияларига юклаш тизимини янада яхшилаш.

Амалга ошириш механизми: Ажратилган суюлтирилган газ ҳажмлари бўйича заводлар, темир йўл ва газ тўлдириш станциялари билан шартномалар тузиш.

Шартномаларга асосан суултирилган газни заводлардан газ тўлдириш станциялари ва пунктларига юклаш ҳамда келган суултирилган газни сиғимларга қабул қилиш, кунлик ҳисоб-китобини юритиш.

“Фарғона нефтни қайта ишлаш заводида” ишлаб чиқариладиган суултирилган газ хажмларини Фарғона водийси вилоятларига ажратиш.

Фарғона водийси вилоятлари аҳолисига ажратилган суултирилган газ хажмларини Тожикистон Республикаси ҳудуди орқали темир йўлда газ тўлдириш станцияларига етказилишини ташкил этиш.

Республика аҳолисига суултирилган газни бехатар ва ўз вақтида етказилишини таъминлаш учун ҳудудлардаги газ тўлдириш станцияларига суултирилган газ хажмларини темир йўлда ташишни ташкил этиш учун кушимча 100 та вагон-цистерналар сотиб олиш.

■ Истеъмолчиларга узлуксиз суултирилган газ етказиб бериш тизимини янада такомиллаштириш.

Амалга ошириш механизми: Тегишли вазирликлар ва идоралар томонидан республикадаги мавжуд газ тўлдириш станциялари ва пунктларининг ҳозирги кундаги лойиҳа ҳужжатларига кўра амалда ишлаётган қувватлари, суултирилган газни қабул қилиш, сақлаш, газ баллонларига тўлдириш жараёнларидаги технологик талабларга жавоб бериши ҳамда олди-сотди шартномаларда белгиланган мажбуриятлар бажарилишини ўрганиш. Бунда газ тўлдириш станциялари ва пунктларининг ишини янада такомиллаштириш ва зарурияти бўлган ҳудудларга янги замоний газ тўлдириш пунктлари қуриш назарда тутилади.

Шунингдек, аҳолининг газга бўлган талабини қондириш мақсадида

- газ тўлдириш станциялари ва пунктлари, қуриладиган ва таъмирланадиган сервис марказлари ва омборлар хизматлари тизимини янада такомиллаштириш ҳамда аҳоли хонадонларига суултирилган газ жиҳозларини ўрнатиш эскизини тайёрлаш ва тасдиқлаш;

- аҳоли хонадонлари билан шартномалар тузиш, аҳолига етказиб бериладиган суултирилган газ ҳисобини юритиш, компьютер базасига киритиш, йиллик суултирилган газ, маиший газ баллонлари, газ баллонларини хонадонларга ўрнатишда керак бўладиган асбоб-ускуна, жиҳозлар эҳтиёжини тайёрлаш;

- ҳудудларда газ жиҳозлари ва маиший газ баллонларини таъмирлаш ҳамда синовдан ўтказиш цехларини ташкил этиш;

- ҳудудий газ таъминоти тизимидаги суултирилган газ бўйича мутахассислар малакасини ошириш мақсадга мувофиқдир.

Такрорлаш учун савол ва топшириқлар

1. Хизмат бозори таркибига қандай хизмат турлари киради?
2. Мамлакатимизда сўнгги йилларда қандай хизмат турлари ривожлантирилмоқда?
3. Мамлакатимизда хизматлар бозорини ривожлантириш мақсадида қандай дастурлар қабул қилинмоқда?
4. Ўзбекистонда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришда давлат сиёсатининг асосий йўналишларини тушунтиринг.
5. Туристлик хизматлар деганда қандай хизмат турларини тушунаси?
6. Туризмда асосий ва қўшимча хизмат турларига қандай хизмат турлари киради?
7. "Қишлоқ таракқиёти ва фаровонлиги йили" Давлат дастури қачон қабул қилинган ва унинг асосий моҳияти нималардан иборат?

Адабиётлар рўйхати

1. Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримовнинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси // Ҳалқ сўзи. 2013 йил 21 январь.
2. Каримов И.А. 2012 йил Ватанимиз тарақиётини янги босқичга кўтариладиган йил бўлди Ўзбекистон Республикаси И.А.Каримовнинг 2011 йилнинг асосий яқунлари ва 2012 йилда Ўзбекистоннинг ижтимоий иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси// Ҳалқ сўзи, 2012 йил 20 январь, № 14 (5434).
3. Каримов И.А. Мамлакатимизда деморактик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси- Т.: Ўзбекистон, 2010.
4. Каримов И.А. Баркамол авлод – Ўзбекистон тарақиётининг пойдевори. – Т.: Шарқ, 1998.
5. Каримов И.А. Бизнинг йўлимиз – демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Президент Ислон Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. // Ҳалқ сўзи, 2011 йил 8 декабрь.
6. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироzi, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. – Т.: Ўзбекистон, 2009.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик субъектларини текширишларни янада қисқартириш ва улар фаолиятини назорат қилишни ташкил этиш тизимини такомиллаштириш борасидаги кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2011 йил 4 апрелдаги Фармони. // Ҳалқ сўзи, 2011 йил 5 апрель.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 24 августдаги “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни янада ривожлантириш учун қулай ишбилармонлик муҳитини шакллантиришга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-4354-сонли Фармони.

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик субъектларини ташкил этиш ва давлат рўйхатидан ўтказиш тартибини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2011 йил 12 майдаги Қарори. // Халқ сўзи, 2011 йил 13 май.

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили” давлат дастури тўғрисида”ги 2011 йил 7 февралдаги Қарори.

11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини кредитлаш ҳажмларини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2011 йил 11 мартдаги ПҚ-1501-сонли Қарори.

12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 29 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг 2011 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги 1455-сонли Қарори.

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 27 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг 2012 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги 1668-сонли Қарори.

14. “2011-2015 йилларда Ўзбекистон Республикаси саноатини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 15 декабрдаги ПҚ-1442-сонли Қарори.

15. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2012 йилнинг асосий яқунлари ва 2013 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш” мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. – Т.: “O`qituvchi” НМИУ. - 2013. – 372 бет.

16. Ахборот-коммуникация технологиялари. Изохли луғат –Т.: БМТТДнинг Ўзбекистон ваколатхонаси, 2010.

17. Буюк ва муқаддасан, мустақил Ватан–Т.:“O`qituvchi” НМУУ, 2011.

18. Йўлдошев Ж. Таълимимиз истиқлоли йўлида. – Тошкент: Шарқ, 1996.

19. Маматов М. Миллий иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг назарий асослари./ Иқтисодиёт ва таълим. 2011 йил, 4-сон.

20. Маҳмудов Н.М, Маджидов Ш.А. Инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш. Ўқув қўлланма. – Т.: ТДИУ, 2010.

21. Мустақиллик: изохли илмий-оммабоп луғат // Муаллифлар: М.Абдуллаев, М.Абдуллаева, Ф.Абдуллаева, Г.Абдураззоқова ва бошқ.; Р.Рўзиев ва Қ.Хоназаров умумий таҳририда. Тўлдирилган учинчи нашри / – Т.: «Шарқ», 2006.

22. Собиров А. Ўзбекистон Республикасига хорижлик инвесторларни жалб қилиш шакллари. /Иқтисодиёт ва таълим, 2011 й., 5-сон.

23. Спелова П. Очередь безработных не сокращается. - <http://www.vz.ru/economy>.

24. Стратегии модернизации и обеспечения долгосрочного устойчивого экономического роста. Форум экономистов Узбекистана. Т.: «SMI-ASIA», 2011.

25. Юлдашев Р.З. Инвестиционное обеспечение приватизированных предприятий в Узбекистане: управленческий аспект. Монография. – Т.: Иқтисодиёт, 2009.

26. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 3 декабрдаги «Навоий вилоятида эркин индустриал-иқтисодий зона ташкил этиш тўғрисида»ги қарори.

27. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 13 апрелдаги ««Ангрен» махсус индустриал зонасини барпо этиш тўғрисида»ги қарори.

28. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Тижорат банкларининг кичик тадбиркорликни ривожлантиришда қатнашишини рағбатлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2000 йил 19 майдаги 195-сон қарорига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида” Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 19 мартдаги 79-сонли Қарори.

29. Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011.

ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. Глобал жаҳон иқтисодиётида ҳали-бери сақланиб қолаётган жиддий муаммоларга қарамасдан, 2012 йилда Ўзбекистон:

- А) аҳоли турмуш даражасини ривожланган мамлакатлар кўрсаткичларига қадар юксалтиришни таъминлади;
- Б) дунё бозорида етакчи позицияни эгаллади;
- В) ўз иқтисодиётини барқарор суръатлар билан ривожлантиришни давом эттирди;
- Г) юқоридаги барча жавоблар тўғри.

2. 2012 йилда мамлакатимиз ялпи ички маҳсулоти неча фоизга ўсди?

- А) 7,7 фоизга;
- Б) 13,9 фоизга;
- В) 8,5 фоизга;
- Г) 8,2 фоизга.

3. 2012 йилда мамлакатимиз саноат ишлаб чиқариш ҳажми неча фоизга ошди?

- А) 7,7 фоизга;
- Б) 7 фоизга;
- В) 13,9 фоизга;
- Г) 8,2 фоизга.

4. 2012 йилда мамлакатимиз қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш ҳажми неча фоизга ошди?

- А) 7,7 фоизга;
- Б) 7 фоизга;
- В) 13,9 фоизга;
- Г) 8,2 фоизга.

5. 2012 йилда мамлакатимиз чакана савдо айланмаси ҳажми неча фоизга ошди?

- А) 7,7 фоизга;
- Б) 7 фоизга;
- В) 13,9 фоизга;
- Г) 8,2 фоизга.

6. 2012 йилда мамлакатимиз экспорт ҳажми неча фоизга ошди?

- А) 7,7 фоизга;
- Б) 13,9 фоизга;
- В) 8,2 фоизга;
- Г) 11,6 фоизга.

7. Ҳозирда мамлакатимиз экспорти таркибида хомашё бўлмаган тайёр товарларнинг улуши қанчани ташкил этмоқда?

- А) 70 фоиздан зиёдни;
- Б) деярли 80 фоизни;
- В) 50 фоиздан зиёдни;
- Г) деярли 60 фоизни.

8. 2012 йилда мамлакатимиз ташқи савдо айланмасидаги ижобий сальдо қанчани ташкил этди?

- А) 3 миллиард 500 миллион доллардан ошди
- Б) 2 миллиард 420 миллион доллардан ошди
- В) 1 миллиард 210 миллион доллардан ошди
- Г) 1 миллиард 120 миллион доллардан ошди.

9. 2012 йилда мамлакатимизда инфляция даражасининг ўсиш суръати қандай бўлди?

- А) прогноз кўрсаткичлари доирасида сақлаб қолинди ва 8 фоиздан ошмади;
- Б) прогноз кўрсаткичларидан юқори бўлди ва 7 фоиздан ошмади;
- В) прогноз кўрсаткичлари доирасида сақлаб қолинди ва 7 фоиздан ошмади;
- Г) прогноз кўрсаткичларидан паст бўлди ва 7 фоиздан ошмади.

10. 2012 йилда мамлакатимизда:

- А) солиқ тушумини камайтириш сиёсати давом эттирилди;
- Б) солиқ юқини камайтириш сиёсати давом эттирилди;
- В) солиқ юқини ошириш сиёсати давом эттирилди;
- Г) солиқ ставкасини камайтириш сиёсати давом эттирилди.

11. 2012 йилда мамлакатимизда давлат бюджетининг профицити ялпи ички маҳсулотга нисбатан:

- А) 0,1 фоизни ташкил этди;
- Б) 0,3 фоизни ташкил этди;
- В) 0,4 фоизни ташкил этди;
- Г) 0,5 фоизни ташкил этди.

12. 2012 йилда мамлакатимизда давлат жами харажатларининг қанча қисми ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш чоратadbирларини амалга оширишга қаратилди?

- А) қарийб 59,2 фоизи;
- Б) қарийб 65 фоизи;
- В) қарийб 50 фоизи;
- Г) қарийб 58,9 фоизи.

13. 2012 йилда мамлакатимизда давлат жами харажатларининг қанча қисми таълим соҳасини молиялаштиришга йўналтирилди?

- А) қарийб 34 фоизи;
- Б) қарийб 14,5 фоизи;
- В) 14,5 фоиздан кўпроғи;
- Г) 34 фоиздан ортиғи.

14. 2012 йилда мамлакатимизда давлат жами харажатларининг қанча қисми соғлиқни сақлаш соҳасини молиялаштиришга йўналтирилди?

- А) қарийб 34 фоизи;
- Б) қарийб 14,5 фоизи;
- В) 14,5 фоиздан кўпроғи;
- Г) 34 фоиздан ортиғи.

15. 2013 йилнинг 1 январь ҳолатига кўра, Ўзбекистоннинг жами ташқи қарзлари миқдори ялпи ички маҳсулотга нисбатан:

- А) 16,0 фоиздан ошмади;
- Б) 13,3 фоиздан ошмади;
- В) 14,5 фоиздан кўпроқ бўлди;
- Г) 34 фоиздан ортиқ бўлди.

16. Пул-кредитни тартибга солишдан асосий мақсад:

- А) нархлар барқарорлигини таъминлашдан иборат;
- Б) ортиқча харажатларнинг олдини олишдан иборат;
- В) номатлуб инфляция ва дефляция жараёнларига қарши тадбирларни ишлаб чиқишдан иборат;
- Г) нотўғри жавоб йўқ.

17. Пул массаси таркибига:

- А) фақат нақд пуллар киради;
- Б) фақат нақдсиз пуллар киради;
- В) нақд ва нақдсиз пуллар киради;
- Г) фақат актив пуллар киради.

18. Банк капиталининг етарлилик даражаси нима?

- А) банклар устав капиталига қўйилган энг кам талаб;
- Б) капиталнинг активларга нисбати бўлиб, у халқаро Базель келишувига кўра камида 12% ни ташкил этиши керак.
- В) жами капиталнинг рискка тортилган активларга нисбати бўлиб, у халқаро Базель келишувига кўра камида 8% ни ташкил этиши керак.
- Г) банкларнинг барча мажбуриятини бажариши.

19. Банкларнинг капиталлашув даражасини оширилиши орқали қандай натижаларга эришилади?

- А) банк ликвидлигини оширилиши пировардида уларнинг молиявий барқарорлигини таъминлаш учун мустаҳкам замин яратади.
- Б) банкнинг мажбуриятларни бажариш имконияти кенгаяди.
- В) банкларнинг рақобатбардошлиги кучаяди.
- Г) банк ликвидлиги ошади, молиявий барқарорлиги таъминланади ва инвестиция кредитлари бериши учун барқарор ресурс базаси шаклланади.

20. Ликвидлик коэффиценти:

- А) қарз олувчининг ўз қарзини узиш қобилиятига эгами ёки йўқлигини ифодалайди;
- Б) қарз олувчининг ўз капитали билан қай даражада таъминланганлигини характерлайди;
- В) барча капитал ва унинг жалб қилинган қисмининг фойдаланиш самарадорлигини кўрсатади;
- Г) мазкур давр ичида ғамламалар неча марта айланишда бўлганлигини ифодалайди.

21. Тижорат банкининг барқарорлиги – бу:

- А) юқори дивидендлар тўлаш;
- Б) банкнинг барча мажбуриятларини бажариши;
- В) банк активларининг яхши сифати.
- Г) кредит бериш имконияти.

22. Аҳоли маблағларини тижорат банклари омонатларига жалб этиш ишларининг натижаси нималарда намоён бўлади?

- А) банк ликвидлигини оширилиши пировардида уларнинг молиявий барқарорлигини таъминланишида.
- Б) банкларнинг ресурс базаси мустаҳкамланиши, кредитлаш имкониятининг кенгайиши, аҳолининг банк тизимига ишончи ортиб, уларнинг даромади ва фаровонлигини ошишида.
- В) аҳолининг банк тизимига ишончи ортиб бораётганлигида.
- Г) банклар активларининг ўсиб боришида.

23. Тижорат банкларининг кредит портфели – бу:

- А) кредит иқтисодий муносабатлар йиғиндисидир.
- Б) вақтинчалик бўш пул маблағларини жалб қилиш ва тарқатиш жараёнида вужудга келадиган иқтисодий муносабатлардир.
- В) турли кредитлар жамламаси.
- Г) турли хил рискларга асосланган муайян мезонларга қараб туркумланган кредитлар миқёсидаги банк талабларининг йиғиндисидир.

24. Марказий банк мажбурий захираларига тулов олишдан мақсад:

- А) тижорат банклари кредит потенциалига таъсир курсатиш;
- Б) депозитларни химоя қилиш;
- В) марказий банк даромадига таъсир кўрсатиш;
- Г) банкларнинг ликвидлигини сақлаш;

25. Тижорат банкларининг инвестицион кредитлар қандай кредитлар?

- А) хўжалик субъектларига берилган қисқа муддатли кредитлар
- Б) истеъмол кредитлари
- В) ишлаб чиқаришни кенгайтириш, техник ва технологик жиҳатдан янгилаш, модернизациялаш ва реконструкция қилиш, янги бино ва иншоотларни қуриш учун зарур бўлган воситалар ҳамда қимматли қоғозларни сотиб олиш мақсадида олинган узоқ муддатли кредитлар.
- Г) уй-жой қурилиш учун бериладиган ипотека кредитлари.

26. Инвесторлар деганда кимлар назарда тутилади?

А) хусусий ва қарзга олинган мулкӣ ва интеллектуал қийматларни сарфлаш ҳақида қарор қабул қилувчи инвестиция фаолияти субъектлари

Б) инвестициялар жозибадорлиги ҳамда хавф-хатар даражасини белгилаб берувчи шахслар

В) табиий, минерал-хом ашё, молиявий, моддий ва меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланишни йўлга қўйган тадбиркорлар

Г) кредит олиш йўли билан ўз фаолиятини йўлга қўйган ҳамда таваккалчилик асосида маблағини сарфлаётган субъектлар

27. Хорижий инвестициялар қайси манбалар ҳисобидан амалга оширилади?

А) инвесторларнинг ўз молиявий ресурсларидан (фойда, амортизация ажратмалари, пул жамғармалари ва ҳ.к.)

Б) қарз олинган молиявий маблағлардан (облигация заёмлари, банк кредитлари);

В) жалб қилинган молиявий маблағлардан (акцияларни сотишдан олинган маблағлар, жисмоний ва ҳуқуқий шахсларнинг пай, аъзолик бадаллари ва бошқа тўловлари)

Г) чет элликлар маблағларидан

28. Мамлакатимизда инвестицияларни жалб этишда қайси манбалардан кўпроқ фойдаланишга устуворлик қаратилмоқда?

А) корхоналар маблағларига

Б) давлат бюджетига

В) бюджетдан ташқари маблағларга

Г) банк кредитларига

29. Инвестицияларни жалб қилишдаги асосий муаммолар нималардан иборат?

А) инвестицион лойиҳаларини молиялаштиришда кредит учун гаров предметининг етарли бўлмаслиги, кредит таъминотини расмийлаштириш жараёнларининг мураккаблиги

Б) инвестицион лойиҳа бўйича маркетинг тадқиқотларининг чуқур олиб борилмаслиги ва бу лойиҳанинг келгусидаги пул оқимлари ҳаракатининг барқарорлигига ҳамда кредитни қайтариш манбасининг ишончлилигига салбий таъсир этиши

В) тижорат банкларининг кредит-молия муассасаларига хос бўлмаган вазифаларни бажариши

Г) барча жавоблар тўғри

30. Инвестиция дастури ўз ичига нималарни қамраб олади?

- А) муайян даврда амалга оширилиши мўлжалланган лойиҳалар, уларнинг бажарилиш босқичлари ва сарфланиши кўзда тутилган маблағлар қийматини
- Б) лойиҳалар сони ва уларнинг манбаларини
- В) фақат лойиҳалар сонини
- Г) фақат лойиҳанинг манбаларини

31. Умумий инвестициялар ҳажмида давлат бюджети маблағлари улушининг камайиб бораётганлигини нима билан изоҳлаш мумкин?

- А) инвестицияларни жалб этишда корхоналар ва чет эл маблағлари улушининг кескин ошаётганлиги ва уларга устуворлик қаратилаётганлиги билан
- Б) ижтимоий тўловларга ажратилаётган маблағларнинг ошаётганлиги билан
- В) глобал молиявий-иқтисодий инқирознинг ҳукм сураётганлиги билан
- Г) давлат бюджети танқислиги билан

32. 2012 йилда ЯИМда инвестициялар улуши қанчани ташкил этган?

- А) 56 фоизни
- Б) 45 фоизни
- В) 22,9 фоизни
- Г) 15 фоизни

33. Бир давлатдан бошқа давлатга даромад олиш учун йуналтирилган ҳар қандай шаклдаги мулк нима деб аталади ?

- А) шахсий мулк
- Б) хорижий инвестиция
- В) хусусий мулк
- Г) аралаш мулк

34. Хорижий инвестиция шартномаси қайси муассаса орқали тузилади?

- А) инвестициялар ва савдо вазирлиги
- Б) савдо ва саноат палатаси
- В) ички ва ташқи ишлар вазирлиги
- Г) Ўзбекистон республикаси ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги орқали

35. Инвестиция фаолиятини амалга оширишни муҳим шартларидан бири?

- А) фоиз ҳисобида қисқа муддатга маблағ беришдир
- Б) техника ва технологияни ижарага беришдир
- В) қарзга капитал беришдир
- Г) муомалада бўлган пул бирлигини қадрсизланишини олдини олишдир

36. Ҳозирда республиканинг неча фоиз ҳудуди рақамли телекўсатув дастурлари билан қамраб олинган?

- А) 100
- Б) 42
- В) 37

37. “Бойсун-Денов” ва “Ургут-Шахрисабз” оптик алоқа линиялари умумий узунлиги неча км?

- А) 120км дан кичик
- Б) 200 км дан катта
- В) тахминан 180 км

38. 2012 йил якуни бўйича алоқа ва ахборотлаштириш соҳаси неча млн. АҚШ долларли маҳсулотларни экспорт қилди?

- А) 150 млн АҚШ долл. кам
- Б) 450 млн АҚШ долл. кўп
- В) тахминан 210 млн АҚШ долл.

39. Алоқа ва ахборот соҳаси корхоналари томонидан умуман кўрсатилган хизматлар 2012 филда 2011 йилга нисбатан неча фоизга ошди?

- А) 43,1 фоизга
- Б) 32.4 фоизга
- В) 22,5 фоизга

40. 2012 йилда алоқа ва ахборотлаштириш соҳасига жалб қилинган корхоналарнинг ўз маблағлари ва хорижий инвестициялар ҳисобига амалга оширилган лойиҳалар 2011 йилга нисбатан неча фоизни ташкил қилди?

- А) 110 фоизга ошди
- Б) 90 фоизни ташкил қилди
- В) 130 фоизга тенг бўлди.

41. “... - мамлакатни жадал ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш учун мамлакат ва чет эл капиталлини, иқтиқболли технология ва бошқарув тажрибасини жалб этиш мақсадида тузиладиган, аниқ белгиланган маъмурий чегаралари ва алоҳида ҳуқуқий тартиботи бўлган махсус ажратилган ҳудуддир” – юқоридаги таъриф қайси жавобга тўғри келади?

- А) эркин иқтисодий зона;
- Б) махсус иқтисодий зона;
- В) имтиёзли ҳудуд;
- Г) инвестиция ҳудуди.

42. ЭИХнинг моҳияти нимада?

- А) олиб чиқилган товарлардан божхона тўловлари олинмайди;
- Б) божхона назорати ва солиққа тортилишдан озод этилади;
- В) мамлакатнинг бошқа ҳудудларида қўлланилмайдиган имтиёзлардан фойдаланилади;
- Г) олиб кирилган товарлардан божхона тўловлари олинмайди.

43. Ҳозирги унда жаҳон ҳўжалигида нечта оффшор марказлар мавжуд?

- А) 300 дан ортиқ;
- Б) 1000 дан ортиқ;
- В) 100 дан ортиқ;
- Г) 500 дан ортиқ.

44. Ташкил этилиши бўйича ЭИХларни қандай турлари бор?

- А) территориал ҳудудлар, махсус тартибот ҳудудлари;
- Б) эркин иқтисодий-интеграция зоналар, халқаро ташкил этилган махсус зоналар;
- В) халқаро ташкил этилган махсус зоналар, оффшор марказлар;
- Г) ташқи савдо ҳудудлари, функционал ҳудудлар.

45. Жаҳонда ҳозирги кунда тўлиқ тавсифга эга қанча ЭИХлар фаолият кўрсатмоқда.

- А) 4000 дан ортиқ;
- Б) 5000 дан ортиқ;
- В) 2000 дан ортиқ;
- Г) 1000 дан ортиқ.

46. Жаҳон хўжалигида эркин иқтисодий ҳудудлар маъмурий бошқариш тизими ва шунингдек молиявий ҳамда моддий-техник таъминланишига кўра қандай турларга бўлинади?

А) ташқи савдо ҳудудлари, функционал ҳудудлар, эркин иқтисодий-интеграция зоналар, халқаро ташкил этилган махсус зоналар;

Б) ташқи савдо ҳудудлари, экспорт ва импортни қўллаб қувватловчи ҳудудлар, эркин иқтисодий-интеграция зоналар, континентал ташкил этилган махсус зоналар;

В) махсус савдо ҳудудлари, универсал савдо ҳудудлари, эркин иқтисодий-интеграция зоналар, халқаро ишлаб чиқаришга мослаштирилган махсус зоналар;

Г) эркин савдо ҳудудлари, давлатлараро махсус ҳудудлар, эркин иқтисодий-интеграция зоналар, халқаро зоналар.

47. Навоий вилоятида ҳозирги кунда хорижий инвесторлар иштирокида барпо этилган қанча корхона мавжуд?

А) 10 дан ортиқ;

Б) 20 дан ортиқ;

В) 30 дан ортиқ;

Г) 40 дан ортиқ.

48. ЭИҲларни ташкил этишдан мақсад ...

А) алоҳида саноат тармоқларини тез ривожлантириш;

Б) экспортни рағбатлантириш;

В) хорижий инвестицияларни ҳамда илғор техника-технологияларни жалб қилиш;

Г) барча жавоблар тўғри.

49. Ўзбекистонда “Эркин иқтисодий зоналар тўғрисида”ги қонун қачон қабул қилинган?

А) 1992 йилда;

Б) 1994 йилда;

В) 1996 йилда;

Г) 1998 йилда.

50. Мамлакатимизда учинчи эркин индустриал зонани қайси вилоятда ташкил этиш режалаштирилмоқда?

- А) Сурхондарё вилоятида;
- Б) Жиззах вилоятида;
- В) Самарқанда вилоятида;
- Г) Қашқадарё вилоятида.

51. Қишлоқ хўжалиги тармоғининг мамлакат ялпи ички маҳсулотига қўшган ҳиссаси 2012 йилда неча фоизни ташкил этди?

- А) 18,5 фоизни;
- Б) 19,6 фоизни;
- В) 17,5 фоизни;
- Г) 21,2 фоизни.

52. 2012 йилда қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотининг ўртача йиллик ўсиш суръати неча фоизни ташкил этди?

- А) 8,1 фоизни;
- Б) 9,5 фоизни;
- В) 6,6 фоизни;
- Г) 7,0 фоизни.

53. Қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг нечта устувор йўналишлари мавжуд?

- А) 5 та;
- Б) 3 та;
- В) 10 та;
- Г) 6 та.

54. Қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг устивор йўналишлари тўғри кўрсатилган қаторни белгиланг.

- А) техник-технологик, ташкилий, маъмурий-ҳуқуқий;
- Б) ташкилий-иқтисодий, ҳуқуқий, ижтимоий, институционал;
- В) мулкӣ-таркибий, ердан фойдаланиш, сув ва сувдан фойдаланиш, молия-кредит, нарх-наво;
- Г) наслчилик, селекция, интенсӣв боғлар барпо этиш, балиқчилик, паррандачилик ва асаларичиликни ривожлантириш.

55. Фермер хўжалиklarининг ер майдонларини мақбуллаштириш жараёни нимани англатади?

- А) экин майдонлари таркибини ўзгартиришни;
- Б) пахта, ғалла, сабзавот ва полиз экинлари жойлашувининг мақбул чегараларини белгилашни;
- В) ер майдони катта, бошқариш қийин бўлган фермерлар ерларини ихчамлаштиришни;
- Г) зарар келтириб ишлаётган, истиқболсиз ва тўловга ноқобил фермер хўжалиklarининг ер майдонларини бирлаштириш ва йириклаштириш орқали уларнинг самарадорлигини юксалтиришни.

56. Давлат эҳтиёжлари учун пахта ва ғалла етиштирувчи фермер хўжалиklари учун ишлаб чиқариш харажатларини молиялаштиришга бериладиган имтиёзли кредитларнинг йиллик фоиз ставкаси нечага тенг?

- А) 8,0 фоизни;
- Б) 4,5 фоизни;
- В) 3,0 фоизни;
- Г) 2,0 фоизни.

57. 2012 йилда суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилашга қаратилган лойиҳаларни амалга ошириш учун қанча маблағ йўналтирилди?

- А) 130 млрд сўмдан ортиқ;
- Б) 201,5 млрд сўмдан ортиқ;
- В) 178,6 млрд сўмдан ортиқ;
- Г) 183,5 млрд сўмдан ортиқ.

58. Ҳосилдорлиги паст ерларда давлат эҳтиёжлари учун пахта хомашёси етиштириш билан шуғулланаётган фермер хўжалиklarини молиявий қўллаб-қувватлашга 2013 йилда давлат бюджетидан қанча ажратилди?

- А) 95 млрд сўм;
- Б) 160 млрд сўм;
- В) 200 млрд сўм;
- Г) 130 млрд сўм.

59. Чорвачиликни модернизациялаш дастурлари доирасида 2006-2012 йилларда ривожланган хорижий мамлакатлардан қанча насли қорамоллар келтирилди?

- А) 24560 бош;
- Б) 23286 бош;
- В) 28174 бош;
- Г) 35540 бош.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Президентимиз маърузасида тўхталиб ўтилган глобал жаҳон иқтисодиётида ҳали-бери сақланиб қолаётган жиддий муаммолар нималардан иборат?
2. Жаҳонда ишсизлик даражасининг ҳаддан ташқари ўсиб кетиши қандай ижтимоий-иқтисодий оқибатларга олиб келиши мумкин?
3. Ўзбекистон иқтисодиётининг юқори ўсиш суръатларини таъминлаётган омиллар нималардан иборат?
4. 2012 йилда Ўзбекистонда иқтисодиётнинг асосий тармоқ ва соҳаларидаги ўсиш суръатлари қандай бўлди?
5. 2012 йилда Ўзбекистонда ташқи савдо соҳасида эришилган ижобий кўрсаткичларни изоҳлаб беринг.
6. Кейинги йилларда мамлакатимиз экспорти ва импорти таркибида қандай ўзгаришлар кузатилмоқда?
7. Мамлакатимизда инфляциянинг прогноз даражасида сақланиб қолишига қандай чора-тадбирлар шароит яратди?
8. 2012 йилда солиқ юкини камайтириш сиёсати доирасида қандай чоралар белгиланди?
9. Кейинги йилларда Ўзбекистонда давлат харажатлари ҳамда давлат бюджети бажарилиши параметрларида қандай тенденциялар кузатилмоқда?
10. Ўзбекистоннинг четдан қарз олиш бўйича пухта ўйланган сиёсати асосини қандай тамойил ва қоидалар ташкил этади?
11. Самарали пул-кредит сиёсатининг моҳияти нимадан иборат ва унинг қандай бевосита дастакларини биласиз?
12. Банкларнинг капиталлашув даражасини янада ошириш бўйича қўйилган талаблар нимадан иборат ва у тижорат банкларининг молиявий барқарорлигига қандай таъсир кўрсатади?
13. 2011-2015 йилларда республика молия-банк тизимини янада ислоҳ қилиш ва барқарорлигини ошириш ҳамда юқори халқаро рейтинг кўрсаткичларига эришишнинг устувор йўналишларида қандай вазифалар кўрсатиб берилган?
14. Аҳоли маблағларини тижорат банклари омонатларига жалб этиш ишлари бўйича эришилган натижалар нималардан иборат?
15. Тижорат банкларининг депозит операцияларини ривожлантиришга қаратилган чора-тадбирлар нималардан иборат?

16. Тижорат банклари кредит портфелининг сифат таркибидаги ўзгаришлар нималардан иборат ва унинг иқтисодий реал соҳасининг ривожланишига қандай таъсир этади?

17. “Мустаҳкам оила йили” давлат дастури доирасида банк тизимида қандай ишлар амалга оширилди?

18. Тижорат банкларининг инвестицион фаоллигини кучайтириш бўйича қандай чоралар кўрилди ва эришилган натижалар нималардан иборат?

19. Мамлакатимиз банкларида иқтисодий ночор корхоналарни молиявий соғломлаштириш, қайта тиклаш, техник ва технологик жиҳатдан модернизациялаш бўйича қандай ишлар амалга оширилди?

20. Банк тизимини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари нималардан иборат?

21. Ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлашдан мақсад нима?

22. Ишлаб чиқаришни модернизациялаш, техник ва технологик қайта жиҳозлашнинг иқтисодий ресурслардан оқилона фойдаланишда қандай таъсирлари мавжуд?

23. Давлат инвестиция дастурига инвестицион лойиҳани киритиш тартиби қайси ҳуқуқий ҳужжат асосида амалга оширилади?

24. Хорижий инвестициялар қайси манбалар ҳисобидан амалга оширилади?

25. 2010 йилда ЯИМда инвестициялар улуши қанчани ташкил этган?

26. Мамлакатимизда иқтисодийнинг реал сектори корхоналарини кўллаб-қувватлаш борасида қандай чоралар кўрилди?

27. 2013 йил мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлаш мақсадида Президентимиз томонидан қанақанги устувор йўналишлар белгилаб берилди?

28. Иқтисодийнинг модернизациялаш ва диверсификация қилишда инвестицияларнинг тутган ўрни қандай изоҳлайсиз?

29. Маҳаллийлаштириш дастурини ҳаётга изчил татбиқ этишнинг кўзланган мақсад.

30. Иқтисодийтимизга йўналтирилаётган инвестициялар динамикасини таҳлил қилиш натижасида қандай хулосаларга келиш мумкин?

31. Ўзбекистонда эркин иқтисодий ҳудудларни ташкил қилиш учун қандай ижтимоий-иқтисодий имкониятлар мавжуд?

32. Ўзбекистонда ЭИХларни ташкил қилиш учун қандай лойиҳалар ишлаб чиқилган?

33. Навоий ЭИИЗ да хорижий инвесторлар учун қандай имтиёзлар мавжуд?

34. Жиззах эркин иқтисодий ишлаб чиқариш ҳудудини ташкил қилиш хусусиятлари нимадан иборат?

35. Навоий ЭИИЗ фаолиятининг ўзига хос томонларини тушунтириб беринг?

36. ЭИХларни ташкил қилиш ва ривожлантиришда меъёрий-ҳуқуқий асослар қандай аҳамиятга эга?

37. ЭИХларни ташкил этишнинг ижтимоий-иқтисодий сабаблари нималардан иборат?

38. Аграр сектор тармоқларининг мамлакат иқтисодиётидаги ўрни ва аҳамияти нималарда намоён бўлади?

39. Қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилишнинг қандай устувор йўналишларини биласиз?

40. Қишлоқ хўжалигини интенсив ривожлантириш деганда нимани тушунасан?

41. Фермер хўжалиқларининг ер майдонлари ҳажмини мақбуллаштириш жараёнининг мазмуни ва мақсади нималарда кўринади?

42. Фермер хўжалиқлари учун қандай молия-кредит ва солиқ имтиёзлари яратилган?

43. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини модернизациялаш деганда нимани тушунасан?

44. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини модернизациялашнинг асосий устувор йўналишлари нималардан иборат?

45. Суғориладиган ерларнинг ирригацион-мелиоратив ҳолати тушунчасига таъриф беринг.

46. Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш борасида қандай тадбирлар амалга оширилмоқда?

47. Истиқболда қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари нималардан иборат?

48. Мамлакатимизда сўнгги йилларда қандай хизмат турлари ривожлантирилмоқда?

49. Мамлакатимизда хизматлар бозорини ривожлантириш мақсадида қандай дастурлар қабул қилинмоқда?

50. Ўзбекистонда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришда давлат сиёсатининг асосий йўналишларини тушунтиринг.

51. Туристлик хизматлари деганда қандай хизмат турларини тушунасан?

52. Туризмда асосий ва қўшимча хизмат турларига қандай хизмат турлари киради?

53. "Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили" Давлат дастури қачон қабул қилинган ва унинг асосий моҳияти нималардан иборат?

54. Мамлакатимизда намунавий лойиҳалар асосида уй-жой қурилишига оид қандай норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни биласиз?

55. Республика аҳолисини кафолатланган иссиқлик таъминоти билан таъминлаш бўйича қандай ишлар амалга оширилмоқда?

56. Республикада коммунал хизмат кўрсатиш соҳасидаги ислохотларнинг қандай асосий йўналишларини биласиз?

МАЛАКАВИЙ ИШ МАВЗУЛАРИ

1. Глобал молиявий-иқтисодий инқироз ҳукм сураётган шароитда Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ўсиш суръатлари омиллари.
2. Мамлакатимиз молия-банк тизимида амалга оширилаётган ислохотлар.
3. Иқтисодиётимизга йўналтирилган капитал маблағлар, инвестициялар – мамлакатимизнинг юқори суръатлар билан барқарор ўсишининг омили.
4. Автомобиль, темир йўл ва коммуникация соҳаларида амалга оширилган кенг кўламли ислохотлар устувор йўналишлари.
5. Эркин индустриал-иқтисодий зоналар – ҳудудларнинг ишлаб чиқариш ва ресурс салоҳиятидан комплекс фойдаланиш
6. Аҳолига кўрсатилган юқори кўламли хизматлар натижасида инсонларимизнинг турмуши сифати юксалишида юз берган ўзгаришлар.
7. Мамлакатни модернизация қилиш ва янгилаш чора-тадбирларини амалга оширишнинг устувор йўналишлари.
8. Иш ўринлари ташкил этиш ва мамлакат аҳолиси бандлигини таъминлаш омиллари.
9. Миллий иқтисодиётнинг экспорт салоҳиятини ошириш йўллари.
10. Иқтисодиётни авлат томонидан қўлаб қувватлаш тизими самарадорлигини ошириш йўллари.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ УЧУН САВОЛ ВА ТОПШИРИҚЛАР

1. Банклар капиталлашуви даражасининг ошиши – уларнинг барқарорлиги ва ликвидлигини мустаҳкамлашнинг муҳим пойдевори сифатида
2. Аҳоли маблағларини тижорат банклари омонатларига жалб этиш ишларининг самарадорлиги
3. Банклар кредит портфели таркибининг сифат жиҳатдан ўзгариши
4. Тижорат банкларининг инвестициявий фаолияти
5. Кейинги йилларда жаҳон иқтисодиётида кузатилаётган ўзгаришлар ва турли салбий тенденциялар
6. Мамлакатимиз иқтисодиётини ривожлантириш борасида қўлга киритилган натижаларнинг халқаро молия ташкилотлари томонидан юксак баҳоланаётгани
7. Иқтисодиётимизда юз бераётган жиддий таркибий ва сифат ўзгаришлари
8. Қишлоқ хўжалиги тармоғининг ривожланиши ва эришилган натижалар
9. Қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг устувор йўналишлари
10. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини модернизациялаш қилиш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар
11. Қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг истиқболли йўналишлари
12. Мамлакатимизда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожланиш ҳолати
13. Умумий овқатланиш, савдо ҳамда транспорт хизматларининг ривожланиш ҳолати
14. Мамлакатда ахборотлаштириш, алоқа ҳамда молия-банк хизматларининг ривожланиши
15. Турист-экскурсия, меҳмонхона хизматлари ва маиший-коммунал хизматларнинг ривожланиш ҳолати

ГЛОССАРИЙ

АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТИ – корхонанинг ташкилий-ҳуқуқий шакли бўлиб, жамият ихтиёридаги мулки, бойлигига асосланиб, фаолият юритади. Акциядорлик жамияти сармояси жамият аъзоларининг қўшган пул маблағи ёки моддий неъматидан ташкил топади.

АНГРЕН МАХСУС ИНДУСТРИАЛ ЗОНАСИ – юқори қўшилган қийматга эга бўлган рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминлайдиган замонавий, юксак технологияли ишлаб чиқаришларни ташкил этиш учун хорижий ва маҳаллий инвестицияларни жалб этиш бўйича қулай шарт-шароитларни шакллантириш, шунингдек Тошкент вилоятининг ишлаб чиқариш ва ресурс салоҳиятидан комплекс ҳамда самарали фойдаланиш, шу асосда янги иш жойларини яратиш ва аҳоли даромадларини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 13 апрелдаги ««Ангрен» махсус индустриал зонасини барпо этиш тўғрисида»ги қарори асосида ташкил этилган.

АСОСИЙ КАПИТАЛГА ҚЎЙИЛМАЛАР – асосий фондларни қайта тиклаш, ривожлантириш ва янгилашга йўналтирилган моддий харажатлар.

АҲОЛИ ДАРОМАДЛАРИ – бу алоҳида шахс ёки оила (уй хўжалиги) томонидан турли манбалардан маълум давр мобайнида олинадиган ва истеъмол, жамғарма, турли йиғин ва солиқларга сарфланадиган пул ва натурал тушумлар мажмуидир.

АҲОЛИНИ ИЖТИМОЙ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ – бу давлат томонидан муносиб турмушни, яъни жамият ривожининг замонавий босқичидаги стандартларга мос моддий таъминотни ва инсоннинг эркин ривожланишини таъминлаш мақсадида давлат томонидан кафолатланадиган ва амалга ошириладиган ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий ва ташкилий тавсифдаги чора-тадбирлар мажмуасидир.

АҲОЛИНИНГ НАТУРАЛ ДАРОМАДЛАРИ – қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг барча тушумлари: деҳқончилик, чорвачилик, паррандачилик маҳсулотлари, боғдорчилик, сабзавот-полиз экинлари, шахсий томорқа, табиат инъомларидан шахсий, оилавий эҳтиёжлар учун тайёрланадиган маҳсулотлар каби тушумлар.

АҲОЛИНИНГ ПУЛ ДАРОМАДЛАРИ – бу аҳолининг барча пул маблағлари тушуми: пенсия, стипендия, нафақа; мулкдан фоиз, дивиденд, рента, акция, қимматбаҳо қоғозлар, кўчмас мулк, чорва моллари, томорқа

махсулотлари, турли буюмлар ва бошқа товарларни сотишдан тушадиган, турли хизматлар кўрсатишдан келадиган пул тушумларидир.

АҲОЛИНИНГ РЕАЛ ДАРОМАДЛАРИ – нарх даражаси ўзгаришини ҳисобга олиб, аҳолининг ихтиёрида бўлган даромадга сотиб олиш мумкин бўлган товар ва хизматлар миқдори, яъни, аҳоли ихтиёрида бўлган даромаднинг харид қуввати.

АҲОЛИНИНГ ТУРМУШ ДАРАЖАСИ – бу аҳоли фаровонлиги, неъматлар ва хизматлар истеъмолининг даражаси, инсонларнинг асосий ҳаётий эҳтиёжларини қондириш меъёрини тавсифловчи шароитлар ва кўрсаткичлар мажмуидир.

БАНДЛИК – меҳнатга лаёқатли аҳолининг ижтимоий фойдали меҳнат билан машғул бўлиши; фуқароларнинг шахсий ва ижтимоий эҳтиёжларини қондириш билан боғлиқ бўлган ва қонунга зид келмайдиган, меҳнат даромади берадиган фаолияти.

БАНК ЛИКВИДЛИЛИГИ – банклар мажбуриятларини ўз вақтида қайтара олиш қобилияти ёки пасивлардаги мажбуриятларни қайтариш учун активларни пулга айланиш қобилиятидир.

БАНК НАЗОРАТИ БЎЙИЧА БАЗЕЛЬ ҚЎМИТАСИ ТАЛАБЛАРИ – банк тизимининг барқарор амал қилиши ҳамда ўз мажбуриятларини бажара олишини таъминлаш учун ўрнатилган халқаро меъёрлар мажмуи бўлиб, у капиталнинг етарлилик даражасини, банкларни назорат қилиш жараёнига ҳамда бозор интизомига қўйилган талабларни ифодалайди.

БАНК ТИЗИМИ – бу мамлакат ҳудудида тарихан шаклланган ва қонун билан мустаҳкамланган кредит ташкилотларининг фаолият кўрсатиш шакли

БАНКЛАР КАПИТАЛИНИНГ ЕТАРЛИЛИК ДАРАЖАСИ – бу жами капиталнинг рискка тортилган активларга нисбати бўлиб, у халқаро Базель келишувига кўра камида 8% ни ташкил этиши керак.

БАНКЛАРНИНГ УМУМИЙ КАПИТАЛИ – банкларнинг ўз фаолиятларини (банк операцияларини) амалга ошириш учун мўлжалланган молиявий ресурслари бўлиб, у банклар томонидан турли манбалар орқали жалб этилган пул капиталидан иборат. Банкларнинг умумий капитали хусусий капитал билан бир қаторда ундан бир неча баробар кўпроқ бўлган жалб этилган капитални ҳам ўз ичига олади.

БАНКНИНГ АКТИВ ОПЕРАЦИЯЛАРИ – банкларнинг келажакда даромад олиш мақсадида жамланган кредит маблағларини кредитларга ва инвестицияларга жойлаштирилиши ва бошқа мақсадли операцияларидир.

БАРҚАРОР ИҚТИСОДИЙ ҶСИШ – бу иқтисодиётнинг узоқ вақт давомида юкори суръатлар билан ўсиб боришидир.

БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШ – бу шундай ривожланишки у аҳолини ҳозирги эҳтиёжларини қондиради ва келажак авлоднинг ўз эҳтиёжларини қондириш имкониятини хавф остига қўймайди.

БЕВОСИТА ИНВЕСТИЦИЯ – капитал қўйилмаларнинг инвестор томонидан тўғридан-тўғри инвестицион объектларга йўналтирилиши назарда тутилади.

БИЛВОСИТА ИНВЕСТИЦИЯ – воситачи молиявий ташкилотлар орқали инвесторлар томонидан капитал қўйилмаларнинг қўйилиши тарзида ифодаланади.

БИРЛАМЧИ ПРОФИЛАКТИКА – барча аҳоли, ижтимоий гуруҳ, алоҳида ҳудуд, ёш, касб, шунга ўхшаш гуруҳлар учун умумий бўлиб, касалликларни олдини олишга қаратилган тиббий ва нотиббий комплекс тадбирлар мажмуидир.

БИРЛАМЧИ ТИББИЙ САНИТАРИЯ ЁРДАМИ (БТСЁ) – тиббий санитария хизматининг муҳим шакли бўлиб, аҳоли ва мамлакатнинг имкониятларидан келиб чиқиб, аҳолининг, жумладан ҳар бир инсоннинг фаол иштирокида унинг эҳтиёжига кўра кўрсатиладиган керакли ва муҳим ёрдам ҳисобланади. Аҳолини бирламчи тиббий санитария ёрдами билан таъминлаш давлат сиёсати ва тактикаси бўлиб, мамлакат ривожланишининг ҳар бир босқичида, ижтимоий адолат руҳида аҳолига иложи борича яшаш ва иш жойига яқин жойда, жамоатчиликнинг барча кучлари ёрдамида кўрсатиладиган соғлиқни сақлаш чора - тадбирлардир.

БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИ – эркин товар-пул муносабатларига асосланган, иқтисодий монополизмни инкор этувчи, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишга йўналтирилган ва бошқариладиган иқтисодий тизим.

БЮДЖЕТ ПРОФИЦИТИ – муайян даврда бюджет даромадларининг бюджет харажатларидан ортиқ бўлган миқдори.

БЮДЖЕТ ТАҚЧИЛЛИГИ – муайян даврда бюджет харажатларининг бюджет даромадларидан ортиқ бўлган суммаси.

ГЛОБАЛ МОЛИЯВИЙ-ИҚТИСОДИЙ ИНҚИРОЗ – жаҳоннинг деярли барча мамлакатларида молиявий, ижтимоий ва иқтисодий соҳалардаги мутаносиблик ва нисбатларнинг кескин издан чиқиши натижасидаги беқарорлик ва чуқур танглик ҳолатларининг вужудга келиши.

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ – давлатнинг даромад ва харажатлари ҳамда уларни молиявий таъминлаш манбаларининг тартиблаштирилган режаси.

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ ПРОФИЦИТИ – давлат бюджети даромадларининг харажатларга нисбатан кўпроқ бўлиши.

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ ТАҚЧИЛЛИГИ – бюджет харажатларининг бюджет даромадларига нисбатан ошиб кетиши натижасида молиявий ресурслар етишмовчилигининг вужудга келиши.

ДАВЛАТ ИЖТИМОЙ ЁРДАМИ – меҳнатга лаёқатлигининг йўқлиги, ишсизлиги, даромад манбаи мавжуд бўлмаганлиги сабабли мустақил равишда ўзини моддий таъминлай олмаган шахсларга давлат томонидан бериладиган ёрдам.

ДАВЛАТ ИНВЕСТИЦИЯСИ – давлат бюджети ва бюджетдан ташқари давлат фондлари ҳамда давлат корхоналари томонидан капиталлар қўйилишини ифодалайди.

ДАВЛАТ ИЧКИ ҚАРЗЛАРИ – давлат томонидан ички маблағни жалб қилиш натижасида вужудга келган Ўзбекистон Республикаси мажбуриятларининг йиғиндиси.

ДАВЛАТ ТАСАРРУФИДАН ЧИҚАРИШ - давлат корхоналарини ва ташкилотларини хўжалик ширкатлари ва жамиятларига, давлатга қаршли мулк бўлмайдиган бошқа корхоналар ташкилотларга айлантиришдир.

ДАВЛАТ ТАШҚИ ҚАРЗИ – давлат томонидан хориждан маблағ жалб қилиш натижасида вужудга келган Ўзбекистон Республикаси мажбуриятларининг йиғиндиси.

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ – давлатнинг даромад ва харажатлари ҳамда уларни молиявий таъминлаш манбаларининг тартиблаштирилган режаси. Давлат бюджети – давлат даромадлари ва харажатларининг пул билан ифодаланадиган йиллик мажмуи.

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ ПРОФИЦИТИ – давлат бюджети даромадларининг харажатларга нисбатан кўпроқ бўлиши.

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ ТАҚЧИЛЛИГИ – бюджет харажатларининг бюджет даромадларига нисбатан ошиб кетиши натижасида молиявий ресурслар етишмовчилигининг вужудга келиши.

ДАВЛАТ ҚАРЗЛАРИ – давлатнинг мамлакатда қимматли қоғозларни чиқариш шаклидаги, турли бюджетдан ташқари фондлардан (ички қарз) ҳамда

хорижий давлатлардан, улардаги жисмоний ва юридик шахслардан, шунингдек, халқаро молиявий ташкилотлардан (ташқи қарз) олган қарзлари.

ДАРОМАД – бу ишлаб чиқарилган маҳсулот нархининг уни ишлаб чиқариш сарф-харажатларидан ошиши, шунингдек, ҳар бир синф, ижтимоий гуруҳ ёки алоҳида шахснинг янги яратилган қийматда мавжуд бўлган ва улар томонидан ўзлаштирилган улуши.

ДЕПОЗИТ – лотинча сўздан олинган бўлиб, луғавий маъноси-сақлаш учун топширилган буюм маъносини билдиради Банк депозитлари – жисмоний ва юридик шахсларнинг банк муассасаларига маълум муддатга ва муддатсиз омонат шаклида қўйилган бўш пул маблағлари.

ДЕФИЦИТ – бирор нарсанинг етишмаслиги, камчилиги, жумладан, товарлар етишмаслиги, бюджет маблағининг етишмаслиги.

ДИВЕРСИФИКАЦИЯ – юқори қўшилган қиймат ўсиш динамикасини таъминловчи ишлаб чиқарилаётган маҳсулот ва хизматлар ассортиментининг ошиши ва кенгайиши жараёнидир. Диверсификация жараёни иқтисодиёт тармоқларида олиб борилаётган модернизация ва таркибий ўзгаришлар билан бевосита уйғунлашган.

ЕРЛАРНИНГ ИРРИГАЦИОН-МЕЛИОРАТИВ ҲОЛАТИ – сув билан таъминланиш ва суғориш тармоқлари тизими, ер ости сувлари сатҳининг жойлашуви ва тупроқнинг шўрланиш даражасидан келиб чиқиб суғориладиган ерларнинг ҳолатини ифодаловчи кўрсаткич.

ЖАҲОН МОЛИЯ-ВАЛЮТА ТИЗИМИ – халқаро валюта ва молиявий муносабатларнинг давлатлараро битимларда келишилган ҳолда амал қиладиган шакли, халқаро миқёсда хизмат қилувчи молиявий муассасалар мажмуаси.

ЖАҲОН БАНКИ – 1944 йилда Халқаро валюта жамғармаси билан бир вақтда тузилган биринчи давлатлараро инвестиция институти бўлиб, ўз фаолиятини 1946 йил 25 июнда бошлаган.

ЖАҲОН ЗАХИРА ВАЛЮТАЛАРИ – умумжаҳон миқёсида тан олиниб, марказий банклар томонидан валюта захиралари сифатида жамғарилувчи валюталар. Улар инвестицион актив вазифасини бажариб, валюта паритетини белгилаш воситаси бўлиб хизмат қилади, зарур ҳолларда валюта интервенциясини, шунингдек, марказий банклар томонидан халқаро ҳисоблашувларни амалга ошириш воситаси сифатида фойдаланилади.

ЖАҲОН МОЛИЯ ИНСТИТУТЛАРИ – жаҳон молиявий ва иқтисодий тизими барқарорлигини таъминлаш мақсадида ушбу жараёнларни тартибга солиш, мувофиқлаштириш бўйича чора-тадбирларини ишлаб чиқувчи, турли

восита ва йўллар билан қўллаб-қувватловчи ва тавсиялар берувчи халқаро ва миллий молиявий ташкилотлар.

ЖАҲОН МОЛИЯ-ВАЛЮТА ТИЗИМИ – халқаро валюта ва молиявий муносабатларнинг давлатлараро битимларда келишилган ҳолда амал қиладиган шакли, халқаро миқёсда хизмат қилувчи молиявий муассасалар мажмуаси.

ИЖТИМОЙ СОҶА – аҳолининг муносиб турмуш шароити ва фаровонлигини таъминлашга хизмат қилувчи соҳа ва тармоқлар мажмуаси. Булар қаторига уй-жой фондлари, соғлиқни сақлаш, таълим, спорт, маданият муассасалари ва бошқа тузилмаларни киритиш мумкин.

ИЖТИМОЙ ФАОЛ ИНСОН – тафаккурида ақл ва антиақл, маъно ва маъносизлик, мўлжал ва тасодиф, онг ва онгсизлик, инсонпарварлик ва антигуманизм яхлит ҳолда мужассамлашган инсон. Ноаниқлик, бемулоҳазалик ва ёлғон-яшиқлар майдонидаги жангчи.

ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИК – одамлар томонидан амалга оширилувчи фаолият тури сифатида намоён бўлади. Айни вақтда ижтимоий фаоллик муайян одамнинг у ёки бу тарзда амалга оширилган фаолиятининг жамият манфаатига йўналтирилганида намоён бўлади.

ИККИЛАМЧИ ПРОФИЛАКТИКА – касалликларни асоратини, сурункали ҳолатга ўтишини, меҳнат фаолиятининг пасайишини олдини олишга қаратилган тиббий, ижтимоий, психологик, ва бошқа чора тадбирларнинг йиғиндисидир.

ИНВЕСТИЦИОН КРЕДИТЛАР – ишлаб чиқаришни кенгайтириш, техник ва технологик жиҳатдан янгилаш, модернизациялаш ва реконструкция қилиш, янги бино ва иншоотларни қуриш учун зарур бўлган воситалар ҳамда қимматли қоғозларни сотиб олиш мақсадида олинган узоқ муддатли кредитлар.

ИНВЕСТИЦИЯ – бу иқтисодий самара (фойда, даромад) олиш ёки ижобий ижтимоий натижага эришиш учун сарфланадиган пул маблағлари, банкларга қўйилган омонатлар, пайлар, қимматли қоғозлар (акция, облигациялар), технологиялар, машиналар асбоб-ускуналар, лицензиялар ва самара берадиган бошқа ҳар қандай бойликлардир. Инвестициялар – фойда олиш ҳамда ижобий ижтимоий самарага эришиш мақсадида тадбиркорлик объектларига ва бошқа фаолият турларига қўйиладиган пул маблағлари.

ИНВЕСТИЦИЯ ДАСТУРИ – республика иқтисодиётини барқарор ва тадрижий ривожлантиришга эришишга, табиий, минерал-хом ашё, молиявий, моддий ва меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланиш йўли билан республика айрим тармоқлари ва минтақаларини таркибий ўзгартиришнинг асосий

устуворликларини ва стратегик вазифаларини амалга оширишга йўналтирилган бир-бири билан ўзаро боғланган чора-тадбирлар комплекси.

ИНВЕСТИЦИЯ ЛОЙИҲАСИ – деганда берилган вақт мобайнида аниқ мақсад билан белгиланган вазифаларни бажариш учун мўлжалланган ўзаро бир-бирига боғлиқ тадбирлар мажмуи тушунилади.

ИНВЕСТИЦИЯ МУҲИТИ – бу мамлакатдаги инвестиция жараёнларига таъсир кўрсатувчи иқтисодий, сиёсий, меъёрий-ҳуқуқий, ижтимоий ва бошқа шарт-шароитлар мажмуи.

ИНВЕСТИЦИЯ НОРМАСИ – инвестициялар ҳажмининг ялпи ички маҳсулотга бўлган нисбати.

ИНВЕСТИЦИЯ СИЁСАТИ – инвестиция фаолиятини жонлантириш, иқтисодиётни юксалтириш, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ва ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш мақсадида иқтисодий субъектлар учун қулай хўжалик юритиш шароитларини яратишга қаратилган мақсадли тадбирлар мажмуи.

ИНВЕСТИЦИЯВИЙ ФАОЛЛИК – турли иқтисодий субъектлар (давлат, корхона ва ташкилотлар, жамғармалар ва ҳ.к.)нинг даромад олиш мақсадида миллий ёки хорижий иқтисодиётларга инвестиция ресурсларини киритишга интилиши.

ИНВЕСТИЦИЯВИЙ ҲАМКОРЛИК – халқаро иқтисодий муносабатларнинг бир кўриниши бўлиб, ресурсларни рационал тақсимлаш, халқаро меҳнат тақсимоотида иштирок этиш натижасидаги устунликларидан фойдаланиш орқали давлат томонидан иқтисодиётда нисбатан юқори натижаларга эришиш, технологик ишлаб чиқариш тузилмасини янгилаш каби натижаларни мақсад қилган.

ИНВЕСТИЦИЯЛАШ – бу асосий фондларни такрор ишлаб чиқариш ҳамда келгусида фойда олиш мақсадида иқтисодий ресурсларни узоқ муддатга киритиш деган таърифдан келиб чиқсақ, табиийки, ресурсларни киритишнинг асосий жихати хусусий маблағлар ва инвесторларнинг қарз маблағларини янги қийматни ҳосил қиладиган ишлаб чиқариш активларига айлантиришдан иборат.

ИНВЕТОР – хусусий ва қарзга олинган мулкӣ ва интеллектуал қийматларни сарфлаш ҳақида қарор қабул қилувчи инвестиция фаолияти субъекти. Инвесторлар – хусусий ва қарзга олинган мулкӣ ва интеллектуал қийматларни сарфлаш ҳақида қарор қабул қилувчи инвестиция фаолияти субъектлари. Инвесторлар объектлар ва инвестиция натижаларига эгалик қилиш, фойдаланиш ва тасарруф қилиш ҳуқуқига эга бўлади. Инвесторлар

кредитор ва харидор ролини бажаришлари, шунингдек, инвестиция фаолиятининг бошқа иштирокчилари функцияларини бажариши мумкин. Одатда инвесторлар капитал қўйилмалар сарфланадиган соҳаларни аниқлайди, шартнома шартларини ишлаб чиқади ва инвестиция актининг бошқа субъектлари билан - контрактор, ҳукумат органлари, якуний маҳсулот ишлаб чиқарувчилар ва шу маҳсулотнинг истеъмолчилари билан ҳисоб-китобларни амалга оширади.

ИННОВАЦИЯ ЛОЙИҲАЛАРИ – бундай лойиҳаларнинг асосий мақсади янги технологиялар, ноу-хау ва корхоналарнинг ривожланишини таъминлаб берувчи бошқа янгиликларни ишлаб чиқиш ва қўллашдан иборат.

ИНФЛЯЦИЯ – пул муомаласи қонуниятларининг бузилиши билан боғлиқ ҳолда қоғоз пулларнинг қадрсизланиши ва бунинг оқибатида нарх-навонинг ўсиши.

ИЧКИ ИНВЕСТИЦИЯ – мамлакат ичида турли шаклдаги капиталлар қўйилиши.

ИШ БИЛАН БАНДЛИК – бу иқтисодий фаол аҳолининг қонун ҳужжатларига мувофиқ, даромад келтирадиган фаолиятга эга бўлишидир.

ИШ БИЛАН САМАРАЛИ БАНДЛИК – бу аҳолининг иш билан бандликка эҳтиёжининг мавжуд иш ўринларига мувофиқ келишининг сифат хусусияти бўлиб, иқтисодий нуқтаи назардан меҳнат ресурсларидан энг оқилона фойдаланишни, ижтимоий жиҳатдан меҳнат фаолиятининг инсон манфаатларига энг мувофиқ келишини билдиради.

ИШ БИЛАН ТАЪМИНЛАШ – фуқароларнинг қонун ҳужжатларига зид келмайдиган, ўз шахсий ва ижтимоий эҳтиёжларини қондириш билан боғлиқ бўлган, уларга иш ҳақи ёки даромад келтирадиган фаолият.

ИШ ЎРНИ – тегишли равишда жиҳозланган ва иш қуроллари билан таъминланган, миқдор ва сифат тавсифларига эга бўлган, белгиланган меҳнат меъёрига кўра ишлаб чиқариш топшириғи ёки функциясини бажарувчи ходимнинг ёки ягона ишлаб чиқариш топшириғини ёхуд технология жиҳатдан ажралмас функцияни бажарувчи ходимлар гуруҳининг меҳнат фаолияти амалга ошадиган макон тушунилади.

ИШ ҲАҚИ – бу, ёлланма ходим даромадининг элементи, унга тегишли ишчи кучига бўлган мулкчилик ҳуқуқини иқтисодий жиҳатдан рўёбга чиқариш шаклидир.

ИҚТИСОДИЁТНИНГ ОЧИҚЛИЛИГИ – мамлакат иқтисодиётининг халқаро меҳнат тақсимотига интеграциялашиш даражасидир.

ИҚТИСОДИЁТНИНГ РЕАЛ СЕКТОРИ – иқтисодиётнинг бевосита моддий неъматлар ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш билан боғлиқ соҳаси бўлиб, у ўз ичига саноат, қишлоқ хўжалиги, қурилиш, транспорт, алоқа тармоқларини олади.

ИҚТИСОДИЙ ФАОЛ АҲОЛИ – меҳнат билан банд бўлган фуқаролар ва ишсизлар.

ИҚТИСОДИЙ ФАОЛ БЎЛМАГАН АҲОЛИ – ишлаб чиқаришдан ажралган ҳолда таълим олаётган ҳамда иш ҳақига ёки меҳнат даромадига эга бўлмаган ўқувчилар ва тингловчилар; ишламаётган учинчи гуруҳ ногиронлари; уй бекалари ҳамда болаларни парвариш қилиш билан банд бўлган ишламаётган аёллар; кўчар ва кўчмас мулкдан даромад олаётган ишламаётган шахслар; ихтиёрий равишда меҳнат билан банд бўлмаган шахслар.

ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ – реал ялпи ички маҳсулот умумий ҳажмининг ёки аҳоли жон бошига тўғри келадиган реал ялпи ички маҳсулотнинг ўсиши.

ИҚТИСОДИЙ ЎСИШНИНГ САМАРАДОРЛИГИ – “ижтимоий ишлаб чиқариш самарадорлиги” тушунчасининг ҳамма таркибий қисмларини, шу жумладан товар ва хизматларнинг сифатини яхшиланиши, уларнинг рақобатбардоршигини ошиши, янги товарларни ишлаб чиқаришни ўзлаштириш, янги технологияни ўзлаштириш, фойдаланиладиган ресурсларни қайтимини ўсиши, ишлаб чиқариш харажатларини камайиши.

“ИҚТИСОДИЙ ЎСИШНИНГ СИФАТИ” – мамлакатнинг иқтисодий ривожланишини ижтимоий йўналтирилганини кучайиши.

“ЙИГИРМАЛИК” ГУРУҲИ (“КАТТА ЙИГИРМАЛИК”, G-20) – жаҳондаги 20 та энг бой ва ривожланаётган йирик давлатларни ўз ичига олувчи мамлакатлар гуруҳи бўлиб, ушбу мамлакатларда ишлаб чиқарилган ялпи ички маҳсулот ҳажми жаҳон ялпи ички маҳсулотнинг 90 фоизини ташкил этади.

КРЕДИТ – бу вақтинча бўш турган пул маблағларини маълум муддатга, ҳақ тўлаш шарти билан қарзга олиш ва қайтариб бериш юзасидан келиб чиққан иқтисодий муносабатлар йиғиндисидир.

МАЖБУРИЙ ЗАХИРА ТАЛАБИ – тижорат банклари жалб қилган маблағларидан маълум бир қисмини Марказий банкнинг захира фондига ўтказилишидир.

МАКРОИҚТИСОДИЙ КЎРСАТКИЧЛАР – мамлакат иқтисодиётидаги ижтимоий-иқтисодий жараён ва ҳодисаларни ўлчаш ва баҳолаш имкониятини

берадиган кўрсаткичлар. Масалан, ялпи ички маҳсулот, миллий даромад, иқтисодий ўсиш, ишсизлик, инфляция даражаси ва бошқалар.

МАМЛАКАТ ПУЛ ОБОРОТИ – маълум бир давр мобайнида корхоналар, ташкилотлар ва аҳоли томонидан нақд пул ва нақд пулсиз шаклда амалга оширилган тўловлар мажмуасидир.

МАҲАЛЛА – Ўзбекистоннинг муайян тарихий шароитларида, асрлар давомида шаклланиб, фаолият кўрсатаётган, аҳоли яшайдиган маъмурий-худудий бирлик, уюшма.

МАҲАЛЛИЙЛАШТИРИШ – импорт қилинадиган тайёр маҳсулот, бутловчи буюмлар ва материалларни мамлакатда ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш орқали унга бўлган ички талабни қондириш ва экспортини йўлга қўйиш.

МЕГАЛОЙИҲА – бу битта мақсадга бирлаштирилган кўплаб ўзаро бирига боғлиқ лойиҳаларга эга мақсадли дастурлардир. Бундай дастурлар халқаро, минтақавий, давлат дастурлари, тармоқлараро аралаш дастурлар бўлиши мумкин.

МЕЛИОРАЦИЯ – ерларнинг унумдорлигини тубдан яхшилашга қаратилган ташкилий-хўжалик, муҳандислик ва агротехник тадбирлар йиғиндиси.

МЕҲНАТ – бу инсоннинг бирон-бир мақсадга мувофиқ ижтимоий фойдали фаолиятидир.

МЕҲНАТ БОЗОРИ – бу меҳнатга қобилиятли аҳолининг фаол (иш билан банд ва меҳнатга муҳтож аҳоли) қисмлари ва иш берувчилар ўртасидаги ўзаро муносабатларни тартибга солувчи, «меҳнат қобилияти» ни сотиш-сотиб олишни амалга оширувчи ҳамда ишчи кучига талаб ва таклиф ўртасидаги нисбатларни бевосита барқарорлаштирувчи кўп омилли, мураккаб ижтимоий-иқтисодий жараёнлар тизимидир.

МЕҲНАТ КООПЕРАЦИЯСИ – бу меҳнат фаолияти жараёнидаги алоҳида ихтисослаштирилган ижрочилар ўртасидаги алоқаларнинг ўрнатилиши ва меҳнат фаолиятининг ташкил этилишидаги энг муҳим элементлардан биридир.

МЕҲНАТ РЕСУРСЛАРИ – меҳнатга лаёқатли ёшдаги меҳнатга лаёқатли аҳоли ҳамда меҳнатга лаёқатли ёшдан кичик ва катта ёшдаги ишлаётган шахслар.

МИКРОКРЕДИТ – хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ва бошланғич сармояни шакллантиришга бериладиган кредитлар. Микрокредитлар: а) юридик шахс мақомига эга бўлмаган тадбиркорлик

фаолияти учун – энг кам иш ҳақининг 50 баробаригача; б) микрофирма ва деҳқон хўжаликларига энг кам иш ҳақининг 100 баробаригача; в) фермер хўжалигига энг кам иш ҳақининг 200 баробаригача берилади.

МИКРОМОЛИЯЛАШ – микромолиявий хизматлар кўрсатувчи ташкилотларнинг қонун ҳужжатларида белгиланган миқдордан ошмайдиган суммада микрокредит, микроқарз, микролизинг бериш, шунингдек микромолиявий хизматлар кўрсатиш тўғрисидаги шартномага мувофиқ бошқа хизматлар кўрсатиш борасидаги фаолиятидир.

МИНИМАЛ ИСТЕЪМОЛ БЮДЖЕТИ – шахснинг ривожланиши учун зарур бўлган маънавий эҳтиёжлар истеъмолининг ижтимоий асосланган минимал даражасини таъминлайдиган истеъмол товарлари ва хизматлари турларининг қиймати.

МОЛИЯВИЙ ИНВЕСТИЦИЯ – даромад олиш мақсадида инвестицияларни турли қимматли қоғозларга (акциялар, облигациялар, банкларнинг депозит сертификатлари ва бошқалар) кўйилиши назарда тутилади.

МОНОЛОЙИҲА – аниқ ифодаланган ресурс, вақт ва бошқа тавсифларга эга алоҳида инвестициявий ёки бошқа ҳар қандай лойиҳа.

МУЛЬТИЛОЙИҲА – бир неча монолойиҳалардан иборат комплекс лойиҳа бўлиб, унда бир неча пудратчи битта буюртмачи учун ишлайди.

НАВОЙ ЭРКИН ИНДУСТРИАЛ-ИҚТИСОДИЙ ЗОНАСИ – жаҳон стандартларига жавоб берадиган ва жаҳон бозорларида талаб қилинадиган маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминлайдиган, замонавий юқори технологияга асосланган ишлаб чиқаришни ташкил этиш учун хорижий инвестицияларни, биринчи галда тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб этиш бўйича қулай шарт-шароитлар яратиш, шунингдек Навоий вилоятининг саноат салоҳиятини, ишлаб чиқариш, транспорт-транзит ва ижтимоий инфратузилмасини ривожлантириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 3 декабрдаги «Навоий вилоятида эркин индустриал-иқтисодий зона ташкил этиш тўғрисида»ги қарори асосида ташкил этилган.

НАСЛДОР ҲАЙВОН – келиб чиқиши ҳужжатлар билан тасдиқланган, муайян зотни такрор кўпайтириш учун фойдаланиладиган ва белгиланган тартибда рўйхатга олинган ҳайвон.

НАСЛЧИЛИК – селекция мақсадида наслдор ҳайвонларни урчитиш, насли маҳсулот (материал) етиштириш ва ундан фойдаланиш.

НАФАҚА – фуқароларга қонунчиликда кўзда тутилган ҳолларда қисман ёки тўлиқ меҳнатга лаёқатсизлик, оғир моддий шароит, болали оилаларни қўллаб-қувватлаш, шунингдек, қариндошлардан бири вафот этган тақдирда мунтазам ёки бир марта бериладиган пул тўловларидир.

ПУЛ БОЗОРИ – бу шундай бозорки, у ерда пулга талаб ва таклиф таъсири остида фоиз ставкаси даражаси ва пул «баҳоси» шаклланади. Пул бозорида пул товарга ўхшаб «сотилмайди» ва «со-тиб олинмайди». Айнан шу хусусияти билан пул бозори бошқа бо-зорлардан тубдан фарқ қилади. Пул бозорида пул номинал фоиз нормаси бирлигига эга бўлган муқобил ликвид восита билан алмашинади.

ПУЛ МАССАСИ – ҳар қандай мамлакат иқтисодиётида товарлар ва хизматлар айланишини таъминлайдиган, хусусий шахслар, институционал мулкдорлар(корхоналар, бирламалар, ташкилотлар ва б.) ва давлат эгалик қиладиган нақд ва нақд пулсиз харид ҳамда тўлов воситалари мажмуидир.

ПУЛ ТАКЛИФИ – бу муомалага чиқарилган маълум турдаги пул миқдоридир.

ПУЛГА ТАЛАБ – бу пул муомаласи, яъни хўжалик обороти учун керак бўлган пулга эҳтиёждир.

РАҚОБАТ – ҳар қандай бозор механизмини ташкил этувчи ажралмас қисм бўлиб, у кўп миқдордаги эркин харидорлар (иш беручилар) ва иш кучини «сотувчи»ларнинг мавжудлиги ҳамда улар учун меҳнат бозорига эркин кириш ва уни тарк этиш имкониятини англатади.

РАҚОБАТБАРДОШЛИК – товар ишлаб чиқарувчиларнинг минимал рентабелликни таъминловчи нарҳда ташқи бозорда сотиш учун ишлаб чиқаришга бўлган қобилиятидир.

РЕАЛ ДАРОМАДЛАР – нарх даражаси ўзгаришини ҳисобга олиб, аҳолининг ихтиёрида бўлган даромадга сотиб олиш мумкин бўлган товар ва хизматлар миқдорини кўрсатади.

РЕАЛ ИНВЕСТИЦИЯ – асосий воситаларни вужудга келтириш, товар моддий бойликлари захирасини оширишга қўйиладиган капитал, яъни корхоналарни бунёд этиш ҳамда уларнинг бир маромда ишлашини таъминлаш учун етарли миқдорда хомашё захираларини барпо этишга йўналтирилиши.

РЕИНВЕСТИЦИЯЛАР – инвесторнинг фаолияти натижасида олинган фойдани (даромадни) муомалага киритиш.

РЕЦЕССИЯ – ишлаб чиқаришнинг нисбатан мўътадил, кескин бўлмаган ҳолдаги пасайиши ёки иқтисодий ўсиш суръатларининг давомли равишда пасайиб бориши.

“САККИЗЛИК” ГУРУҲИ (“КАТТА САККИЗЛИК”, G-8) – Буюк Британия, Германия, Италия, Канада, Россия, АҚШ, Франция ва Япония ҳукуматларини бирлаштирувчи халқаро клуб. Шунингдек, мазкур мамлакатлар етакчиларининг норасмий Европа комиссияси иштирокидаги форумини ҳам шу ном билан аталиб, форум доирасида долзарб халқаро муаммоларга ёндашувлар амалга оширилади.

САЛОМАТЛИКНИ МУҲОФАЗАЛАШ – бу бутун жамоа, оила, алоҳида шахс саломатлигини сақлаш ва мустаҳкамлашга, фаол узоқ умрни қўллаб қувватлашга, тиббий даволаш профилактик ёрдамни кўрсатишга қаратилган сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий, ижтимоий, маданий, тиббий, санитария - эпидемиологик тадбирлар мажмуидир.

СЕЛЕКЦИЯ ЮТУҒИ – ўсимликларнинг янги нави, ҳайвонларнинг янги зоти.

СКРИНИНГ – бу аниқ олинган касаллик бўйича, юқори хавф гуруҳини шакллантириш, яширин туғма ва ирсий касалликларни аниқлаш учун аҳолини хавф гуруҳини ёппасига чуқур текширувдан ўтказиш.

СОЛИҚЛАР – юридик ва жисмоний шахслардан аниқ муддат ва ставкалар асосида мажбурий тартибда ундириладиган, эквивалентсиз хусусиятга эга бўлган ва фақат давлат бюджетига йўналтириладиган мажбурий тўловлар.

СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИ – тиббий ёрдамни ташкил этиш, касалликларнинг олдини олиш, аҳоли саломатлик даражасини яхшилашга қаратилаган ва ижтимоий - иқтисодий характерга эга бўлган давлат ва жамият чора - тадбирлари йиғиндиси.

СТРАТЕГИК ИНВЕСТИЦИЯ – стратегик инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш учун йўналтирилади.

СУҒОРИЛАДИГАН ЕРЛАР – қишлоқ хўжалигида фойдаланиш ва суғориш учун яроқли бўлган, сув ресурслари шу ерларни суғоришни таъминлай оладиган суғориш манбаи билан боғланган доимий ёки муваққат суғориш тармоғига эга бўлган ерлар.

ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИ (ТАДБИРКОРЛИК) - тадбиркорлик фаолияти субъектлари томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга

ошириладиган, таваккал қилиб ва ўз мулкый жавобгарлиги остида даромад (фойда) олишга қаратилган ташаббускор фаолият.

ТАШҚИ САВДО АЙЛАНМАСИ – мамлакат, мамлакатлар гуруҳи ташқи савдо фаолияти ҳажмининг пул кўринишидаги ифодаси бўлиб, муайян вақт оралиғидаги (масалан, йил давомидаги) экспорт ва импорт ҳажмининг йиғиндисига тенг бўлади.

ТАШҚИ САВДО – бир мамлакатнинг бошқа мамлакатлар билан савдоси.

ТАШҚИ САВДО БАЛАНСИ САЛЬДОСИ – мамлакат экспорти ва импорти ҳажми ўртасидаги фарқ, тафовут.

ТИББИЙ ЁРДАМ – олий ва ўрта махсус тиббий билимга эга бўлган шахслар томонидан туғруқда, касалланиш, шикастланиш ва захарланишда амалга ошириладиган даволаш профилактик чора - тадбирлар йиғиндиси.

ТУРМУШ ДАРАЖАСИ – аҳолининг зарурий моддий ва номоддий неъматлар ҳамда хизматлар билан таъминланиш ҳамда уларни истеъмол қилиш даражаси.

ТЎҒРИДАН-ТЎҒРИ ИНВЕСТИЦИЯЛАР – бевосита маҳсулот ишлаб чиқариш ёки хизмат кўрсатиш жараёнини ташкил этиш ёки янада кенгайтириш мақсадида хорижий шериклар томонидан узоқ муддатли капитал қўйилмалар киритиш. Тўғридан-тўғри инвестициялар инвесторларга мазкур ишлаб чиқариш жараёнлари устидан назорат қилиш имконини беради.

ТЎЛОВ БАЛАНСИ – муайян муддат давомида мамлакатнинг чет элларга тўлаган ва худди шу давр мобайнида мамлакатга чет элдан тушган тўловлар миқдори ўртасидаги нисбатни билдиради. Тўлов туркумига ташқи қарз, унинг фоизи, четдан олинган товар ва хизматлар ҳақи, хорижий инвестициялар, хорижда дипломатик ишларни, иқтисодий алоқаларни юритиш харажатлари, фукаролар ва қўшма корхоналарнинг чет элга пул ўтказмалари ва бошқалар киради.

УМУМИЙ АМАЛИЁТ ШИФОКОРИ – олий тиббиёт ўқув юртининг битирувчиси бўлиб, "у алоҳида киши, оила ва аҳолига ёши, жинси ва касаллигининг туридан қатъий назар индивидуал бирламчи ва узлуксиз тиббий ёрдам кўрсатувчи шахсдир

УЧЛАМЧИ ПРОФИЛАКТИКА ЁКИ РЕАБИЛИТАЦИЯ – бу ногиронликни ва эрта ўлимни олдини олишга ижтимоий, касбий статусни тиклашга, қаратилган комплекс тиббий, психологик, педагогик, ижтимоий чора тадбирларни ўз ичига олади.

ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИ – ўзига узоқ муддатли ижарага берилган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда товар қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқориши билан шуғулланувчи, аъзоларининг биргаликдаги фаолиятига асосланган, юридик шахс ҳуқуқларига эга мустақил хўжалик юритиш субъекти

ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ – конституциявий ҳуқуқ назариясида ҳуқуқ ва демократияга асосланган ижтимоий ҳаётнинг зарур оқилона усули; инсонга унинг иқтисодий, сиёсий ва маданий ҳаёти шакллари эркин танлаш кафолатланадиган, қонун устуворлиги ва инсон ҳуқуқлари ҳамда эркинликлари қарор топадиган, кўп партиявийлик, сиёсий институтлар, мафкура ва фикрларнинг хилма-хиллиги таъминланадиган ҳамда ўзини-ўзи бошқариш органларининг мавқеи баланд бўлган ижтимоий тузум. Бунда мамлакатнинг ҳар бир фуқароси сиёсий, ижтимоий, иқтисодий, маънавий ва ҳуқуқий жиҳатдан ўз эҳтиёжларини жамоат бирлашмалари ва фондлари, ўзини ўзи бошқариш органлари, сиёсий партиялар ва нодавлат ноtijорат ташкилотлар ишида фаол иштирок этиб, улар орқали қондирадilar.

ХАЛҚАРО ВАЛЮТА ЖАМҒАРАМАСИ – халқаро савдо ва валюта ҳамкорлигини ривожлантиришга таъсир кўрсатиш мақсадида 1944 йилда ташкил этилган халқаро валюта-молия ташкилоти. Халқаро валюта жамғарамаси – аъзо давлатлар ўртасида валюта-кредит муносабатларини тартибга солиб туриш ва уларга тўлов балансининг камомати билан боғлиқ валютавий қийинчиликлар пайтида чет эл валютасида қисқа ва узоқ муддатли кредитлар бериш йўли билан молиявий ёрдам кўрсатиш учун мўлжалланган ҳуқуматлараро ташкилот. ХВЖ ўз амалий фаолиятини 1947 йил 1 мартдан бошлаган.

ХУСУСИЙ ТАДБИРҚОРЛИК – бу фуқаролар (алоҳида фуқаролар) томонидан ўзларининг таваккалчиликлари ва мулкий жавобгарликлари остида, шахсий даромад (фойда) олиш мақсадида амалдаги қонунчилик доирасида амалга ошириладиган ташаббускор хўжалик фаолиятидир.

ШОШИЛИНЧ ТИББИЙ ЁРДАМ ИЛМИЙ МАРКАЗИ – аҳолига малакали ва махсуслаштирилган шошилинч тиббий ёрдамни илмий асосланган услубларга ёндашиб ўз вақтида, замонавий даражада ва мувофиқлаштирилган равишда ташкил қилишдир.

ЭКСПОРТ – товарлар, хизматлар, инвестиция, қимматли қоғозлар, технологиялар ва бошқаларни ташқи бозорга чиқариш.

ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИ – миллий иқтисодиётнинг жаҳон бозорларида рақобатдош бўлган маҳсулотларни ишлаб чиқариш ҳамда уларни жаҳон нархлари бўйича етарли ҳажмларда экспорт қилиш қобилияти.

ЭРКИН ИНДУСТРИАЛ-ИҚТИСОДИЙ ЗОНА – мамлакат ҳудудининг хорижий мамлакатлар томонидан турли шакллардаги ҳамкорликдаги тадбиркорлик билан шуғулланишлари учун руҳсат этилган қисми. Мазкур зоналарда махсус имтиёзли шарт-шароитлар, жумладан, имтиёзли солиқлар, божхона тўловлари, ижара, виза олиш, валюта айирбошлаш, меҳнатга ёллашнинг қулай тартиблари белгиланган бўлади.

ЯГОНА ЕР СОЛИҒИ – миқдори ер участкасининг балл бонитетлардан ифодаланган сифати, қандай жойдалиги ва сув билан қандай таъминланганлигига қараб белгиланадиган қишлоқ хўжалиги корхоналари тўлайдиган солиқ тури.

ЯККА ТАРТИБДАГИ ТАДБИРКОР – юридик шахс ташкил этмаган ҳолда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланадиган жисмоний шахс.

ЯЛПИ ИНВЕСТИЦИЯ – маълум давр ичида асосий воситалар ва номоддий активларни вужудга келтириш учун сарфланадиган инвестицион капиталнинг умумий ҳажми.

ЯЛПИ ИЧКИ МАҲСУЛОТ – мамлакатда бир йил давомида ишлаб чиқарилган жами пировард маҳсулот ва хизматларнинг бозор қиймати.

ЎРТАЧА УМР – чақалоқ туғилган йили мавжуд бўлган ўлим даражаси, сабаби ва таркиби унинг бутун умри мобайнида ўзгармас ҳолда сақланиб қолганда чақалокнинг ўртача яшаш йиллари.

ЎСИШ СУРЪАТЛАРИ – иқтисодий ҳодиса ва жараёнларнинг миқдор ва сифат жиҳатидан ўзгариш даражаси.

ҚИШЛОҚ ВРАЧЛИК ПУНКТИ – ўзига бириктирилган қишлоқ аҳолисига бирламчи тиббий санитария ёрдамни кўрсатувчи даволаш - профилактика муассасаси ҳисобланади. ҚВПни тузишдан мақсад умумий амалиёт шифокори ва оилага тиббий - ижтимоий хизмат кўрсатиш принципи асосида қишлоқ аҳолисига сифатли бирламчи ёрдамни кўрсатиш. ҚВПда аҳолига малакали тиббий ёрдам кўрсатувчи асосий фигура умумий амалиёт шифокори ҳисобланади.

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ЯЛПИ МАҲСУЛОТИ – аграр ишлаб чиқаришнинг умумлаштирувчи кўрсаткичи бўлиб, ҳисобот даврининг амалдаги нархларида ёки таққослама нахларда ҳисобланган, қишлоқ хўжалиги корхоналари, фермер ва деҳқон хўжаликларида ишлаб чиқарилган ўсимликчилик ва чорвачилик маҳсулотлари қийматининг йиғиндиси сифатида аниқланади.

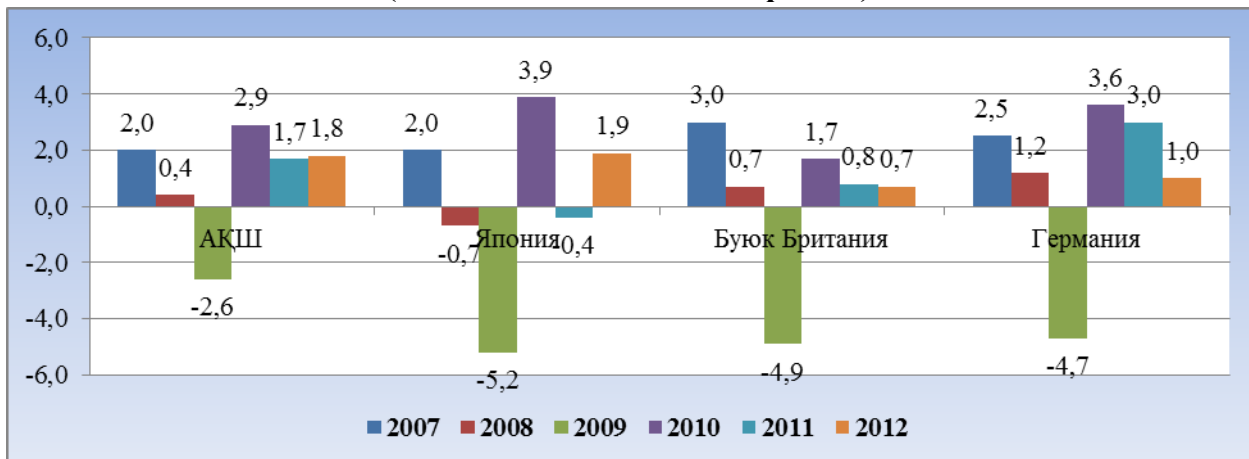
ҚОНУН – қонунчилик органлари томонидан қабул қилинган ва давлатнинг энг муҳим масалаларини ечишга - мувофиқлаштиришга қаратилган Давлат ҳокимиятининг олий тоифадаги ҳужжати.

ДИДАКТИК МАТЕРИАЛЛАР

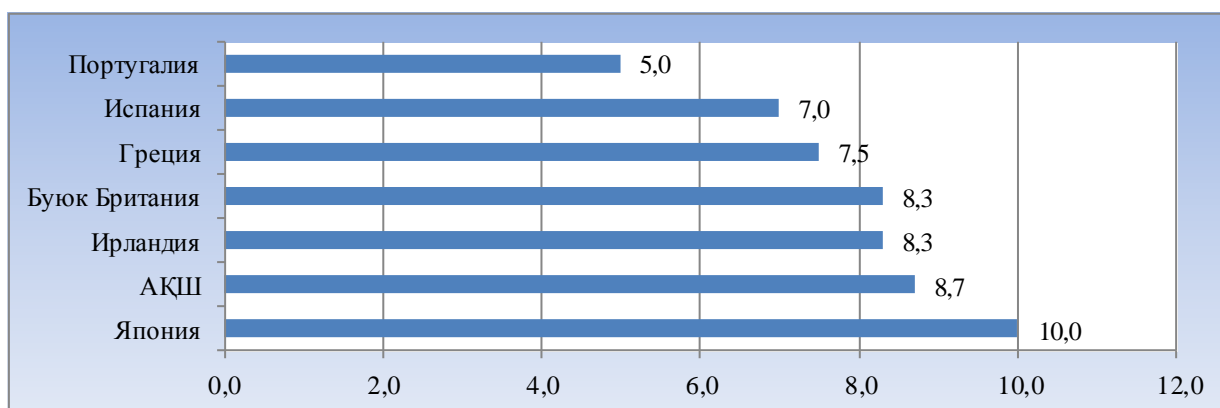
1. Глобал молиявий-иқтисодий инқироз ҳукм сураётган шароитда Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий кўрсаткичлар таҳлили.

Саммит рақами	Ўтказилган санаси	Ўтказилган жойи	Кўриб чиқилган муаммолар ва қабул қилинган ечимларнинг қисқача мазмуни
1	2008 йил 14-16 ноябрь	Вашингтон (АҚШ)	Саммит қатнашчиларининг қўшма баёнотида молиявий бозорлар ҳамда геғусидаги инқирозларнинг олдини олиш учун тартибга солувчи режимларни мустаҳкамлашга қаратилган ислохотларнинг бешта тамойилини тасдиқладилар.
2	2009 йил 2 апрель	Лондон (Буюк Британия)	Жаҳон молия тизимини жиддий ислох қилиш бўйича олти асосий жиҳатдан иборат келишув қабул қилинди: 1) ХВЖ ресурсларини кўпайтириш ва инқироздан энг кўп азият чеккан мамлакатларга ёрдам кўрсатиш учун маблағ ажратиш; 2) “солиқ оазис”ларига қарши курашиш; 3) компаниялар ва банкларнинг менежменти учун бонус тўловларини тартибга солиш; 4) конъюнктурага оид чора-тадбирларнинг миллий пакетлари; 5) молиявий бозорлар устидан назоратни кучайтириш; 6) миллий иқтисодиётларнинг барқарорлигини таъминлаш. Асосий яқун – бир ярим йил ичида G20 қатнашчилари 5 трлн. долл. миқдордаги маблағни иқтисодий муаммоларни ҳал этишга йўналтирадидилар. Мазкур маблағнинг 1/5 қисми Халқаро Валюта Жамғармасига ўтказилди.
3	2009 йил 24-25 сентябрь	Питтсбург (АҚШ)	G20 глобал иқтисодиёт муаммоларини ҳал этиш учун асосий формат бўлиб қолиши ҳақида қарор қабул қилинди. Компанияларнинг топ-менежерлари учун бонусларни чеклаш ҳамда жаҳон молиявий институтлари квоталарини ривожланаётган мамлакатлар фойдасига қайта тақсимлаш тўғрисида келишиб олинди.
4	2010 йил 26-27 июль	Торонто (Канада)	G20 аъзолари 2013 йилнинг охиригача савдо ва инвестициялар соҳасидаги протекционистик чораларни, шунингдек, янги экспорт чекловларини киритишни тақиқлаш тўғрисида келишиб олдидилар. 2011 йилдан бошлаб бюджет тақчиллигини қисқартириш жараёнларига киришиш, натижада икки йилдан сўнг бюджет тақчиллигини 2 баравар камайтиришга келишилди. Молия институтлари банкротлиги ҳамда банкротлик чоғида солиқ тўловчиларни ҳимоя қилиш тамойиллари қабул қилинди. Коррупция ва унинг жаҳон иқтисодиётига салбий таъсирини қарши курашиш бўйича чора-тадбирлар ишлаб чиқишга оид ишчи гуруҳ тузилди.
5	2010 йил 11-12 ноябрь	Сеул (Жанубий Корея)	“Валюта урушлари”га қарши чоралар ишлаб чиқилди. Валюта курсларини ҳаддан ортиқ тебранишларига йўл қўймаслик, шунингдек, иқтисодий ўсишни рағбатлантиришга йўналтирилган валюталарнинг рақобатлашув асосидаги девальвациясидан ўзини тийиш тўғрисида қарор қабул қилинди. Савдо ва молиявий протекционизмга йўл қўймаслик борасида келишиб олинди.
6	2011 йил 3-4 ноябрь	Канна (Франция)	Жаҳон иқтисодиёти ҳолати, жаҳон валюта-молия тизимини ислох қилиш ва молия бозорларини тартибга солиш, шунингдек, хомашё товарлари нархларининг тебраниши муаммоси кўриб чиқилди. Бандликни таъминлаш, ижтимоий ҳимоя ва коррупцияга қарши курашишни кучайтириш муаммоларига эътибор қаратилди. Грецияни Европа Иттифоқининг кредит бўйича кўмаги юзасидан референдум ўтказишдан воз кечишга мажбур қилиниб, ХВЖ ресурслари ҳажмини кўпайтиришга қарор қилинди.
7	2012 йил 18-19 июнь	Лос-Кабос (Мексика)	Молиявий барқарорликни таъминлаш ва иқтисодий инқироз оқибатларини бартараф этиш мақсадида ишлатилиши мумкин бўлган ХВЖ захирасини кўпайтириш учун кўшимча 450 млрд. долл. ажратишга қарор қилинди.

**Айрим ривожланган мамлакатларда ЯИМнинг ўсиш суръатлари
(олдинги йилга нисбатан фоизда).**

**Айрим мамлакатларда 2012 йил якунида давлат бюджети
тақчиллиги даражаси⁵⁶.**

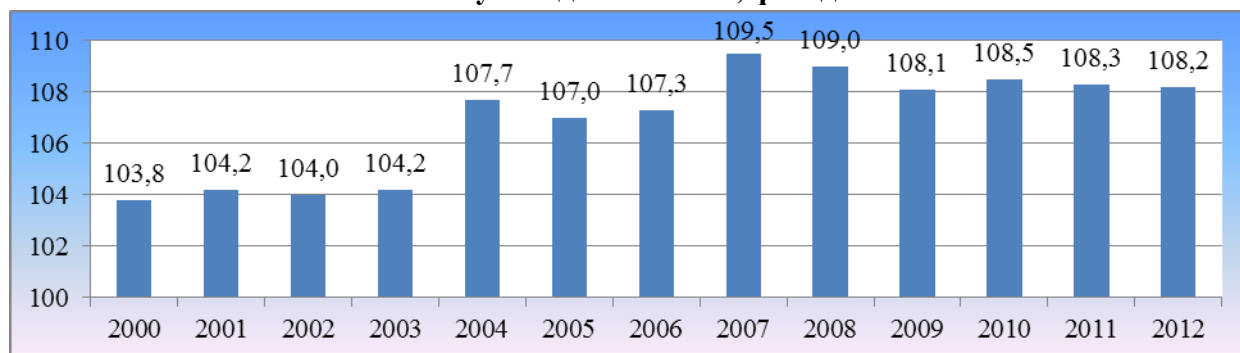
Ташқи қарз ҳажми бўйича мамлакатлар рейтинги

2011 йилдаги ўрни	Мамлакат	2011 йилдаги ташқи қарз ҳажми, млрд.долл	Йил давомидаги ўзгариш	ЯИМга нисбатан фоизда
1	АҚШ	15033	8%	100%
2	Буюкбритания	9836	10%	407%
3	Франция	5633	20%	203%
4	Германия	5624	19%	157%
5	Япония	2719	11%	46%
6	Италия	2684	21%	122%
7	Нидерландия	2655	12%	316%
8	Испания	2570	19%	172%
9	Ирландия	2352	3%	1081%
10	Бельгия	1399	13%	272%
11	Австралия	1377	9%	93%
12	Швейцария	1346	12%	212%
13	Канада	1181	17%	68%

⁵⁶ Қуйидаги манба асосида тайёрланди: Дефицит бюджети развитых стран составит 5,9% ВВП в 2012 году и 4,9% – в 2013 году – МВФ // <http://news.mail.ru/economics/10516847/>

14	Швеция	1016	19%	189%
15	Гонконг	903	20%	371%
...				
23	Россия	519,4	6%	28%

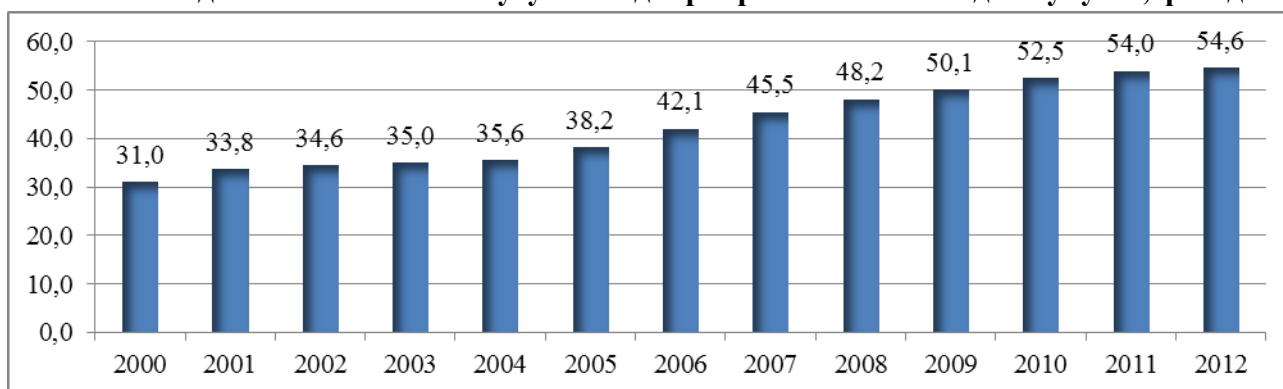
Ўзбекистонда ялпи ички маҳсулотнинг йиллар давомида ўсиш динамикаси, фоизда.

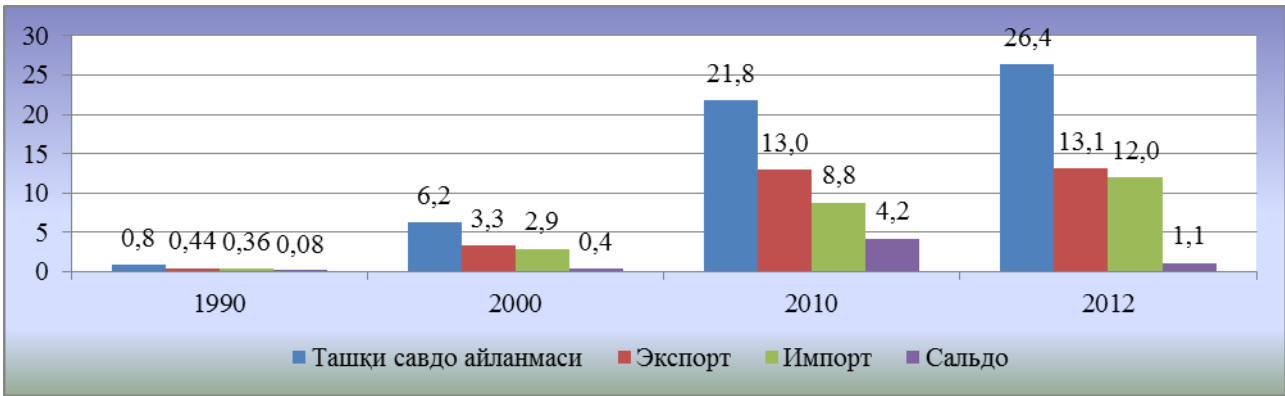
Ўзбекистонда иқтисодиётнинг асосий тармоқ ва соҳаларидаги ўсиш суръатлари, фоизда

Кўрсаткич	2007 йил	2008 йил	2009 йил	2010 йил	2011 йил	2012 йил
Саноат ишлаб чиқариши	12,1	12,7	9,0	8,3	6,3	7,7
Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш	6,1	4,5	5,7	6,8	6,6	7,0
Чакана савдо айланмаси	21,0	7,2	16,6	14,7	16,4	13,9
Аҳолига пуллик хизматлар кўрсатиш	20,6	21,3	12,9	13,4	16,1	14,2

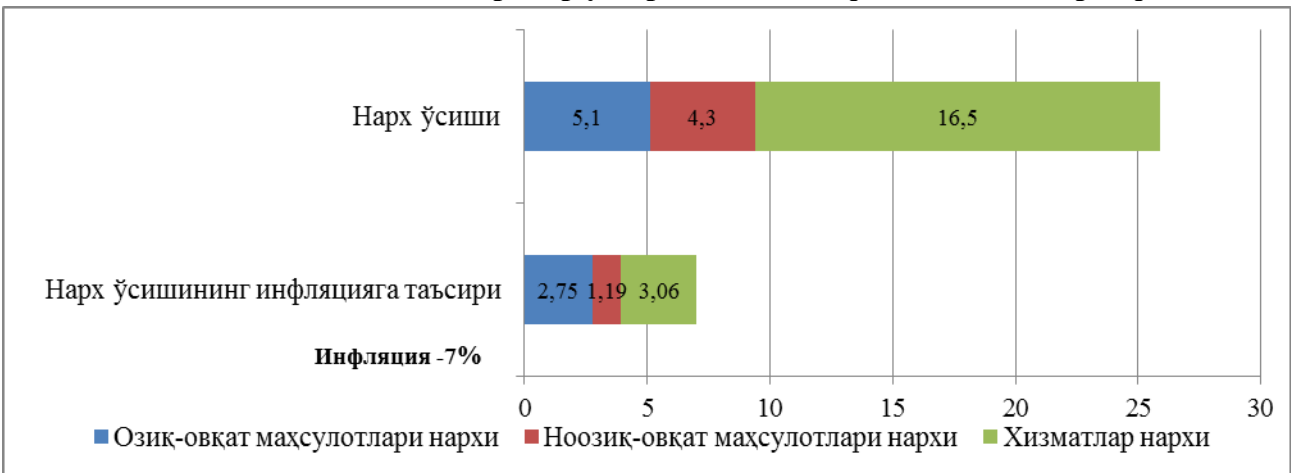
Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ЯИМ даги улуши, фоизда.

Ўзбекистоннинг ташқи савдо кўрсаткичлари динамикаси, млрд.долл.

Ўзбекистонда 2012 йилда нархлар ўзгаришининг инфляцияга таъсири, фоиз.

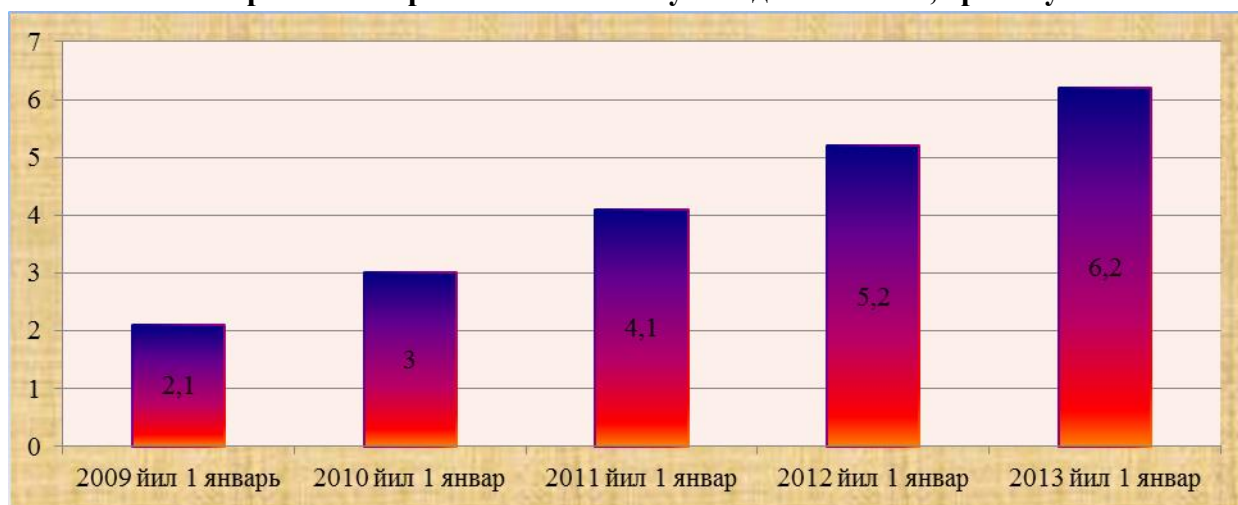

2. Мамлакатимиз молия-банк тизимида амалга оширилган тадбирлар натижасида қўлга киритилган ижобий ўзгаришлар мамлакатимиз молия-банк тизимида амалга оширилган тадбирлар натижасида қўлга киритилган ижобий ўзгаришлар.

Тижорат банклари капиталининг ўсиш динамикаси, трлн. сўм.

Тижорат банклари томонидан берилган кредитлар ва инвестицион кредитлар, млрд.сўм.

Жамланма бюджет даромадларининг асосий параметрлари

Асосий бюджет кўрсаткичлари	2012 йил	2013 йил	2013 йилда жамига нисбатан %да
Мақсадли фондларсиз давлат бюджети даромадлари	20614,1	25104,9	69,4
Мақсадли жамғармалар даромадлари	10499,8	13571,9	32,7
Молия вазирлиги ҳузуридаги суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жамғармаси даромадлари	210,0	227,5	0,5
Ўзбекистон Республикаси Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси даромадлари	4747,6	2618,5	6,3
Жами марказлашган жамғармалар	36071,5	41522,8	100

Мақсадли фондларсиз давлат бюджети даромадлари тўғрисида маълумот⁵⁷

Асосий бюджет кўрсаткичлари	2012 йил	2013 йил	2013 йил жамига нисбатан %да
Мақсадли фондларсиз давлат бюджети даромадлари	20614,1	25104,9	100
Шу жумладан:			
Бевосита солиқлар	5196,4	6853,1	27,3
Билвосита солиқлар	11187,8	13039,4	51,9
Ресурс солиқлари	2746,4	3755,5	14,9
Бошқа даромадлар	1483,5	1456,9	5,8

3. Иқтисодиётимизга йўналтирилган капитал маблағлар, инвестициялар – мамлакатимизнинг юқори суръатлар билан барқарор ўсишининг омили.

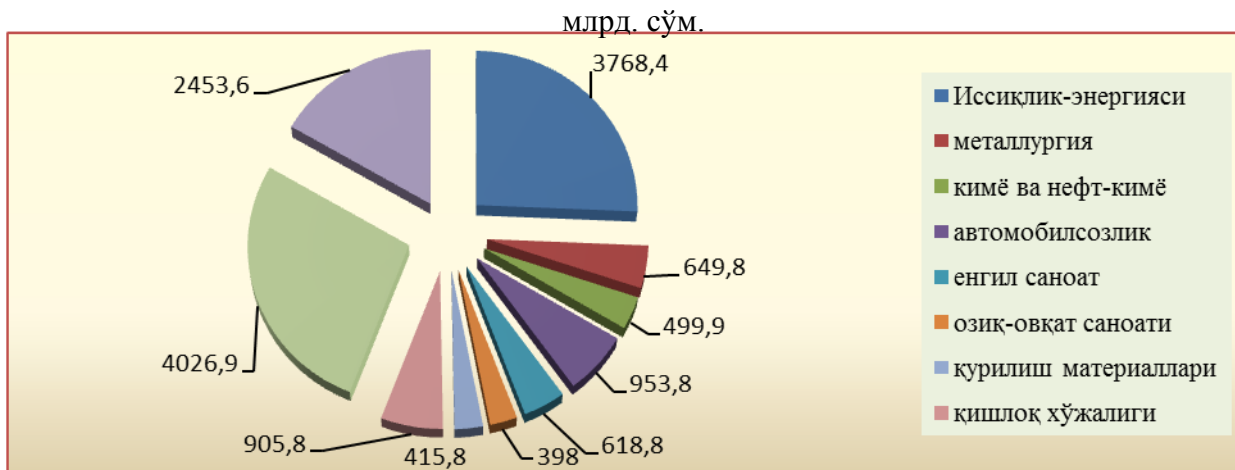
Ўзбекистон Республикасининг 2011-2012 йилдаги Инвестиция дастурида кўзда тутилган капитал қўйилмаларнинг асосий параметрлари, млн. сўм

№	Молиялаштириш манбаларининг номланиши	2011 йил	2012 йил
	Жами капитал қўйилмалар, шундан:	20721845	23679701
1.	Марказлашган инвестициялар:	4 969 491	5 740 892
1.1.	Бюджет маблағлари	950 000	1 059 254,4
1.2.	Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жамғармаси	105 000	115 560

⁵⁷ Манба: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1887-сонли Қарори.

1.3.	Бюджетдан ташқари фонлардан, <i>жумладан</i> ,	911 834	1 431 777
	- Республика йўл жамғармаси		
	- Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси	609800	680 796
	- Таълим муассасаларини реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармаси (2012 йилдан Таълим ва соғлиқни сақлаш муассасаларини реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармаси)	139930	158 147
	- Олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини ривожлантириш жамғармаси	162104	545 836
1.4.	Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси (<i>сўм эквивалентида</i>)	1 353 527	1 432 400
1.5.	Давлат кафолати остидаги хорижий инвестициялар ва кредитлар (<i>сўм эквивалентида</i>), <i>шундан</i> :	1 376 130	1 701 901
	<i>қишлоқ жойларда уй-жойлар қуриш (сўм эквивалентида)</i>	171 750	301 564
2.	Марказлашмаган инвестициялар:	16 025 354	17 938809
2.1.	Корхона маблағлари	7 536 261	6 835 725
2.2.	Тижорат банклари кредитлари ва бошқа қарз маблағлари, шу жумладан: <i>АТБ “Қишлоқ қурилиш банки”нинг қишлоқ жойларда уй-жойлар қуриш учун имтиёзли кредитлари</i>	2 069 185	3 524 824
		196 289	222 070
2.3.	Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитлар (<i>сўм эквивалентида</i>)	3835109	4340656
2.4.	Аҳоли маблағлари	2 584 800	3 237 604

Ишлаб чиқариш соҳаларига йўналтирилган инвестициялар миқдори,

4.Эркин индустриал-иқтисодий зоналар – ҳудудларнинг ишлаб чиқариш ва ресурс салоҳиятидан комплекс фойдаланиш, хорижий ва маҳаллий инвестицияларни жалб этиш бўйича қулай шарт-шароитлар гарови.

Эркин иқтисодий зоналар кўрсаткичларининг ўсиш динамикаси

1970 йил

2009 йил

30 та мамлакатда мавжуд

120 тадан кўпроқ мамлакатда мавжуд

80 та эркин ҳудуд

2000 дан ортик эркин ҳудуд

Экспортнинг умумий ҳажми 4 млрд АҚШ долл.

Экспортнинг умумий ҳажми 600 млрд АҚШ долл.

Иш ўринлари – 1 млн.

Иш ўринлари – 50 млндан ортик

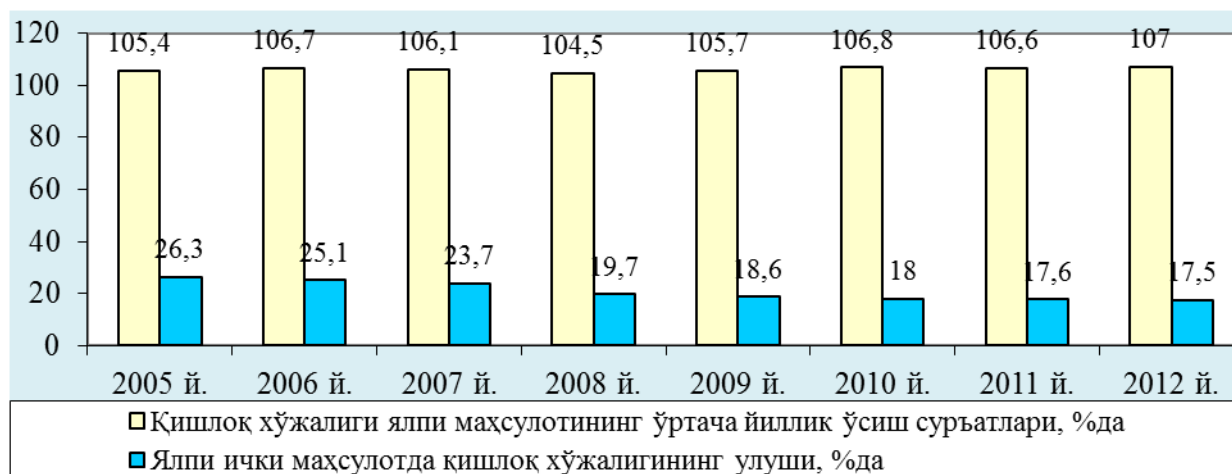
Халқаро майдонда ташкил топган ЭИЗларда фаолият кўрсатаётган корхоналарнинг ўсиш динамикаси

№	Мамлакатлар номи	Қайд этилган корхоналар сони (1996 йил)	Сўнгги уч йил мобайнидаги ўсиши, фоиз ҳисобида	Корхоналар сони (1997 йил бошига)	Сўнгги уч йил мобайнидаги ўсиши, фоиз ҳисобида
1.	Британ-Виргин ороллари	43000	48,2	208000	100
2.	Ирландия	16000	14,3	150000	36,4
3.	Панама	15201	1,7	337004	20
4.	Багам ороллари	12000	33,3	50000	127,3
5.	Мэн ороли	5776	16,3	38536	20,5
6.	Кипр	4400	89,9	26900	136,9
7.	Люксембург	3600	1,8	55000	17,5
8.	Кайманороллари	3565	14,7	38716	39,6
9.	Гибралтар бўғози	3260	6,8	59600	17,3
10.	Лжерси	3100	1,3	30500	8,2
11.	Теркс ва Кайкос	3000	56,6	15000	36,4
12.	Нидерландия-Антиль	2200	10,0	22500	18,4
13.	Маврикий	1550	219,6	4550	574,1
14.	Гернси	1448	6,5	14550	3,8
15.	Белиз	1430	104,3	4810	270,0
16.	Барбадос	1293	546,5	12804	1064,0
17.	Антигуа	1000	33,3	5500	120,0
18.	Бермуд ороллари	988	28,6	8659	19,0
19.	Мадейра	600	50,0	2210	84,2
20.	Гонгконг	570	26,7	4429	34,2

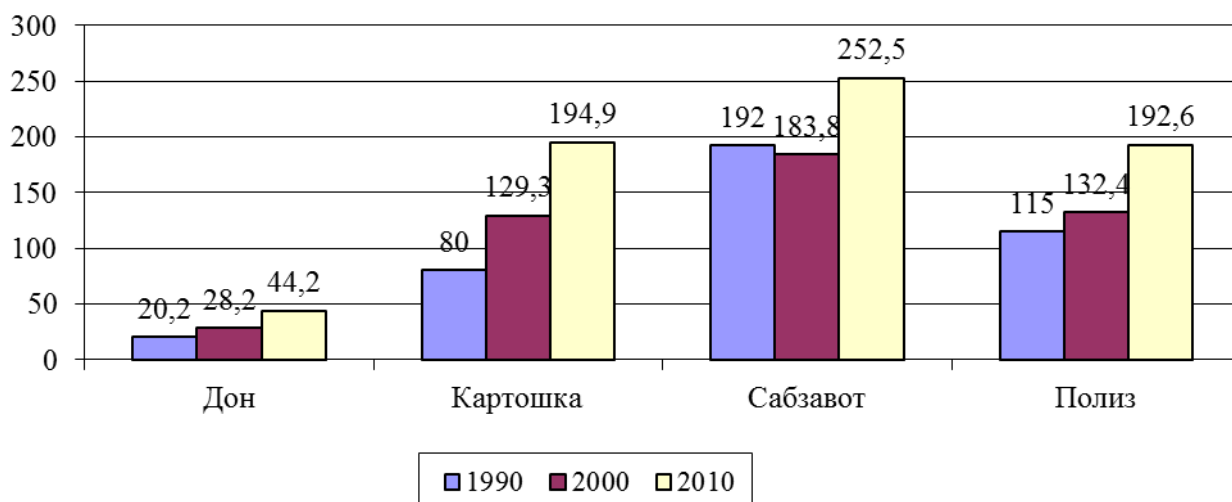
**Навоий вилоятида хорижий инвестиция иштирокидаги қўшма корхоналарнинг
2011 йил якунидаги ҳолати тўғрисидаги маълумот**

№	Шаҳар (туман)лар бўйича корхоналар кесимида	Ташкил этилган йил (ой)	Асосий фаолият тури	Ҳақиқатда фаолиятини бошлаган (йил, ой)	2011 йил		Иш ўринлари
					ишлаб чиқариш (млн.сўм)	шундан экспорт (минг АҚШ долл.)	
"Навоий" ЭИИЗда фаолият курсатаётган қўшма корхоналар							
1	"O'ZMINDA" Ўзбекистон – Ҳиндистон ҚК	15.03.2010	автомобил ва трактор эҳтиёж қисмлари	2010 й	2142	193,9	11
2	"UZKOR LIGHTING" Ўзбекистон – Корея ҚК	18.03.2010	электр тежамкор лампалари	2011 й	190		5
3	"TELEKOM INNOVATIONS" Ўзбекистон - Сингапур ҚК	23.02.2010	рангли рақамли ТВ сигналлар қабул қилиш ускуналари	2010 й	7051		30
4	"UzEraiCabel" Ўзбекистон-Корея ҚК	31.12.2009	автомобилларга кабеллар	2010 й	11140,0	0,9	62
5	"AGROFRESH" Ўзбекистон - БАА ҚК	23.09.2009	тайёрлов корхона	2010 й	2639,8		21
6	"DUGASTECH" Ўзбекистон – Корея ҚК	20.05.2010	электрон газ ҳисоблагичлар				14
7	"Navoiy - Beauty cosmetics" Ўзбекистон – Корея ҚК	09.07.2010	косметология маҳсулотлари	2010 й	501		19
8	"O'zEraeAlternator" Ўзбекистон – Корея ҚК	23.07.2010	автомобиль генераторлари ва компрессорлари	2011 й	3664	0,4	23
9	"CFM Proenergies" Ўзбекистон - Сингапур ҚК	27.08.2010	диодли лампалар				1
10	"Navoiy - Hunan Pulp" Ўзбекистон – Хитой ҚК	01.11.2010	сантария-гигиена маҳсулотлари	2011 й	748		12
11	"KO-UNG CYLINDER" Ўзбекистон-Корея ҚК	08.04.2011	автомобиллар учун газ баллонлари				5
Жами:		x	x	x	28075,8	195,2	203

5. Мамлакатимиз аграр сектори тармоқларида қўлга киритилган ютуқ ва натижалар.
Республикада қишлоқ хўжалиги ривожланишининг асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари,
(% да)

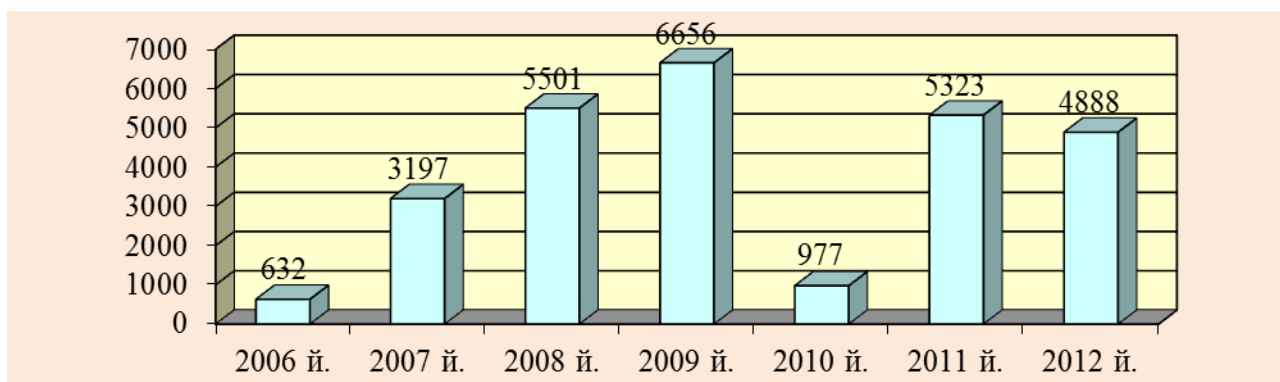
**Республика бўйича асосий турдаги қишлоқ хўжалиги экинлари
ҳосилдорлигининг ўзгариши динамикаси, ц/га**

**Ўзбекистонда аҳоли жон бошига асосий турдаги қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари
ишлаб чиқариш динамикаси, кг**

Маҳсулотлар тури	Меъёр бўйича, кг	Ҳақиқатда, кг		1991 йилда меъёрга нисбатан, %да	2012 йилда	
		1991 йилда	2012 йилда		меъёрга нисбатан, %да	1991 йилга нисбатан, %да
Мева	56,4	24,0	67,5	42,6	119,7	281,2
Узум	25,6	24,0	40,0	93,8	156,3	166,7
Сабзавот	113,0	138,6	259,0	122,6	229,2	186,9
Картошка	50,6	15,1	68,5	29,8	135,4	453,6
Полиз	19,3	39,0	47,3	202,1	245,1	121,3

Республикаимизга хорижий мамлакатлардан келтирилган насли қорамоллар сони

АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ

1. Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримовнинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи. 2013 йил 21 январь.

2. Каримов И.А. 2012 йил Ватанимиз тарақиётини янги босқичга кўтариладиган йил бўлди Ўзбекистон Республикаси И.А.Каримовнинг 2011 йилнинг асосий якунлари ва 2012 йилда Ўзбекистоннинг ижтимоий иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси// Халқ сўзи, 2012 йил 20 январь, № 14 (5434).

3. Каримов И.А. Мамлакатимизда деморақтик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси- Т.: Ўзбекистон, 2010.

4. Каримов И.А. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Т.: Шарқ, 1998.

5. Каримов И.А. Бизнинг йўлимиз – демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. // Халқ сўзи, 2011 йил 8 декабрь.

6. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. – Т.: Ўзбекистон, 2009.

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик субъектларини текширишларни янада қисқартириш ва улар фаолиятини назорат қилишни ташкил этиш тизимини такомиллаштириш борасидаги кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2011 йил 4 апрелдаги Фармони. // Халқ сўзи, 2011 йил 5 апрель.

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 24 августдаги “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни янада ривожлантириш учун қулай ишбилармонлик муҳитини шакллантиришга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-4354-сонли Фармони.

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик субъектларини ташкил этиш ва давлат рўйхатидан ўтказиш тартибини янада

такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2011 йил 12 майдаги Қарори.
// Халқ сўзи, 2011 йил 13 май.

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили” давлат дастури тўғрисида”ги 2011 йил 7 февралдаги Қарори.

11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини кредитлаш ҳажмларини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2011 йил 11 мартдаги ПҚ-1501-сонли Қарори.

12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 29 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг 2011 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги 1455-сонли Қарори.

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 27 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг 2012 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги 1668-сонли Қарори.

14. “2011-2015 йилларда Ўзбекистон Республикаси саноатини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 15 декабрдаги ПҚ-1442-сонли Қарори.

15. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2012 йилнинг асосий якунлари ва 2013 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш” мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. – Т.: “O`qituvchi” НМИУ. - 2013. – 372 бет.

16. Ахборот-коммуникация технологиялари. Изохли луғат –Т.: БМТТДнинг Ўзбекистон ваколатхонаси, 2010.

17. Буюк ва мукаддасан, мустақил Ватан–Т.:“O`qituvchi” НМУУ, 2011.

18. Йўлдошев Ж. Таълимимиз истиқлоли йўлида. – Тошкент: Шарқ, 1996.

19. Маматов М. Миллий иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг назарий асослари./ Иқтисодиёт ва таълим. 2011 йил, 4-сон.

20. Маҳмудов Н.М, Маджидов Ш.А. Инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш. Ўқув қўлланма. – Т.: ТДИУ, 2010.

21. Мустақиллик: изоҳли илмий-оммабоп луғат // Муаллифлар: М.Абдуллаев, М.Абдуллаева, Ф.Абдуллаева, Г.Абдураззоқова ва бошқ.; Р.Рўзиев ва Қ.Хоназаров умумий таҳририда. Тўлдирилган учинчи нашри / – Т.: «Шарқ», 2006.

22. Собиров А. Ўзбекистон Республикасига хорижлик инвесторларни жалб қилиш шакллари. /Иқтисодиёт ва таълим, 2011 й., 5-сон.

23. Спелова П. Очередь безработных не сокращается. - <http://www.vz.ru/economy>.

24. Стратегии модернизации и обеспечения долгосрочного устойчивого экономического роста. Форум экономистов Узбекистана. Т.: «SMI-ASIA», 2011.

25. Юлдашев Р.З. Инвестиционное обеспечение приватизированных предприятий в Узбекистане: управленческий аспект. Монография. – Т.: Иқтисодиёт, 2009.

26. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 3 декабрдаги «Навоий вилоятида эркин индустриал-иқтисодий зона ташкил этиш тўғрисида»ги қарори.

27. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 13 апрелдаги ««Ангрен» махсус индустриал зонасини барпо этиш тўғрисида»ги қарори.

28. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Тижорат банкларининг кичик тадбиркорликни ривожлантиришда қатнашишини рағбатлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2000 йил 19 майдаги 195-сон қарорига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида” Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 19 мартдаги 79-сонли Қарори.

29. Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011.

30. www.gov.uz – Ўзбекистон Республикасининг давлат портали.

31. www.mintrud.uz – Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги сайти.

32. www.mineconom.uz – Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлигининг сайти.

33. www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг қонунчилик ҳужжатлари сайти.

34. www.stat.uz- Ўзбекистон Республикаси Статистика бўйича давлат қўмитасининг сайти.